Albert J. Latner
Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

בעל	ריזען, אברהם
ריז	אריבע געמיינדען

7580

#7580

צוויי שוועסטער — — — — — — — 156
רייזעלע — — — — — — — 167
די נייע לאטע — — — — — — — 177
דער הענדלער און זיין האפנונג — — — — 183
פערמאכט — — — — — — — 187
דאס בענשער'ל — — — — — — — 192
ביי דאקטוירים — — — — — — — 196
דאס אייביגע לעבען — — — — — — — 205

מיניאטורעז

1) געבליבען אליין — — — — — 213
2) ניט קיין איד — — — — — — 214
3) אין א אידיש געוועלב — — — — — 216
4) דער פאלשער טאן — — — — — 217
5) רחמנות — — — — — — — 218
6) הנאה געהאט — — — — — — 220
7) געשלאסען א געשעפט — — — — — 223
8) אלע טאג — — — — — — — 227
9) דער מאלער — — — — — — 229
10) דער סטאטיסטיק — — — — — 232
11) דאס שליחות — — — — — — 236
12) דער הילינער — — — — — — 239
די לשון-קודש'דינע — — — — — — 243
די ריהרענדע דרשה — — — — — — 246

אינהאלט:

די ארעמע קהלה — — — — — — — — 7
די קנעטערין — — — — — — — — 15
דער שמעק טאבאק — — — — — — — — 20
דער אלטער טשעפלער — — — — — — — — 27
וועז עסט חיים מלמד א בויגעל? — — — — — — — — 33
דער אורח — — — — — — — — 38
בולקעס — — — — — — — — 42
א דראמא איבער 5 קארטאפעלס — — — — 47
דער קראנקער פינגער — — — — — — — — 54
דעם טאטנ'ס שטיוועל — — — — — — — — 63
די אידענע מיט'ן באב — — — — — — — — 68
די מרידה ביי אקדמות — — — — — — — — 72
אויפ'ן בוידעם — — — — — — — — 79
דער קליין רעדלער'ל — — — — — — — — 82
מיינע ערשטע האנארארעז — — — — — — — — 89
דער נימנאזיסט — — — — — — — — 95
א אידיש הארץ — — — — — — — — 101
די נאשערין — — — — — — — — 105
מיין באבעם גליק — — — — — — — — 110
די הייזער — — — — — — — — 114
די רעוואלויציע אין קליינעם בית־מדרש — — 121
דער ארעסטירטער קרעמער — — — — — — 127
א פסח'דיגער טאטע — — — — — — — — 132
גבירה'שע מצה — — — — — — — — 139
ארימע לייט — — — — — — — — 152

קען ער ניט זאגען, אבער א רחמנות איז דאך. פארט, א איד א למדן — איהר ווייסט — האט ער געענדיגט צוהיצענדיג זיך אביסעל — איך וואלט וועלען, אז היינט זאל מען מיר איהם שיקען אויף וועטשערע. איך וואלט זיין זעהר צופרידען!

— ניין! — האט איין גבאי געענטפערט, — יענקיל לייבעם האט שוין פערבעטען, נאך אין דער פריה ביים דאוונען.

יענקעל לייבעם איז דערזעלבער, וואס האט נעכטען אויפ'ן מגיד געזאגט אז ער האט גאר קיין מויל נישט. —

קינדער, איך בין שוין פון דער חיים א יאהר, איך האב זיי גע־לעזאן אהן א נראשען געלד... זיי הונגערען דאַרטען אוודאי. רבותי, רחמנים בני רחמנים, האט רחמנות אויף א טאטען פון אכט קינדער...

אין בית־מדרש איז שטיל געווארען ווי אויף א בית־עולם. א שוידער איז דורכגעלאפען יעדערן איבערן לייב. צייט מנידים האבען דא נעזאגט האט נאך קיינעם אזוי נישט נעראטען צו ווירקען אזוי שטארק אויפ'ן עולם. אפילו דער רב, וואס איז בטבע א שונא מנידים, וואס שלאפט שטענדיג אנשפארענדיג זיך אויפ'ן סטענדער, ווען דער מניד זאגט, האט זיך דערפון אויך אויפגעהאפט, ארויס געלאזען א טיעפען זיפץ, געשאקעלט מיט'ן קאפ און געמורמעלט: נעביך, נעביך...

און איין קריטיקער האט מיט אומעטיגע בליקען א קוק גע־טהאן אופ'ן צווייטען און געפרענט:

— האסט געהערט?

— יא, האט יענער טרויעריג געענטפערט.

— נו, א וועלטעלע, האט א דריטער געזופצט... — און דארט הינטערן בימה, וואו די קערה שטעהט, איז געווארען א שטופענויש. דאס האט יעדער זיך געשטויסען צו דער קערה אריינווארפען זיין נדבה פאר'ן מניד. עס זיינען געפלויגען גריוונעס, גילדענס און פערציגערס, ווי די טויבען...

און אויף מארגען זיינען צווויי שהנע בעלי־בתים ארומ־געגאנגען איבער'ן שטעדטעל צוזאמען קלויבען געלד; עס איז פאר זיי גענוג געווען נור אויסצורעדען, אז עס איז פאר'ן נעכ־טיגען מניד, אז מען זאל זיי שראגען די נדבה אנטקעגען. די שענסטע נדבה האט גענעבען יענער „קריטיקער", וואס האט נעכטען נעזאגט אויפ'ן מניד, אז ער פלוידערט. ארויסקוקענדיג צו די גבאים אין דאס רויטע פאטציילכען, וואו דאס געלד איז געלעגען, האט ער מיט הארץ נעזאגט:

— עס איז א יושר אויפצוקלייבען וואס מעהר; מילא

אנשטאט שלמה המלך זאגט ער דוד המלך, אנשטאט „דער מדרש" זאגט ער „דער זהר" און פערקעהרט, ער פערכאפט זיך צוריק, נאר דאס פערבעסערט נישט, עס ווירקט נאך ערגער אויפ'ן עולם, וואס האט ליעב עס זאל געהן גלאט; ביסלעכ־ווייז צוגעהט זיך דער עולם, די נעהנטערע רוקען זיך אב, אנ־דערע נעניצען... דער גבאי זאגט דעם שמש אויפ'ן אויער: שוין צייט מעריב צו דאוונען, נאר ער זאגט עס אזוי שטיל, אז דער מגיד הערט עס... אפילו דער אלטער משה דער קרעמער וואס האט זיין נאנץ לעבען איין דרשה נישט דורכגעלאזט, וואס שטעטה שטענדיג הארט נעבען בימה און קוקט אין מויל אריין יעדען מגיד און חאפט אונטער בעקאנטע ווערטער פון פסוקים, וועלכע דער מגיד ענדירנט ניט, פערלאזענדיג זיך אופ'ן עולם'ס לומדות, אפילו ער גיט אויך א נענץ דעם מגיד גלייך אין מויל און ריקט זיך אב ניט וועלענדיג א שטיק ווייטער.

און די דרשה ווערט אלץ מעהר אבגעריסען און צופלאנ־טעט. דער מגיד שטעהט דערשראקען. עס איז קענטיג, אז ער זוכט אן עצה, ווי צו בערוהיגען דעם שטורם, ער איז מבטיח, אז באלד איז ער מסים, נאר ער קען נישט ארויסקריכען, ער האט זיך צו שטארק פערדרעהט אין פסוקים, אגדתות און מדרשים, קענטיג ניט נאך זיין כח... דער טומעל וואקסט, אט דאכט זיך שפרינגט ארויס אן עזות־פנים און שרייט: נענוג שוין — מ'דארף שוין מעריב דאוונען... דער מגיד מאכט מיט די הענד, ווארפט זיך אום אין אלע זייטען, ווי ער וואלט עפים זוכען א ווארט, וואס זאל קענען פערהאלטען און בערוהיגען דעם עולם, זיי זאלען איהם אויסהערען... זיי זאלען זיך ניט צוגעהן... נאר נישטא אזא ווארט!...

פלוצים האקט זיך אב די דרשה, דער מגיד ווישט זיך דעם שוויים און קוקט מיט שטארע בליקען אופ'ן עולם, און באלד ברעכט ער אוירם איבער'ן בית־מדרש מיט זיין פערצווייפעל־טער הייזעריגער שטימע: רבתי! איך בין א איד פון אכט

א מדרש, א צוויי אנדתות, דריי „רבי־בר־בר־חנא", א שטיק פון „יערות־דבש" ער האָט אלץ געמישט און געמישט, נאָכהער האָט ער געבראכט א מישל פון א בן־יחיד, וואָס איז געפאָהרען למדינת־הים. בכלל האָט ער די דרשה אָננעצויגען אויפ'ן הויכען שניט, ער האָט ערטערווייז פערטראָגען צו גרויסע מגידים. נאָר דער עולם האָט עפעס די דרשה ניט גענומען, עס איז שווער געווען צו הערקלערען די סבה דערפון: צי דער ניגון איז זיי נישט געווען געפעלען צי אפשר איז געווען שולדיג אין דעם זיין באָרד. זיין ניגון איז געווען שטיל, נאָר נענוג טרויערig, און איז אריינ־געפאלען ערטערווייז אין א עכט אידישע הייזעריגקייט; די באָרד זיינע איז טאקע געווען ניט קיין שהנע, ניט קיין לאנגע באָרד פון א מגיד, ווי דער עולם האָט ליעב. די „צוהערער" האָבען מינוטענווייז פערלאָרען אלץ מעהר דאָס געדולד, אויפגעהערט צו קוקען איהם אין מויל אריין און די „קריטיקער" האָבען זיך צו־וואָרפען מיט מיינונגען:

— נאָר ניט קיין זאָגער.
— נישטאָ וואָס צו הערען.
— ער האָט נאָר קיין צונג ניט.
— ער האָט נאָר קיין קול נישט.
— ער פלוידערט.
— עט...

און אין בית מדרש האָט אָננעהויבען צו זומען, וואָס ווייטער אלץ שטארקער, ביז עס איז איבערגעגאנגען אין א גערו־דער. אייניגע וואָס שטעהען נאָהענט נעבען בימה, רוקען זיך צוריק, צוריק, און ארום דעם מגיד ווערט אלץ מעהר ליידיגער פלאץ, אט איז שוין א שטיק קיילעכדיגער פלאץ לעדיג... הינטען רודערט, דער שמש פאטשט...

און דער מגיד שטעהט אויפ'ן בימה א דערשראָקענער; דאָס גערודער, דאָס פונאַנדערגעהן זיך, דאָס פאטשען פון שמש שלאָגט איהם אראָפ פון וועג און ער טומעלט זיך אין די רייד;

דער אורח נישט אויסגעהאלטען, ער איז שטיל צוגעגאנגען צום שמש און שוואך ארויסגערעדט:

— שלום עליכם... איך בין א מניד —

— עליכם שלום, — האט דער שמש איהם קאלט געענטפערט און געוואלט אוועקגעהן.

— וואס, מען וועט קענען זאגען? — האט דער מניד פערהאלטען דעם שמש מיט א פראגע.

— דאס וועל איך זהן שפעטער, מנחה־צייט, האט דער שמש מיט א טאן פול גרויסקייט געענטפערט.

אבער דעם מניד, וועלכער איז שוין אביסעל שטאלצער געוואָרען דערהערענדיג אז א האפענונג איז פארהאן, האט זיך געשטעלט בריט:

— איהר דארפט וויסען אז איך האב יעצט וואך געוואגט אין מינסק און נאט צו דאנקען איך האב דארטען „נושא־חן" געווען, איך בין ניט חלילה פון די גראשענע מגידים...

— אויב אזוי, — האט דער שמש געענטפערט ווייכער שוין, — קענט איהר „זאגען", ממה־נפשך דער עולם וועט הערען.

און באלד איז שוין געווען אויפ'ן טהיר צוגעקלעפט א מודעה „היום ידרוש" א. ז. ו.

נאך מנחה האט זיך שוין דער עולם צוזאמען געקליבען פון אלע קלייזלעך — אין גרויסען „בית־מדרש".

נאך מנחה, איז דער מניד ארויף ווי דערשראקען אויפ'ן בימה, א קוש געגעבען דעם פרכת, א בלעטער געטהאן דאס ספר'ל, וועלכען ער האט מיטגענומען און האט מיט א שוואכען ניגון א זונג געטהאן:

— „רבותי! שלמה־המלך קומט צו גהן אין משלי און זאגט אזוי:

דער מניד האט געמאכט שלמה־המלך ווי דער אמת איז פאר א גרויסען חכם, נאר אויפ'ן פסוק האט ער אנגעפרענט פינף הארבע קשיות און אום זיי צו פערענטפערען, האט ער געבראכט

מאום פלעגט דאָרט, נעבעך, אבשניידען א מגיד פון די „פוס־נעהער", וואָס פיהרען זייערע דרשות צו פוס: שוועך פלעגט איהם אנקומען ביז וואנען ער פלעגט פועל'ן ביי'ם שמש צו „זאגען" און אויך מאָרגען פלעגט איהם דערזעלבער שמש, אפילו ניט מחילה בעטענדיג, נאָר אפען איבערגעבען אז דער עולם פערלאנגט ניט מעהר זיינע דרשות. דערביי פלעגט ער איהם אין האנד אריינרוקען א פאָר גילדען, וואָס האָט זיך אויפגעקליבען אין דער „קערה". אויב דער מגיד פלעגט האָבען די העזה, נאָך אזא קליינעם שכר־תורה, זיך א קרים צו טהאָן, פלעגט איהם דער שמש ענטפערען: דאָס שטערטעל איז גרויס. דאָס איז נעווען דער פשט: „איהר קענט נאָך נעהן איבער די הייזער"...

איין מאל אבער האָט געטראָפען, אז איינער פון די סאָרט מגידים פון די „פוס־נעהער", האָט אנגעמאכט נאָר א גרויסען רעש מיט זיינער א דרשה. ער איז געקומען ווינטער, אין האלב־שבט, מאנטאג פריה נאכ'ן דאוונען. ער איז אריין אין גרויסען בית־מדרש אהן א פעקעל. ווער ווייסט ווּאו ער האָט עס אין שטערטעל איבערגעלאָזט. נאָר דער שמש, וועלכער איז געווען נעניט אין מגידים, האָט מיט'ן ערשטען קוק פערשטאנען, אז דאָס איז ניט פון די געהויבענע מגידים, נעווּיס א „פוס־נעהער", און ער האָט זיך אויך איהם אפילו נישט אומגעקוקט. דער מגיד האָט זיך ארום איהם ארום געדרעהט, אונטערברומענדיג עפעס א טרויריג גמרא־נגון'דעל. עס איז געווען קענטיג, אז ער וויל זיך פארשטעלען פאר'ן שמש, נאָר ער וואָרט, אז פריהער זאל איהם דער שמש געבען שלום. אבער דער שמש האָט זיך קאלט־בלוטיג געטהאָן זיינע ארבייט: פערשלאָסען די ספרים שראנ־קען, אויסגעלאָשען די לאמפען, אויסגעזידעלט א פאָר יונגע ישיבה־בחורים, וואָס זיי רויכערן און אויפ'ן אורח זיך אלץ ניט אומגעקוקט. און דער אוירה האָט זיך אלץ אומגעדרעהט און אומגעדרעהט, ברומענדיג זיין גמרא ניגונ'דיל... ענדליך האָט

די ריהרענדע דרשה.

דאָס שטעדטעלע ק. האָט געהאט מזל צו מנידים: עס פלעגט ניט אוועק די וואָך, איבערהויפט ווינטער־צייט, אז עס זאָל ניט קומען אהין א מגיד און בעגליקען עס מיט א פיער־פינף דרשות. די טהירען פון גרויסען בית־המדרש זיינען געשוען פערשמירט גראָב מיט מודעות, וועלכע פלעגען זיך אָנהויבען מיט איין נוסח: „היום ידרוש"; און די שטאָדט־גויה, וואָס פלעגט וואשען אלע ערב־פסח די טהירען פלעגט נעבעך געבוג בעדאַר־פען הארעווען אום אבצושייערען די איינגענעסענע פערטריקענ־טע קליי, וועלכע מען האָט געשמירט פון דער פולער האנד אויף קהל'שע הוצאות.

דאָס שטענדיגע הערען מנידים האָט זהר שטארק אויס־געפיינערט און ענטוויקעלט דעם געשמאק ביי די צוהערער: עס האָבען זיך בעוויזען אין שטעדטעל בעזונדערע טאלאנטען קריטיקער, וואָס פלעגען מיט גרויסע געפיהל און בריה־שאפט אבשאצען יעדען מגיד נאָך זיין וועדט. די קריטיקער פלעגען האָ־בען א גרויסע ווירקונג אויפ'ן איבעריגען עולם, און מען האָט ג־דאַרפט דערום האָבען א שטארקע קראפט צו קענען „נעהמען" דעם ק־ער עולם. זיי פלעגען זיך ניט שעהמען אויסצוזעצען פעה־לער אין אזעלכע מנידים ווי דער „סקידלער", דער „ווידלער", וואָס זיי האָבען אָנגעמאכט א גרויסען רעש „אויף דער וועלט", ווי עס איז בעוואוסט פון די גאזעטען. אויפ'ן גרויסען מטיח, ליי־בערמאן, וואָס מיט איהם האָט ממש געקלונגען, האָבען זיי נאר בעמערקט, אז ער זאגט „ניט שלעכט", אבער ניט נתפעל געווא־חען — זיי האָבען בעסערע געהערט!...

וואוסט ווי אזוי זאגט מען אויף לשון קודש בעבלאך. האט ער נעביך געמוזט עסען אלע טאג פערילי־גרויפען. איינמאל האט ער זיך פערלאזען אויף גאט'ס בערגט און האט איהר געזאגט:

— עשי מטעמים כאשר אהבתי!

און אז זי האט איהם געפרעגט וואס? — האט ער ענטפערט:

— לפת.

איהר האט מען אמאל געטייטש: לפת — מעהרען. האט זי איהם נעמאכט א מעהרען־צימעס.

ער איז נעווארען בייז.

— בחול מעהרען־צימעס!... לא נאה...

— הלא אמרת לפת! — האט זי זיך נעווונדערט.

— לפת!... לפת!... — האט ער געקריצט מיט די צייהן— הלא לפת בעבליך בלע"ז...

האט זי אבער נע'טענה'ט, אז לפת איז מעהרען.

איז ער נאך בייזער נעווארען: סטייטש, ער איז א העברע־אישער לשהרער, קומט זי אוז מאכט איהם פאר אן עם־הארץ! און ער האט דעם ערשטען מאל אויסגעשריען מיט א פסוק פון איוב. (ביז אהער האט ער איוב קיינמאל ניט נענוצט.)

דער פסוק איז נעווען א הארבער. אלענפאלס נאך שיר השירים האט ער שלעבט נעקלונגען. זי האט איהם נעווואלט אויסזידלען האט זי ניט נעווואוסט ווי אזוי מען זידעלט אויף לשון־קודש. האט זי א נעשריי נעטהאן מאמע לשון:

— ביזט א שטיקעל משוגענער.

— און דו ביזט א נארישע אידענע — האט ער געענטפערט צוריק מאמע־לשון.

און פון דאמאלס אן רעדען זיי אידיש...

בין דער שיר השירים האָט זיך א צווייטען מאָל אויסגע־
נומען.

האָבען זיי זויעדער אָננעהויבען אויף דאָס ניי.

— לְבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך! — פלענט ער
איהר זאָגען.

— דודי צח ואדום! — פלענט זי איהם ענטפערען.

— שובי, שובי השולמית! — פלענט ער זי אמאָל רופען.

— אני לדודי ודודי לי! — פלענט זי איהם ענטפערען.

אזוי האָבען זיי זיך אויסגעלערנט דעם גאַנצען שיר
השירים אויף אויסווייניג...

3.

זיי האָבען חתונה געהאַט — אוּן האָבען גענעסען קעסט
כיי איהרע עלטערען.

דעם שיר השירים האָבען זיי נאָר גענוצט דעם ערשטען
מאָנאָט. שפעטער האָבען זיי שוין גערשרט מיט'ן לשון פון אהבת
ציון, אשמת שומרון.

נאָך שפעטער האָבען זיי גענוצט דעם חומש.

זיי זיינען אראָב פון קעסט.

די לשון קדש'דיגע ווייבעל האָט זיך נעמוזט נעהמען אליין
פיהרען דאָס הויז.

דער לעהרער פלענט קומען שפּעט. נאָך דער חתונה האָט
ער נעמוזט נעהמען מעהר אוראָפען.

— הנני רעב ככלב... פלענט ער אויסרופען אביסעל כייז.

— אוי ואבוי לי! — פלענט זי איהם מיט אנטהייל ענט־
פערען.

4.

עס איז פערנאַנגען א יאָהר.

ער האָט ליעב געהאַט בעבלאָך, האָט ער אבער ניט נע־

די לשון־קודש׳דיגע.

(א שפאם).

1.

ער איז נעווען א ציוניסט און א לעהרער פון לשון־קודש. זי איז נשוועז סתם א בעל הבית׳יש מיידעל, אויך א ציוניסטקע און האט אויך געקענט לשון־קודש. כאטש קיין לעהרערין איז זי ניט געווען.

בעקענט האבען זיי זיך אויך דער ערשטער פערזאמלונג פון דער חברה „דוברי עברית".

קיין שעהנע מיידעל איז זי ניט געווען, נאר אזוי ווי ער איז געווען א ציוניסט און א העברעאישער לעהרער האט ער אויך שעהנקייט׳ניט געקוקט. ער איז געווארען ענטציקט פון איהר לשון־קודש רעדען.

— העלמה דוברת צחות בשפת קדשנו — האט ער איהר געמאכט א קאמפלימענט.

זי איז רויט געווארען און האט געענטפערט:

— גם האדון דובר צחות בהשפה היחידה והשרידה...

2.

זיי האבען זיך פערליעבט און האבען א נדר געגומען צו רעדען שטענדיג לשון־קודש. צו זייער דיענסט איז געווען דער שיר השירים. גאנצע פסוקים פלעגען זיי ניט קארגען, אויסצו־דריקען זייער ליעבע אייגער צו דעם אנדערען.

ביז אין א העלען פריהמארגען האט זיך דער שיר השירים אין גאנצען אויסגענומען...

האבען זיי אנגעהויבען אויך דאס ניי.

— קיינער ניט! — האָבען אלע ווי איינער געענטפערט...

נור פלוצים האָט זיך איינער אויפגעשטעלט און מיט פרום־פערגלאָצטע אויגען האָט ער געזאָגט:

— איך טהו עס פון דער פארטיי וועגען... איך נעהם אן דעם פאַרשלאָג צו לעבען א גוטען טאָג...

די מיטגליעדער האָבען זיך איבערגעקוקט און איינער דעם אנדערן האָט אויסגעדריקט זיינע התפעלות פון אזא חבר, וואָס ווילּ זיך אזוי ווייט אויפאָפפערן פאר דער הייליגער אידעע, און ער איז געווארען פערעכענט פאר א הייליגען...

אין אונזער ארגאניזאציע, וואס זאל קענען פראנק און פריי ארומפאהרען איבער די באהנען, זיך נעפינען אויף פערשיעדענע וואקזאלען און זאל האבען א מאוס אויסזעהן, דאס הייסט אן אויסזעהן פון א קאמי־וואיאשאר...

— פוי! — האבען די מיטגלידער אויסגעשפיגען.

— פוי הייגט, פוי מארגען! מען מוז! אנדערש קען מען ניט טראנספארטירען קיין ליטעראטור. די פראגע איז אבער, ווי אזוי ערציהט מען אזא מין נפש? אום אויסצוזעהן ווי א קאמיוואישדזשאר דארף מען האבען אן אבנגעפאנגעם פנים, דערצו פאדערט זיך עסען אלע טאג א גוטען מיטאג. הייגט פרעגט זיך, צי וועט זיך נעפינען צווישען אונז אזא מאוסע בריה וואס וועט זיך שלעפען, אין דער צייט וועו ארבייטער הונגערן און לעבען אין דחקות, זיך אנטהאן וואוילטאג, כדי צו בעקומען א פאר שעהנע באקען.

— נעווים ניט!... — האבען אלע ווי איינער אויסגעשאסען.

— און דערצו — האט דער פארזיצענדער פארטנעזעצט — פאדערט זיך נאך צו רויכערן א גוטען סיגאר, שטעהען אין א ליכטיגען רייכען ציממער אין א האטעל. נעפינענדיג זיך אויפ'ן וואקזאל, מוז מען שטענדיג זיצען אין ערשטען קלאס צווישען נראבע, אבנגעפאנגע בורזשוויען...

— אוי, ווי עקעלהאפט! — האבען אלע חברים אויסגעשאסען.

— אויסער דעם — האט דער פארזיצענדער וויטער געדראהט, — מוז מען אויף יעדען ארים־נעקלייידעטען, אויף יעדען הונגעריגען קוקען פון אויבען אראב, מיט פעראכטונג.

— ניין, פאר קיין פאל ניט! — האבען אלע בייז אויסגעשריען.

— אלזא נעפינט זיך צווישען אייך קיינער ניט, וואס וויל זיך אונטערנעהמען שפיעלען די דאזיגע ראלע?

נאָכדעם ווי ער איז שוין געשטאַנען אָנגעטהאָן אָן האָט אויסגעזעהען ווי א חתן, האָט דער עולם איהם בעטראַכט.

— אציגנד וועט מען איהם ניט ארעסטירען! — האָט אייער נעזאָגט. ער זעהט אוים ווי א בעל־הבית'יש בחור'ל.

— צו מאָגער זעהט ער אָבער אוים, — האָט א צווייטער בעמערקט. — דאָס איז אויך זעהר פערדעכטיג.

— נו, דערצו איז שוין קיין מיטל ניטא! — האָט א צווייטער נעענטפערט.

דער פאָרזיצענדער האָט אָבער דאָרויף זיך אָבגערופען:

— מיר דאַכט, אז עס וואָלט געווען צוועקמעסיג צו האָבען אין דער אָרגאַניזאציע א מיטגליעד, וואָס זאָל אין נאָנצען אויסזעהען ווי א בורזשוי. מיט אזא וואָלט שוין קיין דורכפאָל ביין איבערפיהרען לייטעראטור ניט געשעהן.

— וואָרשזש נעהמט מען א בורזשוי צווישען אונז? — האָט אייַנער טיפזיניג געפרעגט.

און א צווייטער האָט איבערגעשלאָגען:

— וואָס הייסט, וואו נעהמט מען? אזא אז דו וועסט יא נעהמען, וואָס טויג אונז א בורזשוי? ווי קען מען א בורזשוי אָנטרויען קאָנספיראציע?

דאָן האָט דער פאָרזיצענדער ערקלערט:

— מען מיינט ניט, נאָטירליך, קיין בורזשוי ממש. מען דארף נאָר האָבען אזא, וואָס זעהט אוים ווי א בורזשוי. ער דארף אָבער, נאָטירליך זיין אונזערער א טרייער פארטיימאן. אזוי ווי אָבער ביי אונז זיינען קיין בורזשויען ניטא, דארף מען אזא מין זעהן אויסארבייטען, פראָדוצירען, הייסט עס.

די איבעריגע מיטגליעדער האָבען דעם פאָרזיצענדען ערשטוינט אָנגעקוקט.

— וואָס הייסט?

דער פאָרזיצענדער האָט ערקלעהרט:

די זאך איז אויַנפאך. מיר מוזען האָבען אזא מיטגליעד

12.

דער הילינגער.

א שווערע צייט איז דאמאלס אין דער ארגאניזאציע געווען. מען האט געדארפט א׳בערפיהרען „ליטעראטור" אין די ארומינע שטעדטלעך און מען האט איינעם נאכ׳ן אנדערען אהעסטירט אויף די וואקזאלען. עס האט ניט געהאלפען קיין שום קאנספיראציע, פונקט ווי די מיאוסע זשאנדארען וואלטען אין הימעל א שר געהאט און יענער וואלט אלץ אויסגעזוכט.

נאכדעם ווי מען האט א פינף חברים ארעסטירט, האט די ארטינע ארגאניזאציע געמאכט א פערזאמלונג צו בעטראכטען אן עצה.

עס האט זיך ארויסגעשטעלט אז דאס גאנצע אומגליק בעשטעהט אין דעם, וואס יעדער חבר ניט זיך אליין ארויס מיט זיין אויסזעהען און מיט זיין הילוך, און מען האט אריינגעטראגען א פארשלאג, אז בשעת מען פיהרט „ליטעראטור", מוז מען מתיר מאכען און אנשטאט א בלוזע טראגען א ווייסע מאנישקע מיט א קראגען.

מען האט גלייך איינעם פון די געגאסען געשיקט אין א גאלאנטעריע־געשעפט צו קויפען א פאפירענע מאנישקע מיט א פאפירענעם קראגען און מען האט געווארפען גורל ווער עס זאל עס אנטהאן לשם קאנספיראציע.

דער גורל איז אויסגעפאלען אויף חיים „דעם אינטעליגענט".

— אוי וועה! — האט ער אויסגעשריען, דערהערענדיג דעם פינסטערען גורל, און מיט א מינע פון א פער׳משפט׳ען, האט ער זיך געגומען אנטהאן די מאנישקע מיט׳ן קראגען.

נאטירליך איז עס ביי איהם ניט אזוי גוט געגאנגען, און דריי חברים זיינען איהם געקומען צו הילף.

חיים, יוסף'ס חבר, זיצט שוין צווישן מאנאטען אהן א שטעלע, זיין ווירטה האט באנקראטירט.

— „חיים"! — גיט יוסף א נעשריי, אריינלויפענדיג אויף זיין ארעמער קווארטיר, א קליין צימערל ערגעץ, — חיים, ביזט דא?

— וואס איז? — פרעגט חיים מיט א שוואכען, טרויריגען קול — האסט פאר מיר אפשר א שטעלע?

— ניין! — האקט יוסף אב, — איך האב אזוי זיך געווארעט דיך זעהן, פרעגען וואס דו מאכסט...

— עט, וואס זאל איך, ברודער, מאכען? נישטא קיין גראשען ביי לייב און זעעל, איך וויים גאר נישט וואס וועט זיין הער סוף, כאטש לעג זיך און שטאר!

יוסף קוקט אויף חיים'ן און קען נישט עפענען דאס מויל צו דערצעהלען איהם דאס פרעהליכע נייעס, און ער בעשלויסט זיך שוין ארויסצונעהן און נישט בעריהמען זיך, נאר חיים שטעלט איהם אב:

— ברודער לעבען! האסט אפשר א זעקסערל ביי זיך... אויף פאפיראסען... איך שטארב רויכערן...

— א גראשען נישט... — ענטפערט יוסף — א גראשען נישט!...

— זאגסט נישט קיין ליענען?

— זאל איך דאס, ברודער־לעבען, פערקרענקען, וואס איך האב ביי זיך... — שוועדט יוסף מיט הארץ.

און ארויסלויפענדיג פון חיים'ן איז יוסף אומעטיג געווארען און האט געמורמלט:

— נעה זיי גליקליך, וועו יענער איז אזוי אויף צרות...

זעז־טאשען האָט ער נישט געטרויט אזא פּקדון און אפילו אין דער זיכערער טאש האָט ער אלע ווייל גערוקט די האנד זעהן, צי עס לויגט, און עס האָט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער קראצט זיך.

„מען געטרויט מיר פינף הונדערט רובל“! אָט דאָס איז נעווען דער אקס, אויף וועלכען עס האָבען זיך געדרעהט יוסף׳ס געדאנקען, טראָגענדיג דאָס גלעל.

ער האָט אין זיין לעבען „גלעל־שמחות“ א סך געהאט, אייז שמחה וועז נאכ׳ן דרייי־יאָהריגען אומזיסטען טערמין האָט ער אָנגעהויבען צו נעמען גלעל — צעהן רובל א מאנאט; ווייטער האָט ער אמאל נעהענדיג צעהן גולדען גענומען; היינטיגען ווינטער, חנוכה האָט ער מיט א חברה „האָנדלס־אנגעשטעלטע“ אין קאָרטען גשפּיעלט און האָט געוואונען אכט גולדען, אבער יעצטיגע שמחה, נישט קוקענדיג, וואָס דאָס גלעל איז פרעמדס, איז די גרעסטע ביי איהם. ער האָט יעצט דערפיהלט אין זיך אזא קראפט, וואָס ער האָט קיינמאל, קיינמאל נישט געשפּירט און אויף פיעל ארעמע פערבייגעהענדע האָט ער געקוקט, ווי אויף קלייגע ווערים: „אויך מיר נפשות! פינף הונדערט רובל!“...

„איצטער קען איך ערשט אָנהייבען וואקסען“! האָט זיך צווישען זיינע גראָנקען א נייער אריין גערעהט — איך בין שוין א מענש ווער וויים? אפשר ווייל „ער“ מיר מאכען פאר׳ן עלטסטען אָנגעשטעלטען“!...

ער וועט דאָס, קומענדיג ביי נאכט פון גשעפט, דערצעהלען זיין חבר חיים׳ן — זאל ער וויסען! ער בעטראכט זיך אבער, אז חיים וועט איהם נישט גלויבען. איהם מאהלט זיך שוין פאר די אויגען, ווי חיים שמייכעלט אירָאניש און זאגט: אפשר נאר א מיליאן וועסטו זאגען?...

און עס כאפט איהם אן א ווילדער פערלאנג ש ו י ן אריין לויפען אויף א מינוט צו חיים׳ן און וויזען איהם — זאל ער זעהן!...

11.

דאס שליחות.

דער וועכטער פון גרויסען מאגאזין, רייכמאן, א הויכער דיקער איד, איז געשטאנען ביי דער קאסע און האט מיט גרויסער כונה נעצעהלט פאפיערענע נעלד; אז ער איז מיט'ן צעהלען פערטיג נעוואָרען, האט ער געוואָרפען זיינע בליקען אי־בער'ן מאגאזין, ווי ער וואלט עמיצען געזוכט, און האט עדליכ א געשריי געטהאן:

—יוסף! — עס איז גליך אונטערגעשפרונגען א יונג־בחור'ל פון א יאהר אכטצעהן־ניינצעהן, האט זיך אוועקגעשטעלט קעגען פרינציפאל און קוקענדיג איהם טיעף אין די אויגען אריין, האט ער ערוואָרטעט זיין בעפעהל.

— אט דא האסטו פינף הונדערט רובל; נעם און טראג עס אוועק גרינפעלד'ן; ווייסט וואו?

— איך וויים... גרינפעלד! איך וויים. דאָס דלוגא 17, כ'וויים, גרינפעלד... פון קליידער... כ'וויים!...

נאכ'ן ענטפער פון יונגען בחור האט דער הער רייכמאן פערשטאנען, אז ער איז איבערראשט פון אזא שליחות. ער האט שטאלץ געשמייכעלט און געזאגט:

— שוין טראג עס אוועק, נאר ענטלויף דער מיט נישט קיין אמעריקא! א קשיא אויף היינטיגע יונגאטשעס...

— איך וועל אין אמעריקא נישט לויפען, וואס פעהלט מיר ביי אייך?...

אויסרעדענדיג מיט'ן פרינציפאל אזא לאנגע פראזע, וואס איז נישט שייך צום געשעפט, האט זיך יוסף'ן געדאכט נישט דרך־ארץ, און ער האט דאריבער, פערשעמט וועדענדיג, זיך ארויסגערוקט פון מאגאזין.

דאס נעלד האט ער אריינגעלענט אין בוזעם־טאש, די הוי־

טיסטיק אנדערש אויסקומען. נעמליך: אויף יעדע 101 מענשען גיבען א נדבה דעם בעטלער 8: זעקס נקבות און שוין צוויי מאנסביליען.

איהם ווערט עס קשה:

— וואס הייסט ? איך וואלט דאך איהם אזוי, וועז ניט אלס דאנק פאר דעם נוץ, וואס איך האב פון איהם, קיין נדבה ניט נענעבען, דארף איך דאך אליין אין רעכנונג ניט געהן.

— ניין! — חאפט ער זיך צוריק — ווי באלד איך גיב, נישט קוקענדיג וועלכע סבה מיין-נעבען האט ארויסגערופען, דארף אויך מ י י ז נדבה אריינגעהן אין די סטאטיסטיק וואהרום — ערקלערט ער זיך ווייטער — ווען מען זאל נעהמען קוקען אויף אורזאכען אליין, קאן דאך נעמאלט זיין, אז די אלע, וואס האבען די נדבות נענעבען, האבען דאס אויך געטהאן צוליעב פערשיעדענע סבות. די ווייסענשאפט אבער רעכענט זיך ניט מיט אורזאכען, נאר מיט פארטיגע מעשים...

די לעצטע סברה לענט זיך איהם אויפ'ן שכל, און ער ווייל שוין דעם בעטלער נעבען א נדבה. ער דערשרעקט זיך אבער:

— אלענפאלס איז נאך ביי מיר ניט קלאר, צי איך דארף אריינגעהן אין דעם חשבון, צי ניט. מיט מיין נדבה קאן איך אויך אזא אופן קאליע מאכען די סטאטיסטיק. איך טאר ניט געבען! — האט ער שוין פעסט בעשלאסען.

און אומזיסט האט דער בעטלער מיט די הילצערנע פיס און דעם ווינענדיגען פנים געהאלטען אנגעגרייט זיין היטעל: קיין נדבה האט ער ניט בעקומען. ציפרינען האט אפילו פערדראסען. וואס איהם קומט אויס אויסצונוצען א קאליקען בעטלער, דערפאר אבער, האט ער זיך געטרייסט, וועט די סטאטיסטיק זיין קלאר...

וויינענדיג פנים, שטרעקט אויס די האנד מיט'ן היטעל. עס וווירקט אבער ניט — יענער געהט פארבי, ווי ניט איהם מיינט מען גאר.

— 1 — ניט! צעהלט ציפרין אין נעראנק און נעהמט זיך וויעדער נאכצוקוקען.

ער צעהלט אן ביז 9 — קיינער גיט ניט. ציפרין איז זעהר צופריעדען: ער וועט דערפון מאכען גאנצע קאמבינאציעס...

שנדליך נעהט פאראיבער א פרוי; זי שטעקט אריין די האנד אין קלייד־טאש, נעהמט ארויס פון דארט עפעס א מטבע און ווארפט עס אריין דעם בעטלער אין היטעל.

— פון צעהן גיט איינע! — ציפרין חאפט נעשווינד ארויס דאס נאטיץ־ביכעל פון טאש און וויל עס פערנאטירען: נאר באלד פאלט איהם איין א מעהר גליקליכע סטאטיסטישע אידעע:

— ווער גיט מעהר: פרויען, צי מענער? — ער בלייבט שטעהן נאך א לענגערע צייט און די סטאטיסטיק קומט ענדליך אויס אזוי:

פון 100 דורכגעהענדע נעבען א נדבה דעם הינקענדיגען בעטלער 7; פון די 7 זיינען 6 פרויען און 1 מאנסביל.

ער פערנאטירט עס און וויל שוין, א גליקליכער, אוועק־נעהן. עס איז וווירקליך זעהר א בעלעהרענדע סטאטיסטיק. ער האפט, אז ווען ער וועט זי פערעפענטליכען, קאן ער קוגה שם זיין און אפשר נאך בעריהמט ווערען.

פאר נרויס גליק בעשלויסט ער צו נעבען דעם בעטלער א נדבה. זאל עס ניט הייסען, אז ער האט עקספלאאטירט, אויס־נענוצט א בעטלער.

ער לאזט זיך נעהן צום בעטלער.

פלוצים האלט איהם עפעס אב: ער הויבט אן צו קלערען.

— אמת, איך בין נאר א סטאטיסטיקער, אבער אין רעכ־נונג וועל איך דאך נעהן אלס מענש. אלזא וועט שוין די סטא־

נען געשטאַרבען 700. פון 12 טויזענד גאסען־פרויען, זיינען דאָ 8 טויזענד, וואָס בעגעהען די זינד אויס נויט".

מיט איין ווארט, אלעס איז ביי איהם אויסגעצעהלט. א זאך, וואָס האָט ניט קיין בעוואוסטע ציפער, בעאונרוהיגט איהם. איהם דאכט זיך, אז אויב די צאהל ווערט ניט גענוי אויסגעפּארשט ווערען, קאן דערפון די גאנצע וועלט לייִדען. און ער טאר דאָס ניט דערלאָזען — און ער נעהמט זיך צו צעהלען.

אט נעהט ער אין גאס. עס וואלט געווען א יושר צו מאכען א סטאטיסטיק, וויפיעל פרויען נעהען מיט די מענער, וויפיעל אהן די מענער... וויפיעל פאר א טאָג לייזט די אידענע מיט די בילינע נאשערייַ, וואָס זיצט אויפ'ן שפּיץ טראטואר. וויפיעל קאטוילעען, פארביינעהענדיג דעם גרויסען קאסטיאל, נעהמען אראָב דאָס היטעל און צלם'ען זיך, און וויפיעל מאכען זיך ניט זעהענדיג, ווי עס וואלט געשטאנען סתם א הויז, וואו קיינער וואהנט ניט...

דערווייל אבער נעהט ער דורך די בריק, וואו עס שטעהט א בעטלער מיט צוויי הילצערנע פים. דער בעטלער, דערזעהענדיג ה' ציפרינען און ניט וויסענדיג, אז ער איז א סטאטיסטיקער, מאכט א ווינענדיגע מינע און שטרעקט אוים זיין האנד מיט דעם היטעל.

ציפרין נעהט פאראיבער, מיט אמאל לויפט איהם דורך עפעס אין קאפ.

עס האָט איהם בעהערשט גלייך א סטאטיסטישע איידעע:

ער וועט שטעהן אוו קוקען, וויפיעל נעבען יא און וויפיעל נעבען ניט קיין נדבה.

ער ווערט סטאטיסטיש בעגייסטערט, וואָס דאָס דריקט זיך אוים ניט אין א שמייכעל, נאר פערקעהרט אין זעהר א שטרענגער מינע, ווי עס פאסט פאר אזא וויכטיגע ארבייט, וואָס ער נעהמט איצט פאר.

עס געהט איינער פארבי. דער בעטלער שטעלט אן זיין

פערשוואונדען נעווארעז, קיינער ווייסט פון איהר נעביין אפילו ניט, קייענר וועט אפילו איהר נאמען ניט ווייסען... חא־חא־חא!..

10.

דער סטאטיסטיק.

דער הער ציפרין, א מענש אין די מיטעלע יאהרען, מיט א נאז, וואס זעהט אויס, ווי א 1, מיט אויגען, וואס זעהען אויס ווי צוויי נולען, בעשעפטיגט זיך כפעציעל מיט סטאטיסטיק.

ער קוקט אויף דער וועלט נאר פון סטאטיסטישען שטאנדפונקט. מענשען אן און פאר זיך עקזיסטירען ניט פאר איהם. זיי דינענען איהם נאר אלס מאטעריאל פאר סטאטיסטיק. אפילו פרויען, דער שעהנער מין פון דער מענשהייט, וואס האבען אזוי ניט ליעב דאס חשבון'ען, — אפילו זיי זיינען פאר איהם אויך נאר נעצייג צו זיין סטאטיסטישער קונסט: וויפיעל נקבות וועלען נעבוירען אויף יעדע הונדערט זכרים, — און אויב די סטאטיסטיק קומט אוים מיט דריי פרויען וועניגער פרעהט ער זיך זעהר, אמת ניט פון שנאה צו די פרויען, ער קען צו זיי קיין שנאה ניט האבען, ווייל ער קאן זיי גאר ניט, נאר פון דער חכמה אלייז, פון העם קונצשטיק, וואס אין אזא מין סטאטיסטיק שטעקט, און פון די נוצען, וואס די וועלט קאן דערפון האבען... זאנסט בעציהט ער זיך צו זיין מיסיאן אונפארטייאיש: די פרעהליכע חתונה בעטראכט ער און נאטירט אין זיין ביכעל, ווי די טרויריגע ליויה; מיט א שטענדיג גלייכער, זעהר אן ערנסטער מינע, פערשרייבט ער: „פארגעקומען 273 חתונות, געשטארבען 962, געבוירען 319".

„אויף 300 מענשען, וואס שלאפען אין בעטלעך, נעפינען זיך 90, וואס בלאנשען אין די גאסען, נעבטיגען אונטער'ן הימעל: פון 2000, וואס זיינען קראנק נעווארען אויף טיפוס, זיי-

די קריטיקער האָבען דאָס בילד בעמערקט, מען האָט עס בעזוואונדערט, דאָס פובליקום האָט זיך ענטציקט. א מבין אוֹן א רייכער האָבן האָט עס פאר א סך געלד אָבגעקויפט.

— איהר זענט אונשטערבליך! — האָט איהם אויף מאָרגען א בעריהמטער קריטיקער געזאָגט — אייער בילד וועט אייביג לעבען!

אוֹן דער מאָלער איז ווי בעטרונקען פאר גליק געווען: ער האָט אן אייביגעס בילד בעשאפען...

אז ער האָט זיך אבער פון ערשטען גליק אביסעל אויסגענידערט, האָט איהם א גיפטיגער נעראנק אנגעהויבען צו נאָסט צו קומען.

— וואו איז די ארימע פרוי מיט'ן קינד?

שפעטער אביסעל איז דער נעראנק נאָך גיפטיגער געוואָרען:

— דאָס בילד אויפ'ן לייוואנט איז אונשטערבליך — וואו איז אבער דאָס לעבענדיגע בילד דאָרט אין דער ארימער נאָס...

אוֹן דער נעראנק איז אלץ גיפטיגער אוֹן גיפטיגער געוואָרען, ער האָט איהם רוהען ניט געלאָזט, ער האָט איהם שאפען ניט געלאָזט...

אוֹן אייגמאָל האָט איהם א ציה געטהאָן אהין אין יענער נאָס זוהען די ארימע פרוי.

נאר — אוי־וועה! די ארימע פרוי, וואָס האָט אזוי שוהן געקוקט אין דער ווייט, מיט איהר ארים, קליין קינד, איז שוין מעהר דאָרטען ניט געווען.

— וואו איז זי? וואו איז זי? — האָט ער פערצווייפעלט נאָכגעפרעגט וועגען איהר.

וואר ווייסט? — האָט מען איהם קאלט געענטפערט.

— חא־חא־חא! — האָט ער קומענדיג אהיים זיך ווילד פערנאָדערגעלאָכט — דאָס טויטע בילד אויפ'ן לייוואנט וועט אייביג לעבען אוֹן זי אליין, מיט'ן הארץ, מיט געפיהלען איז

ערגיץ ווייט, ווייט, איבער די הויכע הייזער, איבער די קוימענס פון פאבריקען, איבער דעם געדיכטען שווארצען רויך, וואס האט פון די קוימענס זיך געטראגען...

און אין ביידענס בליקען האט זיך אויסגערוקט א שטום געבעט: גוואלד, נעהם אונז צו אהין, אהין, דא איז אונזער שוועי, מיר וועלען דא דערשטיקט ווערן לופט, אהן ליכט...

און אין די בליקען איז אזוי פיעל טרויער געלעגען, אזוי פיעל צער און בענקעו, אז דעם מאלער'ס הארץ האט זיך אנגעגאסען מיט ימים וווייכע געפיהלען.

— דאס איז דער עלענד אליין! — האט ער אין געדאנק געזעגט — ווי שעהן אוז ערהאבען, ווי ריהרענד דאס בילד איז!... נאט מיינער...

ער איז בעגייסטערט געווארען. ער האט נאך אמאל אויפ'ן לעבענדיגען בילד א בליק געטהאן אוז האט די זעלבע בליקען בעמערקט, דעם זעלבען טרויער, דאס זעלבע בעטעו זיך: אהין, אהין! אוז ווי געטריבען פון א געהיימע קראפט, איז ער אהיים אוועקגעלאפען.

— איך וועל בעשאפען אזא בילד! — האט ער הויך אויסגעשריען, אריינקומענדיג אין זיין ארבייט־צימער.

אוז דריי טעג איז ער ווי צום לייואנט צוגעשמידט געווען. דריי טעג האט ער ניט געגעסעו, ניט געטרונקען, קיינעם ניט געזעהען, ער האט געוואלט בעשאפען פונקט אזא בילד, ווי ער האט אין דער אריסער רוישענדער נאס געזעהען.

אוז עס איז איהם געלונגען!

אז עס איז פערטיג געווארען, האט ער דערויף געקוקט מיט אינוועניגסטער שמחה, ער איז גליקליף געווען, זיינע אויגען האבען געשטראהלט, ער האט, דאכט זיך, ניט קיין בילד, נאר דאס גליק פאר זיך בעשאפען.

ער האט דאס בילד „עלענד" א נאמען נענעבען אוז האט עס אויף אן אויסשטעלונג אווקגעשיקט.

נערופען חיענע עוועגציק — „יא זדיעם“!... הייבט זי אן צו שרייען, ווי משוגע. דער עולם לאכט, דער בריעפטרעגער שמייכעלט און זאגט:

— ניע טעביע, גאלובושקא; טיעביע יעשצע פישעטסיא...

און דעם בריף גיט ער אב ראשע רובענציק — א יונג ווייבעל מיט בליהענדע באקען, וואס דער מאן שיקט איהר אלע וואך א בריף פון אמעריקא, און אלע חודש א 25-ער...

חיענע ווערט אין אזעלכע מינוטען ווי צוטומעלט און קוקט מיט זשערגע בליקען אויף ראשען, וועלכע עפענט אויף דעם בריף אויף פאסט טאקי און הויבט איהם אן שוין צו לייענען. חיענע רוקט אריין אין בריף איהרע אויגען, ווי א הונגעריגער אין א שיסעל געקעכטס, וועז א צווייטער עסט... ראשע רוקט זיך אב מיט פראכטונג און פערשטעלט דעם בריף. חיענע זוכט עפעס א בעהאלטענע טהיר, וואו זי זאל קענען ארויס, אז קיינער זאל זי ניט בעמערקען, און פאר צוטומלונג וועגדט זי זיך צו ראשען און פרעגט מיט הכנעה:

— וואס שרייבט אייך אייערער?...

ראשע ענטפערט ניט און לייענט ווייטער און חיענעס הארץ בלוטיגט זיך...

און דאך נעהט זי אלע טאג אויף פאסט... אלע טאג... עגדליך וועט זי איהר בריף בעקומען... זי שרייבט זיך...

9.

דער מאלער.

ער איז פארבייגענאנגען א גרויס-אלט-הויז אין א לאנגער, ארימער, רוישענדער גאס. ביי א טהיר פון א וואהנונג איז דער נידער איז געשטאנען א יונגע, ארימע פרוי מיט א קינד אויף די הענד, און בויידע, די מוטער מיט דעם קינד, האבען געקוקט

ווי אויף צו לחכעים אבער ווי איהר דער בריעפטרעגער קיין בריעף ניט אבגעבען, און א פערביטערטע, א צוקלעמטע געהט זי אוועק אלע טאג פון פאסט.

— רבונו של עולם! — טראכט זי מיט א פערבלוטינט הארץ — אזוי פיעל בריעף איז היינט אנגעקומען, אפשר פיער־ציג! — ניט שוין דען איז פאר מיר דארטען קיין בריעף ניט געלעגען?...

און איהר דאכט זיך, אז סטעפקע איז א טריפה'נער ערל. אז ער האט מיט א כיון איהר בריעף, פאהרענדיג, ארויסגע־ווארפען אויפ'ן פעלד. וואס ארט עס איהם? אורזאכען צו חושד זיין איהם זיינען דא גענוג:

אפט, אז זי פרעגט איהם: „יעסט פיסמא"? ענטפערט ער איהר מיט א שמייכעל: „פישעטסיא" — און דאס שמייכ־לע איז חישענען גאר ניט געפעלען. אויסערדעם, וואס דער ארו־מיגער עולם לאכט צופריעדען, און זי ווערט רויט פאר חרפה, ווערט נאך אבער גרעסער איהר שרעק. אז סטעפקע ווי איהר איהרע בריעף ניט אבגעבען.

און דאך גהט זי אלע טאג אויף פאסט און האט נאך די האפנונג ניט פערלארען.

אמת טאקי, ניט גרינג קומט עס איהר אן. יעדעס מאל ארייננעהן אין פאסט האט זי שפיכות דמים. די איבעריגע ווייב־בער, וואס האבען מאנען אין אמעריקא, קוקען אויף איהר מיט פעראכטונג. אויך מיר איין „אמעריקאנטע"! — ניט נשהן אבער קען זי ניט — זי האט קיין כח ניט צו וואַרטען ביז צוויי א זיי־גער. דא אין פאסט האט זי חאטש אן ענטפער: „ניעט" אדער „פישעטסיא", שפעטער ביי טאג, וועט זי דאס אויך ניט הערען, דעם בריעפטרעגער וועט זי אפילו ניט אנזעהן.

אט וראפט אוים דער בריעפטרעגער: חאשע דובענציק — חיענען ניט א קלאפ אין הארצען, און עס רייסט זיך ווי אינע־ווייניג עפעס אב — איהר קלינגט אב, אז דאס האט מען אוים־

8

א ל ע ט א ג.

איינעמטליך האט די „פאסט" אין דעם קליין־שטעדטעלע געקענט זיך בענעהמען גאר גוט א בריעפטרעגער, וואס דאס געלד וואלט בעסער צו ניץ געקומען אויף א גרעסערע שטוב פאר דער קאנטאר. די זאך איז גאר פראסט. די איינוואוהער פון שטער־טעל, וואס האבען געפיהרט א קאררעספאנדענץ פלעגען זיך ניט קענען דערווארטען ביז דער בריעפ־טרעגער וועט זיי דעם בריעף ברייגגען אין שטוב אריין, און אלע אין דער פריה, וועו די פאסט פלענט נאר אנקומען, פלענט שוין דער בריעפטרעגער געפינען אין קאנטאר א פאר מינוטים אידען, וווייבער און קינ־דער אפילו, וואס האבען מיט גרויס אונגעדולד געווארט, ביז וואנען ער וועט עפענען דעם זאק, וואו עס ליגען די בריעף.

און חיענע, א יונג וווייבעל מיט א בלאס, דערשראקען פנים, פלענט קומען נאך מיט א האלבע שעה פריהער, איידער די פאסט פלענט אנקומען. זי פלענט מורא האבען, טאמער וועט זי פערשפעטיגען און איהר זאל ניט אויסקומען צו ווארטען ביז צוויי א זייגער ביי טאג, וועו דער בריעפטרעגער, סטעפקע, טראגט ערשט די בריעף פוגאנדער.

אויסער דער מורא צו פערשפעטיגען, האט זי גלאט א וויל־דען חשק געהאט צו בעקומען דעם בריעף פאר אלעמען אין די אויגען, — זאלען אלע הערען, ווי דער בריעפטרעגער רופט הויך אויס: חיענע עוועגציק! — און זאל מען ניט מיינען, אז איהר מאן, חיים, האט שוין טאקי אין אמעריקא א דייטשקע געקראגען און האט זי, חיענע, שוין גאר אוועקגעווארפען.

וואס איז? זי האט דאך אמאל שוין בעקומען פון איהם צוויי בריעף, איינעם מיט געלד און דעם צווייטען מיט גוטע ווערטער — נישקשה, עס וועט נאך איהר אנקומען א בריעף, און שונאים וועלען נאך צופוקעט ווערען...

ער ווערט שטיל, גיעט איידעל א הוסט, מאכט גאר אן אנדער מינע און שטעהט צו גליידיג צו דער זאך.

— וואס הערט זיך מיט אייער „בחור'ל"? האט ער שוין א מלמד?

— האבען האט ער... — ענטפערט לייזער און וויל שטאלץ זיין — נאר איך בין עפעס ניט צופריעדען.

— הייסט עס, האט ער דאך ניט — ווערט יענקיל מלא שמחה.

— אזוי ווי ניט! — איז זיך שוין לייזער האלב מורה.

— היינט וואס־זשע ווארט איהר? — ווערט שוין יענקיל חנן אין נאנצען פרעהליך, די האפנונג צו בעקומען דעם תלמיד איז שוין כמעט ווי ערפילט. און ער הוסט זיך שוין פערנאנדער, ווי געהעריג איז, ווי עס פאסט פאר א מלמד, וואס האט שוין באלד זיין חדר פאר פול.

ער פערגעסט דעם מקח, וויפיעל קינדער האלט ער אין חדר און ווי איז זיין שיטה אין לערנען. יענקיל־חנן ענטפערט אזוי, אז לייזער איז אין נאנצען צופריעדען, און נאך א קורצען ישוב־הדעת זאגט ער ארוים מיט א בריטקייט:

— מילא, שר ווערט געהן צו אייך!

— און איהר ווערט זיין צופריעדען! — פערזיכערט יענקיל חנן און וויינט שיעור ניט פאר שמחה...

און אז דער מלמד געהט א גליקליכער אוועק, ווערט לייזער אויך רוהיגער און האלב שמייכלענדיג, האלב וויינענדיג ברומט ער ארוים:

— געשלאסען א געשעפט...

קאפ און אין אלע גליערער. באלד אבער ווערט זי נאך הארבער, נאך שווערער, נאך שטעבענדיגער: וואס וועט ער טהאן איבער מארגען און וואס וועט־ער טהאן א גאנצען זומער, דעם לאנגען גרויסען זומער, אז קיין ארבייט קען ער ניט, קיין קראם האט ער ניט און האנדלען איז ניטא מיט וואס און זומער איז ניטא וואס צו האנדלען — טויט! .

און לייזער ווערט ניט אויף געלעכטער אין כעם און ברומט:

— א, ניט נעראכט זאל ער ווערען, דער זומער!...

און יענקיל־חנן דער מלמד איז אויך ניט אין א בעזונדערע גוטער שטימונג. די ווארימקייט איז אפילו צו זיין הוסט א שטיקעל רפואה, אין א ווארעמען טאג הוסט זיך לייכטער, און דער עצם הוסט איז א ווייכער, אזש אין דעם הוסטען אליין שטעקט א שטיקעל תענוג, פון דעסטוועגען איז פארט ניט גוט, מיט'ן הוסט אליין קען מען ניט לעבען, מען מוז האבען דערצו א קנעלונג, און זומער בעקומען א קנעלונג איז נאך שווערער ווי וויכטער צו בעקומען די ליחה.

נאר יענקיל־חנן איז א איד א בריה. ניט אומזיסט לעבט ער שוין 50 יאהר אויף דער וועלט און הוסט שוין 35 יאהר,— און ער לאזט זיך ארוים אין גאס זוכען „קינדער".

און זוכענדיג, קומט ער צו צו לייזערן. א גליקליכע אידעע פליהט איהם דורך אין קאפ. סטייטש! לייזער האט דאך א אינגעל, א חומש'ניק. ער וועט צו איהם צושטעהן, ער זאל איהם דאס אינגעל אוועקגעבען. ער מוז איהם אוועקגעבען. פאר גליק גיעט ער א פאר מאל א הוסט און געהט צו גליך צו זיין קינפטיגען שפייזער, צו זיין „בעל הבית", צו לייזער'ן, און נאכ'ן „גוט מארגען" פרעגט ער:

— ווי נעפעלט אייך היינטיגער טאג?

— ניט קיין מאוס'ער טאג! — ענטפערט לייזער.

— דוקא א שעהנער טאג! — לויבט יענקעל חנן.

איינגעשרומפענעם פנים, פון זיין קליין בערדל, וואס האט שוין צו פיערציג יאהר פיעלע וווייסע האר, און דער הויפט פון זיין סורדוט, וואס איז כלומר'שט דער יום־טוב'דיגער און האט סך הכל מיט צוויי לאטעס און מיט איין ריס וועניגער, ווי דער וואכענדיגער....

היינט, ווי וואלט נאך די זון געלאכט, ווען זי וואלט נעוואוסט, וואס ביי איהם „טהוט זיך" אין שטיבעל, אין קעשענע... און אפשר וואלט זי נאר קיין הארץ ניט האבען דאן צו לאכען. זי וואלט זיך פאר שרעק אודאי בעהאלטען, און זי וואלט דערמיט טאקי איהם א טובה געטאן. זי וואלט איהם ניט אזוי געשטאבען מיט איהרע שטראהלען, זי וואלט איהם ניט אזוי געוועקט צום לעבען, ווען איהם איז געקומען ממש זיך אויס־צוציהען אין גאם און שטארבען.

עס איז אבער גרינג צו רעדען — אויסצוציהען זיך אין גאם און שטארבצען. קיין שלעכטע זאך וואלט דאס אפילו ניט געווען — א סוף — אן עק, וויפיעל איז דער שיעור צו מוטשען זיך! אבער וואס טהוט מען מיט'ן ווייב און קינדער! אויסצי־הען זיך אין גאם מיט 7 פארשוין, צווישען וועלכע עס געפינען זיך א פאר עופעלעך איז עפעס אביסעל צו שרייענדיג, ווער וווייסט וואס פאר א רעש עס וואלט געווארען אויפ'ן הימעל פון אזא מעשה, און אפשר אויף דער ערד אויך...

וואס־זשע טהוט מען אבער בפארט? אויף היינט אפילו איז נאך געבליעבען פון פסח עטליכע מצות, אביסעל מצה־פאר־פעל און אביסעל בולבע. אין דער פריה נאך האט ער געהערט, ווי זיין גרונע האט זיך גע'חשבונ'ט און בעשלאסען צו קאבען א טעפעל בולבע און פערזופען מיט מצה פארפיל. שלעכט איז דאס אפילו ניט, כמעט א יום־טוב'דיגער „ווארעמס", אבער דאס איז דאך נאר אויף היינט. וואס וועט ער אבער טהאן מארגען?

די קש־ה איז א הארבע, א שווערע און איהר שפיין איז מיט נאדלען אונגעשטעקט און די נאדלען שטעכען אין הארץ, אין

און ער האָט זיך געזומען גראבלען אין טאָש, אבקנעפלענדיג דעם פוטער און סורדוט...

ער האָט פון דאָרט ארויסגענומען א זילבערנע מטבע און האָט איהר אריינגעלעגט גלייך אין האנד, און נאָך אמאל געזאגט:

— ווייניט ניט, ווייניט ניט!

און האָט עפעס געוואָרט.

נאָר די אידענע, ניט נתפעל וועדענדיג פון דער זילבערנער מטבע, האָט געווייניט הויך און העכער, און ניט בעקומענדיג קיין ברכה פון איהר, ווי ער איז געוואָהנט פון די איבריגע אריסטלייט, איז חיים בער אוועק ווייטער.

גראבלענדיג זיך אין טאָש אבגעשפילעוועטערהייד, איז איהם קאלט געוואָרען, אויך האָט זיך איהם געדאכט, אז ער האָט די שפיץ פינגער פון האנד אבגעפרוירען, נאָר ער איז ניט בייז געווען. און עס האָט איהם ניט געעקעלט. דאָס ערשטע מאל האָט חיים בער געפיהלט נאָך א נדבה אזא גוט געפיהל.

— א קלייניקייט, אזא פראסט! — האָט ער געטראכט און דאָס ערשטע מאל האָט חיים בער פון א נדבה א הנאה געהאט...

7.

געשלאסען א געשעפט.

אויף מארגען נאָך פסח.

לייזער שטעהט ביי זיין קליין שטיבעל און קוקט אין דער וועלט אריין. זיין קוק איז א דערשראָקענער, א פערצווייפעלטער. די ליעבע זון, וואָס שיט מיט שטראהלען פון דער פולער האנד, ווירקט ניט אויף איהם. פערקעהרט, דער שעהנער ליכטיגער טאָג רייצט איהם, לאכט פון איהם, מאכט חוזק פון זיין בלאסען

פאטשיילע. בעט א נדבה, דאכט זיך, נאר בנעימות'דיג, מיט א עיגון'דעל, מיט א צובראכענקייט:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האט רחמנות...

און אט דער אידענע — ער ווייסט ניט פאר וואס — האט ער בעזונדערס פיינד, און אנשטאט צו געבען איהר וועז א נדבה, ענטפערט ער איהר שטענדיג מיט א מאדנעם האס:

— נעהט, געהט! לאזט צו רוה...

דער דאזיגער אידענע האט ער קיינמאל קיין נדבה נענע־בען... וואס האט ער צו איהר? איין גאט וויים!...

און די דאזיגע אידענע, צי זי דערקענט איהם, צי זי מאכט זיך ניט דערקענען, בעט שטענדיג, וועז זי זעהט איהם דורכגעהן:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האט רחמנות!...

נאר ער גיעט איהר קיינמאל ניט... קיינמאל ניט!..

איינמאל איז געווען א גרויסער פראסט, חיים בער, אנגע־טהאן אין דעם גרויסען וואראמען פוטער, איז געגאנגען אין גאס, די ארימע לייט, וואס זיינען צולויעב דעם פראסט וועניגער געווען, האט ער ניט בעמערקט, צי אפשר האבען זיי איהם פאר קעלט ניט בעמערקט. געגאנגען איז ער גיך, ניט ווי זיין שטייגער, און צוקומענדיג צו דער רעסטאראציע, וואו די אידענע איז געשטאנען, האט ער דעם טריט נאך פערגרעסערט.

הינטער זיך האט ער דערהערט א זיפץ און נאכדעם עפעס וועדטער און נאכדעם וויעדער א זיפץ. ער האט זיך אינסטינקטיוו אומגעקוקט און האט דערזעהן נעבען זיך די אידענע, זי איז איהם נאכגעלאפען און געשריען:

— גזלנים! שענקט א נדבה.

ער האט זיך אבגעשטעלט.

קענען איהם איז געשטאנען די אידענע און האט געיאמערט הויך און די טרערען האבען געפרויערען אונטער די אויגען.

— שא, וואס וויינט איהר?... וויינט ניט — האט חיים בער ווי אין כעס גע'מוסר'ט.

איהם שטענדיג אב, יעדער אויף זיין נוסח.

חיים בער קען זיי שוין אלע מיט זייערע מומים, מיט זייערע מינעס, מיט זייערע קללות. ער האט זיי פיינד, ווי דעם טוידט, זיי עקלען איהם אלע, אלע. אפילו דער איד, וואס האט קיין ברעקעל פום ניט, וואס שארט זיך נאר אויף די זייטען; אפילו דער איד מיט דער ווילד־אויסגערעהטער האנד; אפילו דער בלינדער, וואס בעט די נדבה ווי אן אויטאמאט, אפילו דאס קליינע אינגעלע, וואס שרייט אין פלוג אזוי קלינגענדיג שעהן:

— ר' איד, א נעזונד אין אייך, שענקט א קאפיקע — אויך ווייל עסען...

אלע, אלע עקלען איהם.

אמאל ניט ער זיי אפילו א קאפיקע, אמאל א פיערער (רעשט נעמען פון זיי איבעלט ער זיך), אבער ניט פון רחמנות וועגען, ניט ווייל עס האט איהם נעריהרט. נאר אזוי — אפטשעמען זיך, אפשר וועלען זיי דעם אנדער מאל ניט בעטען. און נעבען די נדבה, גיעט ער פארזיכטיג, זיין האנד זאל זיך ניט אנריהרען אן דעם בעטלער, און צוליעב דער דאזינער פארזיכטינקייט, פאלט דאס רוב די מטבע אראב אויף דר'ערד און דער בעטלער זוכט זי, ווער ווייס, וואו ער נעפינט זי, — אמאל אין רינשטאק.

נאר חיים בער איז דאמאלס שוין ווייט, און ער מורמעלט:

— נעהט צום טייוועל!

און נאך יעדער נדבה נעבען פיהלט ער זיך, ווי ער האט א מיאום'ע זאך אבגעטהאן און שפייט אויס.

נאר מעהר פון אלע ארימע לייט האט ער פיינד די איידענע, וואס שטעהט ביי דער רייכער רעסטאראציע. אין פלוג א שעהנע אידענע פון א יאהר פונפציג, נעהט נעקליידעט נישקשה'דיג, כמעט בעלי־בתיש, אין נאך נאר ניט קיין שלעכטער

זאל ער ניט מיינען אז ער איז אזוי אונגלויקלעך... ביי איהם וועט דאך א וואהרע וואהרט אזוי אנגעלעגט זיין, פון וועמען הערט ער עס? פון זיין בעל־הבית אודאי ניט. און אויסער דעם בעל־הבית — וועמען האט ער אויף דער וועלט! און איך האב שוין געוואלט צוגעהן צו איהם און אנהויבען מיין „גוטסקייט" בעי וויזען. נאר מיין גוטען וועלען האט אין מיטען איבערנעריסען עפעס א פרעהליך געוואנג, וואס האט פערהילכט דעם גאצען טראטואר און אנגעפילט די דיקע לופט מיט יונגע פרעהליכע טענער.

וועי זינגט עס אזוי שעהן, אזוי פרעהליך?... עפעס גלויבט זיך מיר ניט, דאכט זיך דאס איינגעלע מיט'ן קאהב — עס קען ניט זיין. ער איז משוגע געווארען, וואס? נאר נעזונגען האט עס טאקע דאס איינגעלע מיט דער צעריסענע קאפאטע, מיט די צעי ריסענע שטיוועלעך אין ווינטער, מיט דעם נרויסען קאהב זעמעל אויפ'ן קאפ. ער האט געזונגען פרעהליך און לוסטיג, אזוי, אז רחמנות האבען אויף איהם איז נאר ניט נעווען צום אהרט און צו דער צייט. איך בין נעבליבען מיט מיין „רחמנות" ווי אין דער לופטען, ניט ווייסענדיג ווא־ אהין צו טהאן עס; איך האב זיך נעפיהלט ווי א סוחר, וואס האט נערעכענט אויסברענגען א גוט שטיקעל סחורה און האט ניט נעפונען קיין בעלגים..."

— און דו וועסט גלויבען, האט מיין חבר נעענדיגט מיט א טרוקענעם שמייכעלע, עס האט מיר די מעשה פערדראסען. ס'טייטש? א י ך האב אויף דיר רחמנות, א י ך בין אזא גוטער און ד ו זינגסט!...

6.

ה נ א ה נ ע ה א ט.

חיים בער איז א איד א נגיד, נעהט אנגעטהאן ווי א נגיד, און ארימע לייט, וואס שטעהען אויף די גאסען, שטעלען

וואס וואלט געקענט דערמאהנען אן א מוראווניק אין וואלד, ווען די מענשען וואלטען ניט אזוי אומריין און די גאס וואלט ניט אזוי שמוציג געווען. די גאס האט ניט פארגעשטעלט א בילד פון לעבעדיגע ברואים, וואס ראנגלען זיך, אום צו לעבען, צו ענניסען, נאר א נעטימעל פון עפעס בעשעפענישען, וואס לויפען אום דערשלאגענע און צוטומלטע, ווי פון א ידיעה, אז זיי דארפען אלע באלד אויסשטארבען, און זיי זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצומיידען דעם טויט, פאר וועלכען זיי האבען אזוי מורא. דאס זעהט זיך ארויס דייטליך פון די דערשראקענע אויגען זייערע, פון די בלייכע פנים'ער. —

אין דער צייט האב איך בעמערקט, ווי איך גיע נאך, פונקט ווי איך וואלט איהם בעגלייט, א אינגעלע פון א יאהר 14—15, אין א צעריסענער לאנגער קאפאטע, מיט צעריסענע שטיוועלעך, וואס האבען ערווארטט א וואונדער, ווי אזוי פאלען די קליינע פים ניט ארויס פון אזוינע גרויסע לעבער. אויפ'ן קאפ האט ער געטראגען א גרויסען קארב מיט זעמעל, קענטיג א בעקער. ער איז געגאנגען געשווינד, פונקט ווי די זעמעל האט ער טאקע געטראגען פאר אזוינע, וואס האבען ניט וואס צו עסען און קוקען נאר אויף איהם ארויס.

קוקענדיג אויף איהם האט זיך מיר געדאכט, אז דאס ארים אינגעלע אין זיין צעריסענע קאפאטע און שטיוועלעך ווינטער צייט, מיט דעם גרויסען קארב אויפ'ן קאפ, האלטענדיג איהם אין דער הויך מיט ביידע הארע הענטלעך, אז אט דאס אינגעלע הארף זעהר אונגליקליך זיין. עס האט עפעס זיך ערווארקט אין מיר א נעפיהל, וואס האט מיך געטריעבען צום אינגעלע אונטער געהן און טרייסטען איהם.

— א רחמנות, אזא אונגליקליך בעשעפענישׂ, וואס האט עס נעבעך אין לעבען? ניט עס וועז א לאך, א זונג, א שפרונג? פערוואגעלטע! האב איך געטראכט, און האב שוין נשוואלט אבישטעלען איהם, עפעס א פרעג טהאן איהם, טרייסטען איהם,

אריין דעם קעלנער אין טומעל, זיינען אויך פאלש און פאלש...

קיינער וויים דאס אבער ניט. וועד האט צייט צו בעטראכטען? די נאכט איז אזוי קורץ און די תאוות זיינען אזוי פיעל און אזוי גרויס.

אויפ'ן עסטראדע, ניט וויט פון בופעט, וואו עס זיצט א פערפודערטע קאסירערין, שפיעלט דער ארקעסטער. די מוזיקאנטען זיינען האלב בעדוישט. די גוטע געסט פערגעסען זיי ניט, און מען איז זיי מכבד פון צייט צו צייט כיט משקה. דער דירעזשאר אבער איז ניכטער און אנגעשטרענגט. טרייי, איבערגעבען, מאכט ער אום מיט זיין שטעקעלע, איינהערענדיג זיך אין יעדען טאן.

פלוצים שפרינגט ער אויף, ווי יעמאנד וואלט איהם נעבעסען:

— בע—מאל! פאלש!

און אבשפיעלענדיג דאס שטיק, וועגדט ער זיך צום מוזיקאנט, וואס האט זיך טועה געווען, און מוסר'ט איהם און מוסר'ט איהם...

און דער מוזיקאנט פיהלט זיך אזוי שולדיג, אזוי שולדיג, און לאזט אראב די אויגען....

דער אייגציגער אין דעם נאכט־קאפע...

5.

ר ח מ נ ו ת.

איך האב אמאל מיט מיינעם א חבר דיספוטירט וועגען רחמנות. דער חבר האט מיר נעוואלט אויפווייזען, אז רחמנות שטאמט אויך פון ענגאיזם. און אט וואס ער האט מיר דערצעהלט:

„איך בין געגאנגען אין דער ארימער רוישענדער גאס,

— מילא, וואס זאל מען טהאן מיט אייך? אז איהר גלויבט אזוי אין א אידען, דארף מען אייך טאקע ניט אבנארען... ווייזט אהער דאס אכטעלע טהעע און נאכט אייך טאקע אמת'ע פאס־פאוו'ס...

4.

דער פאלשער טאן.

די נאכט־קאפע, אין אייגער פון די רוישענדע גאסען פון שטאדט איז פול מיט נעסט. עס א־ז צוויי דער זייגער ביי נאכט, נאר וועגען שלאפען קלערט דא קיינער ניט. דא שפיעלט די נאמור זעהר א קלייגע ראלע, מיט איהר קעמפען דער ווין, דער שווארצער קאווע און די מוזיק.

אין קאפע הויז איז רוישענד און פרעהליך.

ארום מארמארנע טישלעך זיצען געסט: פרויען מיט מענער. די פרויען אין גרויסע היט מיט פיעל פעדערן און בלומען — פאלשע, געקינסטעלטע. די געזיכטער זיינען, לויט געשמאק — ביי מאנכע וויים, ביי מאנכע רויט, אבער די ביידע פארבען זיינען פאלשע, געקינסטעלטע... די מענער, וואס זיצען נעבען די פרויען, זיינען, חאטש האלב אדער נאנץ פער'שכור'ט, העפליך, נאר די העפליכקייט איז פאלש און געקינסטעלט. זיי רעדען פון ליעבע, בשעת זיי טראכטען פון דעם נעמיינסטען פערגניגען.

און די פרויען לאכען פרעהליך און העל און קלינגענדיג.

נאר דאס לאכען איז א פאלשעס, א נעמאכטעס, אינוועניג אין הארץ טאטשעט זיי אפעס א גראנק, אז דער סוף זייערער איז פערפוילונג, חקדש און טויט...

און דער ווין, וואס מען טרינקט דא, איז פאלש, און דער שאמפאניער איז פאלש, און מאנכע מטבעות, וואס מען רוקט

און דער פּאליציסט לויפט צו צום טרעגער מיט אימפּעט. פיהרט איהם אראָב פון טראטואר און בענלייט איהם מיט זיך לעריי און סטראשעט איהם מיט'ן צערקיל.

— ניט קיין איד! ניט קיין איד! — צווינגט זיך אומטעטיג דאָס צווייטע אינגעלע — ער טרייבט א אידען!... ניט קיין איד, איך האָב נעזאָגט...

דאָס ערשטע אינגעלע קוקט טרויריג אויפ'ן פּאליציסטען און קען נאָר נישט ענטפערען...

וואַרשוי 1900.

8.

א י ן א א י ד י ש נ ע ו ו ע ל ב.

איך נעה אריין אין א אידיש געוועלב און בעט איין אכטעלע טהעע, אמת'ע פּאפּאוו'ס.

— ווי דען, ווי דען? — ענטפערט מיר א איד אין א לאנגער קאפּאטע — אודאי אמת'ע! ביי מיר אין נאָר קיין פּאלשע ניטא, איך האלט עס ניט!

ער דערלאנגט מיר איין אכטעלע טהעע, איך בעטראכט עס פון אלע זייטען מיט ספּיקות און פרעג איבער כאָך אמאל:

— עס איז נעווים אמת'ע פּאפּאוו'ס?

— א מאדנער מענש! — ווערט דער איד, ווי אין סעם — אז מען זאגט איך נעווים, איז נעווים! איך וועל אייך דען אבנארען? איך האָב נאָך קיינמאל א אידען ניט אבנענארט.

— נו, אז א איד זאגט, דארף מען איהם גלויבען, — ענטפער איך מיט שטארקער אמונה אין א אידענס עהרליכקייט— א אידען גלויב איך שטענדיג.

אויפ'ן אידענס פנים בעווייזט זיך עפעס א מאדנער שמייבעל, ער גיט זיך א קראץ אין קאפּ און זאגט ארויס:

טען, וואס שטעהט אין מיטען נאס און גיט אכטונג אויף די ארדענונג.

— דאס איז א אידישער סטאיקאווע! — הער איך ווי ער זאגט מיט קינדערשען שטאלץ, און זיינע שווארצע אויגעלעך גלאנצען פאר פרייד.

דאס צווייטע אינגעלע קוקט אן זיין חבר ווילה, קען ניט גלויבען און לאכט:

— חע—חע—חע! א אידישער סטאיקאווע!... משוגע־נער יאסקע! א איד טאר ניט זיין קיין סטאיקאווע...

דאס ערשטע אינגעלע, דער משוגענער יאסקע, האלט זיך אבער ביי זיינס און שווערט מיט אלע כחות:

— אוי, זאל יאך אזוי געזונד זיין! ער דאוונט אפילו אלע שבת ביי אונז אין קלייזעל, ער שאקעלט זיך אזוי!...

— ס'א ליגען! שפארט זיך דאס צווייטע אינגעלע, אבער שוין אביסעל שוואכער: דעם חבר'ס היסע שבועה, און דער פאקט, אז ער זעהט איהם אלע שבת אין קלייזעל, האבען גע־ווירקט אויף איהם.

און דאס ערשטע אינגעלע בעשטעטיגט נאך שטארקער זיינע ווערטער דערמיט, וואס הער אלטער סטאיקאווע טראגט א בארד:

— זעהסט סארנע לאנגע באָרד!

דאס ווירקט שוין אין גאנצען און דאס צווייטע אינגעלע שרייט אוים פרעהליך:

— אוי, טאקע, טאקע! אי וועה א איד א פאליציימאן! איך וועל עס פערצעהלען אלע אינגלעך אין חדר!

אויפ'ן טראטואר געהט דערווייל דורך א אידישער טרע־נער מיט א גרויסען קאסטען אויפ'ן פלייצע. דער פאליציסט שרייט פון ווייטען:

— אראָב פון טראטואר!

דער איר הערט ניט.

— ניין!

דאס מיידעלע איז אבער, ווי א רייך, געפעסטעט קינד, איינגעשפארט געווען און האט דורכאויס געפאדערט, אז די מא־מע זאל איהר זאגען, וואס איך לעז אזוינס.

נאר די מוטער האט מיט כעס געשארט דעם זאמד מיט איהר זיידענעם שירם, זיך געבייזערט און ניט געוואגט, אזוי ווי זי וואלט מורא האבען, מיט'ן אויסזאגען איהר מויל אומ־ריין מאכען.

דאס הארץ האט מיר שטארק געקלאפט. עפעס אן אלטע וואונד האט זיך אין מיר אבגערופען און האט שרעקליך וועה געטהאן, נענאגט און געצופט... און פלוצים, איך ווייס ניט ווי אזוי, האט זיך ביי מיר ווי מיט גוואלט ארויסגעריסען אן ענט־פער:

— טאַ יעסט זשידאווסקא נאזעטא!...

און איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, וואס פאר איין איינדרוק מיין ענטפער האט געמאכט, איז שוין די דאמע מיט'ן מיידעלע פערשוואונדען געווארען אין א צוויי־טער אלעע...

איך בין געבליעבען אליין...

וואַרשוי 1900.

2.

ג י ט ק י י ן א י ד.

איך געה אין גאס. ניט ווייט פון מיר געהען צווי אידישע איינגלעך אין לאנגע קאפאטקעלעך און שמועסען פרעהליך.

און אט זעה איך, ווי איינער פון זיי הויבט אויף דאס הענטעל און ווייזט אן מיט א פינגער אויפ'ן אלטען פאליצים־

נעבליבען אליין.

1.

זיצענדיג אויף א באנק אין זאקסישען גאַרטען, האָב איך פאַר לאַנגוויילע ארויסגענומען פון מיין קעשענע די לעצטע נומער פון א אידישען בלאַט און האָב אריינגעקוקט אין איהם.

אויף דער זעלבער באנק, אביסעל אַבגערוקט פון מיר, איז נעזעסען א אידישע רייכע דאמע פון א יאָהר 40 מיט א קליין־מיידעל, א מאַכטערל, פון א יאָהר 11—12.

אז איך פלעג מינוטענווייז אַבוועגדען מיינע אויגען פון בלאַט און ניט ווילענדיג א קוק טהאָן אויף מיינע צוויי חשוב־דינע שכנים, פלעג איך זעהען, ווי דאָס קלייגע מיידעלע שטעלט אויס איהרע גרויסע אויגען און קוקט דאָ אויף מיר, דאָ אויפֿן בלאַט.

נאָך איהרע בליקען איז מיר נעווען לייכט צו דערקענען, אז דאָס בלאַט איז איהר פרעמד, זי האָט אוועלכע ווילדע אותיות קיינמאָל ניט נעזעהן... יערער בליק איהרער האָט קינדעריש פערוואונדערט נעפרעגט: וואָס איז דאָס אזוינס? עפּעס ניט קיין רוסיש, ניט קיין פויליש און ניט קיין דייטש?...

און באלד האָב איך דערהערט איהר דייטליכע פראַגע אין דיין פויליש.

— מאמעניא, צא טעו פאן טשיטא?

איך האָב א קוק גענטהאָן אויף די מוטער, אויף די רייכע דאמע און האָב דערזעהן, ווי איהר וויים נעזיכט איז דונקלער נעוואָרען און איהר לאַנגער נאָז האָט זיך פערקרימט אין א זייט: און גלייך נאָך דעם האָב איך דערהערט א קורצען ברוגז־דינען ענטפער:

מיניאַטורען.

הענדיג וועלכעם מעשה'לע ער מיינט.

— איך וויים ניט וועלכע מיינסטו.

— אט דאס מעשה'לע, ווי אזוי איינער א מענש האט זיך אמאל נעלאזען זוכען א קוואל, וואס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג.

— אהא! איך דערמאן מיך! — האט בייליע נעענטפערט און איהר פנים האט זיך ווי מיט שטראהלען בעשאטען — יא, יא, איך דערמאן מיך, ס'איז געווען טאקי א שהען מעשה'לע. איך האב עס דריי מאל געליייענט...

— נו, נו, וווייסטו אפשר וואו ליענט עס ערגעץ? — האט זיך בער אננעכאפט מיט א בעהאלטענער שמחה.

— ווער וויים? — האט בייליע געענטפערט — אודאי לאנג אויף דער וועלט ניטא.

—א שאד! א שאד! — האט בער באמת בעדויערט.—איך דארף דאס נראד איצט האבען.. און נאך א קליינער פויזע האט ער זיך געוועגדט:

— נערענקסטו ניט, האט יענער געפונען דעם קוואל?

— אוי, דאס האב איך שוין פערגעסען — האט בייליע ווי פערשולדיגט געענטפערט.—דער קאפ איז אזוי פערדרעהט.

—א שאד, וואס די מעשה'לע איז פערפאלען געווארען— האט בער וויעדער בעדויערט און האט זיך וויעדער געמומען זוכען צוויישען די דיקע ספרים דאס קליין ביכעלע פון קוואל פון איי־בינען לעבען, מורמלענדיג דערבייי:

— אפשר וועל איך פארט נעפינען...

ער האט אבער ניט געפונען און ער האט עס אויסגעלעגט ניט צום גוטען...

כען ער האָט אויסגעשריעבען אוש פון ווארשע, וואָס ווייזט אויף, אז ס'איז יא דא א יענע וועלט... די אלע ספרים שטעהען אבער ניט צו צו זיין נשמה, זיי בערוהיגען זי ניט. די נשמה צאפעלט אלץ און פלאטערט, ווי א פייגעלע אין א גרויסען פראָסט... נאָך אלע ספרים און נאָך אלע הבטחות, ווילְ דער שווארצער בעגליטער — דער געדאנק פון טויט — ניט אבטרעטען פון איהם אויף א שריט און די פראוע: בער, דו וועסט שטארבען! קלינגט איהם אין די אויערען ווי א שווארץ גלעקעל פון ערגעץ א וויטען פערשאָלטענעם לאנד...

— אמאָל — דערמאָנט ער זיך — האָט ער געלעזען א מעשה'לע — אויף עברי־טייטש, ס'איז אבער געווען זעהר א שעהן מעשה'לע, געקויפט האָט ער עס פאר דער ווייב. זי זיצט א נאנצען טאָג אין קראָם, זאָל זי האָבען וואָס צו לעזען, א אידענע האָט דאָך אויך א חשק אין עפעס אריינצוקוקען. דאָס דאָזיגע מעשה'לע האָט ער נאָכדעם אליין דורכגעלעזען. ס'איז געווען שוין זעהר לאנג, דאָך געדענקט ער, אז דאָרט האָט זיך עפעס דערצעהלט, ווי אזוי איינער האָט זיך געלאָזען ערגעץ זוויט, ווייט צו א קוואל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג... ער דערמאָנט זיך יעצט אָן דעם מעשה'לע און קען ניט געדענקען דעם סוף — האָט יענער געפונען דעם קוואָל צי ניט. עס איז נאָרישקייט — אויב יענער האָט אפילו געפונען, גלויבט ער אויך ניט אין קוואל. ס'איז אבער ציקאווע צו ווייסען צי האָט ער געפונען. דאָס מעשה'לע אליין איז גלאָט זעהר א שעזנס געווען... שוין עטליכע וואָכען, אז בער זוכט דאָס מעשה'לע צווישען זיינע דיקע ספרים און קען זי ניט געפינען.

— ווייסטו ניט, בייליע, וואו קען זיך ערגיץ וואלנערען א מעשה'לע אויף עברי־טייטש? — האָט ער זיך שוין אבגעשעהמט און האָט א שבת בייטאָג א פרעג געטהאָן מיט א מאדנעם טרויערינען קול וועגען דעם זיין ווייב.

דאָס ווייב האָט איהם מאדנע אנגעקוקט, ניט פערשטע־

וועגען דעם טויט טראכט שוין דאמאלם בערעל ווייניגער. אביסעל ווערט ער מיט'ן געדאנק געוועהנט, און אביסעל פער־שפּיעלט ער זיך מיט חדר־אינגלעך; געהט זומער אין וואלד, ווינטער אויפ'ן גליטש און זעהט נעניסען פון דעם קורצען לע־בען ווי פּיעל עס לאזט זיך און פערגעסט ביסלעכווייז אז אדם מיט חוה'ן, אז עץ הדעת און עץ החיים.

איצטער הייסט ער שוין ר' בער, א איד א פופציגער, האט שוין אויסגענעבען קידער, לעבט רוהיג פון א קראם, וועלכע עס פיהרט זיין ווייב. ער אליין זיצט איבער זיינע ספרים און לערנט, גריבעלט און זוכט...

און וואס מעהר ער לערנט, גריבעלט און זוכט, אלץ מעהר ספיקות, אלץ מעהר קשיות, אלץ מעהר מחשבות ערוועקען זיך אין איהם; דער עיקר אבער לאזט איהם ניט אב די מחשבה פון טויט. ער דערמאנט זיך, אז, דאכט זיך, גאר ניט לאנג איז ער א קליין אינגעלע געווען, געלערנט די מעשה מיט אדם וחוה און אט איז ער שוין יעצט 50 יאהר. אז ער זאל שוין אויסלע־בען די יאהרען ווי אין פסוק שטעהט: אם בגבורה שמינים שנה, העכסטענס אכציג יאהר, איז איהם אויך סך הכל געבליב־בען א 30 יעהרעלעך. אלץ ווייניגער ווי ביז אהער געלעבט, און נאך שנעלער וועלען זיי פערשווינדען...

ער בערוהיגט זיך אפילו אמאל, אז דאס אייביגע לעבען הייבט זיך ערשט אן אויף יענער וועלט; ס'איז אודאי א גרויסע נחמה. נאר וואו נעהמט מען דעם אמת'ען רייניגם גליובען דע־רין? וואהרום נאך אלע זאכען, נאך זיין גאנצער פרומקייט און תמימות גליובט ער דאך מעהר אויס מורא, ווי אויס גליובען. בפרט זייט ער האט אריינגעקוקט אין א פאר פרייע העברעאי־שע ספרים, וואס האבען איהם אזוי צורודערט די מחשבות, איז דער גליובען אזוי ניט עכט, אזוי געמארט, אזוי וואקעלדיג...

ער ראטעוועט זיך מיט ספרים, מיט'ן פערזאן. מיט'ז תורת אל מות, מיט א ספר פון א גלח פון חסידי אומות העולם, וועל־

פאק, אבער וואס טויג דאס אלץ, אז מען דארף שטארבען און דאס אלץ פערלאזען. אט למשל איז ביי בערעלען נעווען א קליין שוועסטערל, דינה'לע, ער האט זי אזוי ליעב געהאט, און זי האט אפילו ניט נעוואוסט, אז עס איז דא א זון מיט א לבנה מיט שטערען מיט פייגעלעך — צו צווייי יאהר איז זי געשטאר־בען און פאר איהר האט נאר נישט בעשאפען, מעהר ניט ווי דעם מלאך־המות, וואס הלואי וואלט ער ניט בעשאפען געווארען.

שפעטער אבער פאהרט בערעל אריין אין די וווייטערדיגע סדרות, ער לערנט פרשת נח, וואו גאט וווייזט זיך ארויס ניט נאר פאר א בעשעפער נאר פאר א בייזען צושטערער, נעהמט אין מי־טען דעריינען און ברענגט א מבול אויף דער וועלט און מאכט אלץ חרוב. דעם אמת נעזאגט איז דאס בערעלען ניט געפעלען. ער, בערעלע, אז ער בויט אויס א שטיבעלע פון קארטען און עס פאלט איין, טהוט איהם וועה דאס הארץ, כאטש ער איז ניט שולדיג — דאס שטיבעלע איז פון זיך אליין אייגענפאלען, און גאט נעהמט אזא וועלט און מיט די אייגענע הענד מאכט ער עס הרוב, פערטרינקט עס. אבער שטארק אריינלאזען זיך אין דעם דאזיגען ענין האט שוין בערעלע קיין חשק ניט. מיט אזא גאט איז שוין א מורא אנצוהויבען זיך. אבער דאך וויים ער, אז אלץ איז שולדיג דער טויט. וועז אדם והוה וואלטען ניט געגעסען פון עץ הדעת, אדער וואלטען זיי ארבגע'גנב'עט אן עפעל אויף פון עץ החיים, וואלט מען געלאכט פון מבול: ווי באלד, אז מען לעבט אויביג, טא וואס קען טהאן א מבול?

נאך שפעטער גענהט ער אריין אין די נאך וווייטערדינע סדרות. ער וועדט שוין מיט גאט נאר גוט בעקאנט, ער קען איהם דורך און דורך: ס'איז א בייזער, א שרעקליך בייזער. ס'איז ניט נאר א מורא צו זאגען עפעס אויף איהם, נאר פשוט צו טראכטען. ער וויים אלץ, וואס קומט פאר אין הארצען און פאר יעדער קלייניגקייט שטראפט ער.

דאָס אייביגע לעבען.

נאָך אינגעלווייז, אז ער האָט נשהייסען, ניט ווי יעצט ר' בער, נאָר בערעלע, האָט ער זעהט אפט געטראכט וועגען טויט. אז ער האָט געלערנט די מעשה פון אָדם וחוה, האָט ער זיך שטארק אויפגערעגט און עס האָט איהם געאָרט, וואָס אדם וחוה האָבען בעסער ניט געגעסען פון עץ החיים, איידער פון עץ הדעת. אז זיי וואָלטען א סך געלעבט, וואָלטען זיי סיי ווי סיי קלוג געווען — האָט ער געטראכט דאמאָלס, און אפילו, אז זיי וואָלטען קיינמאָל ניט קלוג געווארען, וואָלט אויך קיין אונגליק ניט נעווען, אבי אייביג לעבען, בפרט, אז זיי האָבען געקענט עסען אי פון עץ הדעת, אי פון עץ החיים — א געשעפט אָבצורייסען אן עפעל, בשעת די מלאכים מיט די צווייזייטיגע שווערדען פערקוקען זיך? איהם וואָלטען זיי שוין ניט איינגעהיט. ער וואָלט שוין וויסען ווי אזוי ארַאבצוריייסען אן עפעל. אי גאָט וואָלט זיך וויערער געבייזערט, נאָר וואָס וואָלט גאָט דאמאָלס נעקענט מאכען? אז מען לעבט אייביג קען מען שוין לאכען פון אלץ, וואָס קען גאָט טהאן מיט א מענשען וואָס לעבט אייביג! אזא מענשען קען מען ניט סטראשען מיט'ן גיהנום, מיט שווערע ארבייט; צו א מענשען וואָס לעבט אייביג קען מען נאָר ניט צושטעהן — אזוי ווי צו גאָט אליין. יעדערער וואָלט דאן נעווען א גאָט! — פלעגט בערעלע ענדיגען זיינע רעיונות. און דעם אמת געזאגט האָט ער בשעת די דאזיגע נעדאנקען ניט שטארק גהאלטען פון גאָט, ניט שטארק צופריערעגט געווען מיט דער נאנצער וועלט־שאפונג. אמת טאקי אין זעקס טעג האָט ער בעשאפען די זון מיט די שטערען, מיט האָק און

נאר יענקעל האָט שוין ניט געהאט פאר וועמען צו רעדען: דער דאָקטאר איז שוין ניט געווען...

געקומען א היים. איז דאָס ווייב אויף יענקלען ארויפגעפאלען:

— וואו ביזט דו דאָס געווען? דער טשאלענט איז אודאי שוין קאלט געוואָרען.

— וואו זאל מען זיין — זיך פעררעדט אין בית־מדרש... האָט יענקעל פערשולדיגט געענטפערט... — אָט נעה איך זיך וואשען.

דער טשאלענט איז נראָד נעווען היים, נאר עסענדיג איהם, האָט זיך איהם געראכט, או ער עסט ניט קיין טשאלענט, נאר עפעס א טרפ'ע זאך און יערער לעפעל קאשע און יעדער ביסען קוגעל האָט זיך איהם געשטעלט אין האלז און געוואָרגען איהם.

— וועד ווייס — האָט ער נעטראכט — וואס איך קען נאך אנמאכען: וואס היסט — ניט פאלגען א דאָקטאר!...

און ער האָט פון נאנצען הארצען חרטה געהאט אויף זיין אויפטהו: אייגשרייבען זיך אין „רופאי־חולים".

— צו וואס האָב איך נעראַרפט האָבען צו טהאָן מיט די דאָקטוירים — האָט ער זיך נע'מוסר'ט...

טאר און האט זיך תמ'עוואטע אנידערגעשטעלט אין מיטען ציימער.

דער דאקטאר איז געזעסען אויף א שטוהל, האט געקוקט אויפ'ן פאציענט, געגענעצט הויך און האט ענדליך, ווי דורך די צייהן, דורכגעזייהט:

— וואס טוט וועה?...

— דער מאגען... עס שטעהט אונטער'ן לעפעלע... — האט יענקעל הערשראקען געענטפערט.

— שוין לאנג?...—האט דער דאקטאר וויעדער, נאכדעם ווי ער האט א נענעץ געטהאן, געפרעגט:

— א, שוין א צייט! — האט יענקעל שוין ווי מיט א שטאלץ געענטפערט — עס וועט זיין א יאהר צעהן...

דער דאקטאר האט איהם צוגערופען נעהענטער, א טאפ געטהאן דעם בויך, א קוק געטהאן אין די אויגען, און געזאגט:

— אבהיטען זיך מיט'ן עסען... עסען אלץ פרישע... ניט עסען די שבת'דיגע מאכלים אייערע: קוגעל... קאשע...

— הא? — האט יענקעל אויסגעשטעלט הערשראקען די אויגען.

— נו, וואס פערשטעהט איהר ניט? — קיין טשאלענט ניט עסען. — האט דער דאקטאר דייטליכער ערקלערט...

— פאני דאקטאר — וואס הייסט? — האט יענקעל אנגעהויבען בעטען זיך ווי צומישטערהייט... — טשאלענט... וואס הייסט טשאלענט... ביי מיר איז גוטער טשאלענט.... הייסער... ארבא...

—איהר טארט ניט עסען קיין טשאלענט, זאג איך אייך!— איז דער דאקטאר אריין אין כעס — און געהט אייך!

— האט קיין פראיבעל ניט... — האט יענקעל גענומען ציטערען. — איך בין א פראסטער מענש... איך האערווע א גאנצע וואך... ביי מיר איז טשאלענט...

געגרער עולם ניט געפעלען געווארען. עס איז איהם געווארען זיצענדיג באלד לאנגווייליג. ער האט זיך א וועג געטהאן צום ערשטען בעסטען אידען און געפרעגט:

— איהר זייט אויך א טשלען?

— וואו? — האט דער איד אויסגעשטעלט פערוואונדערט די אויגען.

— אין „רופאי חולים"!

— לאזט צו רוה... — האט זיך דער איד אבגעקהרט.

— א בעל גאוה! — האט יענקעל א טראכט געטהאן און האט חרטה געהאט, וואס ער האט מיט איהם גאר אנגעהויבען; אויפ'ן קוק, דאכט זיך, האט יענער אויסגעזעהען א צוגעלאזענער...

און ער האט שוין מעהר מיט קיינעם ניט געררעדט. ער האט גאר מיט גרוים אונגעדולד געקוקט אויף דער טיר, וועלכע האט געפיהרט צום דאקטאר. נאך יעדען מאל, וועז די טיר פלענט זיך עפענען, פלענט ער זיך אויפשטעלען, א טאפ טהאן דאס ביכעל — און זיך לאזען געהן, נאר דער לאקיי, א רוח אין איהם, פלענט איהם מיט א בייזקייט אבשטעלען, זאגענדיג:

— וואַרט, האט צייט!

און פלענט א צווייטען דורכלאזען.

און יענקעל איז געבליבען זיצען אין אייגע שרעק: נאט וויים, וואס מיט דעם טשלענט וועט דאַרטען וועַרען... מען וועט איהם אין מויל ניט קאנען נעמען...

ענדליך איז ארוים פון דאקטארס צימער דער לעצטער חולה. יענקלען איז ווי א משא פון די פלייצעס אראבגעפאלען. וואַרום די אלע בעזוכער זייענען ניט אויף שטוהלען, נאר ווי אויף איהם געזעסען, — אזוי האט זיך איהם געצויגען די צייט.

צוטומלט און צוטראגען, האלטענדיג אין האנד דאס בי־כעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", איז ער אריין צום דאק־

און א וויכטיגע. עס איז דאָ וואָס אַנצונעהמען. און שפּעטער, אין עטלעכע וואָכען ארום, וועט ער פּרענען אויפֿן „קאַפּ", אויפֿן האַרץ, אויפֿן שטעדינען קאטער, וואָס ער האָט, אויף דעם נראָבען פּיננער פון פוס, וואָס זינד דער נאָגעל האָט זיך פון איהם אראָבגעריסען, וועלט ער אלץ שווארצער און שווארצער...

— און נאכדעם וועל איך ערסט א פּרעג טהאָן וועגען דער באד — בעשליסט ער...

און יענקעל לאָזט זיך ניכער נעהען צום דאקטאר. „דער זיינער איז שוין שפּעט" טראכט ער, און דער טשאלענט קען קאלט ווערען — און ביי יענקלען א קאלטער טשאלענט איז א פּערשטערטער שבת...

נעקומען צום דאקטאַרס טיר, האָט יענקעל דערזעהן צוויי גלעקלעך, איינעם, וויים ער, דאַרף מען קוועטשען און אייגעם ציהען. און ניט וויסענדיג, וועלכער גלעקעל קלינגט צום דאקטאר, האָט ער אי נעקוועטשט, אי עצויגען... און נעקלונגען האָט ער נאכאנאנד, וויל איהם האָט זיך אלץ נעדאכט, אז מען הערט ניט אינוועניג... די טיר האָט זיך נעעפענט מיט האסט. און א בייזע צורה פון א לאקיי האָט זיך בעוויזען און א נעשריי נעטהאָן:

— וואָס איז דאָס פאר א מין קלינגען?... דוראק?!..

— איך דארף צום דאקטאר.... איך בין א טשלעוו... און יענקעל האָט גלייך ארויסגעכאפט דאָס ביכעלע...

דער לאקיי איז ווייכער געוואָרען. ער האָט א שמייכעל נעטהאָן און נעהייסען איהם וואַרטען אין צווייטען צימער, ביז דער דאקטאר וועט איהם א רוף טהאָן.

דער אויפנעהם־צימער איז נעווען פול מיט פערשיעדענע מינים איהען אהן בערד, אידען מיט בערד און דערהויפט — ווייבער. נעזעסען זיינען זיי אלע שטום און יעדער פערטיעפט אין זיין קראנקהייט... וואר ניט וועד, האָט זיך נאָר איבערגעשושקעט אויפֿן אויער. יענקלען איז אזא גרויסער און שווי־

איז ער ניט ביכלת. און אגב פאסט ניט פאר לייטען. א מענש געהט אום, עסט און טרינקט און נא דיר נאר קורירען זיך. שבת איז אנ'אנדער זאך. שבת קורירען זיך אלע ארימע אידען...

און ווי יענקעל האט נאר אבנערדאוועט, האט ער זיך נע־איילט צו געהן צום דאקטאר.

נעהענדיג האט ער איבערגעווארפען אין קאפ אלע זייגע חלאת'ען און זיך אליין מישב געווען, אויף וואס זאל ער פרע־גען, בעסער פאר אליין וואלט ער וועלען האבען א רפואה צו זיין חלאת, וואס עס האט זיך ביי איהם די לעצטע צייט בעווי־זען: ער קאן אין באד אויפ'ן פאל די פארע ניט פערנעהמען. עס פערכאפט איהם גלייך דעם אטעם און ער מוז ארויסלויפען צור־ריק אין דער קאלטער באד. ער האט אזוי ליעב פארע!... און גלאט איז דאס נאר מעשה אינגעל... אמאל איז ער נעווען פון די ערסטע, וואס פלעגען אויף דער אויבערסטער באנק זיצען און שרייען: פאר־דאווחי פארו!... איצט־איז ער אינגאנצען אראב פון זיין גדולה: אויף דער סאמע אונטערסטער באנק זעצט ער זיך צו, און דאס נאר אויף א ווייל — ער מוז גלייך ענטלוי־פען...

אבער צי איז דאס א חלאת? עס קאן זיין, אז דער דאק־טאר וועט נאר לאכען דערפון... עס איז א ריזיקע צו פרעגען דאס ערשטע מאל וועגען אזא זאך.

און ער בעשליסט, אז וועגען דעם וועט ער פרעגען, אז ער וועט נעהען צו דאקטוירים עטליכע מאל און וועט ווערען ענניט.

דאס ערשטע מאל דארף מען פרעגען וועגען אן איידעלע קרענק: וועגען מאגען. עפעס שוין א' צייט, אז ווי ער עסט נאר אב בולבע מיט ראסעל, שטעהט איהם מאדנע אונטער'ן לע־פעלע, ערשט, אז ער עסט אב מיטאג, און לעגט זיך צו אויף א האלבע שעה, ווערט איהם אביסעל לייכטער, אבער אונטער'ן לעפעלע דריקט אליין...

— יא, דאס איז אן איידעלע קרענק! — בעשליסט ער—

דער וועלט! — האט ער שוין זיך ניט געקאנט איינהאלטען ניט אויסצודריקען זיין התפעלות פאר זיין אויפציגען פועל.

דער פועל, א הויכער און א דאנער, מיט פייכטע אויגען האט טרויעריג אנגעענטפערט:

— יא, וועמען נאט העלפט...

פון דעם דאזיגען ענטפער איז יענקעל שטארק גערויהרט געווארען און ער האט בעשלאסען צו זוהען מאכען עפעס א שווינדעל אין ביכעלע און זוהן, אז דער פועל זאל זיך מיט איהם אויך קענען בענוצען.

— דו זיי נאר א מענש — האט ער זיך צום פועל געוועגדעט, — וועסט דו אויך אריינגעהן צום דאקטאר... איך וועל שוין זוהען עפעס מאכען א קונץ. וואס טהוט דיר וועה?

— אין הארצען כאפט אמאל שטעכען! — האט דער פועל נעמאכט א קראנקע מינע.

— אויך צו מינץ'ן! — האט דער שניידער אויטאריטעטיש בעשטימט, — אויך א הארץ-פעהלער איז ער דער גרעסטער דאקטאר... מען זאגט, אז ער האט געקאנט זיין א פראפעסאר, נאר ער וויל זיך ניט שמד'ען...

— פארט א איד! — האט ער מיט שטאלץ צוגעגעבען — דאכט זיך — וואס? פאהרט אום שבת. פיהרט א טרייפע קיך און שמד'ען זיך — דאס א מכה!

אין עטליכע טעג זיינען אלע קינדער איבער-געווען ביי דאקטוירים. די קליינע שטיבעל איז פול געווארען מיט פלעשעלעך, פלויטשיקלעך און שאכטעלעך, יענקעל פלעגט זיי טאפען שמעקען און שאצען:

— די פלויטשיקלעך אליין זיינען עפעס וועכט...

זיין „וויזיט" צום דאקטאר האט ער אבגעלעגט אויף שבת. אין מיטען וואך געהן קורירען זיך פערגינט ער זיך ניט. דאס

— דו בענעהמסט חאטש, וואס פאר א טייערע זאך דאס איז! — האט ער געפראווט אויסטאלקעווען מיט דער ווייב, אז זי זאל איהם ערלויבען איינשרייבען זיך אין דער דאזיגער חברה.

— יא, גוט איז דאס... — האט די ווייב אונטערגעזיפצט— הלואי זאל מען ניט דארפען... א דאקטאר קומט צוניץ... אט בערעלע הוסט טאקי, און יענטעלען רינט שוין א פאר חדשים פון אן אויער, און וועלוועלע פרואווט נאר ניט עסען, אויסגעדארט נעבעך איז ער געוואָרען. און איך אליין וואלט אויך נעדארפט א דאקטאר... אבער צוויי רובעל איז דאך באלד א האלבע שורקע האלץ...

— ביזט א בהמה! — איז שוין יענקעל פון נעדולד ארויס, און האט פאר די לעצטע צוויי רובעל איינגעשריעבען זיך אין דער חברה.

— זאלסט היינט נעהמען בערעלען און אוועקפיהרען צום דאקטאר מינץ... א טייערער דאקטאר, — האט יענקעל פערזאגט דער ווייב אויף מארגען נאכ'ן איינשרייבען זיך. — מינץ נעהמט דאך ניט אנדערס, ווי א האלבען רובעל. פערשטעהסט? דער בעסטער דאקטאר אין שטאדט. געה שוין אריבער, נא דיר דעם ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „הופאי חולים", וועסט איהם ווייזען און אוועקגעהן...

און אז דאס ווייב האט אבגעטהאן איהרע מלאכות האט זי בערעלען געהייסען גוט אויסשנייצען די נאז, אנגעטהאן איהם די שבת'דינע היטעלע און מיט איהם געגאנגען צו מינץ...

יענקעל האט איהר א גליקליכער נאכגעקוקט און האט געטראכט:

— א האלבער רובעל וועט שוין אראב... מארגען וועט געהען יענטעלע, איבער מארגען בערעלע, איבער־איבער מארגען וועלוועלע...

— אזא טייערע זאך, ווי די חברות זיינען, איז ניטא אויף

בשעת עס איז ניטא קיין ארבייט. קען מען דאך נאר אנהייבען צו האנדלען און ווערען אויס בעל־מלאכה...

און יענקעל לייענט דערפאר מיט די ביינער אין דער דאזיגער חברה. כאפט זיך אמאל אריין אין קאטאר וויסען. וואס „הערט זיך", אמאל מיט א בקשה: אבליגען דעם טערמין פון צאהלען, און אמאל: פרואווען קריגען א הוספה אויף זיין קרעדיט נאך א צעהנרובעלדיגע... עס וואלט, נישקשה, צוניץ געקומען! און ניט איין שעה האט ער שוין מבטל געווען צוליעב דער דאזיגער חברה, פאר וואס די ווייב זיינע פלענט איהם אמאל, אזוי פארבייזעהענדיג, א זאג טהאן:

— די גליקען פון דיין חברה וויים איך נאך „ברוך השם" ניט... דו צורייבסט משהר צייט, ווי עס טרעפט אן די געלד, וואס דו לייהסט דארטען...

נאר יענקעל ענטפערט איהר מיט א גוטמוטיגען שמייכעל פון אויבען אראפ:

— דו האסט א פנים א ידיעה אין אזוינע זאכען... אט פרעג דיך בחרם...

נאר שטארק נתפעל איז ערשט יענקעל געווארען, ווען די דאזיגע חברה האט פערבריטעט איהר טהעטיגקייט און האט נעגרינדעט נאך אן אבטיילונג אין דער חברה מיט'ן נאמען: „רופאי חולים".

די תקנות פון דער חברה זיינען בעשטאנען אין דעם, אז יעדער מיטגליעד, ווען ער צאהלט איין צוויי רובעל א יאהר, האט ער דאס רעכט, ווען ער, צי ווער פון זיין הויז־געזינד, ווערט חלילה קראנק, צו וועגדען זיך צו יעדען דאקטאר, וועלכען ער וויל נאר אליין. דערויף גיט זיך יעדערען ארויס אזא ביכעלע און ווי נאר מען ווייזט דעם דאקטאר דאס ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", מוז דער דאקטאר היילען אהן א גראשען געלד און דאס גליבען דארף יעדער אפטייקער נעבען רעצעפטען, ווי פיעל דאס הארץ געלוסט.

ביי דאקטוירים.

פון דער חברה „קרעדיט־נעזעלשאפט פאר בעל־מלאכות" איז יענקיל דער שניידער נתפעל. „זינר חברות האבען זיך גע'חבר'ט", וויצעלט ער, ווי זיין שטייגער איז: „איז נאך אזא חברה ניט געווען". ערשטענס געפעלט איהם, וואס א בעל־מלאכה, א רעמעסלענניק, הייסט עס, איז נאר דער, וואס פיהרט אן אייגענעם טיש און האט אייגענע געצייג... „וואס דען, די שקאציקעס, וואס זייער נעצוג איז בלויז זייערע צעהן פינגער און היינט ארבייטען זיי דא, מארגען דארטען — זיי זיינען דען מענשען? אט, איך בין א שניידער, אבער וויבאלד איך פיהר אן אייגענעם טיש און האלט פועלים, בין איך טאקי א טשלען אין דער חברה און האב קרעדיט ביז 30 רובעל. א קלייניגקייט ביי א „נאש בראט" 30 רובעל! בשעת הדחק, למשל: א פאר פסח, א פאר סוכות, עפענען זיך דאך די אויגען, אז מען קריגט געליהען 3 צעהנערלאך... לייהען מען כלומרשט אויף נעצייג, אויף „מאטעריע", אבער וואר דארף דאס וויסען, אז דאס איז אויף מצה, צי נאר אויף שיכלאך פאר די קינדער?

און זינד די דאזיגע חברה האט זיך געגרינדעט, געהט זי איהם פון זינען און פון מויל ניט ארויס. עס איז א סברא, אז ניט די הילף, וואס ער בעקומט פון דער חברה, איז איהם דער עיקר. איבערהויפט איז איהר שטאלץ וואס ער, יענקעל דער שניידער, וואס האט אין שפייז קרעמעל קאנטא סך הכל ביז א האלב־קערבל וועדט נאר פלוצלונג א „טשלען" און מען געטרויט איהם ביז 30 קערבלעך — אזא אייגענם געלד!...

— פאר אזא סומע געלד, — וויצעלט ער אמאל — זיי זאלען נאר ניט אוועקגעהן אויף מצה, צי אזוי אויף דער הוצאה,

אדער שהכל, די מאכלים אבער זיינען אזוי פיעל און אזוי פער־
שיעדען !...

ענדליך ווערט ער מיעד און, דאכט זיך, ווי ברוגז'לעך:
פארהאן אזוי פיעל גוטע מאכלים אויף דער וועלט און ער ווייסט
פון זיי גאר נישט ! פאר וואס איז עס אזוי ? ער איז אזא עהר־
ליך אינגעלע — ער האט פאר'ן לעצטען פיערער'ל נעקויפט א
בענשער'ל, עפעס פיהלט ער, אז עמיצער האט איהם געטהאן
אן עולה און ער ווייסט ניט ווער...

ער לאזט דעם צעטעל פון די מאכלים און נעהמט זיך צו
די אנדערע ברכות... „אויף א דונער מאכט מען: שכחו וגבורתו"..
ע... צו זומער איז נאך ווייט, טראכט ער און אויף שנעע מאכט
מען ניט קיין ברכה.

„אז מען טהוט אן א נייעם בגד, מאכט מען: ברוך אתה
מלביש ערומים".

דאס איז שוין יא אן אינטערעסאנטע ברכה. נאר וואס
איז די פעולה אז ער טהוט קיינמאל ניט אן קיין בגד'ל, אלץ
געלאטעט און געלאטעט. די מאמע האט א גרויסען קנויל פאר־
דעם און לאטעט רק.

— מאמע, אויף פסח וועסטו מיר נייהען א בגד ?—פרעגט
ער.

— הלואי, מיין זוהן.

„עט, זי וועט ניט נייהען", איז ער זיך מיאש, די ברכה
„מלביש ערומים" וועט ער קיינמאל ניט דארפען מאכען... קיינ־
מאל ניט ! און וואס האט ער גאר געדארפט דאס בענשער'ל,
אז קיין זאך האט ער ניט !...

— „אינגבער...“ אי, אינגבער איז א גוטע זאך. אינגבער־לעך פערקויפט מען נעבען תלמוד־תורה צו גראשען א שטי־קעל.. .עס איז גאנץ געשמאק...

„פייכטע“ — מאכט מען „האדמה“, — „טרוקענע אהן א ברכה“... ע... די אידינע פערקויפט טרוקענע, קוים וואס מען בייסט איין...

ער לייענט ווייטער:

— „און אזוי, איז דער דין ביי פעפער“... ע... פעפער איז בלאטע... פעפער האט ער פיינט.

— „ארבים, פאסאלים“ — דאס איז גאר נישט...

— לימאנע שאלעכין... — פערטראכט זיך די מאמע — צי זאל דאס ניט זיין אפטמאל אזא מין ציטרין?

— לימאנע שאלעכין... פערטראכט זיך די מאמע: צי זאל דאס ניט זיין אפטמאל אזא מין ציטרין?

— א, ציטרין וויים איך!...—שרייט גרשון אוים—עס איז זויער... איך וויים!

ער לייענט ווייטער און וואס ווייטער ער לייענט, קריכט ער אלץ אריין אין אומבעקאנטערע מאכלים, וואס ער האט קיינמאל זייער נאמען אפילו ניט געהערט. איבערהויפט געפעלט איהם דער מאכל „סטרודיל“, אויף וואס מען מאכט „מזונות“.

— וואס איז דאס סטרודעל, מאמע?

— לאמיר, מיין זוהן, אזוי ניט וויסען פון בייז, **ווי איך** וויים ניט וואס דאס איז, עס מוז זיין אזא געפילטער טיינעכ־ציל.

— עס מוז זיין געשמאק — איז זיך גרשון משער.

—מסתמא איז דאס ניט שלעכט—גיט איהם נאך די מאמע.

גרשון לייענט ווייטער, ער פערטיעפט זיך שטארק אין בענ־שער׳ל, איהם איז ניט אזוי וויכטיג די ברכה זוי די מאכלים, די ברכות זיינען גאר פשוט׳ע: אדער האדמה, אדער מזונות.

ער איז אן עהרליך איינגעל, וואס מוז האבען א בענשער'ל ער זאל וויסען ווי אזוי מען מאכט א ברכה.

— אויף פארפעל מאכט מען מזונות! — האט ער הויך געלייענט.

— וואס לייענסטו דארטען? — האט די מאמע, פארענדיג זיך ביים פריפעטשיק, געפרעגט.

— איך האב געקויפט א בענשער'ל! — האט גרשון נעזאגט מיט א גלאנץ אין די אויגען.

— ניט קיין נארישקייט, — האט די מאמע איהם נאכגענעבען: וויפיעל קאסט?

— א פיערער... זעהסט — א טייערער בענשער'ל, — האט ער געלאזען די טעלער פארפעל און צוגעטראגען דאס בענשער'ל צום אויוועז.

די מאמע, ניט קיין געלעהרענטע, האט עס געגומען אין דער האנד, אריינגעקוקט אין איהם און מיט אבשיי געענטפערט:

— א גוטער בענשער'ל — ווערט א פישערי. זיי נור א איד און וויל לערנען.

נערשונקע עסט אב וועטשערע און זוכט די ברכה אחרונה.

— ווערט א פיערער! — טרייסט ער זיך נאך דער ברכה אחרונה, חאטש דער שניץ קען די ברכה אחרונה ווי אלע ברכות. א, וואס מאכלים עס טהוט זיך אויף דער וועלט! נאנצע פיער בלעטלעך איינגעטונקט מיט גוטע זאכען!

— „אגרעסען וואס מען קען זיי עסען רויע"... ע... דאס וויים איך... ער לייענט ווייטער.

— „אוגערקעס"... דאס וויים איך אויך.

— „איינגעמאכטס" — איינגעמאכטס עסט מען דאכט זיך פסח... מאמע, וועז עסט מען איינגעמאכטס?

— וועז נאט העלפט! — זיפצט די מאמע...

— „אייער"... אייער עסט מען צום סדר, דאס וויים איך— ער לייענט ווייטער.

דאם בענשער'ל.

גרשון — א צעהניאהריג תלמוד תורה אינגעלע — האט געהאט חשק צום קליין סדור'ל, וואם האט זיך געפונען ביים פאקען־טרעגער אין קאשיק, ווייל דאם דאזיגע סדור'ל איז געווען אין א רויטען אייגבונד און די אותיות אויפ'ן טאוועל זיינען געווען אמת'ע גאלדענע און האבען געפונקעלט נאך בעסער ווי גאלד. נאר פאר דאם סדור'ל האט דער פאקענטרענער געבעטען א גילדען און גרשון האט מעהר ניט געהאט, ווי א פיערער'ל, וואם ער האט אליין פערדיענט ביי זיין מאמען, גרונה די אלמנה. האט ער זיך מישב געווען, או ער וועט נאר קויפען דאם בענשער'ל. אמת, בענשען קען ער אויסווייניג, אבער אין בענשער'ל שטעהט דאך ניט נאר בענשען אליין! דארטען שטעהט קריאת־שמע, ציצית־בענשען און א פולע ברכות, און דערצו איז נאך דאם בענשער'ל א קליינס מיט רויטע פאדער־בלעטעלעך און שעהן צוואמענגענייט.

און גרשון האט עס אבגעקויפט פאר א פיערער'ל.

געקומען אהיים, האט איהם די מאמע געגעבען עסען וועטשערע — פארפעל.

— ווארט, ווי מאכט מען א ברכה אויף פארפעל? — האט ער צו זיך אליין גערעדט. דער שנץ האט געוואוסט, או אויף פארפעל מאכט מען מזונות, נאר ער האט געוואלט זיך אליין אבנארען, או ער ברויך דאם בענשער'ל נויטיג צו האבען, או ער האט עס געקויפט ניט חלילה דערפאר וואם ער איז א צולאזען אינגעל און פערשוועגדט גלאט אומזיסט געלד, נאר אדרבא, ווייל

און א ווייל שפעטער ווערט דער לאמפ אויסגעלאשען. אין שטוב איז פינסטער, אלע שלאפען שוין. לייבעלע אבער, ווען לכער שלאפט גראד ביים פענסטער, קען ניט איינשלאפען, ער וואלט נאך ווען שפיעלען זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס דערטראגען זיך דורך די שפאלטען רופענדע קלאנגען... ער פרובט זיך זעצען, איינקוקען זיך דורך די שפאלטען און טאקי א פרוב טהאן אויפעפענען שטילערהייט א לאדען און קוקען, קוקען... עס נעלינגט אבער ניט. דער טאטע כאפט זיך גראד אויף און ברומט:

— וואס פארקעסטו זיך דארטען, הא?... ווילסט איך זאל אראבנעהן מיט'ן „פאס" און צוקאטעווען דיך?!...

און לייבעלע נורעט זיך איין שטיל אין קישעלע, דעקט זיך איבער מיט דער קאלדרע איבער'ן קאפ און איהם.דאכט זיך, אז ער איז לעבעריג בעגראבען...

ומפרנס אותנו... נו, זאג — חאפ ניט, פליה ניט — עס ברענט ניט...

און לייבעלע זאגט נאך אמאל כאטש ער אוילט זיך זעהר, כאטש ער וואלט וועלען זעהר פליהען אויפ'ן נאס, כאטש עס ברענט איהם זעהר, זעהר...

אז עס ווערט פינסטער, דאוונענט ער מעריב שוין פאר'ן לאמפ. דער טאטע כאפט איהם אלע וויילע ביי א גרייז, און לייבעלען קומט זעהר שווער צו צו איינהיטען זיך. די לבנה, ריין און קיילעכדיג, שווימט אויפ'ן הימעל און לייבעלע דאוונענט און קוקט אויף איהר און עס ציהט איהם אזוי אויפ'ן נאס, און ער טומעלט זיך אין דאוונען...

נאך מעריב כאפט ער זיך ארויס אויפ'ן נאס, אויסקלערענדיג עפעס א תירוץ. ער זוימט זיך אביסעל און קוקט דערווייל אויף דער לבנה, וועלכע בעשיט מיט בלייכע שטראהלען די נאס. באלד אבער דערהערט ער דעם טאטענס קול:

— אין שטוב אריין שלאפען!...

אויפ'ן נאס איז ווארעם, קיין מינדסט ווינטעלע בלאזט ניט, נאר לייבעלען דאכט זיך, אז עס איז פון טאטענס ווערטער ווי א ווינט דורכגעפלויגען. עס איז איהם מארנע קאלט געווארען, און ווי א דערפראָרענער געהט ער אריין אין שטוב, שטעלט זיך ביים פענסטער און קוקט, קוקט אויף דער לבנה...

— נו, מען דארף געהן צומאכען די לאדען, ניטא וואס צו זיצען! — דערהערט לייבעלע דעם טאטענס קול און אן אימה בעפאלט איהם.

און אט נעהט ארויס דער טאטע. לייבעלע דערהערט, וי די לאדען קלאפען, עקשנ'ען זיך, ווי זיי וואלטען זיך געגען זייער ווילען פערמאכען. און באלד דערהערט זיך א שטארקער קלאפ— ניטא קיין לבנה!...

—דער טאטע האט זי בעהאלטען!...

ווייב און מיט קאַרן און וויים אלע מאל דעם מקח, וועז עס איז מייערער, וועז עס איז וועלוועלער, דער טאטע קען רעדען גוט אויף גויעש און קען זיך דינגען, דער טאטע פערשטעהט אויף דער „פריישישער וואג", — א קלייניגקייט דער טאטע! היינט ווי אזוי דערצעהלט מען דעם טאטען, או אויפ'ן גאס איז איצט אזוי גוט...

און לייבעלע אילט זיך גלייך פון חדר אהיים. אז ער קומט אהיים פרעגט איהם דער טאטע וויפיעל קאפיטלעך תנ"ך ער האט אבגעלערנט. אז ער ענטפערט: פינף — שווייגט דער טאטע און זינגט אונטער א ניגונדיל, נישט קוקענדיג איהם אין פנים אריין. טאמער ענטפערט ער: דריי, ווערט דער טאטע בייז און פרעגט:

— וואס איז די מעשה וואס אזוי וועניג? הא?

און לייבעלע שווייגט און פיהלט זיך שולדיג קענען טאטען.

נאך דעם פרעגט דער טאטע ביי איהם עפעס א טייטש-וואָרט:

— סטייטש: כמלונה?

— כמלונה — ווי אן איבערנעכטיגונג — ענטפערט לייבעלע דערשראקען.

דער טאטע שווייגט — א סימן אז ער איז צופריידען. מען זעצט זיך צום טיש עסען וועטשערע. דער טאטע קוקט די גאנצע צייט אויף לייבעלען און לערנט איהם ווי צו עסען.

— ווי האלסטו די לעפעל? — בעמערקט ער טרוקען. און לייבעלע נעמט די לעפעל נידריגער און דאס עסען געהט איהם ניט אין.

נאכ'ן עסען מוז לייבעלע בענשען הויך און זאגען „עברי", ווי עס דארף צו זיין. טאמער פערשלינגט ער א וואָרט, צושרייט זיך דער טאטע:

— ווי האסטו געזאגט? ווי? נאך אמאל: שאתה זן

שאדט אייך דען?...

נאר לייבעלע וועט עס קיינמאל ניט פרעגען — דער רבי איז אזא גרויסער איד און אזא קלוגער איד, מסתמא פער־שטעהט ער דאך — אי, פאר וואס דאכט זיך איהם, לייבע־לען, אז עס איז ניט גוט, מסתמא איז ער נאך א קליינער — אז ער וועט ווערען א גרויסער, וועט ער אפשר אליין פערהעננגען די פענסטער. אבער ווי די מעשה איז — ניט גוט איז לייבעלען און עך פיהלט זיך שטענדיג ווי א בעליידיגטער פון עלטערע מענשען...

פאר נאכט געהט ער פון חדר אהיים. די זון איז שוין פער־נאנגען. אין גאס איז פרעהליך און לעבעדיג, די שווארצע זשר־קעס הודזשען און פליהענדיג טרעפען זיי איהם אין נאז, אין אויער, אין שטערן. ער וואלט וועלעך אביסעל שפיעלען אין גאס, לאזען אין דער היים די נאנצע וועטשערע, האט ער אבער מורא פאר'ן טאטען. דער טאטע איז אפילו א גוטער, אז ער רעדט מיט פרעמדע מענשען איז ער אזוי ווייך, אזוי גוט, אזוי צוגע־לאזען, — אבער צו איהם, צו לייבעלען, איז ער זעהר שלעכט, שטענדיג שרייט ער אויף איהם און זאל ער קומען אמאל פון חדר מיט עטליכע מינוט שפעטער, וועט ער זיך באלד צובי־זערן:

— וואו ביזטו דאס געווען, שעהנער מענש? האסט עפעס געשעפטען?...

היינט נעהט דערצעהלט דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצטער נאר ניט שלעכט, אז ער האט ליעב ווי די זשוקעם הו־דזשען, ס'איז א מחיה צו הערען, אז אפילו דער קלאפ זייערער, וואס זיי גיבען פערביי־פליהענדיג, איז אויך זעהר פריינדליך און מעשה־חבר!...

עס איז דאך טאקי א ווילדע נארישקייט. באשר ער, לייב־בעלע, איז א קליינער, נעפעלט עס איהם, האט ער נחת דערפון— דער טאטע איז דאך אבער א גרויסער איד, וואס האנדעלט מיט

פערמאכט.

לייבעלע איז א איינגעלֿ פון צעהן יאָהר. ער האָט בלאָסע בעקעלֿעך, שוואַרצע, פייכטלֿיכע פערחלומ׳טע אויגעלֿעך. זיינע שוואַרצע הערעלֿעך פאלען אראָב אין קלייניע געקרייזעלֿטע לאָקענלֿעך, — פערשטעהט זיך נאָר דאָן זעהען זיך די לאָקענלֿעך, ווען דאָס היטעלֿע זיינס פאלט ארונטער פון זיין קעפעלֿע— אזוי איז לייבעלֿע א פרום איינגעלֿע און וועט דאָס היטעלֿע קיינמאָל נישט אויסטהאָן...

לייבעלֿע האָט ליעב א סך זאכען און האָט זיי קיינמאָל ניט, אָדער שר האָט זיי ניט אין נאנצען און דערפאר זיינען טאקי זיינע אויגעלֿעך שטענדיג פער׳חלומ׳ט, פערזאָרגט און א בענקעניש שוויימט אין זיי שטענדיג אום.

ער האָט ליעב דעם זומער — זיצט ער אבער א גאנצען טאָג אין חדר. ער האָט ליעב די זון, — פערהענגט דער רבי שטענדיג די פענסטער מיט זיין קאפאטע און אין חדר ווערט פינסטער, אוש ס׳פאלט אן א שווערע דריקענניש. לייבעלֿע האָט ליעב די לבנה, די נאכט. — פערמאכט מען ביי זיי אין שטוב די לאָדען און ער פיהלט זיך אויף זיין נעלֿעגער׳ל, ווי לעבעדיג בענרא־בען...

און לייבעלֿע קאָן נישט פערשטעהן, ווי אזוי די וועלֿט פיהרט זיך עפעס מאָרנע. דאכט זיך, אז די זון לייכט אין פענסטער, קלערט ער, איז א מחיה: עס איז אזוי גוט און פרעה־ליך, — נעמט דער רבי און פערשטעלֿט זי, — ניטאָ קיין זון !... ווען לייבעלֿע וואָלט א העזה נעהאט, וואָלט ער אזוי וועלען פרע־גען: וואָס אָרט אייך, רבי, אז די זון לייכט אין פענסטער ? זי

— אודאי — אייך, זיכער!

— נו, וועל איך ווארטען.

ער איז א פרעהליכער געבליבען שטעהן, און האט עפעס ווי געוואלט זאגען, נאר קאנטיג ניט געוואגט.

איך האב איהם געפרעגט:

— וואס ווילט איהר וויטער?

— אז איהר וואלט אזוי גוט געווען וווייזען מיר דעם אונטערשלאק פון רעקעל. איך דארף איהם אנקוקען. איך בעט אייך.

זיין בקשה איז געווען לעכערליך. איך אבער האט זי פערשטאנען און האב ניט געלאכט. פערקעהרט — איך האב א טיעפען זיפץ געטהאן און האב אראבגעצויגען דאס רעקעל פון זיך.

ער האט זיך גענומען מיט מבינות בעטראכטען, געדרעהט דאס רעקעל אין אלע זייטען און אויסגערופען:

— א פראסטינקער אונטערשלאק... נאר נישקשה... איך קויף ביי אייך... איז הייסט עס, וועז זאל איך אריינגעהן...

— העכסטענס אין א וואך ארום...

— זעהר גוט! זעהר גוט! — האט ער פרעהליך און אויפגערעגט פאר גליק געמורמעלט. — הייסט עס, אז דער אנצוג איז מיינער — אין א וואך ארום.

און פול האפנונג איז ער ארויס פון מיין צימער. איך האב געקוקט אויף מיין אנצוג מיט כבוד און אבשיי, עפעס איז עס ניט קיין נעווהנליכער אנצוג. איך האב איהם גענומען שטארק היטען, ניט נאך מיין נעווהנהייט, איך זאל חלילה ניט בעריי־סען דעם ארימען העגרלערס האפנונג, וואס איך טראג אויף זיך...

— א פראסט סחורה'לע... — האט ער געזאגט מבינות, און צוקוקענדיג זיך טיעפער, האט ער צוגענעבען:

— שוין גוט אבגעטראגען... נאר עס מאכט ניט אוים... איך קויף ביי אייך אב... איז, הייסט עס, וועז זאגט איהר — איז עטליכע טעג ארום...

— איז צוהן טעג ארום! — האב איך איהם בעשטימט...

— גאנץ גוט! גאנץ גוט! — האט ער ווי צורודערט פאר גליק געראדט און ניט ארויסגענומען די אויגען פון מיין אנצוג, וועלכער איז קענטיג איהם יא געפעלען געווארען...

ער האט זיך שוין געזעגענט, געזאגט א גוטען טאג, נאר פלוצים איז זיין פנים וויערער דונקעל געווארען און מיט א ציטערדיגער שטימע האט ער זיך געוואנדט שטעהענדיג ביים טיהר.

— און מיט וואס בין איך זיכער, אז איהר וועט איהם מיר פערקויפען? אפשר וואלט איהר ביי מיר געגומען א פאר גילדען האנדגעלד?

— ניין! — האב איך זיך ווי פערשעמט פון דעם מאדנעם מסחר — איידער איך קויף א נייעם, קאן איך דאס ניט טהאן. אבער איך פערזיכער אייך, אז אייך אליין וועל איך פערקויפען...

— נו, טא געדענקט־זשע...—איז ער וויעדער פרעהליך געווארען. דער אנצוג געהערט מיר...

* * *

אין א וואך ארום איז ער צו מיר געקומען.

איך האב זיך פערשעמט און קוים געקאנט ענטפערן.

— נאך ניט.

— נו, נו, עס מאכט ניט אוים, — האט ער מיך ווי גערטריסט, — אבער פערקויפען איהם וועט איהר דאך מיר?

וואלט איהם אויסדרוקען מיין מיטגעפיהל און האב איהם נע־
פרעגט:

— וואם, ר' איד, ניטא קיין פרנסה?

— אי, ניטא, ניטא! — האט ער זיך אנגעחאפט אן מיינע
ווערטער, — אבער טאקי גאר ניטא! חאטש נעהם און ציה זיך
אוים אויף דער גאס.

איך בין געריהרט געוואָרען. פאר מיר איז געשטאנען,
האלטענדיג אין די הענד א ליידיגען זאק, די פערצווייפלונג
אליין, און האט זיך ניט געריהרט פון אָרט.

איך האב איהם געוואלט געבען א פאָפירָאס.

ער האט מיר געדאנקט און געענטפערט:

— עס איז אזוי אויך ביטער...

וואם זאל איך מיט איהם טהאן, אזוי אוועקלאָזען טאר
איך איהם ניט, פערקויפען איהם עפעס האב איך ניט וואם, א
פאפירָאס נעהמט ער ניט און קיין נרבה האב איך ניט (און
אפשר וואלט ער אויך ניט גענומען), און פלוצלונג האט זיך פון
מיין מויל ארויסגערוטשט:

— אין א וואָך ארום קויף איך מיר א נייעם אנצוג, קומט
צוגעהן, וועל איך אייך פערקויפען דעם, וואם איך טראָג.

— הא, וואם זאגט איהר! — האט ער, ווי שרוואכט פון
א גליקליכער בשורה, אויסגעשריען, און זיך צוגערוקט צו מיר
נעהנטער — אין א וואָך ארום? געווים?...

— אפשר אין צעהן טעג ארום! — האב איך געפרוווט
אבלענען זיין יום טוב אויף שפעטער — אבער ווי איך קויף א
נייעם, פערקויף איך אייך דעם, וואם איך טראָג...

— מילא זאל זיין אין צעהן טעג ארום. קיין נפקא מינא
ניט... איך קאן ווארטען... — האט ער געשטאמעלט, און אין
זיינע אויגען האט זיך אנגעצונדען א פרעהליך פייעהל... ער
איז פאר שמחה צו מיר צוגענאנגען גאר נאהענט און א טאפ
געטהאן דעם ארבעל...

דער ענדלעך און זיין האפנונג.

צי ער האט קיין כח ניט געהאט, צי ער האט זיך געשעמט, — ווער קאן וויסען, אפשר ביידע זאכען. אבער שרייען אויפ'ן הויף: האנדעל! האנדעל! ווי אלע האנדלער, פלעגט ער ניט. מיט'ן זעקל אין האנד פלעגט ער פון דירה צו דירה אריינגעהן און שטיל פרעגען:

— אפשר האט איהר עפעס צו פערקויפען?

מיט דער זעלבער פראגע איז ער אמאל, א דארער, א בליי־כער מיט פערשמאכטע ליפען מיט רויטע אויגען, אריין אין מיין צימערל.

— ניין! — האב איך ווי שולדיג געענטפערט.

— אפשר א פאר אלטע שיך? — האט ער תחנונים'דיג געפרעגט און זיך איינגעבויגען אונטער מיין בעטל.

— ניין איך האב נאר אין פאר.

— אפשר אן אלטען הוט? — האט ער ווייטער מיט'ן זעל־בען טאן געפרעגט, און געהויבען דעם קאפ אין דער הויך אויף דער שאפע, מיין בעל־הבית'טעם שאפע.

— ניין!

— אפשר א העמד? — האט ער ניט אויפגעהערט צו פרע־גען, קוקענדיג אויף דעם טשעמאדאן, וואס איז געלעגען אויף א שטוהל.

— ניין, איך האב ניט, — האב איך געענטפערט, און א קוק טהוענדיג אויף איהם, האב איך דערזעהן, ווי זיין פנים דריקט אוים שהעקליכע פערצווייפלונג. איך האב האטש ג־

שטעלט אזעלכע צווייי שעהנע לאטעס. אז ער וועט ארויסגעהן אויפ'ן גאס שפּיעלען, וועלען אפילו די איינגלעך נאר ניט זעהן...

— מאמע, — האט ער זיך נעקלאגט — די קאפּאטע איז א לאנגע — עס זעהט זיך ניט די לאטעס ארויס...

— ס'א דאגה מיין זוהן — האט די מאמע מיט א זיפּץ איהם געטרייסט — אז מען זעהט ניט איז נאך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט!... — האט ער זיך קאפּריזנע געוואָרפען — שנייד מיר אונטער די קאפּאטקעלע.

— שפּעטער, מיין זוהן — האט די אָרימע מוטער איהם פערשפּראכען — עס אָב פריהער דעם חמץ, באלד וועט מען דאַרפען טראגען אויפ'ן בוידעם.

אז ער האט אבגענעסען אבנביסען און איז ארויס שפּיעלען אויפ'ן הויף, וועלכען די פריהלינגס־זון האט שוין אביסעל אונטערגעטריקענט, האט ער גלייך געפונען א קאמפּאניע איינגלעך אלע אין נייע בגדים'לעך.

— דיר, יענקעלע, האט מען נאר נישט געזעהט אויף פסח?— האט איהם אייז איינגעלע געפרעגט.

יענקעל האט נאר ניט געענטפערט, נאר מיט שטאלץ פערקאשערט די קאפּאטקעלע און נשוויזען די צווייי נייע לאטעס.

די איינגלעך האבען זיך פונאנדערגעלאכט.

— וואס לאכט איהר, וואס? — איז יענקעלע אין כעס געוואָרען און פאר פערדרוס, וואס זיי שאצען ניט אב די שעהנהייט פון די לאטעס, שיעור וויינען ניט אנגעהויבען.

— חי—חי—חי—נייע לאטעס... חי—חי—חי!...

— אוועקט! — האט ער אויפגעהויבען א שטיקעל בלאטע און א וואָרף געטהאן פאר כעס. — אוועקט!... און מיט פערדרוס איז ער אליין אוועק.

אונטערשניידען דאס קאפּאטקעלע האט שוין יענקעלע ניט געוואלט, ער האט שוין פערשטאנען, אז נייע לאטעס זיינען ניט אזא גרוים גליק, ווי ער האט זיך פארגעשטעלט...

אויסגעקראצט די רעכטע און לינקע זייט פלייצעלעך, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאהנט אז דעם נעכטיגען האלבען ארשין האבן די „קעסטעלעך" און זיין פנימ'ל האט געגומען שיינען.

— שעהן עפעס? הא, מאמע? — האט ער אויסגעשטעלט זייגע אויגעלעך...

— אן אנטיק! — האט די מאמע געשמייכעלט, — נא, טהו אן.

יענקעלע האט אויף גיך זיי אנגעטהאן און אנגעהויבען צו בעטראכטען מיט אן ערנסט פנימ'ל.

— אזוי ווי נייע! — האט ער פרעהליך אויסגעשריען טאפענדיג די צוויי גרויסע לאטעס, וואס אויף יעדער „קאלאשע".

— נאך שעהנער! — האט די מוטער ביטער געשמייכעלט.

— טאקי שעהנער! — האט יענקעלע איינגעוויליגט. — מאמע — האט ער צום סוף בעמערקט — אט די אלטע איז א שעהנערע פאר דער אנדערער — זי איז א קיילעכדיגע, אזוי ווי א ראד...

—די אנדערע איז אויך שעהן, מיין זוהן... — האט די מאמע איהם געטרייסט.

ער האט זיך פארזיכטיג אייגעוואשען, ער זאל חלילה ניט פערשפריצען די קיילעכדיגע לאטע, עס האט זיך איהם אבער ניט איינגעגעבען. די אמת'ע שעהנע קיילעכדיגע לאטע האט זיך אבגעלע פערשפריצט און יענקעלע האט אביסעל צער דערפון געהאט!... באלד האט זי זיך אבער אויסגעטריקענט, וויל יענקעלע האט זיך געשטעלט נעבען קוימען, וועלכען מען האט געברענט אויף פסח, און ער איז וויעדער פרעהליך געוואָרען.

ער האט אנגעטהאן די קאפאטקעלע און — אוי וועה — וויעדער א צער — די קאפאטקעלע איז לאנג און זי פער-

— איינס — צוויי — דרײַ — פֿיער — אוי, סאַרא פֿולע קעסטעלעך !...

— היינט ביי נאכט, וועל איך דיר פֿערריכטען, בשעת דו וועסט שלאָפֿען.

— עס וועט זיין שעהן ! — האָט יענקעלע מיט א שיינעניג פֿנים געזאָגט, האלטענדיג דאָס שטיקעל סחורה.

— מאַמע, וואו האָסטו דאָס גענומען ?

— עס ליעגט שוין ביי מיר לאנג. איך האָב זיך נאָר פֿערגעסען.

ביינאכט האָט יענקעלע אויסגעטאָן די הויזעלעך, זיך געלענט אין בעט און די מאמע האָט געזומען זיך צו דער גרויסער רעפֿעראציע... איהר שטערען האָט זיך נעקנייטשט, די אויגען האָבען גענלאָצט און דער מוח האָט געארבייט...

יענקעלע איז געלעגען אין בעט און האָט ניט נעקענט אייַנשלאָפֿען, אלע וויילע האָט ער פון בעטעל געפֿרעגט :

— נו, מאמע, באלד...

— שלאָף, שלאָף, מיין קינד, עס וועט נאָך נאָר וועראַרען.

נאָר שוואַר איז יענקעלען נעווען איינשלאָפֿען. דאָרטען ביים טיש זיצט די מאמע איבער זיינע הייזעלעך, וועלכע דאָרפֿען מנולג׳ל ווערען אין עפֿעס אזוינס, וואָס זיין מוח׳ל קען זיך בשום אופן ניט פֿארשטעלען... און די רעיונות האָבען איהם שלאָפֿען ניט נעלאָזט.

אויף מאָרגען פֿריה, ערב פּסח, האָט די מאמע יענקעלען געוועקט:

—שטעהט אויף, מיין זוהן — איך האָב דיר פֿערטיג געמאכט די הויזעלעך.

— וואָסערע הויזעלעך — האָט זיך יענקעלע רייבענדיג די פֿערשלאָפֿענע אויגעלעך געפֿרעגט.

— דיינע הויזעלעך — פֿערריכט.

אז ער האָט די אויגעלעך גוט אויסגעריבען און זיך גוט

—נעה מיר הייזעלעך, מאמע, האסט דאך צוגעזאגט.—און יענקעלע האט אבגעדעקט די פאלעס און וויינענדיג אנגעווייזעט.

— זעה, זעה, צערריסען !.. איך שעם מיך.

— וואלסט אפשר זעהן צוקריגען עפעס אויף הויזעלעך... האט די מאמע זיך געווענדעט צו חייקלען.

— אפשר געהן גנב'נען ! — האט חייקעל חוזק געמאכט.

— וווייסטו נאר וואס, יענקעלע, — האט די מאמע זיך פלוצים ווי ערוואכט — איך וועל דיר לענגן אויף די הויזעלעך לאטעס, אז עס וועט זיין שהנער ווי נייע...

— טאקי ? — האט יענקעלע מיט לוסטיגע אויגעלעך געפרענט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... וועסט זהן. באלד וועל איך ארויסנעהמען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט, דארטען ליענט ביי מיר אודאי א האלבער ארשין קארט, פיינע, אין „קעסטעלעך" !

— אין קעסטעלעך ! — האט יענקעלע זיך נאך מעהר רערפרעהט. שוין לאנג, אז ער האט חשק צו אזא סארט בגד, נאר ער האט נאר קיינמאל ניט נעהאט קיין העזה צו טראכטען פון אזא גליק.

און די מאמע האט ארויסגענומען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט און זיך נענומען זוכען דאס שטיקעל קארט אין „קעסטעלעך".

זי האט עס נעפונען און געוויזען חייקלען און יענקעלען.

— אן אנטיק אין דער וועלט — האט חייקעל אויסגעשריען, כדי צו אבנארעז נאך מעהר יענקעלען, — עס וועט זיין נאר רייך. נאר רייך — האט ער נעדריקט וועריטער און געזשמורעט מיט די אויגען צום ווייב.

און יענקעלע איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, דאס שטיקעל סחורה האט איהם ענטציקט. ער האט זיך נענומען צעהלען די קעסטעלעך.

און א נאנץ ווינטער האָט מען אלץ נעזעהן צו מאכען, עס איז אבער א שווערער ווינטער געווען, כיען האָט זעלטען א מוזמענעם גראשען אין שטוב געזעהן, און מען האָט ניט נע־מאכט...

נאָך פורים האָט יענקעלע שטארק געגומען מאהנען:

— מאמע, נעה מיר „הויזעלעך"... מאמע!

און די מאמע האָט פערזיכערט, אז ווי מען וועט נאָר אב־באקען מצה, איז די ערשטע זאָך יענקעלען מאכען הויזעלעך...

און דער טאטע האָט אויך נעזאָגט, אז ווי נאָר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען נעהן אין קראָם און נעהמען פאר אלע קינדער סחורה און יענקעלען הויזעלעך און אפשר א היטעלע וועט מען איהם אויך קויפען...

מען האָט מצה קוים אבגעבאקט, עס איז געבליבען א וואָך צו פסח און אין שטוב איז קיין גראשען ניטא. חייקעל האָט אבגעלעגט נעהן אין קראָם אויף נאָך פסח.

— נאָך פסח וועט זיך אם ירצה השם ווייזען ארבייט!— האָט ער מיט בטחון נעזאָגט.

חייקעל האָט נעהאט א מלאכה איז האנד — א מאליער איז ער נעווען — און בטחון איז הארצען...

— ווייל הויזעלעך! — האָט יענקעלע זיך נעווארפען מיט א נעווייז, א פאָר טאָג פאר פסח.

— נו, יענקעלע, ווייגען מאָהר מען ניט! אין ווינקעלע שטעהט דער בעזעם... — האָט חייקעל נעסטראשעט.

דער בעזעם איז אפילו נעווען אן אלטער; די ריטלעך צעראָר־טע און יענקעלע איז נעווען מסופק צי וועט די עלטערע שוועס־טער, וואָס היט דעם בעזעם, ווי דאָס אויג פון קאָפּ, לאָזען ריה־רען א ריטעלע. — דאָך איז ער באלד שטיל נעווארעו.

אויף מארגען האָט ער אבער זיך נאָך שטארקער פערנאג־דערגעווייגט:

די נייע לאטע.

יענקעלע איז א אינגעלע פון זיעבען יאָהר, נאָר זעהן זעהט ער אויס ווי צעהן יאָהר. אבער דערין איז ניט ער נעביך שולדיג, נאָר די איבערגענעהטע קאפאטקעלע זיינע. זי עלטערט איהם פאר דער צייט, זי איז אויף איהם זעהר בריים און לאנג. בשעת מען האָט זי איבערגענעהט פאר איהם, האָט די מאמע בדעה געהאט, אז עס זאל קלעקען אויף עטליכע יאָהר, ווייל דאָס קינד האלט אין וואקסען. אויך דאָס היטעלע זיינם איז אן אלט'ס און א גרוים, — פון טאטענס קאָפ. — און ער זעהט אין זיי אויס עלטער אויף שטארקע דריי יאָהר, און דער טאָטע זיינער, ווען ער איז אין גוטען הומאָר, רופט איהם „בעל הבית'עלע"... און יענקעלע איז צופריעדען.

ניט אזוי איז אבער מיט יענקעל'ס הייזעלעך. זיי זיינען געווען זעהר קורץ, די לעצטע צייט זיינען די „קאלאש'עס" פון זיי צעפליקט געוואָרען און ביי יענקעלען האָבען זיך נעבעך די הויזע קניה ארויסגעזעהען און די מאמע האָט דורכ'ן ווינטער ניט איינמאל דערמאָהנט איהר חייקלען.

— וואָס וועט זיין, חייקעל, מיט א פאָר הויזעלעך פאר יענקעלען? — זיי זיינען דאָך שוין צעברעקילט געוואָרען.

און חייקעל פלעגט א קוק טהאָן אויף יענקעלען, איהם הייסען בעווייזען. יענקעלע פלעגט אויפדעקען די פאָלעס און אויסשטעלען די פיסעלעך, דער טאָטע חייקעל פלעגט מיט גרוים מבינות בעטראכטען די „ריסען" אין די הויזעלעך, און פלעגט ענטפערען:

— מען דארף זעהן מאכען...

שען, וואס וואלטען איהר אפילו וויין דערלאנגט. און דאַרטען ליעגט מיין מאמע אליין און הוסט, הוסט. בעט זיך: רייזעלע, רייזעלע... אביסעל וואסער... רייזעלע, אביסעל וואסער...

און רייזעלע האט זיך ארַאבגעכאפט פון בעטיל, צוגענאגען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענעם קליין־שטיבעלע — וואו איהר מאמע ליעגט אליין און רופט זי...

— מאמע, מאמע, טהייערע מאמע! — האט רייזעלע ניט אויסגעהאלטען און האט זיך פונאנדערגעוויינט, אייננורענדיג דאס קעפעלע אין קישען.

איהר געוויין האט אבער קיינעם ניט געוועקט, אלע זיינען פעסט געשלאפען.

פאלען, און זאגען „יא" האט איהר די צונג ניט געדיענט: ווי־פיעל בעל־הבית'טעס זי האט געקענט, זיינען אלע בייזע געווען, און זי האט געשווינגען...

3.

אין אכט טאג ארום איז רייזעלע אנגעקומען צו מאדאם גלאצמאן:

— דו זאלסט נאר זיין א בריה, — האט איהר די מאדאם גלאצמאן די ערשטע אונטערריכט געגעבען — א בריה האבען אלע ליעב. און דו זאלסט פאלגען, וואס מען וועט דיר הייסען, אלעמען דארפסטו פאלגען, אפילו דער קעכין, וועט דיר דא זיין גוט.

רייזעלע האט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער, גראבער מאדאם. זי האט ניט געקענט פערשטעהן, ווי אזוי קען דא זיין „גוט", אז אט די גרויסע, גראבע מאדאם וועט איהר געבען עסען, וועט איהר זאגען: „געה לעג זיך שלאפען!" אז אט די גראבע מאדאם וועט איהר „הייסען" טהאן אן ארבייט און זי וועט קיינמאל ניט זאגען „מיין קינד", „מיין טאכטער", אפילו „רייזעלע" וועט זיי ניט זאגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען „דו".

— ניין! דו ביזט א לינגערין, א שלעכטע! — האט רייזעלע די ערשטע נאכט געקלערט, ליגענדיג אויפ'ן בעטל אין קיך: „גוט" קען דא מיר ניט זיין; גוט איז דארטען אין דעם קלייניעם שטיבעלע, נעבען דער קראנקער מאמען. דא איז פאר מיר אן אסטראג... ביינאכט וועט די מאמע דארט הוסטען און איך וועל דא דארפען ארבייטען... און אויך וואס דארף „זי" מיך, אט די גראבע גרויסע „בעל־הבית'טע", זי הוסט דען, ווי מיין מאמע, וואס?... זי איז דאך אזא געזונטע... און טאמער וואלט זי אמאל א הוסט געטהאן — האט זי אזוי פיעל מענ־

דיינער האָט זיך שוין גאָר צוריסען...

— ניין, מיין טאַכטער — האָט איהר די מוטער איבערגעשלאָגען — א שניידערין איז ניט פאַר דיר, ביז וואַנען דו וועסט אַנהויבען נעהמען נעלד וועט געדויערען דריי יאָהר און קיין קלייד'ל וועסטו זיך אלץ נישט קענען מאַכען. ביים אַנקומען דארף מען נאָך געבען דער „בעל־הבית'טע" צעהן רובל פאר'ן אויסלערנען זיך.

— נא, ווי־זשע פערדיענט מען נעלד? — האָט רייזעלע אומעטיג געפרעגט.

— דו האָסט דאָך געהערט, וואָס זי האָט געזאָגט...

רייזעלעס בליק פנים'ל איז בלייכער געוואָרען, אין איהר טיעפע אויגעלעך איז אומגעשוואומען א שרעק.

— און דיך לאָזען אליין, מאַמע, ביינאכט זאָלסטו אפילו ניט האָבען ווער עס זאָל דיר אביסעל קאָלט וואַסער דערלאַנגען?

די מוטער האָט נאָרנישט געענטפערט — נאָר צוויי טרערן רען זיינען אַראָבגערונגען פון איהרע מאַטע אויגען אויף רייזעלעס פנים'ל...

—נו, מאַמע, וויין נישט, — האָט רייזעלע זיך געבעטען,— דו וועסט דאָך מיך אָבגעבען צו א גוטער „בעל־הבית'טע", וועט זי מיך לאָזען אלע נאכט געהן צו דיר שלאָפען...

— ניין, מיין טאַכטער—קיין גוטע „בעל־הבית'טעס" זיינען ניטא — אז זיי צאָהלען גאָר, ווילען זיי האָבען א נוץ ביי־טאָג און ביינאכט.

— און זיי האָבען גאָר קיין רחמנות ניט?... — האָט רייזעלע דערשראָקען געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראָגע נישט געענטפערט. זאָגען זיכער „ניין" האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקען איהר אייניציג ליעב קינד, וועלכע וועט נעווים שוין מוזען צו „זיי" אריינ־

האט געווארט ביז עס איז פינסטער געוואָרען און זיי זיינען ביידע אהיים געגאנגען: אויפ'ן וועג האבען זיי צווישען זיך ניט גערעדט, ווי זיי וואלטען פלוצים שטום געוואָרען. מינוטען־ווייז פלענט רייזעלע אננעמען דער מאמען פאר'ן קלייד, ווי זי וואלט פאר עפעם זיך געשראָקען...

אז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען. רייזעלע האט אננעצונדען פייער און האט זיך דערשראָקען: איבער דער מאמעס געל־דאר פנים האבען זיך געקוועלט צוויי גרויסע טרעהרען.

— מאמעלע, דו ווייסט! — האט זי מיט שרעק אויסגעשריגען, צוטולענדיג זיך צו איהר.

— וואס דען, מיין טאכטער, לאכען זאל איך?... „זי" איז דען ניט גערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין א מיידעל פון 12 יאהר און האסט אפילו קיין פאר שיך ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין נאט ווייס, ווי אזוי איך שטעה אויפ'ן מארק... וואס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואס זאל איך טהאן? — האט רייזעלע געפחענט— אז איך וואלט געקענט פערדיענען געלד, וואלט איך זיך געמאכט א קלייד־ל מיט שיך און דיר וואלט איך איך אויך געמאכט אויף יום־טוב א שהן קליידעל...

די מוטער האט א ווייל נעשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטערל, נאכדעם האט זי שטיל געפרעגט.

— דו, רייזעלע, ווילסט פערדיענען געלד?

— אהא! — האט רייזעלע זיך דערמונטערט — איך וואלט נאר געוואוסט ווי אזוי. איך וואלט גאר וועלען זיין א שניידערין. לאה שרה'ס, וואס וואוינט קענען אונז, איז אויך א שניידערין. און זי פערדיענט אזוי פיעל געלד! אלע שבת זעה איך זי שפאצירען אין אוא שהן קלייד־ל!... אפילו אין מיטען וואך גהאט זי אין א היטעלע. נאר איך וואלט קיין היטעלע נישט געטראָגען, איך וואלט בעסער געקויפט דיר א נייעם פארוק,

— וואס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין — נאך א יאהר, נאך א יאהר — באלד ווערט זי א „מויד" און זי דארף שוין א חתן. די יאהרען לויפען... ווי לאנג בין איך נעווען אזא מיידעלע? דאכט זיך נעכטען... א גאנץ שפהן מיידעל — ענדיגט די זיצערין, בעטראכטענדיג רייזעלעס נעקרייזעלטע העהרעלעך, וואס פאלען אראב אין לאקען אויפ'ן בריטען שטערנדיל, בעטראכטענדיג איהר בלאס פנים'ל, מיט די טיעפע, שווארצע אויגעלעך.

רייזעלע קען נישט פערטראגען דער זיטצערינס בליקען, אויף איהר בלייכען פנימ'ל בעווייזען זיך א פאר רויטליכע פלעקען און זי ווערט נאך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:

— גאר א שפהן מיידעל!

— זאל זי האבען גאר אזא שפהן מזל ווי שפהן זי איז — זיפצט אב חייענע, — איהר טאטע זאל פאר איהר זיין א גוטער בשטער, רבונו־של־עולם!

— אודאי! — ענטפערט די זיצערין —•ווער דען אז ניט „ער". פון דעסטוועגען, חייענע, האסטו אליין געדארפט עפעס אנהויבען זארגען פאר איהר, עס איז קיין תכלית ניט...

— נו, וואס זאל איך טהאן — זיפצט די מוטער — איך זאל זי שטעלען מיט א קויש עפעל? — איך אליין לייג גאר נישט.

— וואס עפעס מיט א קויש עפעל! — האקט אב די זיצערין, ווי זי וואלט זיך דערשראקען פאר נאך א קאנקורענטקע.— גיעב זי בעסער אוועק אויף א „שטעל"... קיין יחוס איז היינטיגע צייטען ניטא...

חייענע מיט רייזעלען האבען זיך איבערגעקוקט, ביידענס פנימ'ער זיינען בלאס געווארען. זיי האבען שטרענג א קוק געטהאן אויף די זיטצערין, ווי זיי וואלטען פארגעווארפען:

— גזלנ'טע! ווילסט אונז צושיידען!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאמען ניט אוועקגענאנגען. זי

הוסט זיך פונאנדער קומענדיג אהיים פון מארק, און זי בעט זי זאל אויפהערען, פאלגט זי איהר אויך. נאר ביי נאכט העלפט נישט איהר בעטען. היינט ביינאכט האט זי אזוי געהוסט... ריי־זעלע האט איהר צוויי מאל וואסער דערלאנגט, נאר עס האט ניט געהאלפען... וואס הוסט אזוי די מאמע? זי זאגט דאס איז א פעהלער, נאר מען קאן דערמיט אויסלעבען די יאהרען. איהר מאמע — די באבע — איז אויך אזוי געווען און האט אויסגע־לעבט די יאהרען... „אוי נאט, זאל די מאמע לעבען!" צעווויינט זיך אין רייזעלען דאס קלייגע הערצעלע. דער מאמעס בלאסע פנים מאלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאס ענג שטי־בעלע ווערט איהר נאך ערנער... „אין מארק" — בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפעל — „צו דער מאמען"...

און א בארפיסע, אין אן אלט־צוריסען־קלייד־עלע לויפט זי גליך אוועק צו דער מאמען.

— נו, וואס ביזטו געקומען, רייזעלע? — פרעגט זי די מאמע מיט ליעבשאפט.

— אזוי זיך, מאמע... אומעטיג... — ענטפערט רייזעלע, ווי שעמעדיג.

— נו, נו, קיין בייז ניט... טרייסט זי די מאמע — שטעה זיך דא, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

א זיצערין פון קעגנאיבער, וואס קריעגט זיך שטענדיג מיט רייזעלעס מוטער פאר א קאפיקע פדיון און ווערט „גוט־פרוינד" בשעת ביידע לייזען נישט, פערלאזט איהר בענקיל און גההט־צו צו זיי ביידען. בעטראכטענדיג רייזעלען מיט דורכ־דרינגענדע בליקען רופט זי זיך אן.

— דו ווייסט, חייענע, אז דיין רייזעלע וואקסט אהן עין־הרע.

— זאל נאר אזוי איהר מזל וואקסען! — זיפצט אב חיי־ענע, קוקענדיג מיט פייכטע אויגען אויף איהר קליין־דאר טאכ־טער'ל.

דאָס טעפּעל וואָסער הייבט פּרעהליך אָן זיערען. די מוטער פּערקאָכט אביסעל גרויפּען אוון אין א האלבע שעה עסען זיי בייד די וועטשערע.

ביי די ערשטע צווויי לעפּעל פּערהוסט זיך די מוטער. רייזלע הערט אויף צו עסען אוון וואַרט ביז וואַנען די מאַמע וועט זיך אויסהוסטען. די מאַמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט וואַרטען אוון עסען. נאָר דער הוסט וואַרגט זי אוון זי קען א וואַרט נישט אויסרעהען.

— מאַמעלע, גענוג דיר צו הוסטען, — בעט זיך די קלייניע רייזלע מיט טרעהרען.

— דו זשאָלעווסט מיר? — פּרענט די מוטער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, גלעטענדיג רייזלען איבער'ן קעפּעלע.

נאָר אנשטאָט אן ענטפּער נעהמט זי רייזלע ארום אוון ווייגט זיך פּונאַנדער...

2.

רייזלע איז אלט געווארען צוועלף יאָהר.

עס איז זומער געווען. דורך די קלייניע מיט שטויב פּערצוינענע שייבעלעך האָבען זיך שטראָהלען פּון דער זון, ווי מיט געוואלד ארייננעשפּארט אין שטיבעלע אוון זיי זיינען געפּאלען אויף רייזלעס פּנים'ל. רייזלע, וואָס איז דעם נאנצען פּריהמאָרגען געזעסען פּערטרויערט האָט זיך פּון דאָס זיסע ליכט ערמונטערט אוון עס האָט זי געצוינען אויפ'ן נאָס... נאָר וואָס וועט זי דאָרט טהאָן? שפּיעלען זיך האָט זי ניט מיט וועמען. אלע מיידלעך אין איהרע יאָהרען געהען אין פּיינע קליידלעך. אוון זי האָט אפּילו קיין שיך ניט. אלע שעמען זיך מיט איהר. איין חבר'טע האָט זי נאָר — די מאַמע!... זי איז אזא גוטע, אזא גוטע... אלץ פּאלגט זי איהר, די גוטע מאַמע. אפּילו אז זי

— עס איז דאך שוין פינסטער, פאר וואס קומט זי ניט? זיפצט זי מיט אונגעדולד.

און אז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש נעדיכט און רייזעלע קען שוין ניט זעהן, וואס ארום איהר גע־פינט זיך אויסער דאס שטיקעלע פרישפעטשיק, וואס די מאמע האט ניט לאנג אבגעקאלכט, דאמאלס דערהערט זי א קלאפ אין טהיר. איהר קליין הערצעלע שפרינגט שיער נישט ארוים פאר שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאמע נעהט, די מאמע נעהט!

זי ווייסט, אז קיין אנדערער קומט צו זיי קיינמאל נישט, און ווירקליך, עס קומט צו נעהן די מאמע, א פערפרוירענע, שטעלט אוועק דעם קאשיק נעבען טהיר און רופט אויס:

— וואו ביזטו, רייזעלע?

— אט בין איך, מאמע, דא לעבען בעט — צינר אן פייער.

די מוטער רייבט אן א שוועבעלע, און צינדט אן דאס לעמפעלע. א שוואבע שוין בעלייכט דאס שטיבעלע, נאר פאר רייזעלע איז נענוג — זי דארף נאר דערזעהן די מאמע און זי זעהט איהר פאר'ן רויכיגען פייער גאנץ גוט און זי ווערט פרעהליך.

— מאמע, וועטשערע וועסטו קאכען?

— ווי דען? — ענטפערט די מוטער. — ביזט אודאי א הונגעריגע.

— ניין! איך וויל נאריט עסען — דו ווילסט דאך אבער...

— איך וויל אויך ניט, איך האב אויפ'ן מארק נעקויפט א האלב פונט ברויט און נעגעסען מיט א צופרידענער עפעל — א מחיה!...

די מוטער לעגט פערנאנדער א פייער. אז עס ברענט זיך פערנאנדער שטעלט זי צו א טעפעל וואסער און זי זעצט זיך אוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דא אויפ'ן פייער, דא אויף דער מאמען און עס איז איהר אזוי גוט. אזוי וואהל...

אז זי עסט אב דאָס אָנבייסען ווערט איהר אומעטיג. זי בעט גאָט, עס זאָל פינסטערליך ווערען און די מאמע זאָל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט איינהאלטען און לויפט אין מארק זעהן, וואָס מאכט דאָרט די מאמע, און חאָטש די לעצטע פלעגט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גאָרנישט געלייזט, פלעגט דאָך רייזעלע קלויבען נחת שטעהענדיג נאָהענט נעבען דער מאמען. איהר נחת פלעגט זיך דייטליך אויסדריקען, ווען א קונה פלעגט אונטערקומען צום קאָשיק עפעל און געבען עפעס צוליי־זען. זי פלעגט פרעהליך אויסרופען:

— מאָמעלע, דו לייזט!

נאָר די מאמע פלעגט דאָס רוב טרויריג ענטפערן:

— אז אָך און וועה מיין טאָכטער צו׳ם לייזונג — פאר א גאנצען טאָג ערשט די דריטע קאָפיקע...

ווינטער אבער פלעגט רייזעלע ד ע ם פערגענינגען אויך ניט האָבען. קיין שיך האָט זי קיינמאָל ניט געהאט און לויפען אין מארק א בארפיסע איז קאלט. די מאמע זאָגט, מען קען זיך פערקיהלען און חלילה שטארבען. און שטארבען האָט זי גע־וואוסט איז זעהר א שלעכטע זאָך. ווען איהר טאָטע איז גע־שטאָרבען געדענקט זי ניט; נאָר זי ווייסט, אז ער ליעגט דאָר־טען ווייט אונטער דער שטאָדט אויפ׳ן בית־עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי זיצט ווינטער א גאנצען טאָג אין שטוב און וואַרט ביז וואנען עס ווערט פינס־טער, ווען די מאמע דארף קומען.

— שוין פינסטער! — נעהט זי צו אלע ווייל צום פענס־טער. — באלד, באלד קומט זי.

נאָר עס קומט איהר אויס נאָך פיעל צו וואַרטען. אין דעם קלייגעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קלייגע שייבעלעך ווערט פינסטער בשעת אויפ׳ן גאס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייזלען אזוי לאנג די צייט.

רייזעלע.

1.

אז דאָס אכט־יעהרינע רייזעלע שטעהט אויף אין דער־פריה, רייבט זי אויס די פערשלאָפענע אייגעלעך, קוקט זיך אום אין אלע פיערווינקעלעך פון דעם קלייניעם שטיבעלע און זוכט עפעס.

זי זוכט די מאמען. נאָר די מאמע איז שוין לאנג אוועקגע־גאנגען אין מארק מיט'ן קויש עפעל און רייזעלע זיפצט אָב:

— אזוי גיך איז זי שוין אוועקגעגאנגען!

פויל טהוט זי אָן דאָס אלט צוריסען קליידעלע, וואשט זיך און געפינט עפעס א שמאטע, עהנליך צו א האנטוך און ווישט זיך אָב. דעמאָלט ווערט איהר קלאָרער דאָס מוח'ל, זי הערמאנט זיך, אז הייניט איז דינסטאג, נאכדעם הערמאנט זי זיך, אז די מאמע האָט א גאנצע נאכט געהוסט, געפאָכט מיט דער נשמה. זי האָט איהר הערלאננט קאלט וואסער מיט א שטיקעל צוקער, נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... די מאמע האָט אויף איהר עפעס אזוי מאדנע געקוקט... „רייזעלע האָט זי געזאגט, דו האסט אויף מיר רחמנות?" זי האָט ניט געענטפערט, זי האָט זיך נאָר פונאנדער געווויינט און איז אוועקגעלאָפען אין א ווינקעלע, שטארקער אויסווייניען זיך. מעהר נעדענקט זי ניט. זי ווייסט נאָר, אז איהר האָט זיך א גאנצע נאכט געחלומט.

— זי איז שוין נעזונד — טרייסט זיך רייזעלע — אזוי וואלט זי דאָך אין מארק ניט געגאנגען.

זי געהט צו צו'ם טיש און געפינט דאָרט גרייט פאר איהר „אנבייסען" — א שטיקעל ברויט, און אביסעל מילך אין א צובראָכענעם גלאָז.

א גאנצען האלבען טאָג פאר א האלבען רובל... נעהם עס צוריק, דער מאמען וועט עס צונוץ קומען... — האָט די מוהמע געזאָגט.

— זי האָט שוין! — האָט חיענע אויסגעשריגען.

און אין שטיבעל איז שטיל געוואָרען, ווי עמיצער וואָלט עפּעס אָנגעזאָגט זעהר א טרויעריגע בשורה, וואָס רויבט אוועק די לעצטע האָפענונג, וואָס לעשט אויס יעדען שטראהל...

און א גאנצען פּורים האָט דאָס שטיבעלע געטרויערט, ווי מען וואָלט דא „שבעה" געזעסען, ווי מען וואָלט א געשטאָרבענעם בעווייגט.

געשטאָרבען איז פּאר חיענע'ן די רייכע שוועסטער...

האצקע! איז גראָד דאָס יאָהר געגאנגען אָהן שטיוועלעך אוּן ברוך'קען האָט אבגעגאָלטען: די אלטע שטיוועלעך, וואָס די מוה־מע האָט געשאָנקען, זיינען פונקט געווען אויף זיין „פוס".

מיט א קלאפענדען הארץ, ווי אלע יאָהר אוּן נאָך מעהר ווי אלע יאָהר, ווייל חיענע האָלט שטארק, אז א הארץ „זאָגט"— האָט זי ערוואַרטעט זיין קומען, וואָס פאר א בשורה וועט ער ברענגען, וואָס האָט די שוועסטער געזאָגט?...

אוּן עס איז אריין ברוך מיט'ן זעקל מאָהן צוריק... א דערשלאָגענער, פערשעמטער, האָט ער זיך אוועקגעשטעלט אוּן ניט געקאָנט א וואָרט אויסרעדען...

— וואָס ביסטו ניט געגאנגען? — האָט חיענע ביים גע־פרענט.

— איך בין שוין געווען... — האָט ברוך'קע קוים געענט־פערט.

— ניטא זי אין דער היים? — האָט חיענע וויטער גע־פרענט...

— אין דער היים איז זי...

— נו?... — האָט חיענע אויסגעשטעלט די אויגען...

— זי זאָגט, אז זי האָט שוין!

— וואָס, ביזטו משוגע? רער! — איז חיענע ווי צומישט צוגעגאנגען נאָהענט צו איהם אוּן אָנגעהויבען איהם צו טרייס־לען...

— וואָס ווילסטו? — האָט זיך דאָס אינגעל פאנאנדערגע־ווינט — וואָס בין איך שולדיג, אז „זי" האָט שוין?...

— פוּן וואנען? וואָס? ווּעה איז מיר! וואָס טהוט זיך דא היינט מיט מיר? פוּן וואנען האָט זי?...

— איך בין אריין — דערצעהלט ברוך'קע פערווויינט — זאָג איך: די מאָמע האָט אייך געשיקט מאָהן... זאָגט זי: איך האָב שוין... איך האָב נאָר פערגעסען, דאָס די מאָמע שיקט מיר אלע יאָהר. איך האָב נעכטען געקויפט ביי זלאטע דער אלמנה

— שייך טייערע...—בעגייסטערט זיך חיענע — גאָלד! היינטיגעם יאָהר איז גאָר ניט צו קריגען אזא מאָהן...

— בעדאנק דער מאמען! האָט זי געזאָגט, דערצעהלט וויי־טער חאצקעלע, און זאָגט איהר, אז איך בעט איהר, זי זאָל קומען מאָרגען צו דער סעודה...

—א שוועסטער איז א שוועסטער! — זיפצט צופריעדען חיענע, קעהרט זיך אום צום פענסטער און ווישט די אויגען פאר פרייד...

* * *

אזוי האָט זיך עס פיעלע יאָהרען געצויגען. דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן האָט חיענע'ן געמוטיגט. געגעבען שטאָלץ: זי, די אָרימע, דערשלאָגענע פרוי, איז אויך אין שטאַנד צו שענ־קען, און וועמען? איהר רייכער שוועסטער... פאר די אָפטע מתנות, וואָס זי נעהמט פון איהר, קעהרט זי איהר אום כאָטש איין מאָל אין יאָהר א מתנה...

און חיענע איז גליקליך דערמיט געווען.

נאָר די אָרימע פרוי האָט דאָס גליק פלוצים פערלאָרען און זי האָט דערפיהלט, אז איהר וועלט איז שוין פערשפיעלט, זי האָט שוין ניט אויף וואָס צו האָפען — איהר שוועסטער, וואָס לעבט און איז רייך, איז פאר איהר אבגעשטאָרבען.

עס איז געווען אסתר תענית. די אָרימע חיענע האָט, ווי אלע מאָל, מיט א קלאָפענדען הארצען פאר פרייד, דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן אראָבגענומען פון בוידעם, געמאָסטען און ge־מאָסטען, געקלערט און געקלערט, וויפיעל זאָל זי פאר זיך לאָ־זען: א האלבע קוואָרט, צי א קוואָרטירל און קוים מיט דער הילף פון די צהנדליגער קנייטשען אויפ'ן שטערן, האָט זי בעשלאָסען, ווי אלע יאָהר, אז פאר זיך וועט זיין גענוג א קווארי־טירל — און האָט עס אוועקגעשיקט מיט ברוך'קען. ווייל

— דער פעטער געווען אין דער היים? — שלאגט חיענע איבער.

— ניין! — האקט האצקעלע אב פרעהליך.

חיענע גיט א זיפץ און טרייבט ווייטער: נו, דערצעהל.

— איך בין אריין, פרעגט מיך די דיענסט: וועמען דארפסטו, אינגעלע? זאג איך: איך דארף די מוהמע זעלדען...

— גוט געזאגט! — שייגען חיענע'ס אויגען פאר גליק, וואס איהר אַרעם אינגעל איז אזא יחסן...

— די מוהמע זעלדע איז ארויס—דערצעהלט האצקעלע ווייטער—באלד וועט זי אריין, זאגט די דיענסט—ווארט. און באלד איז אריין די מוהמע. „גוט מאַרגען!" האָב איך געזאגט.

— הויך? — פרעגט חיענע.

— הויך, אויפ'ן קול, זאל איך אזוי געזונד זיין, — שוועדט האצקעלע — גוט מאַרגען — די מאמע האָט אייך געשיקט מאהן אויף המן־טאַשען...

— פאר וואס האסטו ניט געזאגט: א מתנה?... — פרעגט די מאמע, ווי בעלייוינט...

— אוי, איך האָב זיך פערגעסען... אוי — אוי! — האָט האצקעלע חרטה און קראצט זיך אין פאה.

— נאַרישע אידענע!—ברומט וועלוועל—עס פערשטעהט זיך, אז דאָס איז א מתנה, ממילא. וואס דארף מען נאָך אויסרעדען. אודאי אז דו שיקסט איהר מאהן איז דאָס א מתנה... „זי" פערשטעהט דען ניט?...

און חיענע גיט אין הארצען וועלוועלען נערעכט און א בערהיגטע פרעגט זי ווייטער:

— נו, נו! וואס האָט זי געזאגט?

— זי האָט צוגענומען און עפעס געשמייבעלט...

— עס האָט איהר הנאה געטהאן! — קוועלט חיענע...

— און האָט אריינגעשאטען אין א נרויסער זילבערנער שיסעל און געזאגט: טייערע מאהן...

לעך גלאנצען — איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט שלח־מנות...

— משוגע'נער, — דערשרעקט זיך די ארעמע מוטער — און די איבריגע קינדער צעלאכען זיך — משוגע'נער, וואס איז היינט פאר א שלח־מנות?... מ א ר ג ע ן איז דאך שלח־מנות.

— איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט מאהן אויף המן־טאשען...

—א, אזוי, אזוי,—וועדט חיענע צופריעדען... דו וועסט פריהער זאגען: גוט מארגען! ששהן, הויך: גוט מארגען!...

— גוט מארגען! — שרייט אויס חאצקעלע — און אלע קינדער לאכען זיך פענאנדער — די מאמע האט אייך געשיקט א מתנה מאהן אויף המן־טאשען...

— גוט! גוט! — קוועלט אן חיענע ביי דעם וואדט מתנה — חאצקעלע איז טאקי א קלוגער...

און חאצקעלע לויפט ארויס מיט'ן זעקעל מאהן. אין שטיבעל וועדט שטיל. אלע וואדטען אויף עפעס א גרויסע זאך. אלע־מען דאכט זיך, אז חאצקעלע וועט קומען צוריק און וועט עפעס בריינגען אזא זאך, וואס איז טייערער פאר אלץ. נאך וואס דאס נאנצע פינסטערע ארעמע שטיבעל קאן ליכטיג און רייך וועדען...

נאר מעהר אנגעשטרענגט וואדט חיענע אליין. עס איז דאך איהרע מאהן און איהר שוועסטער... וואס וועט זי זאגען?... פאר וואס זוימט ער זיך אזוי לאנג?... דאס הארץ שפרינגט איהר שיער ניט ארויס....

— שא, ער לויפט שוין צוריק! — זאגט אן א קינד, וואס קוקט די נאנצע צייט אין פענסטער.

און חאצקעלע לויפט אריין א פרעהליכער אין שטוב...

— נו? — שטעלט אויס חיענע אויף איהם איהרע אויגען.

— איך בין אריין...

בשום אופן זיך ניט געקאנט פארשטעלן, ווי אזוי וועט זי דאס אריין און זאגן: איך האב דיר געבראכט א מתנה... ניין, זי וועט עס ניט קענען אויסרעהן... זי וועט זיך צעטומלען און עס וועט זיין א חרפה פאר'ן שוואגער...

און חיענע וועגדעט זיך צו די קינדער.

— נו, ווער ווייל אוועקטראגען דער מוהמען זעלדען די מאהן?

— איך! — פלעגט איין קינד א שפרונג טהאן.

— איך! — פלעגט א צווייטעס איבערשרייען דאס ערשטע.

— איך! — פלעגט א דריטעס זיך איינשפארען...

נאר חיענע פלעגט יעדעס קינד בעטראכטען און געפינען חסרונות.

— ביי דיר איז צוריסענע הויזלעך. עס זעהט זיך דאס הויזלע העמד... מיאוס פאר'ן פעטער...

— ביי דיר איז א צעריסען קליידלע...

— דו, חאצקעל, געהסט אפילו ניט שלעכט אנגעטהאן. ערסט פאר אכטאגען א פאר לאטקעלעך געלעגט... איך האב אבער מורא, דו קאנסט אויפ'ן וועג אויפעסען... ביזט א נאשער. געדענקסט, ווי דו האסט זומער אויסגעזופט א האלבע גלאז זויער־מילך....

און האצקעל, א יונגעלע פון צוועלף יאהר, הויבט זיך אן שווערען מיט אלערליי שבועות, מיט עולם הבא, מיט די ציצית, אז ער וועט אויפ'ן זעקעל אפילו ניט קוקען, ניט נאר ניט עסען. אי די האלבע גלאז זויער־מילך, האט ער געמיינט, אז דאס האט מען איהם געלאזען אויף אכבייסען...

און חיענע שיקט די מאהן מיט חאצקעלען. זי קוקט איהם גוט ארום, פארשפילעוועט איהם די קנעפלעך. שנייצט איהם אוים דאס נעזעל און הויבט איהם אן עקזאמינירען:

— וואס וועסטו זאגען?

— איך וועל זאגען — הויבט אן חאצקעל—און די אויגע־

בלויז דאָס יונגסטע. דאר איננעלע מיט נרויסע שווארצע אויגעלאך פלעגט זיך בעטען:

— מאמע, וועל ניט נעמען, וועל נאָר קוקען... מיינע נאמנות... קוקען...

— נו, קוק, קוק! — פלעגט די מאמע וויבער ווערען...

דערוואָנדיג, אז די מאמע איז מתיר צו קוקען, פלעגען זיך אלע קינדער א שאָט טהאָן צוריק צום טיש און בעטראכטען די מאָהן מיט גרויס חדוש און דרך ארץ...

און חיענע פלעגט אָנהויבען מעסטען און מעסטען. איהר געקנייטשטער שטערן פלעגט געקנייטשטער ווערען. די טיעפע איינגעגראָבענע אויגען פלעגען נערוועז אומלויפען. זי האָט ניט געקאָנט בעשטימען, פיעל זאָל זי לאָזען פאר זיך אליין: א האלבע קוואָרט, צי א קוואָרטירעל...

— וואָס זאָגסטו, וועלוועל, עס איז ניט מיאוס צו שיקען איהר נאָר אנדערהאלבען קוואָרט?

— וואָס פרעגסטו מיר? — פלעגט וועלוועל זיך בלאָזען — עס איז דאָך דיין שוועסטער, וויסטו דאָך בעסער פאר מיר...

וועלוועל האָט שווארצען מאָהן ליעבער נעהאט פאר אלע גוטע זאכען, ליעבער נעהאט אפילו ווי מעהרען־צימעס... און הלואי וואָלט ער נאָך כאָטש א ביסעלע פערדיענט, וואָלט ער נעהייסען שיקען „איהר" א קוואָרט און פאר זיך א קוואָרט. נאָר וואָס העלפט דאָס ליעב האבען? אן ארעמאן טאָר גאָר נישט ליעב האָבען...

און חיענע פלעגט נאָך א לאָנגען ישוב־הרעת לאָזען זיך אליין נאָר א קוואָרטירעל און דאָס איבריגע פלעגט זי פערבינדען פאר זעלדען...

שווער איז דאָס צוגענאָנגען מיט'ן אוועקטראָגען. אייגענט־ליך, וואָלט חיענע זיך מחיה געווען, וועז זי וואָלט נעקאָנט אליין אוועקטראָגען, וועז זי וואָלט זיך ניט געשעמט... נאָר חיענע האָט

שטאנד נעווען עפעס צו שענקען איין מאל אין יאהר רייבער שוועסטער. עס איז נעווען א מתנה אפשר ניט אזא טייערע, אבער זעהר אן אנגעלעגטע.

די מתנה פלעגט זי איהר שיקען איין מאל אין יאהר — אסתר תענית — מאהן אויף המנ'טאשען.

חיענע האט נעהאט אין גאס א פויערטע, מיט וועלכער זי האט זעהר גוט נעלעבט. און די פויערטע, אנדזשע, פלעגט איהר אלע אסיען שענקען א האלבען טאפ מאן.

חיענע פלעגט דאס מאהן בעהאלטען ווייט, ווייט אויפ'ן בוידעם, כדי די קינדערלעך, וואס האבען מאהן זעהר ליעב, זאלען דערפון ניט דערשמעקען. און מיט א קלאפענדיגען הארצען פלעגט זי ארויפקריכענדיג א מאל אויפ'ן בוידעם, קוקען אויפ'ן זעקעלע מאהן און טראכטען:

— אסתר תענית !...

מעהר איז זי ניט אין שטאנד נעווען צו פארשטעלען זיך, דער נעראנק פלעגט איהר ווי פערשכור'ע און נאר שטראהלענדיג פלעגט זי אויסרעדען הויך:

— אסתר תענית !...

און אסתר תענית אין דער פריה פלעגט זי לאזען אלע ארבייט, ארויפקריכען אויפ'ן בוידעם, מיט ציטערנדע הענד אראפנעמען דאס זעקעלע מאהן און מיט אן ערנסט בעזארגט פנים פלעגט זי זיך אנהויבען עסק'ן מיט די מאהן...

— אי, מאהן, מאהן ! — פלעגען די קליינע קינדער זיך העזינגען און אוועקשטעלען זיך ביי'ם טיש מיט דארשטינע אויגעלעך.

— אוועקט, אוועקט ! — פלעגט חיענע פארזיכטיג זיי אוועקטרייבען. דאס איז פאר דער מומע זעלדען — טשעפעט ניט.

דערהערענדיג: „פאר דער מומע זעלדען", פלעגען די קינדער זיך איבערקוקען און אפטרעטען אויף א פאר טריט צוריק.

ביי זיך — וואס האב איך דיר אזוי געזאגט... איך מיין נאר ניט...

— אזוי, מיינסטו גאר ניט! — פלעגט חיענע זיך צוהיצען — איך קאן דיך, איך וויים, דו וואלסט וועלען, אז זי זאל דיר וואס זי האט אוועקגענעבען, דו זאלסט קענען א גאנצען טאג שלאפען...

און חיענע פלעגט נאך דעם א שעה נאכאנאנד רעדען וועגען דער רייכער שוועסטער און דערצעהלען, אז זי איז אלע מאל א גוטע געווען; בשעת זיי זיינען נאך מיידלעך געווען און ביידע געהאדעוועט זיך ביים ארעמען טאטען, פלעגט זי איהר אויך, וואס זי האט נאר געהאט, אוועקגעבען...

— דערפאר האט איהר טאקי נאט געהאלפען! — פלעגט זי אויסלאזען מיט א פרומען זיפץ, — נאט זאל איהר געבען צעהן מאל אזוי פיעל — זי איז דאס ווערטה....

און חיענע, וועלכער האט זיך שטענדיג געדאכט, אז זי איז זעהר פיעל שולדיג דער שוועסטער פאר די פיעלע מתנות, וואס זי גיט איהר איבער, פלעגט חאטש צוהלען מיט ברכות אונטער די אויגען, ווי זי וואלט וועלען גרינגער מאכען די שווערע משא, וואס לענט זיך ביי איהר אויפ'ן הארצען נאך יעדער בעקומענער מתנה...

דאך וואלטען די ברכות אליין ניט געווען אין שטאנד צו פערגרינגערן חיענעס הארץ. משטיינס נעזאגט, וואס פאר א ווערטה האבען איהרע ברכות? איהר מויל איז ניט אזא געבענשטער: א גאנצען טאג שעלט זי העם מאן, די קינדער און זיך אליין — און ווער ווייסט צי איז נאר איהר מויל מסוגל צו א ברכה?

פערגרינגערן איהר משא פון די בעקומענדע מתנה איז בעשטאנען אין אן אנדער זאך נאר. די ארעמע חיענע, וואס האט ערנהרט כמעט אליין דאס גאנצע געזינד, דערמיט, וואס זי פלעגט האנדלען מיט גאסיגע „פויערטעס", איז אויך אין

קיין צייט ניט, איך וועל באלד געהן. וואס מאכסטו עפעס, חיענע?...

— מען מוטשעט זיך.. וואס זאל מען מאכען. „ער" זיצט א גאנצען טאג אין שטוב און ניט ניט א קלאפ א פינגער אן א פ׳נגער...

דער מאן פלעגט כעס׳דיג א ברום טהאן און גאר ניט עמפערען, און חיענע, קומענדיג שוין צו זיך, פלעגט אנהויבען רעדען און רעדען, קלאגען זיך און קלאגען זיך, און זעלדע, די רייכע שוועסטער, פלעגט שטעהן און אויסהערען אויפמערקזאם אלע טענות, דרעהענדיג די פרענז פון איהר מאנטל...

— נו, איך דארף שוין געהן! — פלעגט עדליך זעלדען נמאס ווערען אויסהערען חיענעס מעשיות — נא, דאס וועסטו האבען פאר די קינדער אויף א פאר העמדלעך... טייערע פרעזענטען...

— וואס? איך זאל דיר דאנקען? — פלעגט חיענע גע־ריהרט ווערען, צונעהמענדיג די מתנה — איך זאג דאך, פריהער נאט, דערנאך דו... עס איז ברוך השם...

ביי חיענען פלעגען זיך שטעלען טרערען אין די אויגען, צי פאר פרייד פון דער מתנה, צי פאר צער, „וואס זי דארף נעה־מען... אזעלכע זאכען איז שווער צו ווייסען... און זי פלעגט ניט וויסען מיט וואס צו ענדיגען.

— פארט א שוועסטער — זי פערגעסט ניט! — פלעגט חיענע נאך זעלדע׳ס אוועקנאנג זיך וועגדען צו די הויזיגע.

— א גרויל נאר! — פלעגט דער „מאן" וועלווע׳ל ניט זיין צופריעדען — וויפיעל מיינסטו איז דאס ווערטה? ביי לייטען רייכע שוועסטער...

— ביי לייטען, ביי לייטען! — פלעגט חיענע איבערקרי־מען איהר מאן — דו האסט וועז נעזעהן „לייטען", קבצו איי־נער?... דו דארפסט דאך נעמען א טארבע און נעהן איבער די הייזער...

— שא, שריי ניט אזוי — פלעגט וועלווע׳ל ארבאלען

צוויי שוועסטער.

צו דער ארימער חיענען פלעגט די רייכע שוועסטער, זעל־
דע, זעלטען קומען; דערפאר אבער, אז זי פלעגט שוין אמאל
קומען, איז ביי דער ארעמער חיענען אין שטוב קענטיג נעווא־
רען: די רייכע שוועסטער האט שטענדיג עפעס א מתנה נע־
בראכט, אמאל א שטיקל סיץ אויף א קליידל, א מאל א פאר
אבגעטראגענע שיך פאר די קינדער, א מאל אן עסענווארג און
א מאל א מזומן קערבעל.

אז זעלדע פלעגט קומען, פלעגט די ארעמע חיענע פון אנ־
פאנגס צוטומלט ווערען. אויף איהר נעזיכט פלעגט זיך אויסני־
סען א פרייד און א שרעק צוזאמען, און די אויגען, די טיעפע
איינגעגראבענע אויגען, האבען דאכט זיך נעלאכט און געווויינט
צוזאמען...

— ס'א בזיונות א ביסעל! — פלעגט חיענע קוים צו זיך
קומען — איך זעה אויס, ווי דער שווארץ־יאהר!

און חיענע פלעגט אראברוקען נידעריגער דאס טיכעל אויפ'ן
שטערן און א וויש טהאן מיט די הענד דאס פנים און פלעגט
בלייבען שטעהן אהן ווערטער.

— פאר וואס בעטסטו ניט זיצען?... — פלעגט שוין
די שוועסטער חיענען פון פערלענגהייט ווערען ארויסנעהמען...

— ווייס איך... פלעגט חיענע פערשוידינט ענטפערן,
ווארפענדיג א בליק איבער'ן שטיבעל — עס איז ברוך השם
ניטא ווהו — א הקדש...

— ניין! ניין! — פלעגט זעלדע ענטפערן — איך האב

— צו־פוס געהן איז גאנץ ווייט... — האָט דער אָרימאן געענטפערט מיט א ווייכזן שמייכעלע...

חנן האָט איהם וויעדער בעקוקט, געפונען, אז די קאפאטע איז פונקט ווי זייע, נאָר די קנעפּלעך זיינען אביסעל גרעסער ווי ביי איהם... האָט ער א הוסט געטהאָן און ווייטער געפרעגט:

— שוין לאנג, אז איהר זענט אין אזא מעמד?...

— שוין שעהנע עטליכע יאָהר... — האָט דער אָרימאן געענטפערט און אין זיין ענטפער האָט געקלונגען א מין שטאָלץ...

— איהר האָט א ווייב און קינדער? — האָט חנן ווייטער געפרעגט:

— עס איז דאָ א ווייב און קינדערלעך, זאָלזן געזונד זיין און מען וואָרט אויפ'ן שפייזער...

— וואָס זענט איהר אמאָל געווען?

„ער וועט געווים ענטפערען א תבואה־העגדלער" — האָט זיך חנן געשראָקען.

און ניט אומזיסט, דער אָרימאן האָט וויעדער מיט שטאָלץ געענטפערט:

— נעהאנדעלט מיט תבואה... געווען א סוחר...

איצט האָט שוין חנן געוואוסט דעם גאנצען סוד, די צוקונפט האָט איהם ערשיינט אהן א שלייער און ער איז ווי רוהיגער געוואָרען...

— יעדער איד איז ניט בעוואָרענט פון נעהן איבער די הייזער...

נאָך דעם דאָזיגען גראָנק פלעגט ער זיך צוזיפצען און עם האָט אויסגעוויזען, אז אין עצם איז דאָס ניט אזוי שרעק־ליך...

און וואָס טהוט טאקי א איד — האָט זיך איינמאל חנן פערטראכט — אז די נעשעפטען געהען אוועק אין דר'ערד און עם איז ניטא פון וואנען צו לעבען?... טא וואָס טהוט מען?

„מען נעהט איבער די הייזער!" — האָט איהם ווי א קלונג נעטהאָן אין די אויערען.

גראָד האָט זיך געעפענט די טהיר און עם איז אריינגעקו־מען אן ארימאן, א איד פון א יאָהר זעכציג. חנן האָט איהם גענוי בעטראכט און ער האָט בעמערקט, אז דער ארימאן טראָגט פונקט אזא קאפאָטע, ווי זיינע... איין קאַליער און איין שניט... ער האָט א שוידער געטהאָן.

צו דעם דאָזיגען ארימאן האָט איהם עפעס א ציה גע־טהאָן; קיין ברויט וועט ער איהם ניט געבען: ער ווייל איהם ניט מבזה זיין: ער טראָגט אזא קאפאָטע, ווי זיינע... ער וועט איהם געבען א גראָשען. וועלכער לייגט גראָד אויפ'ן קוימען, א רעשט פון נעכטיגע „הליאק", וואָס מען האָט געקויפט אויף וועטשערע.

אבגעגעבען דעם גראָשען מיט א ציטעהדיגער האנד, האָט ער זיך געוועגדעט מיט א שאלה:

— עפעס א ווייטער איד?...

דער ארימאן איז פון דער שאלה ווי געהויבענער נעוואָרען, ער האָט זיך אויסגענלייכט, בנעימות א זיפץ געטהאָן און נע־ענטפערט:

—א קאָוונער...

— א קאָוונער? — האָט זיך חנן מאָדנע פערחידושט— עפעס נאָר ניט ווייט...

האבען אבער די לעצטע יאהרען חנן'ס מסחרים אזוי שלעכט אנגעהויבען צו גאהן, אז צייטענווייז איז איהם א שאד געווען אן ארימאן א שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צייטען האט ער געפיהלט, אז יעדער ארימאן ווערט איהם פעהנטער. על כל פנים האט ער שוין זיכער געגלויבט, אז די אלע ארימע לייט זיינען זיינע ברידער, געהערען צו דער אומה אידען...

און איינמאל, וועז ביי חנן'ען אין שפייכלער איז קיין קערענדעל תבואה ניט געווען, אין שטוב קיין גראשען נעלד ניט און נאר א האלבער לאבען שווארץ ברויט איז געלעגען אויפ'ן נאקעטען טיש, ווי א בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אריין אן ארימאן, זיך נעשטעלט ביים טהיר און מיט א געברא־בענעם קול, שטיל און ווי שעמעווריג אויסגעברומט:

— קאנט איהר עפעם שענקען?

אזא מין וועגרען זיך פון אן ארימאן איז איהם נעווען מאד־כע אומבעקאנט, און די דאזיגע נייע שאלה האט איהם עפעם ווי געשראקען און מיט געפאלענקייט האט ער געענטפערט:

— א שטיקעל ברויט, ר' איד, אויב איהר ווילט.

— א שטיקעל ברויט איז אויך גוט... — האט דער ארימאן שוין דרייסטער געענטפערט.

חנן האט איהם אליין אבגעשניטען א שטיק ברויט, בע־טראכט אין האנד די וואג און האט משער געווען, אז עס וועט זיין אודאי א האלב פונט. צופריעדען האט ער עס דערלאנגט דעם ארימאן צום טהיר און עס איז געווען קענטיג, אז דער ארימאן ווילּ עפעם רערען. חנן האט אבער פאר א שמועס מורא געהאט, ניט וויסענדיג אליין פארוואס און האט זיך אבגעקערט פון איהם...

פון דעם טאג אן האט זיך חנן שטארק נענומען אינטערע־סירען מיט ירימע לייט און פלענט פון צייט צו צייט א מורמעל טהאן, ווי פאר זיך.

אַרימע לייט.

אויף די אַרימע לייט, וואָס קומען יעדען טאָג צעהנדליגער נאָך א נדבה, האָט חנן דער תבואה־הענדלער שטענדיג נעפוקט, ווי אויף א בעזונדערע אומה. חאָטש אויסער אידישע אַרימע־לייט פלעגען אין זיין שטיבעל קיין אנדערע ניט אריינקומען. זייער נאָנצער חילוק, זייער האלטען זיך, זייערע אלע פאָסטעמקעס האָבען נעטראָגען א חאראקטער פון א פרעמד, ווייט פאָלק. א חדוש נאָר, וואָס רעדען רעדען זיי דוקא אידיש...

חנן איז ניט געווען קיין גוטהערציגער, אלענפאלס איז עס פון זיינע בענעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פערטראָנענער, א בייזער, א צורייצטער פון שלעכטע, ניט־נעראָטענע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז'ער אויף וועלט און מענשען. אז עס פלעגט אריינקומען אן אַרימאן, פלעגט ער זיך בייז וועגרען צו איינעם פון די הויזינע:

— גיעב איהם שוין א שטיקעל ברויט און זאָל ער נעהן.

און אז דער אַרימאן פלעגט נעהערען צו דער אריסטאָקראַטיע, וואָס נעהען אָהן טראָבעם און נעהמען בלויז מזומן, פלעגט ער וועגרען אן אויפגעקאָכטער.

— ער ווייל ניט, ווי ער ווייל זיך...

און נאָכהער פלעגט ער א צורייצטער מורמלען:

— ברויט איז זיי שלעכט, דוקא א גראָשען !...

אָבוואָרטשענדיג א ווייל אויפ'ן אריסטאָקראַטישען אַרימאן, פלעגט גליק א מסחר־מחשבה פערטרייבען דעם נעדאנק וועגען אַרימאן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פאָרנעקומענע.

קער צעווייגט, איז ער צו איהם צוגענאנגען, א גלעט געטהאן איהם איבער'ן קעפל און האט, בעמיהענדיג זיך צו שמייכלען, געזאגט:

— וויין ניט, נארעלע! פאר דיר האט זי ביי מיר איבער־גלאזען א צוהנערל, — נא!

ביי די וועלטער האט ער איהם אין הענדטעל אריינגע־רוקט פינף קאפיקעס.

די וועלגערינס האבען זיך צוגעקוקט. גרונע די מלמד'קע האט נעוואלט שוין קריטיזירען: „אן אריימאן איז א בעל צדקה", נאר א קוק טהוענדיג אויף'ן יתום'לס פערווייגטען פנים, האט זיך איהר דער צונג ניט געקערעוועט אויסצורעדען א ווארט, שטיל נאר האט זי א קרעכץ געטהאן:

— געוואלט, רבונו של עולם! פאר וואס קומט דאס זיי?!..

— שא, וער ווייניט דאס? — האבען אלע זיך פערוואונדערט. מען האט זיך אומגעקוקט אוו מען האט דערזעהן ווי אין א ווינקעלע אנגעשפארט דאס קעפעל אן וואנד שטעהט דאס שיטערעל אוו ווייניט ביטער, רייבענדיג מיט'ן האנד די נאסע אויגען אוו פערשמוצענדיג זיך דאס פנים.

— וואס ווינסטו, יענקעלע, וואס איז? — האבען אלע זיך צו איהם א לאז געטהאן.

— מיר... האט זי... נאר נישט געלאזען... — האט ער קוים ארויסגעכליפעט.

— אוי, זאל נאך איהר א קלאג פארגעהן! — האט זיך גלייך ארויסגעשריסען פון יעדערענס מויל.

— ווי זי האט פערגעסען אן דעם יתום'ל, אזוי זאל גאט אן איהרע קינדער פערגעסען — האבען אנדערע געשאלטען.

די קללות זיינען געווען ערנסטע, הערציבע: קוקענדיג אויף זיי, וועז זיי האבען געשאלטען, האט זיך נעראכט, אז זיי וואלטען גליקליך געווען, וועז עמיצער וואלט זיי צוזאגען, אז די קללות וועלען מקוים ווערען.

— וואס ביזטו אליין ניט צוגענאנגען, שוטה! — מוסר'ט איהם ווייך די בעל־הבית'טע.

— איך האב פאר איהר מורא געהאט! — כליפעט דאס יתום'ל.

— פאר אלעמען האט ער ניט קיין מורא, נאר פאר איהר— שטראפט ווייטער די בעל־הבית'טע. — דו זעהסט אלעמען גיעט „זי" אוו דיר ניט, געהט מען צו אוו מען זאגט „זייט מוחל, מיר האט איהר פערגעסען"... ווי דען?...

אין דער צייט וועז די בעל־הבית'טע האט נערעדט, איז דער וועצער געשטאנען אוו געקוקט מיט אויגען פערלאפענע מיט בלוט; ער האט צוזאמענגעדריקט די פויסטען אוו נעהויבען זיי אין דער לופט, ווי ער וואלט זיך געוואלט שלאגען; נאר אז דאס יתום'ל האט זיך נאך דער בעל־הבית'טעס רער, שטאר־

— ווי פיעל, ווי פיעל! — קלינגען די פראנען נאָך איהר ארויסגאנג.

יעדער חאפט זיך צו בעטראכטען די מטבעות און עס ווערט א געפילדערייי:

— אוי, וואָס פאר א חזיר דאָס איז — די וועלגערינס האָט זי בלויז איין רובל געלאָזען — פאר 18 וועלגערינס אי י ן רובל!...

— כדאי געווען זיך צו מאטערען אזוי!

— אזוי נערדעקסעלט איהרע מצה!

— א גביר'טע האָט מזל!

— וואָס האָב איך אייך נעזאָגט — שרייט דער זעצער— מיר האָט זי, דער חזיר, א גילדען געלאָזען.

— מיר דאָס אויך ניט! — קלאָגט זיך דער רעדלער — א זילבערנע גרייוע האָט זי מיר אריינגערוקט.

— גיעב א קוק, צי ניט קיין גלאטע,—לאכט דער זעצער.

— הערט איהר, קינדער, מישט זיך אריין די בעל־הבית'טע ווי א חברטאַרין — זי האָט ביי מיר דאָס ערשטע מאל געבאקט און זאל עס זיין דאָס לעצטע מאל. איך פערדיען פון איהר גאָר נישט. פאר דער צייט וואָס איהרע מצה האָט זיך געבאקט, האָב איך נעקענט צוויי געבעקס אבבאקען, און צאהלען האָט זי נעצאהלט סך־הכל מיט א גילדען טייערער אויפ'ן פוד, און רעד מיט איהר האָט זי מיר גליקליך געמאכט!

אין פאדריאד ווערט פרעהליך, דער עולם הויבט אן צו קריטיזירען פייגע חנה'ן — עס שיטען זיך ווערטלעך און וויצ־לעך און די בעל־הבית'טע קוועלט.

— א חכם איז דער זעצער — לויבען אלע — ער האָט מאקי פריהער נעזאָגט.

דעם זעצער טהוט הנאה דער קאמפליימענט — „וואָס דען" קלערט ער — „גלעלר האָבען זיי און שכל איז ביי מיר", ער ווייל עפעס זאָגען, נאָר עס האָט זיך פלוצים דערהערט א געוויין.

גרויסע קוישען, נעפֿלאַכטען פון דינע קין. ער לענט זיי פּאַרזיכ־טיג, זיי זאָלען זיך ניט ברעכען, עס נעלינגט איהם דאָך ניט, די מצות זיינען אזוי נעראַטהען־טרוקען, אז זיי ברעכען זיך לי־נענדיג שוין אין קויש, פייגע חנה צעשרייט זיך אויף דעם טרענער:

— נזלן! עס וועט דאָך מיר אויף קדוש איין נאכצע מצה ניט בלייבען.

דאָס קליין־נעבויגען אידעל, דער טרענער, וועט קלענער און נעבויגענער. ער ווייל איהר זאָגען, אז ער איז ניט שולדיג, נאָר א קוק טהוענדיג אויף איהר, פאלט איהם איין די דמים און שטיל, מיט מעהר פּאַרזיכטיגקייט, לענט ער איבער...

נאָר דאָס איבערלענען איז שוין אויך פּאַרטיג. די צוויי גרויסע קוישען זיינען פול, דער טרענער שטעהט גרייט צו נעה־מען זיי טראָגען, ווי די גבירה וועט נאָר פון מויל אויסרעדען.

זי הויבט זיך אן פערנאַנדער צאָהלען מיט דער ווירטהין.

אלע איבערינע אין פּאַדריאד וואַרטען. די הערצער קלאָ־פּען — פּיעל וועט זי לאָזען?... אויסער וואָס פאר די ארימע איז יעדע קאָפּיקע נייטהיג, איז זיי אויך אינטערעסאנט צו ווי־סען: ווי פּיעל?...

אבצאָהלענדיג דער בעל־הבית'טע, העבט זי אן טהיילען די ארבייטער. זי טהיילט מיט גדלות, כלומר'שט ניט נעצאָהלטער־הייט. עס וועדט א נעווינשערייי ביז'ן הימעל, עס פליהען מיליא־נען נעלד... הונדערטער יאָהר לעבען, נעזונד, נחת פון קינדער. נאָר די ברכה, וואָס נרונע די מלמד'קע האָט מכין נעווען פרי־הער. „לשנה הבאה בירושלים", איז ביי איהר אזוי נעבליבען; עס איז עפּעס ניט אויסגעקומען צו זאָגען. עס האָט זיך איהר נעדאכט, אז עס וואָלט נעווען, ווי א הוסט אין א קרענק...

— א דאנה מיר — טרייסט זי זיך אין נעדאנק — משהר קיין צער ניט האבען!...

די גבירה נעהט ארויס.

אויף די וועלגער פאלט אן א שרעק, גרונע די מלמד'קע האט שוין ניט אין זינען צו ׳רעדען מיט איהר, זי דאנקט גאט, אז „זי" טשעפעט איהר ניט, זי סטארעט זיך נאר וואס בעסער צו וועלגערן און אז די מצה געהט ארויס נעראטהען הויבט זי איהר אויף אויף דער קאטשעלקע, כדי די גבירה'טע זאל זהען, ווי גוט...

נאר — דאנקען גאט — דאס באקען ענדיגט זיך! אלע ארביטער פון „פאדריאד", אויסער'ן זעצער, ווערען פרעהליכער: אראב אזא בארג — אזא שרעק; די מצות זיינען אויף „חדושים", ווי די בעל־הבית'טע פון פאדריאד דריקט זיך אוים.

— נאר געזונטערהייט צו עסען, — שמייכעלט די בעל־הבית'טע אונטערטראגענדיג דער גבירה'טע א פאר מצות.—איהר זהט ווי עס שפיגעלט!

די גבירה'טע געהט אליין צו צום בעט וואו מען ווארפט די מצה. זי בעטראכט און עס איז קענטיג, אז זי ווי׳ל עפעס אויסזעצען א חסרון. נאר זי קען ליכט ניט געפינען. און זי איז דערפאר ווי אונצופריעדען, ענטפערט ניט דער בעל־הבית'טע, ווען יענע לויבט: עגדליך ווערט זי ווי פרעהליכער, זי בעמערקט:

— צו שיטער נערעדעלט...

דער רעדלער דערשרעקט זיך און, א בלאסער, גיעט ער איהר, ווי ווייט מעגליך עדעל, צו פערשטעהן, אז געריכטער רעדלען האט מען שוין ניט נעקענט: עס וואלטען זיך די מצות צעריסען.

— אז דו וואלסט וועלען, למשל, וואלסטו נעקענט געריכטער רעדלען.

דער רעדלער איז געבליבען אהן ווערטער, — צי האט איהם פאדרעסען, וואס זיין מיה, זיין סטראניע איז נישט אנגענלעגט, צי ער האט זיך בעליידיגט, וואס זי האט איהם, א צוואנציג־יאהריגען, „רו" נעזאגט — ווער קען עס ווייסען?...

דער טרענער לעגט אריין די מצות פון בעט אין צוויי

בדענט ביי אונז קיינעמס מצה ניט, בפרט אייערע... עס געהט אַרויס מצה ווי אויף דער זון געבאקט!...

— נעדענקט־זשע — שמייכעלט די גבירטע.

— א שאלה א ביסעלע: — ענטפערט די בעל־הבית'טע צו־פריעדען פון דער גבירטעס שמייכעל.

פיינע חנה געהט צו צו די וועלגער, די ווירטהין געהט איהר הינטען נאך און ווינקט עפעס צו א וועלגערין. יענע פערשטעהט ניט, וואס זי מיינט און שרעקט זיך.

— אט — א גולם! — רוימט איהר איין אויפ'ן אויער די בעל־הבית'טע, זעהענדיג, אז מיט'ן וואונק קען זי גאר נישט מאכען — פערשפילע דאס יאקעל!...

דאס באקען הייבט זיך אן.

גרונע די מלמד'קע האט זיך נעפליייסט אוועקצושטעלען זיך נעבען דער גבירה'טע, אפשר וועט איהר גראטהען צו פער־נאנדערערען זיך מיט איהר און אויספערצעהלען פאר איהר איהר אַרעם־לעבען, און זי וועט איהר אליין א שעהנערע מתנה איבערלאזען. זי וואַרפט אויף דער גבירה אויגען, חנ'ט זיך, קוקט איהר אין פנים און שמייכעלט חנפה'דיג, נאר רעדען עפעס האט זי קיין מוטה ניט, „אז זי וועט אנהייבען רעדען, דאמאלס" קלערט זי און וואַרט...

די גבירה זעצט זיך אויף א שטוהל ביי דער „מיירע" און טהיילט די טייגלעך.

טייגלעך גיט זי קליינע, כדי די מצות זאלען דינער זיין. זי קנעט מיט דער קאטשעלקע די „מיירע" און קוקט, צי מאכט מען ניט פון צוויי איינע. איהר דאכט אז יא און זי צעבייזערט זיך:

— ווייבלעך, מיידלעך — מאכט ניט פון צוויי איינע!

— ווער? — דערשרעקען זיך אלע און מען קוקט זיך איבער.

— עס קען זיין, איך האב א טעות געהאט, מיר האט זיך אבגעדאכט. — זאגט די גבירה'טע קאלטבלוטיג.

— שא, שא! זאל איך אזוי נעזונד זיין, איצטער נעהט זי טאקי אויך אן אכות. — זאגט אן א צוויטע וועלגערין.

אלע ווערען שטיל.

עס עפענט זיך די טהיר און עס נעהט אריין די נבירה פייגע חנה, א הויכע דיקע פרוי מיט א שעהן־קיילעכדיגען־פנים, מיט א פאר שעהנע נאר שטרענגע אויגען. אריינגעהענדיג זואגט זי א פאר שטרענגע בליקען אויף די וועלגער און נאך דעם זאגט זי מיט א טאן פון א נענעראל, וואס „זדאראוועט" זיך מיט זיינע סאלדאטען:

— גאט העלף אייך, ווייבער!

— שעהן־דאנק, שעהן־דאנק! — ענטפערען צוויי מאל די וועלגער: איין מאל — אן ענטפער אויף איהר וואונש און דאס צוויטע מאל — דערפאר וואס זי איז א נבירה.

די בעל־הבית'טע לויפט אריין דערשראקען, וואס זי האט ניט אבנעהיט דאס קומען פון דער נבירה. זי פערענטפערט זיך פאר איהר:

— עס איז אזוי פיעל ארבייט, אזוי פיעל ארבייט! א קליי־נינקייט מען האט צו טהאן מיט מצה! זייט מוחל, זייט מוחל!..

די נבירה ענטפערט איהר דערויף ניט, זי נעהט נאר צום אויוועז א קוק טהאן.

— דער זעצער פערבערענט חאטש ניט? — פרענט זי וועגדעניג זיך צו דער בעל־הבית'טע, חאטש דער זעצער שטעהט דערבי. ער פיהלט זיך דערפון בעליידיגט: „וואס, ביי מיר קען זי ניט פרענען!" קאכט אין איהם דאס הארץ — א גרויסע יחסנ'טע... איהם וויל זיך זידלען און פאר כעס וואלפט ער אריין אין אויוועז א העלצעל.

און די בעל־הבית'טע דערשרעקט זיך פאר דער נבירה'ס פראנע און זי צע'טענה'ט זיך:

— וועה צו מיר! וואס רעדט איהר! זאלט איהר נעזונד זיין, נאט איז מיט אייך, וואס הייסט פערבערענען, מען פער־

אויפ'ן פינגער א „פראבע טייגעל" צי קלעפט זיך דאס מעהל ניט, נאר דאס „שיטערל" טרייבט זי.

— געהט, געהט! — שרייט ער מיט גאוה, עס איז ניט אייער דאגה, עס איז דער גבירטעס מעהל...

דער קליינער שיטער פיהלט שוין, ווי א גרויסער, וואס א גבירטע בעדייט. זיין קליין קעפעלע, שטעהענדיג ביי'ן זאק מעהל, ארבייט שוין, פיעל ווען איהם די גבירה איבערלאזען. פאר איהם איז דאס איבערלאזען מעהר וויכטיג ווי פאר אנ'אנדער ארבייטער אין פאדריאר, ווייל קיין שכירות נעהמט ער ניט, זיינע שכירות איז נאר „דאס מאכען". —

— נו, פון מיינטוועגען מעג זי שוין קומען! — שרייט פלוצים פרעהליך אוים נרונע די מלמד'קע. זי האט געפונען א קאטשעלקע ווי זי האט געוואלט, פונקט ווי פאר דער גבירה'ס מצה.

— ווען וועט זי שוין טאקע קומען? — פרעגען אלע אונ־נערוולדיג: אלע זיינען שוין פערטיג.

— זי האט זיך אודאי גאר פערגעסען! — ברומט דער זעצער אין כעס.

— שא, זי גענהט! — זאגט אן ציפקע די וועלנערין, וועל־כע האט געקוקט אין פענסטער.

— וואס הערסטו?

— חא, חא, חא — צעלאכט זיך באלד ציפקעלע, — אב־גענארט!

— חצופה! — זידעלט נרונע די מלמד'קע — דאס בלוט איז מיר איינגעפאלען:

— נרונע, וואס האט איהר זיך דערשראקען? — לאכט ציפקעלע.

— דערשראקען? א האר אויך ניט. נאר צי אזוי שרייט מען. — זי שעמט זיך פאר איהרע אייגענע ווערטער.

ארויסנעהמענדיג דעם קאפ צוריק פרענט זי דעם זעצער צו־טראגענערהייט:

— זאגט מיר ר' חיים, טרוקענע העלצלעך האט איהר גענוג?...

— איך האב, איך האב! — רעדט ארויס דער זעצער, ווי מיט גדלות און מיט כעס צוואמען.

— זעהט־זשע! — מאכט איהם די ווירטהין מיט'ן פינגער, און געהט אייליענדיג ארויס. ווייזט אויס, אז זי האט נאך פיעל ארבייט, וואס זיינען שייך צו דער גבירה'ס מצה.

און דער „פאדריאד" העבט זיך אין דער לופטען: מען שאבט די ברעטער, די קאטשעלקעס; דער רעדליער „שטעלט אן" דאס זיידענע רעדעל, ער קוקט צי האט זי נישט קיין פגימה, די מצות זאלען זיך ניט רייסען. גרונע די מלמד'קע לויפט אום פערשמייעט און זוכט א בעסערע קאטשעלקע, עס זאל זיך בעסער ווענלערען, זי בעמערקט ביי פרייד דעם שניידערס אונטער'ן ארעם אזא קאטשעלקע, וועלכע זי דארף; זי חנפה'ט זיך צו איהר און לענט פאר מאכען א חלוף, נאר יענע דאנקט איהר זעהר פאר דער טובה און ווייל ניט הערען. דער זעצער קעהרט מיט א פערפלאמט־פנים דעם אויוועג, ער האט מורא עס זאל ניט זיין צו היים, ער איז אין כעס און וועט עס נעהמט פערביי טרייבט ער מיט קולות:

— שטעהט מיר ניט אויפ'ן וועג — צום טייוועל געהט מיט „איהר" אין איינעם...

נאר אט טראגט אריין דער טרעגער דעם נייעם קלומעק מעהל — דער גביר'טעם מעהל... עס ווערען אלע שטיל; אויפ'ן טרעגער קוקט מען מיט דרך ארץ, מען לאזט איהם ברייט דעם וועג און עס איז איהם פערשפארט צו שרייען, ווי ביי אנדערע קלומעקעס: היט זיך, לאזט!... אפילו אויפ'ן זאק מעהל קוקט מען מיט דרך ארץ. גרונע די מלמד'קע געהט צו און ווייל מאכען

גען בעפעהל, אז מען זאל „גוט־גוט" (די וועטער „גוט־גוט" דריקט זי צו) אבשאבען די ברעטער, די קאטשעלקעס, מען זאל גוט צו וואשען די הענד, ריינע פארטיכער אנטהאן און מען זאל ניט ריידען קיין גראבע רעד בשעת פייגע חנה וועט דא זיין און מען זאל קיין ליעדעליך ניט זינגען...

— עס עקט זיך נאר די וועלט! — שפייט אויס דער זעצער, חאטש אלע מאל פראטעסטירט ער אליין, אז מען זינגט ליעדער ביי'ן וועלגערען.

— אודאי ניט, — חאפט זיך ארויס גרונע די מלמד'קע, ווי אנגעצונדען, — „ער" מיינט, אז חנה פייגע איז אזוי ווי אן אנדערע, אבי ווער...

— און דו, — וועגדעט זיך די בעל־הבית'טע צום רעד־לער, ניט ענטפערענדיג דעם זעצער,—זאלסט ניט מאכען קיין „מחזקות" מיט ציפקעלע דער וועלגערין, בשעת זי דערלאנגט דיר צום בלעך א מצה.

— שא, וואס ווילט איהר פון מיר! — שרייט אויס ציפקעלע, א יונג־מיידעל מיט פערנאנדערגעוואלפענע שוואר־צע האר איבער די פליצעס — שוין גאר צו מיר זיך צוגעטשע־פעט!

די בעל־הבית'טע, ווי עס ווייזט אויס, דערשרעקט זיך ניט פאר ציפקעלעס שרייען, זי וועגדעט זיך גלייך צו איהר און מוסר'ט איהר:

— עס וואלט ניט שאדען, נישקשה, אז דו וואלסט די האר פערפלעכטען צו דער גבירה'ס מצה, דער רעדלער וועט דיך אזוי אויך האלד האבען...

דערויף ווייל שוין דער רעדלער עפעס ענטפערען, נאר די בעל־הבית'טע לאזט זיך אייגענדיג צום טהיר, ביי'ן טהיר אבער דערמאנט זי זיך עפעס, זי קעהרט זיך אום צוריק, געהט צו צום אויוועז, קריכט אריין מיט א האלבען קאפ אהין און

נאר איין נרונע די מלמד'קע האט זיך נעהאלטען ביי איהר'ס, אז „זי" וועט איבערלאזען א שעהנע מתנה.

זי האט שוין צונעגרייט, ווי צו רעדען מיט דער נבירה, וועז יענע וועט צו איהר צוגעהן אוז וועט הייסען זי זאל דינער וועלגערען:

— נעזונדערהייט זאלט איהר עסען — וועט זי איהר זאגען, איך וועלנש דאך אזוי דין, אזוי דין...

ווינשעוועז, קלערט זי, וועט זי אזוי:

— הלואי זאלט איהר איבער א יאהר דערלעבען אוז „לשנה הבאה בירושלים"...—זאל די נבירה זעהן, אז א וועל־נערין, וויים אויך ווי צו ווינשעווען אויפ'ן נרויסען שטיינער... זי וועלגערט אוז שמייכעלט, ווי זי וואלט א נוטען חלום נע־זעהן... דאם הארץ ציטערט היימליך... דאם הארץ ערווארטעט נרויסע פאנטאסטישע נליקען: פיינע חנה... א נבירה... דריי רובל... אפשר פינף... אויך איהר חלק א נילדען צוויי... זי וועט קויפען א האלב זיידען טיכעל לכבוד פסח!...

דער קלומעק וואס פאר דער נבירה'ס איז שוין נעענדינט, באלד וועט מען ברענגען דער נבירה'ס מעהל.

עס איז דריי דער זייגער בייטאג. אין דער צייט ווארפט מען אן דעם אויוועז אויך דאס ניי מיט האלץ, דאס הייצען נעדוירעט אנדערהאלבען שעה אוז דאמאלס נעהען די וועלגע־רינס אוז די איבעריגע ארבייטער פוז פאדריאד אהיים עסען, אוז עס בלייבט נאך צייט אביסעל אבצורוהעז זיך, כדי מען זאל קענען ווייטער ארבייטען ביז שפעט אין דער נאכט. איצט אבער, ריכטענדיג זיך אויף דער נבירה'ס מצה, מאכט מען דאס עסען בקיצור אוז מען קומט גליך אין פאדריאד צוגרייטען זיך צו דער נבירה'ס מצה.

די בעל־הבית'טע פוז "פאדריאד" ניט ארוים א שטרענ־

זי טאקי ניט, אבער פּאַרט אזא גבירה, ווי וועט איהר אָנשטעהן צו נעבען די וועלגערינס וויניגער ווי דריי רובל.

— ממה נפשך, אז מיר וועלען לעבען וועלען מיר עסען,— האָט דער רעדלער, א יונג־בלאָם בחור'ל, זיך געוויצעלט.

דער זעצער, וועלכער האָט די נאנצע צייט פון דעם טו־מעל ביי'ן אויוון ערנסט געארבייט, נלייך ווי צו איהם וואָלט די נאנצע זאך ניט שייך געווען, האָט ענדליך זיך ניט איינגע־האלטען, ער האָט זיך נעוועדעט צו די וועלנער, האלטענדיג אין האנד א פּאָר טרוקענע מצות:

— פרעהט זיך, פרעהט זיך! — האָט ער נערעדט מיט א טאָן, אין וועלכען עס האָט נעקלונגען אירָאניע און פעסימיזם— פרעהט זיך, קינדער! איהר וועט דאנקען נאָט, אז איהר וועט ארויס לעבעדיג פון איהרע הענד; זי וועט אייך פערמוטשען! דאָ וועט זי זאָגען, די מצות זיינען צו גרויס, דאָ — צו גראָב, שיטער נערעדעלט, פערברענט...

ער איז אין כעס נעוואָרען און האָט זיך אבנעהאקט, ווי ער וואָלט ש ו י ן ערקונדיגט זיך, אז אזוי וועט טאקי זיין, און צוגעהענדיג צום בלעך און אַרויפכאפענדיג אויפ'ן „זעץ־שטעקען" א פּאָר מצות, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— איך קען זיי!... כאפט זיי דער רוח. איך האָב זיי פּיינד די רייכע...

ביי'ן לעצטען וואָרט „רייכע" האָט ער מיט כונה אויסגע־שפּייט, ווי א פרומער איד צו „עלינו".

דעם זעצער'ס בייזער טאָן און די ניפּטינע ווערטער האָבען זעהר ניט גוט נעווירקט אויף אלע ארבייטער אין „פּאָדריאד". דאָס קלייַן איינגעלע, „דער שיטער", וועלכער איז נעשטאָנען ביים זאק מעהל אויסגעשמירט ווי א רוח, האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען זיינע שוואַרצע אויגעלעך און עס האָט זיך נעדאכט, או ער בעט זיך ביי'ן זעצער:

— שרעק מיך נישט, איך האָב מורא!...

גבירה'שע מצה.

די ווירטהין איז אריין צורודערטערהייט אין „פאדריאד" און האט אנגעזאגט:

— נאך דעם געבעק וועט באקען פייגע חנה!

דער עולם „וועלנערין'ס" זיינען געבליבען ווי צוגעשמידט צו די ברעטער און האבען פאר איבערראשונג א ווארט נישט געקאנט אויסרויידען. נאר איין רעדלער האט געהאט דאס מוטה איבערצופרענען:

— פייגע חנה?!

— יא, פייגע חנה! אין א פאר שעה ארום וועט זי דא זיין!

— אט, וועט זיין א „מתנה"! האט ענדליך איין וועלנערין, גרונע די מלמד'קע, אויסגערופען, וועגדעגדיג זיך מיט א פרעהליך שיינעגדיג פנים צו די איבעריגע וועלנערינס.

— יא, יא! — האבען פיעלע בעשטעטיגט. — א שפאס אזא גבירטע!

און אין „פאדריאד" האט אנגעהויבען צו רודערן. יעדער האט פריהער פארגעזאגט פיעל די גבירה פייגע חנה וועט „צוטהיילען".

— און איך זאג אייך, — האט בעריל דעם שניידערס ווייב געזאגט,—אז זי וועט ניט געבען מעהר פאר אנדערע בעל־בתים, מען קען זי, אז זי איז ניט קיין גרויסע געבערין.

— אז פריידע זאגט איז פערהאן וואס צו הערען, האט גרונע די מלמד'קע ניט געוואלט אייניטמיטמען — קיין געבערין איז

— וועד־זשע דען ביזטו? — פרעגט ער צוטומעלט.
— איך בין טעמע... טעמע רופט מען מיך...
— אה, יא, איך האב מיך טאקע טויה געוואונ... — פער־
ענטפערט זיך מענדיל — אזוי, ביזטו טעמעלע, הייסט עס...
וואר־זשע איז באסקעלע?
עס לויפט צו א צווייטע מיידעלע, אינגער מיט א יאהר,
און פאלט צו צום טאטענס קניע.
— איך בין באסקעלע... מיך רופט מען באסקעלע...
— יא, יא, איך דערמאהן זיך...
זעלדע שטעהט דערביי און ווישט זיך די אוינען:
— א טאטע, שטיינס נעזאגט, וויים נישט אפילו ווי אזוי
מען רופט זיינע קינדער...
מענדיל ווערט נעריהרט, נעהמט זי אן נוטמוטיג פאר'ן
האנד און ענטפערט:
— וואס־זשע קען מען מאכען, מיין זעלדעלע... אבי דיין
נאמען וויים איך.
און דער יום־טוב'דינער מאן צוקושט זיך מיט זיין וויב.
די קינדער קוקען אן די סצענע פערוואונדערט:
—א פרעמדער איך קושט זייער מאמע...
און זיי צולויפען זיך פערשעמט אין דיווינקלעך...

סוחר ראפאפארט, האט מעהר ווי איינמאל אין יאהר א היים נישט געקענט קומען, אויסער דאס איינציגע מאל ווען זעלדע האט געבארען א אינגעלע, נאכדעם ווי זי האט שוין געבארען פיער מיידעלעך...

דאמאלס איז ער נעקומען בלויז צום ברית און האט זיך שטארק משמח געווען און איז אבער באלד צוריק אוועקגעפאהרען.

די איבריגע קינדער זיינען ביי איהר אבער אלץ מיידלעך געבארען געווארען... און צו די מיידעלס געבורט פלענט מענדיל יוצא זיין מיט א „מזל־טוב" דורך א טעלעגראמע...

אויך אזא אופן איז אין פערלויף פון צוואנציג יאהר מענדיל נעווען א טאטע פון דרייצהן קינדער...

בעקומענדיג אן הוספה פון סוחר פאר יעדע נייגעבארענע קינד, איז מענדיל'ס נעהאלט נעווארסען אין די הונדערטער...

— אויב אזוי — האבען די ארימע בעלי בתים געשמועסט צווישען זיך — איז שוין כדאי צו קינדלען... א קליינינקייט, אז נאר פאר יעדען קינד בעצאהלט מען...

זעלדע איז אבער נישט נעווען בעזאנדערס צופריעדען... מענדיל קאן נאר נישט די קינדער... ער איז א יום־טוב'דיגער מאן אוז א פסח'דיגער טאטע... קומט צו פאהרען אויך יום טוב, אוז צוקושענדיג זיך פריהער מיט איהר, נאכדעם מיט די קינדער, וואס דאס עלטסטע איז שוין ביי נייגעצהן יאהר, הויבט ער זיך אן צו טומלען איז די נעמען...

— נו, וואס מאכסטו, באסקעלע? — פרענט ער דאס 12־יעהריגע מיידעלע.

דאס מיידעלע לאזט אראב די אויגעלאך אוז שווייגט.

— פארוואס־זשע שווייגסטו, באסקעלע? — נעהמט ער זי אן פאר'ן בעקעלע.

— איך בין נישט באסקע — ענטפערט דאס קינד נאך מעהר פערשעמט.

וויגשט איהר א מזל־טוב און ער האָט איהר ארויסגעשיקט געלד.

און נאָכדעם האָט ער איהר געשריעבען א לאנגען און א הייסען מריעף, און געטרייסט איהר, אז אויף פּסח קומט ער צופּאהרען.

קומענדיג אויף יום טוב האָט מענדיל שוין נעטראָפען צוויי קינדער.. דאָס ערשטע, גיטעלקע, איז שוין ארומגענאנגען. אז ער האָט זי אבער דאָס ערשטע מאל נענומען אויף די הענד, האָט זיך דאָס קינד דערשראָקען פאר זיין שווארצען באָרד און גרויסע שווארצע אויגען... זי האָט ארויסגעלאָזט א שרעקליכען געוויין און מענדיל האָט זי נעמוזט אבלאָזען צוריק מיט א זיפץ...

דאָס צווייטע קינד איז שוין נעווען אלט ביי פינף וואָכען... זעלדע האָט מענדלען פערזיכערט, אז עס לאכט שוין. מענדיל האָט אבער נישט נעוואלט גלויבען. ער האָט נעוואלט עס זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען. זעלדע האָט דאָס קינד נעקיצעלט, נעשמוטשערט צו איהר אויפ'ן קינדערשען לשון: אומזיסט אבער, דאָס פינף־וואָכעדיגע מיידעלע איז נעווען שטרענג ערנסט און קיין שום שמייכעל האָט זיך ניט בעוויזען אויף איהרע לי־פעלעך...

— זי וועט שוין שמייכלען... — האָט מענדיל זעלדען נע־טרייסט...

— נייז, — האָט זעלדען באנג נעטהאן — עס איז א פערדראָסיגע זאך. אט דאָ ניט לאנג האָט זי ביי מיר נעשמיי־כעלט... איצטער דוקא ניט...

—נו, קיין בייז נישט — האָט מענדיל זי ווידער בערוהיגט,— איך גלויב דיר...

און ער איז באלד ארוים אין צווייטען ציימער.

אזוי האָבען זיך נעצוינען יאָרען. מענדיל, א דאנק זיין וויכטיגע שטעלע, וואָס ער האָט פערטראָטען אין וואלד ביים

זעלדען האָט עס זעהר פערדראָסען, אבער זי האָט ניט געהאט קיין העזה איהם אבצוהאלטען, און אזוי איז מענדיל געווען א גאנץ יום טוב מעהר פאר לייטען ווי פאר איהר און פאר'ן קינד...

מוצאי־יום־טוב האָט זיך שוין מענדיל געפאקט אין וועג... זעלדע איז געשטאנען מיט ארָאבגעלאָזטע הענד און געזיפצט.

— שוין פאהרסטו אוועק?...

— יא, מיין גאלד... דער סוחר האָט מיר אנגעזאגט אז גלייך נאך יום טוב זאל איך צוריק קומען אין וואלד. עס איז דא א סך, א סך ארבייט...

אין עטליכע מאנאט ארום איז זעלדע טראָגענדיג געווארען...

די שכנות פון נאם האבען געקוקט אויף איהר און האבען געשמייכעלט...

— דער מאן איז נישטא און זי, פונדעסטוועגען...

— וואם הייסט — האָט בעמערקט א צווייטע שכנה — ער איז דאך יום טוב געווען אין דער היים, געהערט א ביסעל?...

זעלדע האָט געוואוסט, אז מען רעדט וועגען איהר ניט קיין שלעכטס, אז מענדיל איז יום טוב געווען אין דער היים האָט דאך דאם נאכצע שטעדטיל געוואוסט, פונדעסטוועגען איז איהר „די לאנע" געווען ווי אונבעקוועם, און זי האָט זיך געשעהמט צו ווייזען אין נאם...

געהאפט האָט זי אבער, אז ווען זי וועט געלעגען ווערען, וועט ער קומען. עס וועט אפילו אויסקומען פאר יום טוב, אבער ער וועט מוזען קומען... און טאמער א ברית?...

צום שלים־מזל אבער איז דאם צווייטע קינד אויך געבאָרען געווארען א מיידעל... זעלדע האָט איהם געלאָזט טעלעגראפירען...

ער האָט געענטפערט צוריק מיט א טעלעגראמע, אז ער

אבער מענדיל האָט איהר געשריעבען די ערשטע צייט אזוי־ניע שענע בריוולעך, אז עס איז שוין כדאי געווען צו לייענען פון דער צושיידונג... מיט'ן מויל וואָלט ער אזוינס איהר קיינמאל ניט געזאָגט... אין יעדען בריף האָט ער איהר געטרייסט, אז אויף פסח קומט ער צופאָהרען. ער וואָלט געקומען פריהער, אויף אן אנדער יום טוב, אבער דער סוחר ראפאפאָרט לאָזט איהם ניט אָב... ער איז זיין רעכטע האנד געוואָרען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האָט די יונגע זעלדע נע־וואַרט אויף דעם ערשטען יום־טוב.

ענדליך איז נעקומען פסח און מיט דעם יום טוב — איהר מאן מענדיל...

נאָכ'ן ערשטען שלום־עליכם (צוקושען זיך האָט מען נישט געקאָנט, ווייל א שכנה איז גראד געווען אין הויז), האָט זעלדע אביסעל שעמעווריג — וואס האָט איהר אבער צוגענעבען מעהר חן — אָנגענומען מענדלין פאר'ן האנד, איהם צוגעפיהרט צום וויעגעלע וואס איז נישטאָנען אין ווינקעל פון שלאָף צימער און איהם אָנגעווויזען אויפ'ן יאָהריגען קינד, וואס איז געלעגען און זיך גישפיעלט מיט די קלייניע, צונויפגעלעגטע פויסטעלאָך.

מענדיל האָט עס אָנגעקוקט מיט א ליעבען שמייכעלע, גע־נומען עם אויף די הענד און לאכענדיג גזאָגט:

— איך דערקען עס נאָר ניט... אוועקפאָהרענדיג איז עס געווען אלט אין נאנצען א כאָנאט... ווי רופט מען זי... איך האָב שוין פערגעסען...

— גיטעלקע הייסט זי... — האָט די מוטער מיט שטראה־לענדע אויגען געענטפערט...

— אה, יא, גיטעלקע... נאָך דיין באָבע'ן, דאכט זיך...

— יא, — האָט זעלדע מיט גרויס חן צוגענעבען.

דער יום טוב איז אוועק אין אייליניש. מענדיל, וועלכער איז געווען א נאנץ נרויסער בעל משפחה, איז א נאנץ יום טוב געווען פערנומען מיט געהן צו־גאסט און אויפנעהמען געסט...

דעלט זיינע מענשען ווי חברים. אזוי דערצעהלט מען וועגען איהם. וואָס איז שייך צו די שכירות צאָהלט ער יעדען אויגעם לויט די עהרליכקייט און לויט די קינדער וואָס דער „מענש" פער־מאָגט. אויף יעדע נייי־געבאָרענע קינד איז בערע ראָפאָפאָרט מוסיף א פאָאָר רובעל די וואָך, און אז העם „מענשען" קומט אויס חתונה צו מאכען א טאכטער, גיט בערע ראָפאָפאָרט דעם נדן... אזא קבלה האָט ער שוין פון זיין טאטען וואָלף ראָפאָ־פאָרט, און וואָלף ראָפאָפאָרט שטאָמט פון דעם גרויסען צדיק ר' משה ראָפאָפאָרט...

פון אזוינע שמועסט מען גיט...

און נאָך בעסער פון אַלע זיינע מענשען בעהאנדעלט ער טאקי מענדיל טאמארקינ'ען. ערשטענס, איז מענדיל א גרויסער בעל חשבון, עס איז א סברא, אז ער קען אזש ביז אריבער תשבורת... דערצו איז ער בעהאוועגט אין „חכמת המדירה". מיט'ן אויג מעסט ער אוים וויפיעל „טפחים" א בוים האלט די דיק און וויפיעל די הויך. דערצו איז א סברא, אז מענדיל טא־מארקין איז ראָפאָפאָרט'ס שטיקעל קרוב... אויף זיכער וויים מען גיט, נאָר שמועסען שמועסט מען יא...

אָנגעקומען צו ראָפאָפאָרט'ן אין וואָלד איז טאמארקין א יאָהר נאָך דער חתונה. נאָכדעם ווי זיין וויב זעלדע איז אויפ־געשטאנען פון ערשטען קינפעט מיט דעם ערשטען קינד — א מיידעלע... נאנץ שטערטעל איז דאמאָלס געגאנגען חאָדאָראָם: א קליינינקייט — אזא שטעלע...

זעלדע אליין איז אפילו די ערשטע צייט גיט געווען בע־זאָנדערס צופריעדען, דען אויסער וואָס מענדיל איז א גערא־טענער, איז ער טאקי א פארשוין א מאן. זיינע אויגען שוואַרץ ווי די נאכט, די האָר פון פּעך און זיין פּנים קלאָר און קיי־לעכדיג... אויף די ליפען ליגט שטענדיג א גוטער, זיסער שמייכעלע... עס איז איהר געווען שווער צו שיידען זיך מיט איהם...

א פסח׳דיגער טאטע.

יעדער בעל חבית פון שטערטעל האט זיך נעוואונשען צו האבען אזא „שטעלע" ווי מענדיל טאמארקין. ערשטענס איז דאס א בכבוד׳יגע שטעלע: א „שאפער" אין א וואלד, צווייטענס, איז זיין בעל הבית ניט קיין אנדערער ווי דער נרויסער בערע ראפאפארט — א איד, וואס פערמאגט איבער א מיליאן ס׳הייסט, מען קען דען ווייסען וויפיעל אזא גביר פערמאגט. אז די בעלי בתים פון ארום שטערטעלע זיינען בעזונדערס גוט אויפגעלעגט, ווי למשל אין א יום טוב, קאנען זיי זיך פערגינען און דערלעגען איהם נאך א מיליאן. אט ממש איינס־צוויי, און בערע ראפאפארט פערמעגט שוין צוויי מיליאן. און עס טרעפט זיך אן עקשן א בעל הבית שטעלט זיך איין און ווייל נישט אנ־דערש, אז בערע ראפאפארט זאל פערמעגען דריי מיליאן.

— איהר וועט ביי מיר נישט אוועקנעהמען! — טענה׳ט איינגעשפארט דער עקשן — איך וויים פון א זיכערען ארט, אז בערע ראפאפארט פערמאגט איבער דריי מיליאן.

נאר ניט אין דער עשירות פון בערע ראפאפארט בעשטעהט דאס גליק צו זיין ביי איהם א מענש. בערע סוטינער, למשל, פערמאגט ארום זיעבען־אכט מיליאן און אפשר מיט א סמי־טשיק, און האנדעלט אויך מיט וועלערער און פון דעסטוועגען איז ביי׳ן דאזיגען בערע סוטינער צו דיענען דוקא ניט קיין נרויסער יחוס. א מענש האלט זיך ביי איהם ניט מעהר ווי א האלב יאהר, ער איז יעדען אידען חושד אין גנבה... און די שכירות וואס ער צאהלט איז אויך נאר ניט מעשה־נביר...

בערע ראפאפארט אבער איז א איד א בן־תורה און בעהאנ־

צעהלט ווי אזוי ער האט זיך ביי'ן אביסק געהאלטען. פארשענד געפרעגט.

— נישקשה, מען האט ביי מיר נענוג געפונען, — האט זיך חיים בעריהמט.

— וואס האט מען ביי אייך געפונען? — האבען אלע פון קאמער זיך נאהענט צוגערוקט צו איהם.

— איהר ווילט ווייסען — וואס?... ער האט זיך פערהאקט. ניט וויסענדיג וואס אזוינס צו זאגען...

— ברידער, ער איז א שפיאן! — האט אייגער דעם צוויי־טען אייגנערוימט אין אויער.

— אבער א גרויסער שוטה! — האט א דריטער שוין הויך געמאלדעט.

אוז פון דעם שמועס אן איז חיים וויעדער געבליבען אליין, ניט וויסענדיג ווי אזוי זיך צו האלטען סיי מיט די „חברים" אוז סיי מיט נאטשאלסטוווע....

די שמועסען זיינען איהם געווען פרעמד. אבער פעראינ־טערעסירט האבען זיי איהם מיט זייער נייקייט און דרייסט־קייט. איבערהויפט איז איהם געפעלען ווי אזוי איינער אן אכ־צעהניעהריגער בחור האט דערצעהלט ווי ער האט זיך געהאלטען ביי'ן אביסק.

— אויך קיין פראגע ניט געענטפערט.

— און איהר האט קיין מורא ניט געהאט ? — האט זיך חיים ארויסגעכאפט מיט א פראגע, ערשטוינט פון דעם בחור'ס גבורה.

דער בחור האט א שמייכעל געטהאן און געענטפערט: אזוי־נע ווי איהר האבען מורא...

חיים האט זיך פערשעמט. ער האט זיך דערמאנט, ווי אזוי ער האט געווויינט פאר'ן אפיציער. ווי אזוי ער האט גע'חנפה'ט דעם גאראדאווצי אין צירקעל, און האט אויסגעזוהן ביי זיך אין די אויגען אזוי קליין, אזוי געפאלען.

— וואם מיינט איהר — האט ער זיך גענומען פערענט־פערן — א וויב, צווויי קינדער... א קראם...

דער יונגער בחור האט זיך פון איהם מיט עקעל אבגע־קעהרט.

ער איז אין אזא לאגע אבגעזעסען עטליכע טעג. אין די עטליכע טעג האט ער א סך ערפאהרען. די מורא פון דער ערש־טער צייט איז אביסעל ביי איהם קלענער געוואָרען, איהם האט נאר געקרענקט, וואם די חברה לייט ווייבען פון איהם.

— מען מוז זעהן מיט זיי אנהויבען לעבען גוט ! — האט ער בעשלאסען. און האט דעם בעשלום געכשר'ט מיט א פסוק: עם חסיד תתחסד.

— וואם מיינט איהר, ברידער, — האט ער זיך צו די פא־ליטישע נעוועגדט, — אז איך זיץ חלילה פאר א גנבה...

— פאר וואם דען ? — האט דער בחור'ל, וואם האט דער־

אויפ'ן וועג האָט ער געפרובט מאכען מיט זיי א שמועס. ער האָט געוואוסט, אז העלפען וועט דאָס ניט, נאָר גלאָט געהן און שווייגען פאסט ניט. זיי קענען נאָך מיינען, אז ער איז טאקי א פשדביסענער יונג... און ער האָט ביי איינעם פון זיי א פרעג געטהאָן, צי ער איז א געבאָרענער א היעגער...

— נעה, נעה, ניט גערעדט! — האָבען זיך ביידע נאָראָ־האָווייעם אויף איהם ארויפגעוואָרפען — מיר קענען אייך!...

„נאָר קאָליע געמאכט!" — האָט ער זיך געמוסר'ט. אין נעדאנק, און האָט בעשלאָסען, אז רעדען איז נאָך ערגער.

3.

אריינגעפיהרט און איבערגעלאָזען האָט מען איהם אין א קאמער, וואו עס זיינען געזעסען א גאנצע חברה.

יעדער האָט זיך צו איהם געוענדט מיט א פראגע, נאָר חיים האָט ניט אויסהערענדיג גלייך אבגעהאקט:

— דאָס איז על פי טעות... מען וועט מיר גלייך ארויס־לאָזען. איך בין ניט פון אייערע...

אויסרעדענדיג דאָס, אלס סגולה, אזוי ווי א שפרוך פאר מזיקים, האָט ער אבגעזוכט א ווינקעל און זיך אוועקגעזעצט.

די פאָליטישע האָבען אויף איהם געקוקט און געשמייבעלט.

שפעטער אבער איז איהם נמאס געוואָרען זיצענדיג און צו איינעם, וואָס האָט איהם אויסגעוויזען מעהר „געזעצט" ווי די איבריגע, האָט ער זיך געוענדט מיט א שאלה: ווי איז דער דין, אז „מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש"!...

יענער האָט איהם מיט א שמייכעל דערקלערט דעם דין. חיים האָט בעדאנקט און איז ווייטער שטום געוואָרען.

עס איז אבער איהם זעהר אומעטיג געוואָרען און פאר לייגנווייל האָט ער זיך גענומען צוהערען צו די שמועסען.

כעל מיט ציפער אוו אותיות! „דאס איז חובות, וואשע וויסאקא בלאנארדיע, חובות!"... „א ביכעל מיט חובות — וויטער גאר נישט". און אז דער אפיציער האט ארויסגענומען א פאפיראס צו פערדויכערען, האט ער גענומען זוכען א שוועבעלע, אויף גיך אנגעצונדען און איהם אונטערגעטראגען. און דער נאר זיך אייניגעבייגט... עס האט אבער גאר נישט געהאלפען.

— עס קען זיי, עס איז א טעות! — האט דער אפיציער ענדליך איהם ערקלערט,—אבער ארעסטירען דיך מוז איך...

2.

די נאכט האט ער איבערגענעכטיגט אין צירקעל. פאר איהם אין די אויגען האט מען געבראכט עפעס א גנב, וועלכען א דיקער גראדאוואי מיט וויסע אויגען אוו סארע וואנסען האט מיט אכזריות געשלאגען. חיים האט דאס צוגעקוקט אוו וועלענדיג זיך אונטער'חנפה'נען דער גראדוואי, האט ער געזאגט:

— גוט אזוי! וויטשער וועט ער ניט גנבה'נען.

— אוו דו ווער ביזט? — האט זיך צו איהם דער גראדאוואי א לאז געטהאן, מיט אן אויפגעהויבענער האנט.

— ניין. ניין! — איז חיים אבגעשפרונגען, — איך זיץ על פי טעות... על פי טעות...

— איך וועל דיר וויזען על פי טעות! — האט דער גראדאוואי איהם געדראהט, — מיש זיך ניט.

חיים האט זיך בעהאלטען אין א ווינקעל אוו האט גענומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט צו ווערען פון די גוי'שע הענט.

אין דער פריה האבען איהם צוויי גראדאוויעס געפיהרט אין טורמע.

דער ארעסטירטער קרעמער.

1.

פאר וואס מען האָט איהם ארעסטירט, האָט חיים בשום אופן ניט פערשטאַנען. אַנהערענדיג זיך א סך מעשיות פון בלבולים, האָט איהם, אז ער האָט דערזעהען אין האלבער נאכט א פולע שטוב מיט פאליציי, א קלאפ געטהאן גלייך אין קאפ: א בלבול! נאָר, אז ער איז עטוואס געקומען צו זיך, און האָט זיך דערמאַנט, אז היינטיגע צייטען נעהמט מען צו נאָר פאר מאָרגע חטאים. האָט ער געגומען זוכען אין קאפ, וועלכען חטא פון די נייע איז ער בענאנגען. א גאנצען טאָג זיצט ער אין טאבאק־קראָם און מישט זיך ניט אין קיין זאך. אפשר האָט ער זיך עפעס אויסגערעדט אנטקעגען דער מלוכה? ער וויים אבער זיכער, אז ניט; אז ער האלט נאָר פאר דער מלוכה. פערקאהרט, ער האָט די „היינטיגע" פיינט ווי א איד חזיר. אפשר איז ער ביי'ם מנין, וואו ער דאוונט, צו „הנותן תשועה" ניט אויפגעשטאַנען? ער וויים אבער זיכער, אז ביי איהם קען דאס ניט טרעפען. עהדער דער בעל תפלה הויבט נאָך אן ארויסצוזינגען דעם „הנותן", שטעהט ער שוין גלייך אויף. אמת, אין מנין דאוונען נאָר אייגענע מענשען. נאָר וואס דארף ער זיצען, אז ער קען שטעהן, בפרט אז יעדער מלך האָט א שד... היינט פאר וואס? וואס ווייל מען פון איהם.

ער האָט זיך געגומען פערשטעפערן פאר'ן זשאנדארמסקעגען אפיציינט, געוויינט, געבעטען זיך. „איך האָב א ווייב, האָט ער נע'טענה'ט... איך טהו נאָר נישט... איך בין א קרעמער..." אויך האָט ער אליין געהאלפען מאכען דעם „אביסק" און זעהר ווייך און ערשט דערקלערט וואס עס בעדייט דאָס לאנג בעשריעבען־בי־

— קאנסטיטוציע איז קאנסטיטוציע! — האט איינער פון די משכילים אויסגערופען.

— פרייהייט איז פרייהייט! — האט א צווייטער משכיל אונטערגעהאלטען.

און חנן דער תבואה הענדלער האט זיך געשטעלט ביי'ן עמוד און אויסגעזונגען די ברכות פון פארענט און דער עולם האט מיט א בעהאלטענער שמחה, נעמישט מיט נקמה־נעפיהל, הויך נאך יעדער ברכה געענטפערט:

— אמן!

— עס שלאפט זיך עפעס ניט... — האט דער גביר, ווי ברומלזיך, אבער נענוג פיין געענטפערט — בין פריה אויפגעשטאנען...

— וואס זאגט איהר, וואס עס טהוט זיך אזוינס אין רוסלאנד? עס קעהרט די וועלט! — האט חנן נעוואלט הערען דעם גביר'ס מיינונג.

דער גביר האט מיט שטאלץ א הוסט געטהאן און געענטפערט:

— וואס זאל איך זאגען? — לייראקעס, יונגאטשעס, זיי ווילען איבערמאכען א וועלט...

דא האט שוין דער שמש זיך אריינגעמישט און, אמת, א ביסעל מיט הארץ־קלאפענישן, אבער דאך נענוג קלאר ארויסגערעדט:

— מען זאגט, עס זאל ווערען פריי...

דער גביר האט איהם קרום אנגעקוקט און גאר נישט געענטפערט...

מעהר רעש האט אנגעמאכט אין בית־מדרש דער אויפשטאנד אויף „פאטיאמקינס שיף".

— מען זאגט, אז מען גיט קאנסטיטוציע... — האט אייגער א זאג געטהאן.

— וואס הייסט מען גיט? — האט דער מלמד, וואס לערנט אויפ'ן נייעם שטיינער געענטפערט — מען נעהמט אליין.

— שוין דריי פיערטעל אויף 9! — האט חנן דער תבואה העגדלער פלוצלונג אויסגערופען. — לאז מען זיך שטעלען דאוונען אהן איהם.. ווי פיעל איז דער שיעור צו ווארטען אויף איהם?

— ווי איך בין א איד, ער איז געוועכט.

געווארפען א באמבע אויף פלעוועז... אין מיטען וואך נאטירליך אין מען פעריאגט אין פרנסה, לאוט מען די נייעם בעשפרעכען די וויבער און די בחורים'לעך: זיי האבען צייט! שבת אבער קעהרט זיך דער קלוינער בית־מדרש, איבערהויפט די פאר משכילים. זיי דרינגען אז איצט ווערען פריי...

דערהערט דאס וואהרט פריי, פרענט דער שמש, וואס היימט פריי, מען וועט דען מענען האלטען שעקעז, אדער וואהנען אין דערפער? לאכט זיך פאנאנדער איין משכיל אוז זאגט, אז פריי היימט אהן א קיסר, אוז חנן דער עזות פנים ערקלעהרט די פרייהייט אויף זיין שטייגער אוז זאגט ארוים זיין השערה אז פריי היימט, אז מען וועט אויפהערען וואהרטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאוונען...

נעזאגט געווארעז איז עס נאטירליך אין א שפאס, נאר עפעס איצט איז דער שפאס געפעלען געווארעז אוז דער שמש האט זיך אנגערופען:

— איך זאג אייך, ברידער, אז דאס וואלט געווען די גרעסטע ישועה...

אוז חאטש דאס איז פון שמש נעווען די ערשטע ארויסטרעטונג קעגען גביר, האט ער זיך נאר ניט געשראקען, אדרבא ער האט באלד א שמעק טאבאק געגעבען אוז געזאגט וויעדער:

— ער זיצט שוין מיר אט־א־דא־א!...

דעם אנדערען שבת, האט מען שוין גערעדט וועגען דער גרויסער דעמאנסטראציע וואס איז געווען, ווי בעלי העגלות דערצעהלען, אין דער גובערניע...

—מען זאגט, אז דער חיל בונטעווועט זיך אויף — האט איין משכיל פון די פאר מיטגעטהיילט...

נאר באלד איז אננעקומען דער גביר.

— עפעס פריה זענט איהר היינט געקומען, ר' חיים מאיר? — האט חנן דער עזות־פנים א פרעג געטהאן, — ערשט נייז אזייגער...

רער, דאס הייסט ער איז געווען צו דיק... דער גביר איז אבער דערפאר בייז געווארען און האט געזאגט, או ער בעט נאר ניט מען זאל אויף איהם ווארטען... ער איז מוחל דעם כבוד...

דעמאלט האט הער שמש געכאפט א פסק פון די בעלי בתים:

— עס האט ניט געפאסט טאקי צו געהן טרייבען איהם, עס איז ניט קיין דרך־ארץ פאר א גביר..

און או דער גביר איז דעמאלט געקומען ערשט אין א האלבער שעה ארום, איז צוגענאנגען צו איהם טאקי חנן דער תבואה הענדלער, וואס האט געהאט א נאמען פאר אן עזות־פנים און האט מיט א זיסען שמייכעל, וואס האט זיך צוגאסען איבער זיין גאנצען דארען פנים ביז אראב באהר, אויסגעשטאמעלט:

— פון אונזערטוועגען, ר' חיים מאיר, וואלטען מיר נאך געווארט... וואס איז שויך!... און ר' חיים מאיר האט האלב אנגעבאזען און האלב גוטהערציג געענטפערט:

— ריפען מיך דארף מען ניט... אויב ס'איז שווער צו ווארטען — טא זאל מען דאוונען אהן מיר.. איך פאזוואליע...

נאטירליך, איז געווארען באלד א מהומה: דער גביר איז ברוגז. עס זיינען צו איהם צוגענאנגען די שעהנערע בעלי־בתים, די פאר משכילים, דער מלמד וואס לערנט אויפ'ן היינטיגען שטייגער מיט'ן „שפה חיה" און מיט די „בייגק", און ישרער האט ארויסגעזאגט זיין מיינונג, וואס דער הויפט גערענק איז בעשטאנען אין דעם, או פון זייער זייט וואלטען זיי נאך געווארט און געווארט, נאר אלץ צוליעב'ן שמש...

— און דער שמש — נאר וואו שמש, וועו שמש? ס'איז געשטאנען ביי דער בימה א מת ניט קיין שמש — א קלייניגקייט — אייגנערישען מיט'ן גביר!...

קומט אן פלוצלונג אין שטעדטעל א נייעס, או מען האט

מאנכע האבען געדרונגען, אז ער פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד, מאנכע הונדערט טויזענד קערבלעך: די פאר משכלים, וואס זייגע, געווען אפיקורסיש נעשטימט, האבען איהם אראבגענומען זעהר א נרויסע סומע און האבען איהם נאר איבערגעלאזט א 50 טויזענד קערבלעך. נאטירליך פלעגט מען ניט דערלאזען אזא'ן עולה און ענדליך פלעגען אפילו די פאר משכילים מאכען א פשרה און דערלעגען איהם נאך א 25 טויזענד און זאל דער עולם ניט בייז זיין.

דערפאר איז אבער ביי קיינעם קיין חלוקי דעות ניט נעווען וועגען וואס ארטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאוונען, דערפון האט מען אפילו נאר ניט גערעדט. זאל זיין אפילו, אז די משכילים זיינען נערעכט, אז ער פערמאגט מעהר ניט ווי 50 טויזענד — נו און 50 טויזענד וואלגערען זיך דען אין גאס? וואס ארטען מוז מען אויך איהם סיי ווי סיי. ס'וואלט נאר קיינעם ניט איינגעפאלען, אפילו אין א שפאס, א זאג טהאן, זאל מען דאוונען אהן איהם. אין דער פראגע זיינען די דאוונער פון קלייגעם בית־מדרש נעווען אייניג. ס'האט זיך אפילו אמאל נעפונען אייגער, חנן דער תבאוה העגדלער, אן עזות פנים. וואס האט נעזאגט, אז ביז ברוך שאמר קען מען דאוונען אהן איהם, נאר דער עולם האט דאס אנגענומען פאר א האלבען שפאס און קיינער האט אפילו ניט נעפונען פאר נויטיג צו שפארען זיך אויף ניין. די זאך פערשטעהט זיך ממילא, און ביז ברוך שאמר קען מען דעם גביר לאזען אליין? מען וועט איהם דען צווינגען צו נאכיאגען דעם חזן, וועלכער וועט האלטען וויטער? וואס הייסט! עס איז שוין, אמת, געווען אמאל נענוג העזה וועז מען האט, נאכדעם, ווי דער זייגער האט נעשלאגען 10 און דער גביר איז אלץ ניט נעקומען, נעשיקט דעם שמש צו איהם אהיים פרעגען: וואס איז די מעשה? מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש — א גביר קען דאך אויך חליליה וחס קראנק ווערען.. בפרט, אז דער גביר האט טאקי נעהאט א שטיקעל פעהלער: ס'האט נעהייסען: די דיקע

די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש.

אין קליינעם בית־מדרש פלעגט מען שבת אבראוונען שפּעטער ווי אין די איבריגע דריי בתי מדרשים, חאטש דאָרטען האָט ניט דער רב געדאוועט און ניט קיין חזן נעזונגען. נעדאוועט האָבען אין קליינעם בית־מדרש אויך ניט קיין פרומערע אידען ווי אין די אנדערע דריי בתי מדרשים. אדרבא, דוקא אין קליינעם בית־מדרש האָבען געדאוועט אויך די פֿאָר משכילים פון שטעטעל, אויף וועלכע מען האָט אונטערגעמורמעלט. אז זיי זיינען אביסעל ניט פרום און בחור־וויי זיינען זיי נאָר נעווען ווייט פון אידישקייט; די איבעריגע דאוונער זיינען נעווען אידען פון א גאנץ יאָהר, אמת ניט קיין בעלי מלאכות— אין קליינעם בית־מדרש האָבען קיין בעלי מלאכות ניט געדאוועט, — נאָר אידען קרעמער און תבואה־הענדלער, א פֿאָר מלמדים, אויך מעהר פון די היינטיגע. זואָס האָבען שוין געוואוסט פון דקדוק און פון „שפה חיה" און איינער האָט געהאט א חדר נאָר אויפ'ן נייעם שטייגער — מיט בענק.. און דאָהר. ווי נעזאָגט, פלעגט מען דוקא פון קליינעם בית־מדרש שבת ארויסגעהן מיט א שעה אנדערהאלבען שפּעטער ווי פון די איבריגע שולען, אפילו שפּעטער ווי פון דער חסידישער שטיבעל. וואו עס האָבען געדאוועט די ליבאוויטשער, נישט קוקענדיג, וואָס צווישען די דאוונער פון קליינעם בית־מדרש איז א חסיד אפילו אויך קיין רפואה ניט געווען.

די אורזאכע איז געווען נאָר אז אינפאכע: אין קליינעם בית־מדרש האָט נעדאוועט דער גביר פון שטעטעל — חיים מאיר טשארניאק. וועגען זיין פערמעגען איז געווען חלוקי־דעות.

פען וועט זיי קיינער ניט... מען שמועסט, אז דאס נאנצע שטערטעל צופאהרט זיך.

און לייזער אליה האט זיך פערטראכט, אראבגעלאזען דעם קאפ און האט געצופט פון בארד גראהע האר איינע נאך די אנדערע... איינע נאך די אנדערע...

געוואונשען, חאטש הרג'ע זי, וואלט זי ניט געוואוסט וואס האט זי צו אמעריקא.

דער שכן איז אוועקגעפאהרען. דאס ווייבעל האט זיך ארויסגעקליבען צו איהר טאטען, און דאס שטיבעל האט געפוסטעוועט...

די לייזינקייט פון שטיבעל ביי טאג און זיינע פינסטערע שויבען ביי נאכט האבען לייזער אליה'ן געשראקען מיט א בייזער אומגליקליכער נביאות... און ער פלעגט דעם קאפ אבקעהרען פון איהם.

אבער אויף די איבריגע שטיבלעך האט ער שוין אויך אויפגעהערט צו קוקען מיט אזא מין בעזארגטקייט ווי א מאל. זעלטען ווען ער האט געפרעגט ביי א בעל־הבית'טע: „ווי קאכט דער אויוועז?" עפעס האט ער געקוקט אויף אלע שכנים ווי אויף גיט היענע, ווי אויף געסט, וואס וועלען היינט־מארגען אוועקפאהרען.

און קיין טעות האט לייזער אליה ניט געהאט. דאס שטעטעל האט אנגעהויבען וואס ווייטער צו פאהרען אלץ מעהר נאך אמעריקא... אויפ'ן הויף האבען זיך וואס ווייטער מעהרער דירות אויסגעלויזיגט און ביי נאכט פלעגען צעהנדליגער פינסטערע שויבען פון די לויזיגע שטיבלעך איהם שרעקען, ווי אויגען פון א מלך המות.

— נו, וואס וועט איצטער זיין? — האט ער א זאג געטהאן אמאל צום ווייב, אז ער איז געבליבען מיט איין שכן אויפ'ן הויף...

— אפשר וואלטען מיר אויך געפאהרען... — האט דאס ווייב כלומרשט געלאכט...

— וואס לאכסטו, וואס? — האט לייזער אליה ווי אן אבל געענטפערט — איך וואלט דער ערשטער געפאהרען. נאר מיט וואס, אז דאס גאנצע געלד ליגט אין די הייזער... און קוי־

— נו, מילא... — האָט דאָס ווייב געטרייסט — וועסט קריגען אן אנדער שכן.

לייזער אליה'ן אבער איז ניט געגאנגען אין שכן, איהם איז געגאנגען אין אמעריקא...

— דו וועסט זעהן, האָט ער זיך פֿלוצים, ניט קאָנענ־דיג זיך איינהאלטען, ארויסגעהאפט — דו וועסט זעהן, אז דאָס אמעריקא וועט אונז אין דר'ערד לעגען...

— מיינע שונאים זאָלען ליעגען אין דר'ערד! וואָס הייסט?

— אז דו ביזט א אידענע, א בהמה! — האָט זיך לייזער אליה נעקאָכט — היינט וואָס זאָל איך מיט דיר רעדען. דו ווייסט דען וואָס אמעריקא איז? דאָס איז דאָך א קליפה... עס ציהט! דו מיינסט, איך ווייס ניט. א זאַראָזע איז דאָס, מען נעהמט זיך אן איינע פון די אנדערע... היינט פאָהרט איינער אוועק און מאָרגען דער אנדערער שכן און איבערמאָרגען דער דריטער און נאָכדעם וועסטו גרייזשען די קלעצער פון די הייזער. פערשטעהסט, די קלעצער... וואָרים קיין דירה־געלט וועסטו ניט האָבען.

געזאגט דאָס אלץ האָט ער לכתחלה נאָר פון צורייצטקייט. ער האָט ניט געגלויבט, אז די זאך האלט טאקי אזוי שמאָל, נאָר ארויסזאָגענדיג דאָס אלץ און ניט בעקומענדיג קיין אבשלאָגונג פון דעם ווייב, האָט ער זיך אליין דערשראָקען פאר זיינע בייזע נבואות און ער האָט זיך כלומר'שט פערכאפט.

— קיין פֿרויסע יסורים האָב איך ניט... איך וועל קריגען שכנים... אט זוכט בערעם איידעם א דירה! ער נעהט אראָב באלד פון קעסטל... איך מיין נלאָט, אז אמעריקא — איינגע־בראָכען זאָל זי ווערען.

— הלואי רבונו של עולם! — האָט דאָס ווייב פרום צו־

קיינער פון זיי ניט פאהרען. עס פערשטעהט זיך, אז אזוי ווייט איז ער ניט געגאנגען. נאר אמאל פלעגט ער א זאג טהאן.

— זאל יענער ברעכען רוק און לענד ווער עס קלערט נאר צופאהרען אהין!

און ניט בעקומענדיג דערויף קיין הסכמה פון די שכנים, פלעגט ער ווי צורייצטער ווערען און צוגעבען:

— אז איך וואלט זיין א רב, וואלט איך אויף אמעריקא געמאכט א חרם, עלעהיי ווי אויף יענקעל טרייפנאקס פלייש...

קיין חרם האט אבער דער רב ניט געמאכט און אין איין ליכטיגען פריהמארגען בשעת לייזער אליה האט אבגעשטעלט א יונגע שכנה און געפרעגט: „ווי קאכט דער אויוועז?" האט זי א שמייכעל געטהאן און געענטפערט.

— דער אויוועז קאכט נישקשה, נאר איך וועל זיך אם ירצה השם אין ניכען ארויסציהען צו מיין טאטען, ווייל „מיינעם" האט זיך פערוואלט קיין אמעריקא...

די שכנה איז געווען א קלייניע, א בלאסע און א שוואכע. בשעת זי האט נערעדט, האט זי, דאכט זיך, אין די הענד נאר נישט נעהאלטען, ווייל זיי זיינען ביי איהר געלעגען צונויפגעלענט רוהיג אויפ'ן ברוסט, נאר לייזער אליה וואלט שווערען, אז דאס וויבעל האלט א רובינע און קלאפט איהם אין קאפ, און ווי א צוטומעלטער איז ער אריין אין זיין שטיבעל.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען, לייזער אליה? — האט איהם דאס וויב א פרעג געטהאן:

— באלד בלייבט פוסטעווען א דירה! — האט ער מיט רונזא געענטפערט, פונקט ווי דאס וויב, און ניט קאלומבוס, וואלט ענטדעקט אמעריקא.

— וואס איז?

— יענקעלען האט זיך פערוואלט אמעריקא און זי ציהט זיך אריין צום טאטען.

פלענט ער גלייך אריינגעהן. הייסען עפענען דאס ברעטל פון אויוועז, אריינרוקען דעם קאפ אינווענדיג. און אויב ער פלענט נאר געפינען די קלענסטע פגימה אין „פאר", צי שרויב אנדערש וואו, פלענט שוין אין א שעה ארום שטעהן ביי דעם דאזיגען אויוועז א איד מיט א פארטוך, א מולער הייסט עס—און פלענט שוין שמירען וואו מען דארף.

און לייזער אליה איז געווען זיבער, אז רערפאר וועט ער שכנים שטענדיג האבען.

און ער וויים, צי וואלט טאקי לייזער אליה געדארפט וועז עס איז זארגען וועגען שכנים, וועז ניט די פערשאלטענע אמעריקא.

פון אמעריקא וויים מען שוין אין שטעדטל לאנג. נאר וועך פלענט אמאל פאהרען? א צולאזענער שניידער, וואס האט פיינד געהאט דאס וויב און פלענט וועלען דארטען לעבען מיט א טייטשקע. א רעכטער מענש וועט דען פערשלאגען דעם קאפ אזוי וויט?

לייזער אליה פלענט אלע מאל פיהלען, ווי דאס הארץ וואלט איהם געזאגט, אז פון אמעריקא וועט קיין גוטס איהם ניט ארויסקומען, און וואו עס האט נאר געפאסט, פלענט ער עס זידלען מיט די שטארקסטע ווערטער.

— זאגט מיר איך בעט אייך, — פלענט ער טענה'ן אפט פאר זיינע שכנים, — וועלכער רעכטער מענש לאזט זיך דאס אוועק אין אזא העק ווי אמעריקע איז, וואו עס איז אפילו ניטא ווי מען זאגט, קיין קיסר, אלץ מען מען דארטען, יעדערער טהוט וואס ער ווייל, עס איז ניטא קיין מורא פאר אן עלטערן — גלאט א הפקר־וועלט! און דערצו מוז מען וועלען נאר א בעל־מלאכה, וועז ניט פגר'ט מען ווי א הונד פאר הונגער...

די שכנים פלענען איהם אלע ווי איינער געבען נעריעכט. נאר לייזער אליה'ן איז דאס נעווען ווי וועניג, איהם האט זיך עפעס נעוואלט ארויסנעהמען א כתב, אז קיין אמעריקא זאל

— נאר אויפ'ן גרויס־שטאדטיגען אופן! — פלעגט זאגען א מאל אן אנדערער, וואס האט געוואוסט וואס א גרויסע שטאדט בעטיים. און לייזער אליה פלעגט דאמאלס מיט גדלות ענטפערן:

— וועז איך זאל מיינע הייזער אריבערטראגען אין א שטאדט, וואלט איך שוין מיט אייך ניט גערעדט!

אבער שטארק זארגען, וואס זיינע הייזער געפינען זיך אין א קליין־שטעדטל, פלעגט ער ניט. מיט שכנים, גאט צו דאנקען, האט ער קיין זארג ניט. מאכט חתונה א בעל־הבית א טאכטער, קומט איהם צו א שכן, און חתונות מאכט מען אין שטעטל ניט זעלטען.

צום גליק ניט לייזער אליה אוים זיינע קינדער אלץ אין פרעמדע שטעדט, אזוי אז אויסער איין דירה פאר זיך אליין דארף ער ניט האבען און קאן אלע פערדינגען פרעמדע, ביי וועמען ער נעהמט דירה־נעלד.

— און וואס מיינט איהר — זאגט ער אמאל, — זאל זיך מיין עלטערער טאכטער, למשל, מאכען א שידוך דא היע און זאל זי דארפען האבען א דירה, וועל איך איהר דען אבגעבען א שטיבעל? חלילה! עטליכע רובעל קאן איך איהר געבען אבער א שטיבעל — ניין! דאס איז מיין ברויט.

און זיין ברויט האט לייזער אליה געהיט. אלע אין דער גדיה פלעגט ער, נאך פאר'ן דאוונען, ארויסגעהן אויפ'ן הויף. ארומקוקען די וועגד, די פריזבעס, די קוימענס, די גאניקלעף, און טאמער חלילה בעט זיך א שטיקל רעמאנטל, פלעגט ער ניט זשאלשוען צו לאזען זיך קאסטען עטליכע גילדען און גלייך פעריכטען.

דערהויפט האט ער אכטונג געגעבען אויף די אויוועגס. אלע טאג פלעגט ער פרעגען ביי די בעל־הבית'טעס:

— נו, ווי קאכט אייער אויוועז?

אוז בעקומענדיג א מאל אן ענטפער מיט א האלבען מויל,

די הייזער.

יעדער בעל־הבית אין שטעדטל, וואס האט נעהאט עטלי־כע רובל, — האט נעזוכט נעשעפט, אבער לייזער אליה איז נע־וועז אן אנדער מין איד — ער האט נעהאלטען פון הייזער.

— היינטיגע געשעפטען זיינען אלע אין דר'ערד! — פלעגט לייזער אליה זאגען, בדלות קאן מען וועלען, און הייזער איז אלע מאל נעלר. טאמער א שרפה, בין איך נישט קיין שוטה ווי אנ־דערע און פערזיכער, קאסט עטליכע רובל!

און לייזער אליה האט זיך נעהאלטען שטענדיג אין בויען.

דער הויף זיינער איז נעווען א גרויסער, און דער גאנצער הויף איז נעווען אנגעבויט מיט שטיבלעך. זיעבען שטיבלעך אויפ'ן הויף, אויסער די שטוב צום גאס, האט לייזער אליה פערמאגט. נערופען די שטיבלעך האט ער אויך הייזער.

— מיינע הייזער! — פלעגט ער אפט רעדען וועגען זיי מיט גרוים נדלות.

ער אליין האט נעוואוינט אין דעם קלענסטען שטיבעל אויפ'ן הויף, חאטש ער איז נעווען א מטופל מיט קינדער. ער האט אבער ניט נעקאנט פערנעהמען קיין אנדער דירה.

— די דירות איז מיין מרויט! — פלעגט ער זאגען, וועז אייגער פלעגט איהם מאכען דעם פארוואורף, וואס ער, א בעל־הבית פון הייזער, וואוינט אליין אין אזא ענגשאפט.

און שכנים האט ער נעהאט א סך. אין יערען שטיבעל א נעזונדעל, אזוי אז דער הויף זיינער איז נעווען א גאנץ פרעהלי־כער.

— נו, דאנקען גאט, פארטיג! — האט זי געזאגט צו זיך אליין — איצטער דארף מען עפעס עסען.

זי האט א קוק געטהאן אויף דעם אלטען וואנט־זייגער און האט דערזעהן אז עס איז שוין באלד צוויי. א גליקליכער גע־דאנק איז איהר הורכ'ן קאפ דורכגעפלויגען, און זי האט ליעב געשמייכעלט...

— נאך צוויי שעה אין גאנצען! — האט זי זיך מיישב געווען — דער טאג איז איצט א ברעקעל! — מען דארף שוין נאר פאסטען!... עס וועט נישט וואו הין קומען, זאל זיך וואל־נערען א תענית...

נאך משריב, נאכדעם ווי זי האט אנגעביסען, איז זי גלייך אוועקגענאנגען צו דער עלטערער טאכטער, איבערגעבען דעם אייניקעל די מתנה — די הענטשיקלעך, און האט דארט אלעמען דערצעהלט פון איהר היינטיגען גליק — ארויסגעכאפט א תענית נאר נישט נעריכטערהייט. דערביי האט איהר פנים געשטראהלט, ממש די שכינה האט אויף איהר נערוהט...

מנהג ביי אלע תעניתים און צו מנחה אפילו „עננו" נעזאגט.

די מעשה איז אזוי געווען:

אז זי איז אמאל אריין צו איהר עלטערע טאכטער, האט זי בעמערקט ווי דער אכט יעהריגער אינגעלע, איהר אייניקעל, איז געקומען פון חדר מיט פערפרוירענע פינגער, עס איז געווען ווינטער. זי האט זיך צושריען אויף דער טאכטער, וואס זי לאזט איהם אזהן הענטשיקלעך געהן אין חדר, האט אויף איהר נעזאגט. אז זי איז נישט קיין מאמע, נאר א שטיעף־מאמע, נאך ערגער, און האט צוגעזאגט, פערשטעהט זיך, בלי־נדר, איהם אויסצושטריקען א פאר הענטשיקלעך פון גוטען וואל, וואס זי האט אליין אויסגעשפינט. נאר א נאנצע וואך האט זיך איהר אלץ קיין לעדינע צייט נישט געמאכט. דיענסטאג ביי נאכט, אז זי איז וויערער געקומען געוואהר ווערען די טאכטער האט איהר שוין דער אייניקעל דערמאנט:

— נו, באבע, וואו איז אייערע הענטשיקלעך?

— אם ירצה השם מארגען, מארגען! — האט זי איהם פערזיכערט.

אויף מארגען, מיטוואך, איז זי אויפגעשטאנען, אפ־נעדאוונט, אבגעזאגט אלע תחינות פון „קרבן מנחה" (מיין באַ־בעם קרבן מנחה איז נאך איצטער אויך ווערט א גילדען צעהן ווער עם דארף נישט, איהר געפינט דאָרט פון פייגעל־מילך!) און האט זיך נאך דעם גליק געזומען צו די הענטשיקלעך. זי האט אזוי פליסיג געשטריקט עטליכע שעה ביז וואנען אייז הענטשקעלע איז פארטיג געווארען און זי האט שוין געוואלט אויפשטעהן און נעמען עפעס אנבייסען, און דאס אנדערע הענטשקעלע שפעטער ענדיגען, נאר זי האט זיך בערעכענעט, אז דאס עסען וועט נישט ענטלויפען און איין מאל פאר אלע מאל— בעסער איצטער! און האט וויערער פלייסיג אפענארבייט א פאר שעה ביז דאס צווייטע איז אויך פארטיג געווארען.

ביי מיר א תענית איז א געלעבטער, דער רבונו של עולם זאל איהם נאר אננעהמען צו גוטען!

מילא פון די „געבאטענע" תעניתים שמועסט מען דאך גישט: א שהנע מעשה, די באבע מיינע זאל נישט פאסטען א תשעה באב צו אפילו א צום גדליה! און אז טויזענד רבנים וואלטען איהר זאגען: שולקע, דו ביסט אלט און שוואך, מיר זיי־נען מתיר: ביים אן, וואלט זי ניט געהערט, אפילו דער פעטער ר' הלל, א גרויסער למדן, וואס פון איהם האט די משפחה שטארק געהאלטען, אז ער וואלט איהר מתיר זיין, וואלט זי אויך נישט געפאלגט; שמועסען שמועס איך דא פון סתם תעניתים, ווי למשל א כה"ב, עשרת ימי תשובה, געהויבענער מאנטאג און דאס נערשטאנ. אויסער דעם וועז א קינד אדער א אייניקעל צו אן אור אייניקעל פלעגט חלילה קראנק ווערען און נישט האבענדיג קיין אמונה אין דער רפואה פון דאקטאר, וואס פאהרט אום שבת, פלעגט זי געבען איהרע אייגענע מיטלעז: א תענית בשעת מעשה און אז דער אויבערשטער וועט געבען דאס קינד וועט נעזונד ווערען, זאגט זי צו בלי־נדר דעם רבונו של עולם פינף תעניתים!.. און מיין באבע פלעגט האלטען וואהרט און פינקטליך אלע תעניתים אבפאסטען, און מיר דאכט זיך, אז זי האט שוין נעהאט אזוי פיעל נאמנות ביים רבונו של עולם, אז וועז זי זאל, למשל זאגען: רבונו של עולם! לייה מיר א פינף־און־צוואנציגער, איך וועל דיר אבנעבען מיט תעניתים, וואלט ער איהר אויך נעטרויט...

רייד־ענדיג דא אזוי וועגען מיין באבעם תעניתים, זאלען איהר ביישטעהן, האב איך זיך דערמאנט אן דאס גליק, וואס איהר האט אמאל נעטראפען מיט א תענית נאר אין א מיטען מיטוואך: א נעוועהנליכער מיטוואך, נישט קיין גזרה איז חלילה נעווען צו הערען, נישט קיין הונגער ציית, אפילו איהר אייניקעל נחום, דער שוואכינקער נעבעך, איז אויך נישט שוואכער נע־ווארען, און דאך האט זי דעם מיטוואך אבנעפאסט לויט איהר

מיין באָבע גליק.

(א שמועס)

מיין באָבע איז געווען א שוואכע אידענע, א קליין־נעוויסיגע, און גאר צו דער עלטער האָט זי אויסגעוויזען נידריגער פון איהר פינף־יעהריגע אייניקלעך. און פון דעסטוועגען איז זי שטענדיג געווען און האָט אויסגעלעבט איהרע יאָהרען — הלואי אויף אונז אלעמען געזאָגט געוואָרען — צו 90 יאָהר איז זי נעשטאָרבען, און געשטאָרבען שעהן, מיט לשון און מיט ודוי און האָט נאָך נענוג זכרון נעהאט צו נעדענקען איהרע אלע חפצים, וואָס זי האָט אָבגעזאָגט די טעכטער, און דעם האָר־באנד — דער אלטער זאָגערין פון גרויסען בית־מדרש, וואו מיין באָבע האָט געדאוונט.

וואָס מיינט איהר, אמאָלינער כח איז טאקי קיין שפאס ניט! און איהר וועט גלויבען, עס פלענט זיך מאכען צייטען, וועו איך פלעג בעוואונדערען מיין באָבעס כח, — איבערהויפט אין די גרויסע תעניתים, אין די זומערדינע טעג.

מיין באָבע איז געווען אויף אלץ א בריה, וואָס איהר ווילט האָט זי נעקענט! מילא פון „לאקשען מאכען" וויל איך שוין ניט שמועסען. דערמיט האָט זי נעקלונגען אין נאנץ שטעדטעל, און אז אייניער פלעגט וועלען אויסדריקען א זאך, וואָס עס איז דין, פלעגט ער געבען א משל: דין ווי שולקעס לאקשען (מיין באָבע האָט נעהייסען שולקע). אבער בעסער פאר אלעס האָט זי נעקענט פאסטען תעניתים, דעריין מעג מען זאָגען איז זי געווען א מושלמת. ביי מיין באָבען האָט נעהאט א תענית א וועדט ווי א שפּיי. — ביי מיר א תענית, פלעגט זי זיך בעריהמען פאר איהרע אלטע חבר'טעס, און פאר די אייניגע קינדער —

— זי האָט אויפגענעמען! — האָט די עלטערע טאָכטער נע'מסר'ט — מען דערקענט אַן איהר פּנים.

— זאָג, וואו איז די ציבעלע? — האָט די מאמע אויסגע־שטעלט פערבלוטינע אויגען...

— איך האָב נעכטען אויפגענעמען מיט ברויט, — האָט גרונע א דערשראָקענע זיך פערענטפערט.

— זאָל אויך דיר קומען א טוידט! — איז אויך איהר שוינדעל ארויפגעפאלען מיט די דארע פויסטען.—משמדת'טע, ווי נאשט מען דאָס אויך איינע אליין א גאנצע ציבעלע? !

— דאָס איז אן אקט אין דער וועלט און איז ווערט, אז מען זאָל זי אויך שטיקער צושניידען — אזא נאשערין!—האָט חיים פון זיין זייט צוגעלענט.

און באלד, אלס פאָטער און ערציהער, האָט ער ארויסגענע־בען א פסק:

— מען זאָל איהר קיין ברעקיל הערינג נישט געבען.

דעם פסק האָט ער אויך בענרינדעט:

— נישקשה, מיט א ציבעלע קען מען זיין זאט אָהן הע־רינג.

און חאָטש חיים האָט נישט אזא דעה אין שטוב, דאָך איז דער פסק דין ערפילט געוואָרען — עס האָט נישט געהאלפען דער נאשערקעס נעוויין.

— אין רחמים בדין! — האָט חיים זיך געשטארקט דאָס הארץ, וועז איהרע טרערען האָבען אויך איהם אָנגעהויבען שטארק צו ווירקען אוז דער הערינג איז שוין נעווען אויפגענע־סען...

באלד זיינען אריינגעלאפען די דריי קלענערע קינדער פון הויף, וואו זיי האבען געשפיעלט, און האבען זיך פרעהליך צוזונגען:

— א הערינג! א הערינג!

— מיר א שטיקעל

— מיר דעם עק!

— מיר דעם „קאפ"...

— זעהט אביסעל, ווי זיי זיינען בעפאלען, ווי די קאזאקען — האט שיינדעל זיי אבגעשטופט — לאזט מיר איהם פריהער „מאכען".

— דו ווילסט איהם נעמאכט מיט א „ציבעלע" — האט חיים פארגעלענט.

— עס דארף ביי מיר זיין ערגעץ א ציבעלע — האט שיינדעל געענטפערט, און האט גענומען זוכען אויף דער גראטקע, וואו זי נעדענקט אויף זיכער, די ציבעלע איז נאך נעכטען אין דער פריה געלענען.

די ציבעלע איז אבער, ווי אין דר'ערד אריין!

— וואו איז די ציבעלע? — האט זיך שיינדעל נעוועגדט צו דער עלטערער טאכטער.

— איך ווייס נישט — איך האב נישט געזעהן.

— ד י ך זאל איך נישט זעהן! — האט זיך שיינדעל צעקאכט—קיין זאך זעהט זי נישט... גרונע, אפשר ווייסט דו?— האט זי זיך געוועגדעט צו גרונען.

די קלייע גרונע האט אנשטאט צו ענטפערן, זיך שטארק פונאנדער גלאכט, נאר אין גלעכטער האט זיך געהערט פערצווייפלונג און טרערען...

— אי, זי לאכט! זי לאכט! זי האט אויפגענעסען! — האט זי דער גלעכטער ארויסגעגעבען.

— א ליגען! — האט זי, רויט ווערענדיג, זיך גלייקענט.

— נו, נעה, גרונע, אין קרעמל און נעהם א הערינג... — האָט זיך שיינדעל, נאָך א ישוב־הדעת, געוועגדט צו דער אינ־נערער מאַכטער. וועסט „איהר" זאָגען, אז מיט נעכטיגען פע־פער וועט זיין אינאיינעם 27 גראָשען.

דאָס מיידעל איז מיט שמחה ארויסגעלאָפען פון שטוב...

— נאָר א נוטען! — האָט שיינדעל איהר נאָכגעשריען.

— מיט רויגען! — האָט אויך חיים פון זיין זייט צוגע־שריען.

נאָר דאָס איז געווען ווי א קול אין דער מדבר. די שליח'טע איז שוין מיט איהר שליחות ווייט געווען...

באלד איז גרונע געקומען צו לויפען פערפלאטערט און פער־סאפעט, אבער א פרעהליכע, מיט א הערינג, איינגעוויקעלט נאָר אין דער מיט אין א שטיקעל פאפיער.

— ווייז, ווייז, — האָט שיינדעל אונגעדולדיג ארויסגענע־מען איהם פון איהר האנד און בעטראכטענדיג איהם פון אלע זייטען, האָט זי זיך פערקרימט און געזאָגט:

— א הערינג — א ברעט'ל... אז מען שיקט א „גלאָמפ".

— ווייז נאָר, — איז שוין אויך חיים בכבודו ובעצמו צור־נעגאנגען צום הערינג... אבער שיינדעל, אָהן א בעזונדער סבה און אן אויפנערענטע, האָט איהם אוועקגעטריבען:

— געה, געה וועסט שוין זען פארטיגערהייד... — דאָך האָט חיים שוין בעוויזען דעם הערינג אנצוקוקען און האָט מיט סלינע אין מויל, וואָס די מראה אליין פון הערינג האָט ביי איהם ארויסגערופען, גוטהערציג געזאָגט:

— נייז, מיר דאכט, אז דאָס הערינג'ל איז דוקא נישט קיין שלעכטער... א פעטינקער הערינג...

— אָט אזוי ווי דו ביזט פעט! — האָט שיינדעל געמור־מעלט, חאָטש אין הארצען איז זי אליין געווען צופריעדען פון הערינג.

— און אז צוהן שעה, וואס זאל איך דיר געבען? זאל איך אזוי וויסען פון בייז... — האט שיינדעל בעזארגט געדערט — אין שטוב איז א חוץ ברויט נאר נישטא... אויך וועטשערע וועל איך עפעס קאכען.

— אפשר א הערינגעל... — האט חיים ווי דערשראקען פארגעלענט.

— נאך א נייעס, — האט זיך שיינדעל נעקרימט — וואס איז היינט פאר א מין „קאוואטשינע"! הערינג איז איצט פלאם פייער, אכט גראשען א הערינג, א ברעקיל...

— נו, פונדעסטוועגען איז א הערינג אויך מיטאג נישט שלעכט... שיק נאך א הערינג — האט חיים, קענען זיין נאטור, זיך געהאלטען פעסט אן זיין אידעע.

— איך ווייל אויך עסען! — האט די עלטערע, זעכצעהניעהריגע טאכטער זיך אנגערופען פון א ווינקעל, וואו זי איז געזעסען און שטיל נעארבייט.

— און איך „שטארב" אויך עסען! — האט זיך אנגעדרופען די צוועלפיעהריגע גרונע, וואס איז געזעסען ביי'ן פענסטער און די נאנצע צייט נעקוקט צום גאס.

— א הונגער איז אויך זיי אנגעפאלען! — איז שיינדעל אין כעס געווארען — פאר וואס ווילט זיך מיר נאך נישט עסען, דאכט זיך, איך בין אויך אזא מענש, ווי איהר.

— דו עסט טאקי גאר נישט... — האט חיים ווייך געדערט — ביזט טאקי א שוטה... נארעלע, די וועלט איז אויך א וועלט.

— פון וואנען, פערדיענער מיינער, זאל איך דאס אלץ נעמען? — האט זי פערדריסלעך געפרעגט. — וואס איך רייס נישט אפ פון זיך, דאס האב איך נישט.

— נאט וועט העלפען, נישקשה, — האט חיים נענומען טרייסטען. שיק נאך א הערינגעל, שיק! — איז ער אלץ ווייטער מהר מוטיג געווארען.

די נאשערין.

דער אנבייסען איז ביי שיינדלען געווען נישט קיין זעטיגער. אפקאכען א טעפעל קארטאפעל, האט זי קיין צייט נישט נעהאט, זי איז נעווען פערנומען מיט די וועש וואס זי האט נעכטען געוואשען. און אין דערפריה געראפט אויסהענגען צו טריקענען. זי האט אפילו דעם אויוועז נישט געהייצט און אויף מיטאג נישט נעקאכט קיין ביסעל נעקעכטס. אז עס איז נעקומען א זיינער אייגם, האט חיים, דער מאן, וואס איז כלומר'שט א הענדלער, א זאג געטהאן נישט נאנץ דרייסט:

— דו ווייסט, שיינדעל... מיר ציהט עפעס אין הארצען...

— שוין? אזוי גיך! — האט זיך שיינדעל אנגעכאפט — ווי לאנג, דוכט זיך, האט מען אנבייסען נעגעסען, איך וויים נישט צי עס איז פארהאן פיער שעה...

— וואס רעדסטו, נארעלע, עס וועט זיין נעזונטע פיער שעה, אויב נישט טאקי די נאנצע פינפטהאלבען... — האט חיים זיך נעכטאכעט צו רייזען וואס ווייכער און האט נענומען רעכענען אין דער שטיל, טאמער איז נאך טאקי קיין פיער שעה נישטא, זאל זי חאטש נישט הערען.

— אנבייסען האבען מיר נעגעסען פ א ר צעהן, איצטער איז נ א ך איינם... היינט דארט איז געווען פ א ר צ ע ה ן און איצט איז נאך א י י נ ס...

דער חשבון האט איהם אויפגעמונטערט און ער האט שוין כמעט ווי מיט העזה ארויסגערעדט:

— ס'איז שוין דא שעהנע פיער שעה, טאקי באלד די פינפטהאלבען...

אויף עדיסאן האט ער אויך געווארפען אן אויג. אזא קאפ! אזא גרויסער ערפינדער און די פאמיליע איז א אידישע. עס האט איהם אבער ניט געגאלטען! איז וואס? וואלט ער אויך ניט נתפעל! ער האט נענוג אידען, גרויסע לייט!

שפעטער האט בערל נחת פון דר. הערצל. נאך א אידישען קיסר־האט בערל שטענדיג געבענקט, און ניט איין מאל פלענט ער בלעטערן אין תנ"ך פון ראשונים ביז מלכים. „ויהי — וימת"... א סך מלכים זיינען ביי אידען געווען! היינט איינער ניטא! און דר. הערצל איז ביי בערלען געווען פערשעענט, אויב ניט פאר א קיסר, וועניגסטענס פאר א שופט. וישפוט את ישראל און ער האט געמשפט די אידען. זאל דאכטען, אז ער לעבט אין דער צייט פון די שופטים.. און בערל האט זיך איינגעשריבען אין ציוניסטען...

אבער אויסער כבוד, וויל בערל אויך פאר אידען א תכלית. אויף אידען האבען זיך אנגעהויבען שיטען פאגראמען, מען שלאגט, מען הרג'עט. פון די צוועלף מיליאן הויבט איהם אן עפעס צו פעהלען. אין קישינעוו — 45, דעם צוויייטען מאל — נאך מעהר, דערנאכדעם געהען 136 שטעדט און שטעדטלעך, און אומעדום הרוגים! און עס איז נאך דעם שונא וועניג... בערל נעהערט שוין צו א פארטיי, וואס זוכט פאר אידען אן ארט. מען לעגט איהם פאר ערד אין אזיען, אויסטראליען... בערל איז זיך מישב, וואו איז בעסערע ערד, וואו זיינען בעסערע תנאים, וואו וועט דאס אידישע פאלק, זיינע צוועלף מיליאן, פון וועלכע עס פעהלט שוין אביסעל, נעפינען א שוץ, עס זאל בלייבען גאנץ.

און קיין צייט צו קלערען איז ניטא... און בערל איז פערצווייפעלט און זיין הארץ בלוטיגט...

— וואס טהוט מען מיט אידען? — ברעכט בערל מיט די הענד און זאגט וויי א טאטע, וועז זיין פאמיליע איז אין א סכנה.

האָט ער אפילו עגמת־נפש: ער האָט זיך נע'שמד'ט — אן עולה, א נרויסע עולה! נאָר ער לייענט וועגען איהם שווארץ אויף ווייס, אז ער איז נעשטאָרבען א איד און פאר'ן טויט האָט ער אויסנעשריען: שמע ישראל! און בעריל נלויבט און איז מוחל.

און אויב פון היינט האָט ער אביסעל עגמת־נפש, וויים ער אָבשר, אז מעגרבער, דער נרעסטער קאָמפאָזיטאָר אין דער וועלט, איז נעשטאָרבען א איד און לייגט אויפ'ן אידישען בית־עולם...

היינט די ראָטשילדען, ביי וועמען קיסרים לייהען נעלד! און אזוינע אידען! איין ראָטשילד, וויים בעריל, זיצט יום ולילה און לערנט. און חאָטש בעריל איז שוין א שטיקעל משכיל און האלט, אז אויסער נמרא איז פארהאן נאָך עפעס חכמות אויף דער וועלט, פון דעסטוועגען איז ער שטארק צופריעדען, וואָס עס איז דאָ א ראָטשילד, וואָס זיצט און לערנט. פאר'ן כלל ישראל איז דאָס נעזינדטער... וואָרום בעריל פיהלט, אז מען האָט צו־פיעל נעלד איז זעהר א שווערע זאָך צו בלייבען ביי אידיש־קייט...

און אויסער די דאָזיגע אידען, וויים בעריל פון נאָך א סך נרויסע מענשען—אידען! צייטענווייז האָט ער א טעות און רע־כענט אריין בעריהמטע קריסטען אין אידישען צעטיל. אזוי, למשל, האָט ער א לאנגע צייט נעהאלטען לעסינג'ען פאר א איד און האָט זיך אפילו נעוואָלטען אין צווויי פעטש: סטייטש, האָט ער נע'טענה'ט: אפרים לעסינג!... אפרים! עס פערשטעהט זיך, אז דעם נעווען האָט ער פערשפיעלט, ד. ה. ער האָט בעקומען צווויי פעטש, נאָר פון דעסטוועגען איז ער נע־וועז צופריעדען, וואָס אזא נרויסער מענש, ווי לעסינג איז, האָט א אידישען נאָמען. צוליעב דעם אידישען נאָמען האָט ער אויך אמאל זיך טויה נעווען און האָט נעהאלטען פראנקלין דעם אמע־ריקאנער פאר א אידען. בנימין פראנקלין! אמת, נעוואָלטען האָט ער זיך שוין ניט. ער האָט זיך נאָר אזוי נעשפארט.

גאָט נישט. והא **ראיה**. **ער האָט געוואָנט**. אז אידען וועלען זייז אין גלות און זיי זיינען טאקי אין גלות. **זעהט** מען דאָך. אז עפעס איז ער יא מקיים...

און צוריק רעדענדיג האָט בערל געגנג אידען אויף אייז ארט אויך. „ברוסיא, איז רוסלאנד, לעזט ער אין לוח פינף מיליאן!" ער צעהלט איבער די נולן, צי האָט ער קיין טעות ניט. און עס איז ריכטיג: זעקס נולען מיט א 5! פערמאָנט ער, הייסט עס, אין רוסלאנד אליין פינף מיליאן! אויף איין ארט! מיט אזוי פיעל אידען קאָן ער שוין אויך עפעס מאכען א תכלית. רוסלאנד איז אפילו אויך א גלות, פארהאן א סך גזרות אויף אידען, פון דעסטוועגען גאָר שלעכט איז ניט. אידישע קינדער געהען אין חדרים, האָבען אייגענע בתי־מדרשים, רבנים, מען לאָזט קינדער מל זיין, חופה שטעלען. ניט צו פערזינדיגען. אין רוים, אין יון, איז ערגער געווען, וויים בערל א ביסעל פון גמרא און א ביסעל פון „דברי ימי עולם" אין וועלכען ער קוקט אמאל אריין, בשעת דער טאטע איז ניטא אין דער היים. אי, וואָס דא ניט לאנג איז ארוים א גזרה, אז אידען טארען קיין שענקען ניט האלטען, איז ניט אזא בייז: וועלען זיי האלטען קראמען, טרייסט זיך בערל. פון א קראם קאָן מען אויך האָבען פרנסה. אדער זיי וועלען האנדלען מיט תבואה. אבי אידען זיין לאזט מען... און דאָס איז ביי דעם דרייצעהן־פיערצעהן־יעהריגען בערלען דער עיקר.

שפעטער, אז בערל ווערט עלטער און חויבט אן צו לייענען ביכלעך, ווערט ער אויך חלילה ניט אוים איד! ביי איהם בייט זיך נאָר דער קוק אויף קלייניגקייטען. מיט די צוועלף מיליאן אידען איז ער אויך איצטער שטאָלץ. נאָר וואָס דען? די אידען פון אויסלאנד שפיעלען שוין ביי איהם אויך א גרויסע ראָליע. מענדעלסאָן איז א גרויסער פילאָזאף און א איד, האָט וכוחים מיט טרויסע גלחים און איז זיי מנצח... נאָכדעם דערוויסט ער זיך, אז דער גרויסער משורר הייגע איז געווען א איד. פון הייגען

א אידיש האָרץ.

נאָך אינגעלווייז האָט בעריל גענואוסט דעם חשבון פון זיינע אידעז: צוועלף מיליאָן! אזוי פלעגט ער זעהן שוואַרץ אויף ווייס אין דעם לוח. אין איין לוח איז אפילו אמאל געווען נישט מעהר, ווי אכט מיליאָן מיט עפעס. נאָר בעריל האָט אין דעם דאָזיגען לוח ניט געגלויבט. פערקעהרט. ער איז געווען זיכער, אז עס איז נאָך דא מעהר ווי צוועלף מיליאָן, וואַרום, ווי אזוי קאָן מען דאָס אינגאנצען איבערצעהלען! אט איז די שוועס־טער, דינה'לע, שוין דריי יאָהר אלט און זי איז נאָך ניט פער־שריבען — הערט ער אפט ווי די מאמע דערמאנט דעם טא־טען. און וויפיעל אזוינע דינה'לעך זיינען נאָך אויף דער וועלט. נאָר ס'א דאגה! צוועלף מיליאָן קלעקט איהם אויף. וויפיעל איז דער שיעור! אמת, גאָט האָט די אידען געבענשט זיי זאלען זיין, ווי די זאמד ביי'ן ברעג ים, נאָר דאָס איז נאָר א משל, אין תנ'ך זיינען דא א סך משלים.

און אט די צוועלף מיליאָן אידען האָט בעריל דאָס אינגעל לייב מיט'ן גאנצען הארצען. עס פערדריסט איהם נאָר, וואָס זיי זיינען ניט אויף איין אָרט. אט וועז ער זאל האָבען אלע צוועלף מיליאָן אידען אויף איין אָרט, וואלט געווען א גוטע זאך: נאָר בעריל טרייסט זיך מיט דעם נעראנק, אז גאָט האָט אליין נע־זאָגט, אז ער וועט זיי צושפרייטען אין דער גאנצער וועלט, און דעדנאכדעם וועט ער זיי אויפקלויבען אלע צוזאמען. עס איז שוין אפילו צו לאנג, אז ער האָט זיי פערשפרייט, שוין צייט אויפצוקלויבען, נאָר ווי באלד, אז צושפרייט האָט ער זיי, וועט ער זיי אמאל אויפקלויבען אויף. קיין לינגער, וויים בעריל, איז

— איך — איך קען שוין אויך גוט רוסיש, מיר פעהלען נאר אביסעל ווערטער...

— נו, מיר וועלען זיך זעהען... — האָט ער אויסגעשטרעקט מיר די האנד און איז אוועק מיט'ן טאטען...

מיין טאטע איז צו מיר גלייך צוגענאנגען און מיט א צופריעדענער מינע זיך נעווענדעט צו מיר:

— וואָס האסטו נערעדט מיט שלמה'קען?

— עט, האָב איך נעענטפערט ווי א גרויסער — נערעדט וועגען רוסיש... ער האָט ביי מיר נעפרעגט א טייטש־וואָרט.

— נו, האסטו געוואוסט?

— יא! — האָב איך שטאלץ נעענטפערט...

דער טאטע האָט צופריעדען א גלעט נעטהאָן דאָס בערעל, א הוסט נעטהאָן און זיך אנגערופען:

— עס שאדט נישט, אז דו זאלסט מיט איהם זיין אויפגעטראגען... קאנסט עפעס נאשען פון איהם, א שטיקעל נראמאטיק, א שטיקעל חשבון, דאָס, יענעס...

און דעם נאנצען שבת האָט דער טאטע אויך מיר נעקוקט מיט דרך־ארץ: נערעדט מיט'ן נימנאזיסט!...

איך האָב נאָך מיין פּלאן נישט אויסגעפיהרט. איך האלט אלץ אין איין חזר'ן „זדראָווסטוואויטע". און דאָ הער איך, ווי מען רופט אויס: יעמור החתן ר' שלמה ב"ר אברהם אליה מפטיר....

מפטיר אין א גוי'אישען היטעל, אין מעשענע קנעפּ... פּערחדוש איך מיך, און דאָך טהוט עס מיר הנאָה: ווי באלד אז מפטיר — איז ער דאָך פּאָרט נעהנטער צו מיר...

אמת, ביי די ברכות האָט ער זיך אביסעל אויסגענליטשט, א פּאָר ווערטער האָט ער דורכגעלאָזט, אבער בכלל איז דער ניגון נעווען אויסגעהאלטען. און ביי מיר בלייבט, גלייך ווי ער עגדיגט מפטיר — צוגעהן צו איהם און געבען איהם שלוםעליכם. עס איז פּאָרט לייכטער, איידער אויסצורעדען „זדראָווסטוואויטע". ווער ווייסט, צי וועל איך עס נאָך שארף ארויסרעדען? איך קאָן נאָך מעשה־שטן ארויסרעדען מיט א „זשע", ווי עס טרעפט ביי מיר אפט, און דעמאָלט וועט ער האָבען וואָס צו לאכען.

אז ער האָט געענדיגט דעם מפטיר, האָב איך שוין געמאכט א טריט פּאראויס. נאָר דאָ האָבען מיר געשטערט עטליכע אידען פון עולם, וועלכע האָבען זיך א לאָז געגעבען איהם אבגעבען „שלום־עליכם".

— פּאָר מיר — האָב איך בעטראכט — פּאסט ניט צוזאמען מיט די פּראָסטע אידען...

און איך האָב אבגעלענט אויף נאָכ'ן דאוונען..

און נאָכ'ן דאוונען האָט מיר גאָט געגעבען מוטה, איך בין צוגענאנגען צו איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און געבליבען שטעהן אהן א וואָרט.

ער האָט צוריק דערלאנגט מיר די האנד און געשמייכעלט.

— איהר זענט א גימנאזיסט...—האָב איך אויסגעשאָסען פון גרויס פערלעגענהייט...

— יא, א גימנאזיסט... — האָט ער גוטהערציג געשמייכעלט.. — און דו? וואָס מאכסטו?

רייה: האלט א סדור'ל אין האנד און קוקט דא אויפ'ן באלקעז, דא אויפ'ן עמוד און דער נאנצער עולם אויף איהם...

אנפאנגס בין איך מבולבל געוואָרען, נאָר אין א ווייל ארום האָב איך מיך נעכאפט, אז אט דאָס איז דאָך טאקע שלמה'קע אברהם אליה'ס, וואָס נעהט איצט אין מינסקער גימנאזיע און איז אויף זומער נעקומען אהיים.

שטעה איך אזוי און קוק אויף איהם און שלינג איהם שיער ניט איין מיט מיינע בליקען, און איך פיהל, אז דאָס איז זעהר ניט איידעל צו קוקען אזוי נאכאנאנד אויף א מענשען, ער מעג אפילו זיין א גימנאזיסט... בפרט, אז איך האָב אין דעם יאָהר אויך עפעס אויפנעטהאָן: האָב אין מיין העפט שוין פערשריבען דריי הונדערט זיבעצן און פערציג רוסישע ווערטער און קען אלע טייטש־ווערטער, און אין דייטש איז א סברא, אז איך קען שוין באלד דעם נאנצען א־ב־ע... מיט איין וואָרט — שטארק נתפעל וועלען דאָך איך ניט.. און איך בעשלים — איננאנצען מבטל זיין איהם, מיט זיין היטעל, מיט זיינע קנעפ און קוקען בעסער אין פענסטער אריין... אבער אויספיהרען דאָס איז ניט אזוי לייכט. איך וועל קוקען אויף איהם אזוי, אז ער זאָל ניט בעמערקען... איז אבער מעשה־שטן, ווי נאָר איך גיב א הויב די אויגען צו איהם, טרעף איך זיך גלייך מיט זיינע בליקען.

בעטראכט איך מיך, אז אין פלוג זיינען מיר דאָך אלטע בעקאנטע, פארוואָס זאָל איך טאקע ניט קוקען אויף איהם אפען? צו חזרת הש"ץ, איך זאָל ניט זיין קיין טרוס. קאָן איך אפילו צוגעהן צו איהם און געבען איהם די האנד און זאָגען: „זדראוואסוואויטע" — און זאָל ער ניט מיינען, אז איך בין שוין נאָר א גאָרנישט!...

א לייכטע זאך איז דאָס, נאָר אט־אט האלט שוין דער חזן ביי „שים שלום" און איך בין נאָך אלץ זיך מכין צו צוגעהן.

מילא, איך וועל דאָס אבלעגען צו קריאת־התורה. דעמאָלט וועט זיין בעסער. נאָר אט האלט מען שוין באלד ביי מפטיר, און

— ווייסט, נאָך יום־טוב פֿאָהר איך קיין מינסק, אין גימנאזיע...

— אין גימנאזיע!... — האָב איך אויפגעשטעלט אויף איהם די אויגען און באלד צו זיך געקומען און געפרעגט:

— און אום שבת וועסטו שרייבען?

שלמה'קע האָט א שמייכעל געטהאָן און גאָרנישט געענטפערט.

איך בין אוועק א פערשעמטער און פול מיט קנאה. אויף מיין טאָטען האָב איך געקוקט מיט פערדרוס און גרינגשעציג. אויך מיר א טאָטע! אָט אז מען האָט פאר א טאָטען אזא, ווי אברהם אליה, קאָן מען קומען צו א תכלית!... און איך וואָס?... אז שלמה'קע וועט אמאל קומען צופֿאהרען, וועט ער שוין אפילו גיט וועלען רעדען מיט מיר.

און איך האָב געגומען אויף מיר צו לערנען זיך רוסיש, געקויפט נאנצע זעקס בויגען פאפיר, געמאכט דערפון א העפט פון אכט און פערציג זייטען, יעדעם זייטעל האָב איך אבגעצוימט מיט א לאנגען שטריך און אויף איין זייט פערשריבען אלע שוועדע רוסישע ווערטער. אויף דער צווייטער זייט דעם „טייטש־וואָרט" און פלעג נאכאנאנד חזר'ן: באָך — נאָט, ניעבא — דער הימל, זוויאזדי — די שטערען, פטיצא — א פויגעל...

אויך אזא אופן האָב איך געהאָפט אויסלערנען זיך „פאל־קאָם" די רוסישע שפראך, און טאָמער קומט שלמה'קע צו־נאָסט, זאל איך האָטש ניט זיין קיין שטומער און קאָנען מיט איהם אויסרעדען א פאָר ווערטער....

איינמאל אין א זומערדיגען שבת קום איך אריין מיט'ן טאָטען אין מנין, ערשט איך זעה נעבען אברהם אליה'ן זיצט אייניער מיט א בעקאָנט פנים, אין א היטעל מיט א קאָקארדע, אין א בלאָהען מונדיר מיט מעשענע קנעפ, אויסגעוצט אין א לאנגער

דער קליינער עולם פון מנין איז מיט דער צייט אויך מיט'ן ווייכען למד שלום געוואָרען.

אין מנין פלעגט אברהם אליה שטענדיג קומען מיט זיין עלטערען אינגעל, וואָס פלעגט שטענדיג זיצען נעבען איהם מיט א סדור'ל אין האנד, און פאמעליך דאוונען. וועגען אינגעל האָט מען דערצעהלט, אז ער קען אלע גראמאטיקעס אויסווייניג און דוקא אהן לעהרערס. דאָס אלץ האָט איהם דער טאטע אויסגעלערנט, און די דאוונער האָבען נעהאט פאר'ן אינגעל, שלמה'קע, פונקט דעמזעלבען דרך־ארץ, ווי פאר'ן טאטען אליין.

צווישען די דאוונער פון מנין איז אויך געווען מיין טאטע. וואָס האָט ליעב געהאט צו שמועסען, ווי וויט עס האָט זיך געלאָזט, מיט אברהם אליה'ן, וועלכער איז קיין איבערינג „בעל־רעדטער" נישט געווען. דאָך האָט ער אויך מיין טאטען, אויך א שטיקעל משכיל, געלעגט דרך־ארץ, און זיי פלעגען אמאל צוזאמען ארויסגעהן פון מנין און דער איבערינער עולם פלעגט נאָכגעהען פון הינטען און האָרכען, פון וואָס ריידען צוויי „קענער"...

איך פלעג דאן כאפען א שמועס מיט שלמה'קען.

— דו געהסט נאָר ניט אין חדר?

— ניין... — האָט ער קורץ געענטפערט.

— לערנסט מיט'ן טאטען?..

— אלץ מיט'ן טאטען..

— און רוסיש לערענסטו זיך אויך ביים טאטען?

— אפילו דייטש אויך.

— דייטש אויך?! — האָב איך זיך פער'חדוש'ט און בין שטארק געוואָרען ארָאבגעפאלען ביי זיך אין די אויגען, וואָס איך קען נאָך אזוי וועניג, און האָב ניט געוואָנט מיט שלמה'קען וויטער צו רעדען.

שלמה'קע אָבער איז געווען ביי זיך פראָסט, און איינמאל האָט ער מיר אָנגעזאָגט:

דער גימנאזיסט.

דער ערשטער, וואס האט אוועקגעשיקט זיין אינגעל אין גימנאזיע, איז געווען אברהם אליה.

אברהם אליה איז געווען א איד א משביל. עס איז וועגען איהם אין שטעדטעל ארומגענאנגען, געדענק איך, א לעגענדע. אז בחור־וויז האט ער זיך געהאלטען ביי׳ם שמד׳ן: אזוי וויט איז ער, הייסט עס, אועק אין חקירה... וו׳ אזוי ער איז פון שמד ניצול געוואָרען — האט די לעגענדע ניט געוואוסט. עס איז אבער געווען אין דער לעגענדע א וואריאנט, אז פון שמד האט איהם אבגערעדט חנה בייל׳ע, זיין איצטיגע ווייב, וואס איז געווען מיידעל־וויז א גרויסע פארשוין און א חכמה און מיט וועלכער ער לעבט ער היום זעהר גליקליך.

אלעגפאלם האט מען איהם א סך זאכען מוחל געווען, סיי די צו־קורצע קאפאטע, וואס ער האט געטראגען אין מיטען וואך, סיי דאס גלוי־ראש צו הויז. אדרבא, מען איז געווען צו־פריעדען, וואס חאטש שבת געהט ער דאוונען — אמת, ניט אין שוהל, אבער אין א „מנין" איז אויך די תפילה אנגענומען, בפרט, אז אין מנין, וואו אברהם אליה האט געדאוועט, איז צו־געגאנגען עכט־אידישלעך און מען פלעגט אפילו נישט דורכלאָ־זען די פיוט אין פרשה שקלים און פרשה זכר... אמאל פלעגט ער אפילו דאוונען שחרית פאר׳ן עמוד, און זיין עברי איז געווען וואס צו הערען: וועדטער וויי פערעל. איינס נאר האט די דאוונער פון מנין אביסעל געשטערט: א למד פלעגט ער ארויסזאגען צו וויך. נאר א משביל פון מנין האט ערקלערט, אז דאס קומט פון די פיעל דייטשע ביכער, וואס אברהם אליה לייענט... און

אונז, קלויב אויס פון דאַרט דאָס שעהנסטע ליעד, שרייב איבער און טראָג צו מיין באָבען.

דאָס הארץ קלאפט, וועד ווייסט, צי וועט מען מיך ניט באפען.

איך לעז איהם דורך פאר מיין באָבען. מיין קול ציטערט און דער גאנצער אינהאלט פון ליעד געהט ארויס נעפעלדיג.

מיין באָבע הערט אויס, צוגענעצט זיך און זאָגט:

— דאָס ליעד געפעלט מיר עפעס ניט, ביזט, זוהנעניו, קאליע געוואַרען...

איך וועד שטארק פערשעמט: וואָס הייסט? א געדרוקטע ליעד... פאר וואָס זאָל איך ליידען פאר יענעמס ליעד און איך שים ארויס קיין סך ניט קלערענדיג:

— דאָס ליעד איז גאָר ניט מיינס.

די באָבע קוקט מיך אָן פערוואונדערט און בייזערט זיך:

— וואָס הייסט ניט דיינס? וואָס פלוידערסטו... געה, געה ביזט א נאַריש אינגעל...

אז מען קאָן א ליעד אויך גנב'ענען, דאָס קאָן מיין באָבע ניט פערשטעהן. איך וויל עס איהר ניט ערקלערען. איך בעשלים, אז עס איז בעסער זיין א נאָר איידער גנב'ענען ליעדער. איך גיה ארויס פון דער באָבען אהן האַנאַראר, אהן כבוד און נעהם אויף זיך קיין ליעדער קיינמאָל, קיינמאָל ניט צו גנב'ענען...

און גאָט האָט מיר שטענדיג געהאָלפען!...

ברומט אויך אונצופריעדען. נאר וועל דארף זיי אלע, אז איך האב די באבען, וועלכע צאהלט במזומנים פאר יעדעם ליעד?

איך בין א גליקליכער, פערזארגטער מענש.

נעהט אבער אב א צוויי וואכען אזן עס נעהט ניט ארויס קיין איין ליעד. איך וועל שטארק פערצווייפעלט. נאט מיינער, ברום איך פאר וועהטאג, ניט שוין־זשע וועל איך שוין מעהר קיין ליעדער נישט מאכען, וואס טויג דאן מיין לעבען?

אזן וואס מעהר פערצווייפעלט איך בין, אלץ ערגער נעהט ביי מיר דאס מאכען א ניי ליעד. איך האב אפילו פון דעם אליין, וואס עס מאכט זיך ניט קיין ליעדער, א ליעד נעווואלט מאכען אזן דערוויך האב איך שוין אפילו געהאט צוויי גראמען:

איהר מענט אייך, ברידער, לאכען.

איך קאן איין ליעד ניט מאכען...

נאר איך האב אזא שרעקליכען סוד מורא געהאט צו ענט־דעקען. צו וואס זאל מען וויסען פון מיין אונגליק? וואהרום חאטש אין שטוב האט מען פון מיינע ליעדער ניט נעהאלטען, פלענט דאך די מאמע מיך רופען „דער בדחן" אזן דאס האט מיך שטארק געפרעהט.

פערנאנגען דריי וואכען אהן א ליעד, פרענט מיך די באבע:

— נו, פאר וואס ברענגסטו ניט קיין ליעדער?...

איך וועל רויט פאר שאנד, איך פיהל, אז איך פערליער דעם נאנצען אנזעהן ביי דער באבען. איך נעהם זיך פעסט, איך מוז מאכען א ליעד.

אויך מארגען קלער איך א נאנצען טאג. איך פיהל, אז דער קאפ וועלט מיר צושפרונגען: עס נעהט גארנישט ארויס. א ליעד אבער מוז איך דאך דער באבען ברענגען, וועז ניט בין איך פערלארען. איך האב שוין לאנג קיין קאפיקע אין די אויגען ניט געזעהן...

אזן פלוצלונג פאלט מיר איין א וויילדע אידעע.

איך נעהם א ביכעלע מיט ליעדער, וואס געפינט זיך ביי

— דו הערסט, מאשע — מאשע, דו הערסט, וואס זאגסטו אויף זיין קעפעלע?

נאר דער זיידע איז ניט צופריעדען, ער האלט דערפון ניט און ברומט ארוים:

—ער וואלט בעסער געלערנט נוט, איידער אזויגע נאריש־קייטען...

פון דער דאזיגער מיינונג ווער איך שטארק אראבגעפאלען און אלע מיינע גראמען פערליערען אויגענבליקליך זייער נאנצען ווערטה: „אין דער אמת'ן" — בליצט מיר דורך אין קאפ — „וואס מאך איך זיך נאריש". די באבע אבער מוטהיגט מיך און זאגט:

— אט הער דעם אלטען, וואס ער רעדט... ס'איז זעהר שעהן; וואס מען קען איז נוט...

און זי גיט מיר א קאפיקע, זאגענדיג, אז איך וועל איהר ברענגען א ניי ליער, בעקום איך ווידער א קאפיקע.

נאטירליך, הייסט זי מיר פון דעם געלד מאכען א תכלית, איך זאל זאמלען, הייסט עס...

איך וואלט אודאי מיין באבען געפאלגט, איך וויים, אז מען הויט די קאפיקע איז אז וואוי און גוט, נאר זאמלען קאן איך ניט, ס'איז איבער מיינע כחות. אויף מארגען וועלט די קאפיקע פערשוועכדט און איך זוך שוין א נייע טעמא פאר א ליער, איך מוז ווידער האבען די קאפיקע.

א קאפיקע איז א מטבע! מאך איך נאך און נאך א ליע־דעל און נאך א ליעדעל — דרייי ליעדער מיט אמאל. איך ווער אליין נתפעל פון מיין פרוכטבארקייט. איך מאך א חשבון, אז איך זאל אין פערליוף פון א יאהר מאכען דרייי ליערלעך א טאג קאן איך נתעשר ווערען. אויסערדעם, זיינען דאך די ליעדלעך אן און פאר זיך אויך עפעס ווערטה... אמת דער טאטע האלט ניט פון זיי, ווי אפילו ניט, איך זאל זיי שרייבען. דער זיידע

עפעס א גרויסע ישועה פון דאָרט און עס וועט ווערען אלעמען ליכטיג אין די אויגען...

טראָג איך יעדעס נייע ליער דער באָבען, נאָטירליך אין אָבענד, וועז זי קומט פון קראָם. וואוינען וואוינט די באָבע די צווייטע שטוב פון אונז אין א קאמערל ביי איהר עלטערן זוהן, א גרויסער למדן, אבער זעהר א בייזער איד...

נעה איך אריין אין קאמערל, די באָבע זיצט בים טישעלע און שטריקט א זאָק. דער זיידע כלומר'שט א בייזער, אָבער באמת זעהר א גוטער, זיצט אויף דעם אויוועלע, וואָס איז ספע־ציעל צוגעבויט געוואָרען פאר איהם צום גרויסען אויוועז, און לערנט עפעס אין א ספר.

איך שטעה נעבען דער באָבען און וואג ניט צו זאָגען איהר פון מיין ליער, ביז זי וועט מיך אליין ניט פרעגען.

ענדליך פרעגט זי גוטמוטהיג:

— נו, וואָס שווייגסטו? זאָג עפעס!

מיט א הארצקלאפעניש נעהם איך ארוים פון קעשענע דאָס שטיקעל פאפיער, פערשריבען דורך און דורך מיט גראמען און האלט עס אזוי א ווייל, ביז איך קריג מוטה און זאָג:

—א ליער נעמאכט... איינער אליין...

— נאנץ פיין! — לויבט די באָבע נאָך איידער וואָס וועז — אדרבא לאָמיך הערען...

פון דער באָבעס גוטען טאָן בעקום איך שטארק מוטה און הויב אן לעזען...

פאר א נראָשען נעלט

ענדיגט זיך די וועלט...

די באָבע איז שוין צופריעדען, די ערשטע צווי ציילען ג־ פעלען איהר שטארק, זי קאָן זיך ניט איינהאלטען און וועגדט זיך צום אויוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט איהם מיינט מען.

וואלה, געה איך דען ניט? און אז ער לאזט ניט, למשל, ווינטער קראצען די פערפרוירענע שויב, קראץ איך דען ניט?... מען קריגט שוין אנ'עצה...

קריך איך ארויף ווינטער אין אבענד אויפ'ן אויוועז (דאס ערלויבט ער יא!...) און גיס מיט גראמען...

וואס טהוט מען אבער — מען מוז דאך זיי עמיצען וויי־זען: עס איז דאך אונמענליך שטיקען זיך אליין מיט'ן ליעד. עד היום גלויב איך ניט די פערריסענע פאעטען, וואס זאגען כלומר'שט, אז זיי זינגען ווי דער פויגעל, נאר פאר זיך אליין און דער עולם געהט זיי ניט אן! שקר וכזב! א מענש איז ניט קיין פויגעל, און אז א מענש מאכט א ליעד, מוז ער האבען, דער מענש היסט עס, נאך א מענשען מיט צוויי אויערן, וואס זאלען זיין ליעד אויסהערען.

וועמען־זשע קאן איך פארלעזען מיין ליעד? דעם טאטען, ווי געזאגט, איז אן אונמענליכע זאך; די מאמע איז א פערטרא־גענע אידענע, חאטש זעהר א גוטע; די עלטערע שוועסטער האט יא א שטיקעל ידיעה אין אזוינע זאכען, זי זינגט אליין דאס ליעד „פון אזוי נאך יעוראפע בין איך אין אן אכסניא פערקרא־בען" און זינגט גאר ניט שלעכט; בין איך אבער מיט דער שוועס־טער שטענדיג ברוגז, דא צוקריענט מען זיך פאר א צונאמען, וואס איך גיב איהר, דא פאר א מסירה'לע און אמאל טאקי פאר א גרעסערע „המוציא"־חלה.

בלייבט מיר פארט די באבע. מיין באבע איז אפילו שוין אן אלטע אידענע. אבער זעהר א וועלטליכע. און דער עיקר— זי האט פרנסה! שטענדיג איז זי אויפגערוימט. זי האט א גרוי־סען רימענעם בייטעל מיט אלערליי מטבעות ארומגעבונדען פעסט ארום איהר קלייניעם גוף, און צוליעב דעם דאזיגען בייטעל גוהט פון דער באבען א זיסע וואראמקייט... ווער רעדט, אז די באבע לענט אריין איהר דארע אדערדיגע האנד אין דעם רימע־נעם בייטעל, דאכט זיך אייך, אז באלד, באלד נעהמט זי ארויס

מיינע ערשטע האנאראטן.

(פון ש. שרייפשטעלער'ס עראינערונגען)

מיין ערשטער האנאראר איז געווען ניט בעזונדערס גרויס: א צווייער פאר א ליעד.

דערפאר אבער איז דער צווייער געווען זיכער: וואָרים ניט פון א רעדאקציע האב איך דעם צווייער בעקומען, נאָר פון מיין באבען...

מיין באבע האט געצאהלט עהרליך! איהר קאנט אודאי מיינען, אז מיין באבע איז געווען א רעדאקטאָרין פון א אידישער צייטונג. וועט איהר א טעות האבען. מיין באבע, א פשוט'ע קרעמערין, האט מיט ליטעראטור קיין מגע ומשא ניט געהאט (דערפאר איז זי טאקי געווען א וואויל אידענע!), זי איז סתם געווען א ליעבהאבערין פון גראמען און זי איז געווען די אייניצינע, וואס האט אנערקענט מיין טאלאנט אין יענער צייט.

איך בין דעמאלט אלט געווען א יאהר צעהן-עלף...

מיין טאטע האט ניט געטאָרט וויסען. אז איך שרייב: ערשטענס איז ער דעמאלט געווען נענען זשארגאן און צוויי-טענס האט ער בעסער געהויסען לערנען!

— ליעדער! — האט ער נעזאגט — זאלען שרייבען גרעסערע מענשען פאר דיר, עלטערע אידען...

דאס האט ער געמיינט טאקי זיך אליין... מיין טאטע פלענט ליעב האבען אמאל בין-השמשות צו מאכען א ליעדעל, און ווער וויסט, אפשר טאקי דערפאר האט ער מיר פערבאטען צו שרייבען: קיין „פראפעסיע" האט קיין קאנקורענץ ניט ליעב.

מילא, ער לאזט ניט, לאזט ער ניט... נתפעל פון אזעלכע זאכען וועלט מען ניט. און אז דער טאטע לאזט ניט געהן אין

פערקאשערטע ארבעל אויף די הענד און האט נערעדעלט א מצה נאך א מצה. פון דעם שטאלץ און גליק, וואס ער האט איבערגעלעבט אין די פריהערדינע יאהרען ביים רעדלען. איז שוין מעהר קיין שפור ניט געבליבען. איצט האט פערנומען דעם אָרט דער גערענק, אז די צעהנרובעלדינע, וואס ער וועט פערדיענען, וועט ער אוועקגעבען אין נאנצען דעם טאטען.

און דאס האט איהם געגעבען כחות צו שטעהן ביז 12 א זייגער ביי נאכט און רעדלען א מצה נאך א מצה...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט ער געוואַרט אויף נאָך פורים, וועז די פאַרריאדען וועלען אנהויבען צו באקען מצות. ער וועט זיך פערדינגען פאר א „פאמאטשניק" אוז דאם גאלד וועט ער אבגעבען דעם טאטען... אין גאנצען דעם טאטען. וועט איהם דער טאטע קויפען א היטעל, איז רעכט: וועז ניט, וועט ער זיך בענעהז מיט דער אלטער...

— טאטע! — האט זיך יאסעלע נאָך פורים געוועגדעט צום טאטען — איך וויל היינטיגען פאר פסח רעדלעז מצה פאר גאלד... וועסט לאזען?...

דער טאטע האט פערקנייטשט דעם שטערן, אנגענומען מיט ביידע הענד די בארד, געברומט עפעס אונטער'ן נאז אוז אבגערופען זיך:

— וואס איז שייך — צי איך וועל לאזען... אודאי איז דאס ניט אזוי שעהז... עס איז ניט קיין שטאט... שטעהז צווישען וויבער ביז 12 א זייגער ביי נאכט... איך רעד שוין נישט, וואס דאס איז שווער... נאר אויב דו ווילסט, וואלט צוניץ געקומען, וואלסט זיך נעמאכט א גארניטורעל...

די מאמע האט אנפאנגס ניט נעוואלט הערען: — פוז איהם וועט דאך א תל ווערען, — האט זי ג'טענה'ט — וועה איז מיר...

יאסעלע האט זיך אבער איינגעשפארט, געזאגט אז רעדלעז איז זעהר גרינג... „אלץ וואס אויף רעדער" — האט ער ערקלערט מיט שכל: „איז גרינג... עס נעהט אליין".

אוז יאסעלע האט זיך פערדונגען פאר א רעדלער אין דער צווייטער נאס. אזוי האט דער טאטע געפאדערט.

— זאלען דאס מיינע אויגען ניט זעהן!

א וואך נאך פורים איז שוין יאסעלע נעשטאנען ביי יענקיל שרה'ס אין פאדריאר אהז א רעקעל, נאר אין ארבע כנפות מיט

רעספעקט אויפגענומען און פֿלעגען איהם די בעסטע רעדעל אונטערטראָגען.

— נא, אָט האָסט דו די דאָזיגע רעדעל — האָט זיך צו איהם איינמאָל געוואנדט א רעדלער — און בייט מיר איבער אויף א שעה...

ביז אהער פֿלעגט מען יאָסעלען נאָר געבען א רעדעל אויף העלפֿען. לאָזען איהם אליין מיט'ן „פֿאָטאָטשניק" האָט מען נאָך ניט געוואָגט. פון דער דאָזיגער נייער פֿאַרלעגונג איז יאָסעלע אָפּיציעל אנערקענט געוואָרען אלס א רעדלער, אויף וועלכען מען קאָן זיך פערלאָזען. שטאָלץ און גליקליך האָט ער זיך געפיהלט שטעהענדיג אויף דעם סטאַרשי'ס אָרט ביים בלעך און אין די אויערן האָבען איהם געקלונגען דעם עלטערן אידענם ווערטער פון אמאָל:

— מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

* * *

אין א ווינטער אָרום איז יאָסעלע בעל מצוה געוואָרען.

— זאָלסט וויסען! האָט איהם דער טאָטע געזאָגט, אז פון היינט אָן ווערסט דו שוין א איד, דארפסט זעהן פיהרען שטאָט... עס קען זיין, אז דו וועסט אפשר דארפען פאָהרען אויף זומער לערנען אין דער פרעמד... שווערע צייטען.. קיין פֿרנסה נישטאָ... עס געהט א פּסח.. אוי—אוי—אוי, פון די זאכען ווייסט דו נאָך נאָר נישט...

די דאָזיגע ווערטער האָבען יאָסעלען א נאנצען ווינטער געעגבערט אין קאָפּ. עפּעס האָט זיי דער טאָטע ארויסגעזאָגט, ניט ווי זיין שטייגער: מיט א בייזקייט, דאכט זיך, אָבער מיט א געבראָכענקייט, מיט א געבעט. יאָסעלע האָט עס דערפיהלט און ער האָט געזומען אויף זיך פון היינט אָן ניט נאָר מורא האָבען, נאָר אויף האָלט האָבען דעם טאָטען... און טאקי העלפֿען איהם.

און יאסעלע האט נעבאך געמוזט אבווארטען א טאג און נ׳ט אריינגעהן אין פאדריאד; אבער אויך איבערמארגען איז ער שוין וויעדער געווען, געשטאנען נעבען בלעך מיט א רעדעל און קאטשעלקע אין האנד און מיט גרויס פערגניגען אויסגעהערט די נביאות פון דעם אידען, דעם רעדלער:

— —מובטחני, יוננעלע, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

— אט דאס איז טאקי א גוטער איד, — טראכט דאמאלס יאסעלע — אט ער וואלט געווען א גוטער טאטע... האט ער דוקא קיין קינדער ניט.

און יאסעלען האט זיך נעראכט, אז גאט פיהרט ניט ווי מען דארף די וועלט...

א סך רדיפות און פערפאלגונגען, א סך מסירות האט יאסעלע איבערגעטראגען אין א גאנצע רייהע פון יאהרען אין דער צייט פון די פאדריאדען. אבער דער „טאלאנט" זיינער האט זיך פאר קיין זאך ניט אבגעשראקען. צו צוועלף יאהר איז שוין יאסעלע אנערקענט געווארען פון אלע רעדלער אין די פאדריאדען. זיי האבען געזאגט, אז ער וואקסט א רעדלער אויבער אין דער וועלט און וועז ער וואלט געהאט א ביסעל מעהר כחות, וואלט מען איהם שוין געקענט אנטרויען א בלעך...

די דאזיגע קלאנגען זיינען דערגאנגען צו דעם טאטענס אויערן. דער טאטע, וואס האט אזוי פיעל געשטערט יאסעלען צו ענטוויקלען זיין רעדלערישען טאלאנט, האט ענדליך געמוזט, ווי־לענדיג ניט ווילענדיג, א מורמעל טהאן:

— וואס מען קען, שארט נישט...

און יאסעלע האט שוין פון יענעם טאג אן פראנק און פריי בעזוכט אלע פאדריאדען אין נאס און האט זיך פערפאלקאמט אין זיין ארבייט. די עלטערע רעדלער האבען איהם מיט גרויס

קינדער ניט נעהאט. און ער האט יאסעלעז צונעגומען, ווי א טאטע.

— איך זעה, איננעלע, — האט ער זיך צו יאסעלען מיט ליעבשאפט נעוועגדעט — אז דו ווילסט „קענען"... און אז מען ווילּ „קען" מען... מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען.

און יאסעלע איז שוין פון דעם דאזיגען אידען און פון דער בלעך ניט אבגעטראטען און ער האט טאקע נעכאפט פון צייט צו צייט א רעדעל אין האנד און געפיהרט איבער די מצות, וועל־כע דער איד פלעגט נאך דעם אליין איבערעדלען און זאגען דערביי:

— מען דארף, זוהנינקע, שטייפער צודריקען... שטיי־פער... אבער דו וועסט קענען... איך זעה, אז דו וועסט קענען. מובטחני שתהיה רעדלער בישראל...

וואלט שוין יאסעלע א גליקליכער נעווען, דארף זיך אבער אין אלע זיינע גליקען אריינמישען דער טאטע און וועלען צר־שטערען זיי. אזא טאטען האט ער שוין. דאכט זיך, וואס קען עס ארען דעם טאטען, אז זיין בחור'ל וויל ווערען א מענש; ווילּ זיך עפעס אויסלשרנען א מלאכה... ניין! יאסעלעס טאטע, כא־פענדיג זיך, אז יאסעלע ווערט פערפאלען נאנצע שעה'ן, הויבט איהם אן צו זוכען און „פאקט" איהם, א דאנק פערשיעדענע מסירות פון יונגערע און עלטערע ברידער און שוועסטער, וואס פערגינען ניט יאסלען דעם נחת...

— א דו, שיינעץ! — שרייט דער טאטע, וועז יאסעלע'ן ברענגט אן עלטערער ברודער אדער די מאמע אהיים פון פאד־ריאד, וואו ער האט ניט נאר די רעדעל, נאר אויך די נשמה נע־לאזען — א, די יורקע! וואס טהוסטו דארטען אין פאדריאד צוויישען אזוי פיעל נקבות... א שעהנער שטאט פון א בחור! וועסט דאך בטל בששים ווערען... שיינעץ דו... דיין פוס זאל דארט מעהר ניט זיין... די הויט וועל איך דיר אראבשינדען...

אָבער צערייצענדיג זיך בלויז מיט דער איין מצה, איז יאָסעלע שוין ניט אָבגעטרעטען פון בלעך און אז ער האָט אליין שוין ניט זוכה געווען צו רעדלען, האָט ער חאָטש געהאלטען אין האנד א רעדעל מיט א קאטשעלקע און געאיבט זיך אויפ'ן בלעך אליין. פון צייט צו צייט פלענט איהם אויך געלינגען א פיהר צו טהאן מיט'ן רעדעל איבער אן אָבגערעדעלטער מצה, אויף וואָס דער „סטאַרשי" פלענט איהם גוט־מוטהיג בעמערקען.

— מע טאר ניט, אינגעלע...

ער איז אזוי גוט צו יאָסעלע'ן געווען, וועז זייער מצה האָט זיך געבאקט, מיט א בעל הבית'ס א קינד קען מען ניט אייג־רייסען... אז די מצות האָבען זיך אבער אָבגעבאקט, און די מאמע איז אוועק א היים, נאָר יאָסעלע, ניט קענענדיג זיך שיידען פון בלעך, איז געבליבען, האָט זיך שוין דער „סטאַרשי" מיט איהם אנדערש בענאנגען. די רעדעל מיט דער קאטשעלקע האָט ער ביי איהם גלייך צוגענומען און שפעטער א ווייל האָט ער איהם אפילו געטריבען פון בלעך:

— נעה אינגעלע, אהיים. נעה געזונדטערהייט...

און נאָך שפעטער, אז יאָסעלע פלענט זיך וויעדער צורוקען און קוקען מיט דאַרשטיגע בליקען אויפ'ן רעדעל, האָט איהם שוין דער „סטאַרשי" מיט'ן האנד אָבגעטריבען:

— אז דו וועסט ניט נעהן מיט גומען, וועסט דו קריגען ארויסגעוואָרפען.

און יאָסעלע איז א פערשעמטער ארוים מיט אן ארַאָבגעלאָזענעם קעפעל פון פאַדריאד.

יאָסעלע איז אבער ניט אראָבגעפאלען ביי זיך. די גאם, וואו זיין טאטע־מאמע האָבען געוואָהנט, האָט פערמעגט נאָך פאַדריאד. און אויף מארגען נאָך האלבען טאָג, וועז ער איז פריי געוואָרען פון חדר, איז ער שוין געשטאנען איז א צווייטען פאַדריאד. דאָרטען איז געווען א רעדעל אן עלטערער איד, וואָס האָט זיך גע'גט מיט דער וויב, וויל ער האָט קיין

דער קליין רעדלער׳ל.

דער חשק צו רעדלען האָט זיך ביי יאָסלען דערוועקט זשהר פריה. אז ער איז אלט געווען זעקס יאָהר, פלעגט ער שוין נעהן מיט דער מאמען אין „פאָדריאר", ווען מען האָט געבאקט זייערע מצה און מען האָט איהם געמוזט געבען חאָטש איין מצה אבּ־רעדלען, עס פערשטעהט זיך, אז די דאָזיגע מצה איז נעווען א צוריסענע. א ג׳פטר׳טע, עס האָבען זיך פון איהר ממש שטיק־לעך, פאסען געשלעפט, אויסער דעם האָט זי אין אוויוען שטארק געבלעזלט און דער זעצער, אזוי אויך א גרויסער כעסן האָט זיך צושריען: „גזלנים, ווועמען לאָזט מען דאָס צום בלעך"... אָבער א „טאָלאנט" האָט שוין אפילו דאמאלט דער „סטאָרשי" רעדלער אין איהם דערקענט.

— דער יאט ווט ווען עס איז זיין א זעלטענער רעדלער, האָט ער זיך געווענדעט מיט אן אווטאָריטעטען־טאָן צו זיין העלפער.

און דער „פאָמאשטשניק", ווועלכען עס האָט אפילו ניט אזוי שטארק געשמעקט צו האָבען א קינפטיגען קאָנקורענט, האָט אָבער אוים אכטונג און מורא פאר׳ן „סטאָרשי" מודה געווען:

— יאָ, עס ווייזט אוים...

נאָר די מאמע יאָסעלׂ׳ס וואָס איז דערבּיי געשטאנען, האָט איהם אָבגעשלעפט פון בלעך און מיט גרינג־שעצונג געזאָגט:

— זאָל ער בעסער קענען לערנען, ווי רעדלען...

דאָס האָט שוין אי דעם „סטאָרשי", אי דעם „פאָמאש־טשניק" פערדראָסען, און דערפאר האָבען זיי בשום אופן ניט געגעבען יאָסעלׂ׳ען נאָך א מצה אָברעדלען...

פֿאַרט א יום־טוב: אוּן לייזער'ל דערמאָהנט זיך אַז נאָך מאָרגע יום־טובֿים, וועט דער טאַטע עסן א בייגעל מיט אַש, וועט מען שאָקלט א לולב, וועט מען בעט אויס די שוהל מיט חיי, וועט מען נעהט צום טיך אוּן נאָך אזוינע יום־טובֿים.

„יא, דאָס איז נעווים אזא יום־טוב", בעשליסט ער פעסט אוּן עס געפעלט איהם.

אוּן נאָך מעהר זיכערער וועלט ער אין דעם יום־טוב, אז ער וויל עפּעס זאָגען אוּן דער טאַטע מאכט איהם צו דאָס מויל אוּן שעפּטשעט איהם צו:

— שטיל'ער, מען טאָר נישט רעדען.

ווי באלד אז מען טאָר נישט, איז דאָס נעווים א יום־טוב. יום־טוב טאָר מען מאקי א סך זאכען נישט טהאָן...

באלד דערהערט ער פון דרויסען קולות...

— אוי מאמע, מען שרייט! — זאָגט ער אוּן וויל צונעהן צום פענסטער'ל א קוק טהאָן.

נאָר די מאמע אוּן דער טאַטע שלעפּען איהם צוריק אוּן לאָזען איהם נישט גענהן, אוועקלעגענדיג איהם נעבען זיך.

עפּעס א מאָרגער יום־טוב, וועלט לייזער'ל נישט צופרידען אוּן קוקט מיט רוגזא אויפ'ן בוידעם, וועלכער האָט ביי איהם פערלאָרען זייז גאנצען חן, אוּן עס וויל זיך איהם אראָב, אראָב...

נאָר אויף דער גאס הערען זיך שרעקליכע קולות, יאָמערי'ן עוּ ווי פון טויזענדער לויות...

וואלט נאך אריבערגעטראטען די שוועל פון דעם בוידעם....
מיט שטרעבען צום בוידעם אליין איז לייזער'ל נישט אבגעקומען.

נישט איין מאל פלעגט ער זיך מוטהיגען, קוקענדיג אויף דעם האלב־צובראכענעם הויכען לייטער און זיך נעהמען טאקע קריכען; נאר אוועקשטעלענדיג זיך אויף דער ערשטער טרעפ פלעגט זיך דער לייטער נעהמען שאקלען און א דערשראקענער פלעגט ער אראבפליהען, אבלעגענדיג זיין נסיעה אויף א צווייטען מאל, אז ער וועט גרעסער ווערען, און וועט ניט אזוי מורא האבען. — — —

אויפ'ן בוידעם.

אייגע פון די ערהאבענע זאכען, צו וואס לייזער'ל א זעקס־יעהריג אינגעלע, האט געשטרעבט, איז געווען דער בוי־דעם פון דעם איינשטאקיגען שטיבעל, וואו זיין טאטע־מאמע האבען געוואהנט. ווי א פאעט ציהט צו די וואלקענס, צו די שטערן, צו דער לבנה, אזוי האט לייזערלען געצויגען צום בוי־דעם. אבער פונקט ווי די וואלקענס, שטערן, לבנה זיינען צו הויך און אונמעגליך צו דערגרייכען פאר דעם פאעט, אזוי איז צו הויך געווען און נישט דערגרייכבאר פאר לייזערלען דער בוידעם.

און געצויגען צום בוידעם האבען לייזערלען א סך זאכען. דארט אויפ'ן בוידעם, ווייסט לייזערל, געפינען זיך די פסח'די־גע כוסות, צוויישען וועלכע עס געפינט זיך זיין כוס, א בלויער מיט בלומען... ווייטער געפינט זיך דארטען א סך אלטע בגדים מיט א סך קנעפלעך, וועלכע וואלטען איהם זעהר גוט צונוץ געקומען, וועו ער זאל זיי אויסרייסען. ער וואלט באלד אנ'עושר, א „מיליאנער" פון קנעפלעך געווארען און אלע חברים פון דער גאס וואלטען פאר איהם דרך ארץ געהאט... אויסער כוסות און קנעפלעך, ווייסט לייזערל זיכער, אז דאס צובראכענע וועגלע ליגט אויך אויפ'ן בוידעם. ער האט אליין געזעהן, ווי מען האט עס אמאל ארויפגעטראגען און פון דאמאלט אן האט זיך זיין בענקשאפט צום בוידעם פערגרעסערט. היינט וויפיל זאכען ליגען דארט, וואס ער ווייסט נישט! אח דאס טאקי אליין פערגרעסערט זיין שטרעבען צום בוידעם. וואר ווייסט וואס פאר א בילד עס וואלט זיך פאר איהם ענטפלעקט, וועו ער

אין א האלבע שעה ארום איז ער געקומען מיט דריי בעלי בתים— דריי טאטעס — און האט גערעדט:

— דאס ערשטע מאל טרעפט מיר אזא מעשה! דאס ערשטע מאל!...

— אזוי גאר קינדער, איהר שלאגט א רבי'ן?... — האט איין בעל הבית רוהיג זיך אבגערופען — פיין! פיין! פיין! נישטא וואס צו רעדען!...

דער רבי האט זיי קענטיג דעם אמת נישט דערצעהלט און כדי צו פערגרעסערען אונזער שטראף האט ער אויסגעטראכט אויף אונז א בלבול, אז מיר האבען איהם נעשלאגען.

— נו, וועט איהר, הייסט דאס, מיר העלפען? — האט דער רבי זיך געוועדט צו די בעלי־בתים...

— שייך העלפען — האבען די בעלי בתים, ווי אין איין קול געענטפערט — מען דארף זיי „קאטעווען", אז בלוט זאל שפריצען...

קיין בלוט האט אפילו נישט געשפריצט, מען האט אונז מיט רחמים געגעבען נאר צו צעהן שמיץ — די בזיונות אבער האבען אונז וועה געטהאן, שטארק וועה געטהאן! אזוי, אז די פאר פרייע יום־טוב טעג איז אונז נישט אייגענאנגען און מיר האבען געמוען אויף זיך דאס צוויטע מאל מאכען די רעוואלוציע מיט מעהר שכל...

ענדליך, אז מיר האלטען שוין אריינגעפאהרען אין האלב „אקדמות" פאלט דער רבי אויף א פלאן (קיין נאר איז ער נישט געווען) און רופט זיך אן מיט זיין שטענדיגער שטרענגער שטימע:

— נו, נענוג! דאס וועלען מיר „קאנטשען" מארגען; איצט נעהמט נעפינט רות...

ווי פון הימעל אראבגעפאלען פיהל איך זיך נאך דער גזירה. ס'טייטש נישט ענדיגען אזא פרעהליכעם שפיעל?... און איך בונטעווע מיין חבר מיט'ן פוס:

— מען דארף קאנטשען!..

און מיין חבר איז אויך קיין נאר נישט און בונטעווט א צווייטען, און דער צווייטער איז אויך קיין נאר נישט און בונטעווט א דריטען, ביז אונזער גאנצער חדר צובונטעווט זיך און אלע שרייען ווי אין איין קול:

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

אונזער בייזער רבי, דערזעהענדיג אזא מיאוסע מעשה פון זיינע ביזהעריגע שטילע, געהארזאמט חדר אינגלאך, האט זיך אין גאנצען פערלארען. זיינע אויגען האבען זיך מיט בלוט אנגע־גאסען, די באקען זיינען ווי אייגנעפאלענער נעווארען און ער האט זיך אין גאנצען געטריסעלט, נישט וויסענדיג וואס צו טהון, ווי אייגצושטילען די מרידה און ער האט קוים נעקענט זשיפען:

— רות, זאג איך אייך!... רות!...

— אקדמות! אקדמות! האבען מיר זיך געהאלטען פעסט...

. . . . . .

. . . . . .

דער סוף פון דער מעשה איז פאר אונז טרויעריג געווען. דער רבי, ווי א צורייצטער האהן, איז ארויסגעלאפען פון חדר און

מיר האבען אויסגעשאפען א געלעכטער, פאר וואס מיר וואלטען אין אן אנדער צייט בעקומען א שעהן ביסעל פעטש און האבען געגומען ווייטער זינגען:

גוי׳ אלו רקיעי קני כל חורשתא.

— רקיעי — די הימלען! — האט דער רבי אונז דאס ווארט פערטייטשט און געטריבען ווייטער:

— זאגט, קינדערלעך, זאגט, דער טאג שטעהט נישט, מיר דארפען נאך לערנען רות אויך, היינט איז דאך בלויז א האלבער טאג... נאך מיטאג פריי!...

דאס ווארט „פריי" האט דער רבי נעדריקט, ווי ער וואלט אונז וועלען דערמיט אונטערקויפען, אז מיר זאלען ניט בעטען „פערטייטשען". פון איין זייט האט ער געווירקט, פון דער צווייטער זייט האט ער דערמיט נאך ערגער געמאכט, ווייל פרעהליך ווערענדיג פון דאס ווארט „פריי" האט זיך אונז פערוואלט לוסטיג מאכען איבער אונזער בייזער רבי׳ן און יערער תלמיד פלעגט אלע ווייל אן אנדער ווארט פרעגען:

— וואס טייטש כלול נפי?

— וואס טייטש באדישתא?...

— וואס טייטש טרשותא?...

און נאך יערער פראגע פלעגט זיך גלייך הערען א שאס פון מויל — א הילכיג געלעכטער...

און דער רבי, דער בייזער רבי, האט מוטהלאז געווישט דעם קאלטען שוויים פון שטערן, צוויי ווערטער פלעגט ער אב־טיישען, צעהן דורכלאזען און פלעגט זיך בעטען אליין:

— זאגט קינדערלעך, זאגט! באלד דארפט איהר שוין נעהן פריי, און איהר האט נאך קיין רות נישט נעלערנט...

און מיר זאגען ווייטער און שטעלען זיך אב ביי שווערע ווערטער, און שלעפען דעם רבי׳ן פון „מטה לוי", אווו ער זוכט „ראטונאק" און קען נישט געפינען...

— נו, נעהמט, געפינט אקדמות! — האט ער מיט אונגעוועהנליכען כעם א קאמאנדעוועט געטהאן.

איך ווייס נישט, צי דערפאר וואס מיר האבען זיך געפיהלט שווין האלב פרייע אינגלעך, צי האבען מיר זיך געשטויסען, אז דער רבי אונזערער, דער למדן, האט מורא פאר אקדמות'ס מאד־נעם תרגום — אזוי צי אזוי — די מורא איז עפעס פון אונז אין גאנצען אראב און מיר האבען זיך פאר שמחה צעזונגען:

אקדמות מילין ושריות שותא
אולא שקילנא הרמן ורשותא.

דערביי האבען מיר זיך אבגעשטעלט און געווארט, אז דער רבי זאל אונז „טייטשען". דער רבי אבער האט זיך אריינגעקוקט מיט דאם נאנצע בערדיל אין „מטה לוי" און האט געזוכט עפעס דארטען, נעזוכט מיט שרעקליכע ווילדע בליקען...

— נו, רבי... — האב איך זיך אבגעשטעלט — פער־טייטשט אונז...

— זאגט, קינדערלעך, ווייטער... זאגט... — האט דער רבי פון אונטער „מטה לוי" ווייך ארויסגערעדט...

דאם ערשטע מאל האבען מיר דערהערט פון אונזער בייזען רבי'ן דאם ווארט „קינדערלעך", דאם ערשטע מאל האט זיין קויל אזוי ווייך געקלונגען.

דאם האט אבער נישט געווירקט, מיר האבען אלע ווי אין נעראנק „יד אחת" נעמאכט נישט ריהרען זיך פון ארט, וואו ער וועט אונז נישט איבערטייטשען יעדעם ווארט בעזונדער.

— נו, רבי! — האט שוין נאך א תלמיד געמאהנט א בי־סעל מיט עזות — פערטייטשט!...

דער רבי האט ארויסגענומען דאם בערדיל מיט די אוי־גען פון „מטה לוי" און האט קוים ארויסגערעדט:

— אקדמות — איידער איך הויב אן, מילין — וועלטער, ושריות־שותא... נו, זאגט, קינדערלעך, ווייטער... האט זיך דער רבי געבעטען און האט נעווישט דעם שטערען...

— אקדמות נאר... — האט דער רבי זיך ווי א קרים געטהאן, — וואס דארפט איהר אקדמות ?...

— דער טאטע האט געהייסען... האב איך זיך געהאלטען ביי מיינס, וויסענדיג, אז מיין טאטע איז ביים רבי'ן א גוטער בעל הבית.

— נו, מילא, אז דער טאטע ווייל אקדמות, זאל זיין אקדמות. מהיכא תיתי — האט ער אונצופריעדען ארויסגעברומט און דער רבי האט געשיקט די תלמידים, וואס וואהנען נאהנט פון חדר, ברענגען שבועות'דיגע מחזורים.

עס איז געווארען לעבעדיג, די איננלעך האבען זיך מיט געפילדער ארויסגערייסען פון טיש און ארויסגעכאפט זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס האט זיך געהערט דער פרעהליכער אויסגעשריי : אקדמות !...

— אקדמות ! — האט דער רבי געברומט, ווי דאס ווארט „אקדמות וואלט איהם עפעס גערייצט...

באלד האבען די פיער איננלעך געבראכט די שבועות'דיגע מחזורים, דער רבי האט די מחזורים בעטראכט מיט קרומע בליקען און זיך גענומען אויסקלויבען א מחזור פאר זיך...

ער האט געקליעבען עטליכע מינוט און האט עפעס געזוכט. נאר דאס, וואס ער האט געזוכט האט ער נישט געפונען, ווייל ווי עס האט זיך שפעטער ארויסגעווייזען, האט נעביך אונזער רבי, דער למדן, געזוכט א מחזור מיט „עברי־טייטשט"... מיט א כעס האט ער גענומען דאס מחזור וואס יאשקע־חייקעלס האט גערבראכט מיט די פירושים „מטה לוי", „בית לוי" און „מעשה אורג" — דאכט זיך געגוג פירושים, נאר דער רבי האט געבענגט נאך א פיערטען, וווייבערישען פירוש — נאך א ביסעלע „עברי טייטש"... ער וואלט נאר גענעזען געווארען... עס פערשטעהט זיך, אז דאס האב איך ערשט שפעטער מיט די איבעריגע תלמידים פערשטאנען...

צו גרויסע מחלוקות. און וואו עס פלעגט האלטען שמאל, פלעגט ער רופען צו הילף דעם תוספות, דעם „מהר"ם שיף", דעם „נחל יהושע", דעם „באר יצחק", און נאך, ביז ער פלעגט ארויס ווי א העלד, א בעזיגער און פלעגט א ווייל אברוהען, גלעטענדיג דאם שפיצינע בערדיל...

און מיר, חדר־איינגלעך, האבען געמיינט, אז גרעסער פאר אונזער רבי'ן אין לומדות איז נאר אין דער נאנצער וועלט בישטא און אונזער מורא פאר איהם איז פון טאג צו טאג גע־וואקסען.

אגב פלעגט ער נאך אונזער מורא פערשטארקען מיט א קלאפ, א שמיץ און אנדערע מיטלען פון א הערשער...

עס פערשטעהט זיך, אז קענען קלעפ פלעגען מיר שטארק, שטארק פראטעסטירען... מיט וואס פאר א העזה שלאגט ער אונז, 12—13 יעהריגע איינגלעך! א שאר נאר, וואס פראטעס־טירען פלעגען מיר אלע אונטער די אויגען, געהענדיג מיט צור־קלאפטע זייטען, צופאטשטע באקען א היים; אין די אויגען דעם רבי'ן האבען מיר קיינמאל די העזה און דעם שכל ניט געהאט צו פראטעסטירען. און עס איז טאק שווער געווען: געה פראטעס־טיר קענען ר' משה חיים ברוך'ס, אזא למדן! עס האט טאקי קיין פנים, חוזק ווי אלט מען פון אונז געמאכט.

דארף זיך אבער טרעפען צום גליק אדער צום אונגליק א מעשה, אז מיין טאטע, וואס האט פאר מיר נעצאהלט 20 קערבליך א זמן — און נעצאהלט גוט, אלע חודש 4 קערבליך — אז מיין טאטען פערוועלט זיך אז דער רבי זאל מיט אונז שלשת ימי הגבלה לערנען אקדמות און רות...

און איך קום צו נעהן אין דער פריה אין חדר און זאג ארויס מיין טאטענס בעפעהל:

— רבי, דער טאטע האט נעהייסען, איהר זאלט מיט אונז לערנען אקדמות און רות...

די מרידה ביי אקדמות.

„שלשה ימי הגבלה" איז דאָס געשעהן, וועו אויף אונזערע הערצער איז נעווען פרעהליך, וועו מיר האָבען שוין געפיהלט די האלבע פרייהייט, וואָס מיר וועלען געניסען די דריי טעג, לערנענדיג נאָר צו האלבע טעג אוו די גאנצע פרייהייט וואָס מיר וועלען געניסען איז די פיער טעג: ערב שבועות, צוויי טעג שבועות אוו „אסרו חג"...

עה, פרייהייט, פרייהייט! אזוי שרייט זיך מיר אצונד נישט־וועלענדיג אוים אוו איך דערמאן זיך אָן דער מרידה, וואָס מיר, חדר־אינגלעך האָבען, דערשמעקענדיג די פרייהייט, געמאכט ביי אונזער רבי'ן איז חדר אוו, וואָס ער האָט איינגעשטילט, ווי דער שטייגער איז, מיט שמיץ...

א בייזער, א שטרענגער איז אונזער רבי, ר' משה חיים ברוך'ס, געווען אוו א גרויסער למדן, דער ערשטער למדן איז שטאדט. גרויסע אידען מיט בערד האָבען פאר איהם אבשיי געהאט, אוו מיר, חדר־אינגלעך, האָבען מורא געהאט. עס איז געווען ענוג, אז ער זאָל זאָגען, דאכט זיך, נאָר שטיל: „נעהמט די גמרות", אז אונזערע הערצער זאָלען זיך אָנהויבען וואַרפען פאר שרעק.

יאָ, א גרויסער למדן איז ער געווען. מיר האָבען עס געפיהלט, לערנענדיג ביי איהם מסכת בבא קמא, אוו דערהויפט דעם פרק „מרובה". אין „מרובה" האָט ער געוויזען גרויסע קונצען. ער פלעגט אויף איין רישלקיש'ן אבשטעהן גאנצע שעה'ן, אויף די תנאים א גאנצען נאָכמיטאג צייט אוו פלעגט זעהן זיי אלעמען אויסגלייכען, אבשלאָגען אלע קשיות, נישט דערלאָזען

און דער אבגלאנץ פון דער פרייד בלייבט ביי חייקען אויף א גאנצען טאג. פאר נאכט קומט בערעל אהיים, און זי פרעגט איהם:

— נו, בערעלע, היינט האט דיר קיינער ניט געשלאגען?

— די אינגלעך ניט, נאר דער רבי... — ענטפערט בערעל אומעטיג. דערצו האט שוין חייקע קיין מיטעל ניט. געלד פאר'ן רבי'ן האט זי ניט און באב עסט ער ניט — עס שאדט איהם צום געזונד.

— ער שלאָגט דיך ניט, בערעל — הא? — פרעגט זי בעזאָרגט.

— ניין מאמע! — ענטפערט בערעלע פערשעמט.

— איך נעהם זיך פאר איהם שטענדיג אן! — שרייט דער קונדס אוים מיט חיין — ניט אמת, וואָס? זאָג בערעל!

בערעל שווייגט, נאָר אין זיין שעמערינען שמייכעלט שטעקט א בעשטעטיגונג.

— נו, ווילסט אביסעל באָב? — פרעגט זי דעם קונדס'ל.

דער קונדס דערפרעהט זיך און פערשעמט זיך צוואמען.

— אומזיסט וויל איך ניט... איך וויל קויפען...

— האָסט דען געלד? — שמייכעלט נוטהערציג די אלמנה.

— באָרגען... איך וועל אייך מאָרגען אָבגעבען, אויף נאמנות!

— נו, איך באָרג דיר, ביזט אודאי אן עהרליך איינגעל!— ענטפערט חייקע נעריהרט און שיט איהם א פול מעסטעל באָב אין די ביידע אויסגעשטעלטע, דארע און קויטינע הענדטלעך אריין.

— א דאנק... זאָגט ער ארוים ווי צוטומעלט פאר גליק. באלד אבער חאפט ער זיך, אז מען דאנקט נאָר פאר א מתנה, ער אָבער נעהמט דאָך בלויז אויף „בארג", פשדריכט ער זיך:

— מארגען בעצאָהל איך אייך!

חייקען מיט'ן טאָפ רינגלען דערווייל ארום די אלע איינגעהר, וואָס האָבען שוין אבגעלערנט דעם פריהמארגענדיגען „שיעור". וועד עס קויפט פאר באָאר, וועד אויף באָרג און וועד עס בעטעלט מיט שטומע יתומרינע בליקען.

חייקע שטעלט אלע צופרידען, און אז זי נעהט אוועק זאנצט דער גאנצער תלמוד־תורה־הויף פאר פרייד.

אריינגעהענדיג אין דעם גרויסען תלמוד־תורה־הויף, וואס איז ארומגעצוימט מיט א הויכען לאנגען פארקאן, האט זי דערפיהלט, אז איהר לעבען איז נאך ניט אזוי פינסטער, ווי זיי מיינט, אז זי לעבט און ברענגט נוצען מיט איהר לעבען.

אין דעם דאזיגען גרויסען הויף, צווישען די פיעלע אבנעריסענע ארעמע תלמוד־תורה אינגלעך, געפינט זיך אייניער, אויך אן אבגעריסענער ווי אלע איבעריגע, און א יתום — דאס איז איהר בערעלע; איהר טהייערער קדיש.

— בערעלע! די מאמע מיט'ן באב איז נעקומען! הערט זי, אריינגעהענדיג אין הויף, ווי קינדערשע שטימען רופען.

איהר הארץ הויבט אן קלאפען פאר פרייד, איהרע אויגען אונטער'ן קאפ־טיכעל שיינען.

— בערעלע! — רופט זי מיט נחת.

און עס בעווייזט זיך א בלאס אינגעלע, מיט צוויי שוואר־צע אויגעלעך און מיט א צודראפעט שפיץ נעזעלע, ער לויפט צו צו דער מוטער און לאזט פערשעמט אראב די אויגען.

— בערעלע! האסט שוין געלערנט? — פרעגט זי מיט לעבשאפט.

— שוין צוויי מאל!— ענטפערט פאר בערעלען א צוויי־טער מיט א פנים פון א רעכטען קונדס, און לאזט ניט אראב די אויגען פון טאפ מיט באב, וואס איז איבערגעדעקט מיט א זישט זעהר קלאר, פון פארע דורכגעפייבטען טישטוכעל.

— און וועד ביזטו? — פרעגט חייקע מיט א גוטמוטיגען שמייכעל, קוקענדיג דא אויף איהם, דא אויף איהר בערעלען.

— אייער בערעלעם א חבר! — שיסט אוים דער קונדס'ל מיט נצחון, און קוקט אויפ'ן טאפ מיט באב.

די אידענע מיט'ן באָב.

דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס חייקע די אַלמנה, א הויכע דאַרע אידענע מיט גוטע שוואַרצע אויגען, וואָס מען זעהט זיי קוים ארויס פון אונטער'ן טיפּ אראָבגעלאָזטען קאָפּ־טיכעל— דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס זי קאָכט צום פערקויפען, איז אין די נאסען, וואו זי נעהט אום, זעהר א גאנגבארע סחורה: מען רייסט זיי פון די הענד. ערשטענס איז באָב בילליג — א קאָפּיקע א מעסטעל; און צווייטענס קויפט זי זעהר גוטען באָב און קאָכט איהם אויס זעהר ווייך. וועד עס קויפט ביי איהר איין מאָל, וועט שוין א צווייטען מאָל זי זוכען. אזא נאָמען האָט איהר באָב! זי זאָל זיין בעזאָנדערס שטאָלץ אויף איהר סחורה, קען מען ניט זאָגען: משטיינס געזאָגט, דער גאנצער יחוס פון באָב! אז „ער" האָט נעלעבט און האָט געקנעלט מיט אלף־בית קינדער, איז איהר נעוועזען אביסעל בעסער! האָבען איהר א זעכציג קינדער נערופען „רביצין". אוודאי איז „רביצין" שעהנער, ווי באָב־אידענע... וואָס זאָל מען אבער טהאָן? דאַרף „ער" קרינען די סוכאָטע און אוועקשטארבען! מסתמא האָט נאָט אזוי נעוואָלט.

אבער מאנכע מינוטען פון גדולה גיעט איהר אויף דער מסחר פון באָב, און ניט נאָר גדולה, נאָר אפילו שמחה און נחת.

ווי געזאָגט, האָט זי איהר באָב זעהר לייכט פערקויפט אין די ארעמע נאסען. ארומנעהן אין די הייזער מיט'ן באָב האָט זי ניט נעברויכט; נאָר אין איין הויף פלעגט זי מיט א בעזונ־דער שמחה און נדולה ארייננעהן מיט איהר סחורה. אבער ניט צוליעב פּריוון, נאָר צוליעב נאָר עפּעס אנדערס...

שמחה האט ער בעקומען פלינעל.

א קליינינקייט: ער, לייבעלע, א שנעק פון 12 יאהר, נעהט אין טאטענס שטיוועל, אין אזוינע גרויסע!...

און פאר נליק, שפרינגט ער אונטער, חאטש ער ווייס, אז פאר די שטיוועל איז עס ווי דער טאטע זאגט: „איין אמת'ע הרינה"...

וועל? דעם רעכטען אויפ'ן לינקען פוס? ! צעקרימען ווילסטו זיי? !

לייבעל בלייבט שטעהן, ווי א פערשולדינטער. אהן א ווארט פערטיידיגונג, ווי אין דער אמת'ן — מיט וואס קען ער זיך פערטיידינען נענען אזא עולה, ווי ער האט נעטהאן? אנטהאן דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס !...

מישט זיך אבער ווידער אריין די מאמע (א, די מאמע, די מאמע, לאנג לעבען זאל זי !...) און זאגט:

— פון וואנען זאל ער, נעביך, וויסען, ווי מען מהוט אן א פאר שטיוועל? דו האסט א סך פאר שטיוועל איהם נעמאכט („נעבויט" ווילט זיך חיים'ען פערבעסערן. נאר ער בלייבט ביים וועלען). די „חאדאקעם" וואס ער טראגט, זיינען איינפיסינע.

ביי אזא מין נערעכטיגע פערטיידינונג ווערט שוין לייבעל שטאלץ און טרייבט שוין אפילו איבער די מאס. ער ניעט, וועגדעניג זיך צום טאטען, א נעשריי:

— ניעב מיר די שטיוועל ! די שטיוועל ניעב אהער !...

איצט דערפיהלט זיך חיים שולדיג ! האט קיין מוט ניט צו אנשרייבען אויף לייבעלען, וואס איז עובר אויף „כבוד אב" און ער ניעהט איהם צוריק די שטיוועל, און לייבעל טהוט זיי שוין אן ווי נעהעריג איז.

— אט אזוי ! לויבט חיים.

אז ער קוקט זיך אבער צו, ווי אזוי לייבעל מאכט דעם ערשטען טריט, קען ער זיך ניט איינהאלטען און ניעט איהם א רוף צוריק:

— ווי אזוי נעהסטו? קרים ניט די אבצאסען. נעה ווי א מענש !

נאר לייבעל הערט שוין נישט ! ער האט שוין האסטיג נעעפענט די טהיר און ער „שוועבט" שוין, אין די גרויסע שטיוועל, איבער דער בלאטיגער נאס און איהם דאכט זיך, אז פאר

און יענע שיך פון שטוב, וואס זיינען שוין לאנג אפילו, דאך אמאל ניי געווען... וויל זיך איהם אבער ארויסגעהן אין מארק אריין, וועו מען וויל נראד שיקען איין עלטערן נאך א האלבען הערינג, למשל:

— וויפסט געהן אין מארק אריין — זאגט איהם חיים כלומרשט בייז, וואורום אין אמת'ן האט ער איהם ליעב — נעה אין די „חאראקעס".

— אין די חאראקעס! — פערקרימט זיך לייבעל וויינענדיג, — עס איז דאך קאלט.

— קאלט? טא זיץ אין שטוב! — ענטפערט חיים.

— אין שטוב, אין שטוב! — וויינט לייבעל — א נאנצען טאג אין שטוב?

— מילא, גיעב איהם שוין די שטיוועל! — מישט זיך אריין די מאמע, — זאל דאס קינד זיך אביסעל דורכלופטערן. ער וועלט דאך נעביך פארזעסען.

— ביזט א בעל צדקה! — בייזערט זיך חיים און הויבט אן, פון דעסטוועגען, אראבצושלעפען די שטיוועל, פריהער פון לינקען, דערנאך פון רעכטען פום, ווי עס שטעהט ערגיץ אין א ספר (חיים איז א איד וואס קען לערנען!)

— נא! — זאגט ער ארוים, וועגדענדיג זיך צו לייבעלען מיט א טאן, אין וועלכען עס הערט זיך: נעהם מיין נשמה!

לייבעל, וואס פערשטעהט ניט, ווי גרוים דער קרבן איז, וואורפט שנעל פון זיך אראב די חאראקעס מיט א שטראהלענדיג געזיכט הייבט ער אן ארויפציהען דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פום...

דערזעהענדיג אזא ווילדען טעות, וועלט חיים ווירקליך בייז אוו, אהן א וואלט צו רעדען, נעהמט ער צוריק די שטיוועל.

— פאר וואס? — פרעגט לייבעל מיט א נעקלעמט הערצעל. אויסשטעלענדיג אויפ'ן טאטען די פערטערטע אויגען.

—דערפאר, וואס דו ביזט א גוי. ווי טהוט מען אן שטי-

שטיוועל", בענוצט זיך דאָך דאָס נאָנצע הויז־נעזינד, איבערהויפט הערבסט און ווינטער צייט, און דאָס איז פאר די שטיוועל נע־ווען, ווי חיים פלעגט זיך בייז אויסדריקען „אן אמת'ע הריגה"— מען קויפט זיי ממש אוועק פאר דער צייט! אט, למשל, די יעצ־טיגע פאר שטיוועל, וואָס ער האָט ערשט סך הכל מיט 5 יאָהר צוריק געבויט, האָבען שוין דריי לאטעם און וואָלטען, עס זאָל נאָר זיין נערוים אין קעשענע און פרעהליך אויפ'ן הארץ, נע־דארפט נויטיג ווי דאָס לעבען, א פיערטע לאטקעלע.

מילא, אז דאָס ווייב, וואָס האָט נעבעך זיהר צערישענע שיך, טהוט זיי אָן אין דער פריה, ווען חיים שלאָפט נאָך און נעהט אין זיי נאָך וואָסער, איז א האלבע צרה; ערשטענס איז זי אן „עלטערער מענש" מיט שכל, און וויס, ווי אזוי מען בע־נעהט זיך מיט א שטיוועל (חאָטש, איינענטליך, איז דאָס א מאנסביליעש זאָך...), צווייטענס האָט זי טאקי קיין עין הרע אויף א גרויסען פוס, פונקט ווי זיינער, און דאריבער שאדט איהר מריט ניט אזוי שטארק. די זעלביגע זאָך איז מיט די עלטערע קינדער, וואָס האָבען אויף נעבעך אלע צערישענע שיך, וואָס נעעצן און קוויטשען, ווי מען שטעלט זיי נאָר ארוים אויף דער בלאָטיגער גאס. און זיי, וואָס נעהען זומער־צייט ארום באָר־פיס, האָבען אויף קיין עין הרע ניט, גרויסע פיס און פון זייר ערם א טריט קען אויף אזוי שטארק א שטיוועל נישט לייד־ען. דאָס אונגליק איז נאָר מיט לייבעלען, מיט'ן 12 יעהרינען מו־זיניקעל, וואָס האָט לחלוטין קיין שיך ניט און האָט, בערך א קליין פיסעל, און אָט זיין פיסעל איז שוין א הריגה פאר'ן שטיוועל....

חיים, וואָלט איהם אפילו ניט געלאָזט זיי אָנטהאָן: אין חדר נעהט ער שוין דעם לעצטען ווינטער סיי ווי סיי ניט. ער אליין לערנט מיט איהם א שטיקעל חומש. ארויסגעהן אויפ'ן הויף, קען ער אין די „חאדאקעס*.) וואָס זיינען ספעציעל נע־מאכט געוואָרען צו פערשאנעווען די איינציגע פאר שטיוועל

דעם טאטענ׳ס שטיוועל.

אלע ווייסען, אז שטיוועל „מאכט מען" און א הויז בויט מען. חיים, אן ארימער טאטע פון 5 קינדער מיט א צוגאב א ווייב, איז קיין משוגענער ניט געווען, פון דעסטוועגען פלעגט ער שטענדיג זאגען: מען דארף בויען א פאר שטיוועל, אדער: איך האב, גאט צו דאנקען, אויפגעבויט א פאר שטיוועל... און זאגען פלעגט ער דאס ניט אין א וויץ — חיים׳ען איז ניט נעלעגען אין קאפ זיך צו ווי׳צלען, — נאר אין ערנסט. דערפון קאן מען שוין פערשטעהן, ווי ווייט חיים׳ען איז שווער אנגעקומען צו מאכען זיך א פאר שטיוועל. און נישט אפט, פערשטעהט זיך, איז חיים אין שטאנד צו בויען זיך שטיוועל: אין משך פון צוואנציג יאהר גאך ויין חתונה, האט ער זיך סך הכל געבויט דריי פאר שטי־וועל. עס איז לייכט אויסרעכענען, אויף ווי פיעל יאהר עס מאכט אוים א פאר שטיוועל און צו בענרייפען, ווי פיעל לאטעס א פאר שטיוועל האט מיט דער צייט בעקומען...

חיים פלעגט זאגען, אז ווען עס זאל זיך ווענדען נור אן איהם אליין, וואלט ער נעטראגען א פאר שטיוועל בי׳ן טויט אריין; וואהרום ער ווייסט, ווי אזוי מען דארף זיך בענעהמ מיט א פאר שטיוועל: ער פערשטעהט ווען די פאר שטיוועל זיינען דאהשטיג, און ווילען א טרונק, נאטירליך ניט קיין וואסער. נאר „רזיענץ", ווען ער פלעגט קויפען פאר דער לעצטער קאפיקע— און ווי אזוי זיי אבצוהיטען פאר איין אונגליק, ווי א פלאצונג פון דעם לעדער, א ריס א. ד. ג. איז אבער איין אונגליק, אז מיט די שטיוועל, וואס נעהערען איהם אליין על פי דין און על פי יושר, און מען רופט זיי טאקי אין שטוב: „דעם טאטענס

האט ער זיך נאר מיאוס געמאכט. און ער זאגט זיך אליין מוסר:

— פרעסער! אז מען נעהט ניט, עסט מען ניט. לייגט מען אין געהאקטע וואונדען...

און דער פינגער שווייגט אויך ניט. ער הויבט אן וואס א מינוט שארפער און שארפער צו שניידען. אבער זעלינ שטארקט זיך: ער קרעכצט ניט. ער בעשלוסט אפילו זיך זעצען צו דער ארבייט און זאל געשעהן מיט'ן פינגער וואס עס זאל געשעהן: ער מעג איהם אפילו פערליערען: צו אלדי שווארץ יאהר מיט'ן פינגער, מיט דער גאנצער האנד!...

און עסט אויף איינע. ער וויל נעהמען א שטיקעל ברויט. נאר קיין אננעשניטענע אויפ'ן טיש איז ניטא. יעדער האלט נעבען זיך א שטיקעל, און ער אליין זאל נעמען צו זיך דעם לאבען און אבשניידען האט ער היינט ניט קיין העזה, און ער עסט אהן ברויט.

— ווייז, ווייז דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטען ציפע. זעלינ לאזט דאס עסען, און חאפט זיך מיט אימפעט ווייזען דעם קראנקען פינגער, זאל זי טאקי זעהן. זאל זי ניט מיינען...

— א פינגער ווי א בארג! — זאגט ציפע און קעהרט נלייך אב דעם קאפ. ער וועט צורייבען א וואך, אויב ניט מעהר.

לייזער ניעט א קרומען בליק אין זעלינ'ס ווינקעל. זעלינ ווערט צוטומלט, און פאר צוטומלונג נעהמט ער נאך א קאר־טאפעל, נאר ארבשלינגען קען ער בשום אופן ניט, ער ווארגט זיך מיט איהר. די אויגען ווערען אננעלאפען מיט בלוט, אין די שלויפען האקט און דער פינגער קעהרט ממש וועלטען, ער שטעכט און רייסט און בריהט...

זעלינ דערשלינגט ווי עס איז די קארטאפעל און א קרעכץ נעבענדיג הויבט ער זיך אויף און נעהט אוועק צום בעט, און בעשלוסט, אז ביז וואנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיי־לען וועט ער צום טיש, עעסן אפילו, ניט צוגעהן.

צוקומענדיג צום ווינקעל בעט, ווארט ער דאך, אז מען וועט איהם איינלאדען צום קרופניק, און עס קען זיין, אז ער וואלט אפשר נעבראכען דאס ווארט און נענאנגען... ציפע איז זעהר א שלעכטע בעל־הבית'טע, קרופניקעס, אבער, א מכה איהר, קאכט זי זעהר נוטע, צום קרופניק אבער לאדעט מען שוין איהם ניט און זעלינ האט חרטה, וואס מיט די פאר קארטאפעל

— וואו איז דאס ערגיץ זעלינ? — פרעגט פלוצים ציפּע, וועלכע זיצט שוין אויף ביים טיש.

זעלינ רעכענט ניט פאר איבריג צו געבען אן ענטפער דורך א קרעכץ, און זאל מען שוין דאַרט ביים טיש ערקלערען וואס מיט איהם איז... ער שטרענגט אן די אויערן.

— זעלינ איז א חולה! הערט ער לייזער'ס אירגנישען טאָן.

— זעלינ! — רופט ווידער לייזער.

— הא! — רעדט זעלינ שוואך ארויס, און ווארט אויף א איינלאדונג צום טיש...

— פון דעסטוועגען געה צום טיש! — רופט לייזער פון יוצא וועגען.

„פון דעסטוועגען" — — וואס עפעס פון דעסטוועגען" — קריטיקירט ער אין נעראנק דעם בעל הבית'ס טאָן, און ער איז זיך נוקם און שווייגט, חאטש ער וויים, אז די נקמה איז א געפערליכע. יערע מינוט, יעדער רגע ווערט אין שיסעל וועניגער.

— וואס? א פינגער רייסט איהם מסתמא? — פרעגט ציפּע קאלט, ווי איהר נעהט די גאנצע מעשה ניט אָן.

— וואס דען? — ענטפערט נאך קעלטער לייזער — וועמען זאל רייסען א פינגער אז ניט איהם? — זעלינ, נעה צום טיש... זעלינ גיט א קלעפ אהין און אהער, אהער און אהין, און ווי ער וואלט אויף זיך אליין קיין דעה ניט האבען, נעהט ער צו צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפּיץ בענקעל און ער הויבט ניט אויף די אויגען.

— לעג איהם אריין אין טעלער'ל א פאר קארטאפעל,— וועגדעט זיך לייזער צו ציפּען. ציפּע רוקט איהם אונטער א טעלער'ל מיט עטליכע קארטאפלעם און זעלינ מאכט זיך האַרץ

זעצט ער זיך עסען ווי אן ארעם בחור און עסט אלע מאל וועני־
גער וויפיעל ער וויל, ווייל איהם דאכט זיך אלץ, אז לייזער
קוקט איהם אין מויל אריין און רעכענט זיך צי לוינט איהם צו
האלטען אזא עסער, א פשיטא שוין היינט וואס ער האט גאר
נישט פערדיענט...

און די פראגע „עסען צי ניט" פילט אן זעלביג'ס מח און ער
פערגעסט אויף א ווייל דעם וועהטאג.

אט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטען — די צוויי
פועלים. זיי קוקען צום קיך־טהיר, פון וואנען ציפע דארף עפעם
אריינטראגען. עס גערויערט עפעם צו פיעל. לייזער ווערט בייז
און גיעט א ברום:

— וואס פארקעסטו זיך דארטען? דיינע שעהנע מאכלים!
זעלביג דערשרעקט זיך פאר'ן בעל־הבית'ס שלעכטען הומאר. צו־
נעהן צום טיש איז איצטער א סכנה. ער זעהט ווי די פועלים,
וואס האבען געזונדטע פינגער און האבען עהרליך דעם גאנצען
פריהמארגען געארבייט, ציטערן אויך ווי א פיש אין וואסער,
קייען די שטיקלעך ברויט און קענען דוכט זיך ניט ארבשלינ־
גען... און זעלביג בעט גאט, או מען זאל גאר ביים טיש פערגע־
סען, אז עס עקזיסטירט דא ערגיץ אין שטוב, אויפ'ן בעט ערגיץ,
נאך א פועל, וואס מען רופט איהם זעלביג... זאל מען איהם לאז־
זען זיצען רוהיג, זאל ער ניט דארפען בעגענענען זיך מיט לייי־
זער'ס בליקען...

נאר עס געראט ניט. או ציפע טראגט אריין די גרויסע
שיסעל מיט קארטאפעל און די טעלער מיט די זויערע אוגער־
קעם, ווערט לייזער ווי ווייבער, ער זאגט מבינות אויף די קאר־
טאפעל און עסט מיט גרויס אפעטיט. זעלביג ווארט אויף עפעם
און דאס הארץ ווארפט זיך ווי ער וואלט ערווארטען דעם בע־
שלום וועגען זיין וויטערדינען לעבען.

נישקשה, אז ער דארף און ער ווי׳ל קאָן ער קרעכצען... ער לאכט זיך פון איהם אויס !...

אין א פאָר שעה ארום איז ציפע אריין פון קיך אין שטוב אוּן א פערשוויצטע מיט אונטערנעקאשערטע עקען פון טיכע׳ל אויף די אויערן, מיט אראבנע׳לאזענע הענד אוּן מיט א שטרענגען פנים, האָט זי אבגענעבען א ראפּארט:

— דער אנבייסען איז שוין פארטיג ! מען דארף גרייטען צום טיש.

זע׳ליג, וועלכער פלעגט אלע טאג דעם ראפּארט אבווארטען מיט גרויס אונגעדול׳ד אוּן אויסהערען ניט אהן פרייד, האָט איצט דערפיהלט זיך ווי פערלאָרען, ער האָט אראבנגעלאזט די בליקען צום פינגער, ווי ער וואָלט איהם אן עצה געפרעגט :

— קען איך נעהן צום טיש עסען ? נענעהט האָב איך היינט ניט... ווי זאגסטו — עס פאסט ?

דער פינגער האָט אבער נאָך שטרענגער געקוקט. גלייך א שטארקען שטאָהן געטהאָן אוּן גאָר נישט געענטפערט.

זע׳ליג האָט געזעהן, ווי ציפע שפּרייט אוים איבער׳ן האלבען טיש א טישטוך, לעגט אוועק א לאבען ברויט מיט א מעסער אוּן זי לאָזט זיך נעהן צוריק אין קיך. וויעדער זעהט ער, ווי די צוויי פּועלים איידער זיי נעהען זיך וואשען, ברעכען אב צו ביסען ברויט ער לחשבון אוּן קייען מיט אפּעטיט. דער זינגער שטעכט איהם וואָס א רגע מעהר, ער איז אן אמת׳ער חולה. דער קאָפּ אפילו טהוט איהם אויך וועה, אוּן דאָך, ווי צו להכעיס ווי׳ל זיך איהם היינט מעהר עסען ווי אלע טאָג, אוּן גאָט וויסט, צי וועט ער האָבען כח אייניזיצען אזוי אויפ׳ן בעט אוּן ניט נעהן עסען...

צוצוגעהן אבער צום טיש דארף מען האָבען אויך א כח. וואר־זשע נעהמט מען איהם ? מה דאָך אז ער נעהט אויף אין דער פריה א פאָר הויזען אוּן פערדינט זיכערע 2—3 גילדען,

— אי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — וועגדעט זיך לייזער צו איהם, קיין קינפעטאַרין ביזט דו נאָך ניט, קיין סכנות שטעקט ניט, סיידען פאר מיין קעשענע. קרעכצען געה אין בעט...

זעהר ניט גוט, דער בעל הבית איז אין כעס טאקי... קרעכצען דארף מען ניט. וואו דען טהוט מען זיך אהין?

זעלינען פאלט נאר איין צו זאגען דעם בעל־הבית, אז מאר־גען וועט דער פינגער זיכער בעסער ווערען.

— מארגען וועל איך מסתמא קענען נעהען... שטאמעלט ער ארויס.

— איך בין גליקליך! — ענטפערט לייזער אירגאניש.

— ע, דאם איז שוין אן עולה — טראכט זעלינ — איך קוק ניט וואם דער פינגער שטעכט מיר ווי מיט נאדלען און ווייל זיך סטארען מארגען נעהען און דו — גאר נישט. ביזט א שלעכטער...

און זעלינ בעשלוסט, אז ער וועט גאר ניט בעשטעהן אן איהם. וואם שרעקט ער זיך אזוי? א נייס, אז עס רייסט אן ביי א שניידער־יונג א פינגער, מען נעהט אזוי פיעל! א קליי־ניגקייט! א פינגער איז דאך ניט פון אייזען, רייסט ער אן א מאל, איז וואם איז דאם פאר אן אונגליק! עס איז א העזה צו זיין אין כעס! זעלינ וועדט שטארק ברונזן: לא די וואם דער בעל הבית טרייסט איהם ניט, קרימט ער זיך נאך. וואם קרימסטו זיך?

און זעלינ פראטעסטירט שטארק אין הארצען קענען בעל־הבית און רוקט זיך אב מיט האלב זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אוועק, קוקט אויפ'ן פינגער, בלאזט אויף איהם און פערגינט זיך ארויסלאזען א קרעכצעלע און איז זיך נאר מחיה... מורא האבען וועל איך, וואם? טראכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצען אפטער און העכער, און ער פיהלט, אז ער איז גאר ניט אזא ציטעריגער, ווי מען מיינט...

— ביזט א חכם! — שרייט אויס לייזער קוקענדיג מיט א דאקטארישען בליק אויפ'ן פינגער — האסט געפונען א צייט וועז א יום־טוב צו מאכען.

— וואס קען איך העלפען? — פערענטפערט זיך זעלביג און שמייכעלט דאכט זיך מיט א טרעהר — דאס איז דאך ניט מיט א כיון...

— ניט מיט א כיון, יא מיט א כיון, חקר'נט זיך לייזער בייזליך — די ארבעל וואס דו האסט צו מאכען, וועלען אבער דערפון ניט וועדען פארטיג.

„גוט אבגעשפיעלט"! — „דאנקען נאט"! — טראכט זעלביג נאך דעם בעל הבית'ס ווערטער און וואלט שוין זיין גאר צופריעדען, וועז ער וואלט געהאט אזא ווינקעל וואו צו בעהאלטען זיך, אז קיינער זאל איהם ניט זעהן, ער זאל זיך קענען זיצען שטילערהייד און צוהערען זיך צום וועהטאג און פאמעלעך קרעכצען: אי — אי...

אזא ארט איז אבער ניטא, סיידען איז קיך: איז קיך קאכט אבער ציפע אנבייסען און זי איז ביים קאכען זעהר בייז און וועט איהם געווים ניט לאזען רוהיג...

ער שטעהט אין מיטען שטוב און וויסט זיך ניט צו וואס צו כאפען.

— אוי, עס נעמט! עס נעמט! פרובט ער ארויסרופען ביי לייזער'ן מיטלייד צו איהם, אויסשטרעקענדיג אין דער הויך דעם פינגער.

די צווייי פועלים גיבען אויף איהם א קוק, ווי גערעדט: ברודער! וואס קענען מיר דיר העלפען?... ווייסט דאך...

נאר זעלביגען איז זייער בליק ניט וויכטיג: איהם איז נויטיג פון דעם בעל־הבית א ווארט... לייזער אבער שווייגט

— ער מוז זיין אין כעס! שרעקט זיך זעלביג און פרובט פערגרינגערן לייזער'ס כעס מיט א קרעכץ. עס טהוט טאקי וועה, עס שניידט ווי מיט מעסער.

און זעלביג בעשלוסט זיך שווייגען, זיצען אנ'אנגעטהונע־
נער און שווייגען אין געהאקטע וואונדען; זאל זיין וואס עס
וועט זיין, וועט אויסקומען צו דערצעהלען וועט ער דערצעהלען.

די צוויי איבריגע פועלים האבען זיך שוין אנגעטהאן און
האבען זיך נעזעצט צו דער ארבייט. זעלביג האט אויף זיי גע־
קוקט מיט קנאה. אט זיינען זיי גלייקליכע מענשען, זיי האבען
נעזונדע מיטעלסטע פינגער און וועלען זיך זעצען ביז אנבייסען
און גענהען, און נאכדעם וועלען זיי זיך „איינרייבען" די גוטע
קארטאפעל מיט די אוגערקעס, מיט דעם טייערן מילביגען קרופ־
ניק פערזופען און זיך וויטער זעצען נעהען, ביז מיטאג; שען און
פיין. וואס וועט זיין מיט איהם?...

— וואו איז דאס זעלביג ערגיץ? — קייקעלט זיך א קול
פון לייזער'ן, וועלכער שטעהט ביי'ן גרויסען טיש און צייכענט
אן א סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפ איינצונעהען.

— איך בין דא... שטאמעלט זעלביג, שטעהענדיג אין וויג־
קעל. וויסט ניט וואס צו ענדיגען און בלייבט אנשווינגען.

לייזער וועט נשתומם פון ענטפער, גיט א קוק אין זעלביג'ס
וויגקעל און וויצעלט זיך:

— ביזט דא? יישר כוחך! ווילסט זיך דורכגעהן אפשר א
ביסעל שפאצירען? אין דער פריה שאדט עס נישט. עס וועט
זיך עסען געשמאקער...

— א פינגער רייסט... מאכט זעלביג א טריט נעהנטער צום
טיש, און שטרעקט אויס דעם קראנקען פינגער, מיט א מינע פון
א גנב וועו ער איז זיך מורה, אז ער האט ג'גנב'עט.

— וואס? דערהערט ניט, אדער מאכט זיך לייזער ניט
הערענדיג — וואסער ציעג?

— א פינגער אנגעריסען, וויי א גלאז! וועט שוין זעלביג
דרייסטער און האט א העזה אונטערצורוקען דעם גלעזערנעם
פינגער גלייך דעם בעל הבית אין די אויגען אריין און שמייכעלט,
ווי נערעדט: נא, האב פון מיר נחת!...

דער קראנקער פינגער.

ביי זעלינגן, א בלאסער אכצעהניעהריגער פועל, וועלכער ארבייט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאהר און בעקומט שכירות פופציג רובל א יאהר מיט קעסט, האט „אנגעריסען" א פינגער און אקוראט יענער פינגער, אהן וועלכען די נאדעל קען ניט אויסקומען, מוז איהם נויטיג האבען. ערב רייסען האט זעלינג קיין יום־טוב דערפון ניט געמאכט. ער האט אפילו גע־וואוסט, אז דעם יום־טוב פון פינגער־רייסעניש, וועט ער מוזען פייער'ן, עם העלפט ניט קיין חכמות: ער האט אבער געמאכט עטליכע טעג „נדחה", אבגעלעגט אויף מארגען, איבער־מארגען און ווייטער אויף מארגען. דעם לעצטען פריה־מארגען איז ער אבער אויפגעשטאנען מיט א פינגער, וואס האט געהאט דעם אויסזעהן פון א גלאז און מיט א שטעכעניש, וואס איז אוש אין די שפיץ פינגער פון די פים פערגאנגען. אז ער האט גע־דארפט אנטהאן דאס רעקעל און דער קראנקער פינגער האט זיך פערטשעפעט אין די צוריסענע אונטערשלאג פון ארבעל, האט ער זיך שמערצליך פערקרימט און געגעבען א קרעכץ ווי אין דער היים פאר דער מאמען:

— אי!

דא אבער, ביי'ן שניידער, האט עס קיינער נישט געהערט און זעלינג האט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען, וואס צו טהאן. ווי אזוי מעלדעט מען עס פאר'ן בעל־הבית און פאר דער בעל־הבית'טע. מען דארף האבען דערצו א כח פון א... ער וויים אליין נישט וואס פאר א כח — ער וויים נאר, אז ער וועט עס ניט קענען מעלדען.

די שוסטערין וואלט ניט אריין וואלט נאך מיט פינף קארטא־פעל מעהר געווען — אויף זיין חלק צוויי און אפשר דריי...

— איך האב מורא פאר דיר טאקי! — האט פרויד זיך ניט אונטערגענעבען.

בערציק און הערציק האבען גענומען נאך צו קארטאפעל.

די שיסעל איז נאך לעדינער געווארען, און שלמה'ן האט זיך נאך געוואלט, אזוי שטארק געוואלט שלינגען זיי, שלינגען אהן א סוף, און די פינף קארטאפעל, וואס חיענע, די מיאוסע שוסטערין, האט אויפגעפרעסען האבען איהם רוהען ניט געלאזט, און ער האט וויעדער א ברום געטהאן:

— דו שווייגסט!?... איך פלעט דיר דעם מח.

— איך לאך פון דיר! — האט פרויד זיך ניט געוואלט אונטערגעבען.

די שיסעל איז לעדיג געווארען, אויף שלמה'ן איז אנגע־פאלען א ווילדער כעס: די פינף קארטאפעל האבען איהם באמת געפעהלט און זי לאכט נאך פון איהם. — זי, וואס זי האט אזא פרעסערין פאר א קרובה. ער האט פאר כעס ניט געקענט רעדען.

ער האט נאר געוווכט עפעס אויפ'ן טיש, דאס הארץ איז געווען איבער פול מיט רציחה. פרויד האט בעמערקט זיין רציחה, און עס האט איהר אויך שרעקליך פערברענט; זי האט אפילו איין קארטאפעל ניט פערזוכט, זי האט קיין צייט ניט געהאט, און ער האט זיך אנגעפרעסען ווי א פויער און ער שרייט נאך און זי האט א געשריי געטהאן:

— גזלן דו, פרעסער, שכור!

— וואו איז די שער? די שער? די שער!! — האט שלמה פאר רציחה געשריען. איך וועל איהר פלעטען דעם מח.

און די שטוב האט זיך געהויבען אין דער לופטען..

— מארגען, אם ירצה השם, דארף מען אויך קאכען קאר־טאפעל — איך האב שוין נישט געקאכט.

— אז מען האט ניט, קאכט מען ניט, עסט מען ניט — האט שלמה געברומט אין זיך אליין, נאר פאר וויל־דען חשק צו שטעכען דער ארעמער קצבנ'טע, דער מיאוסער שוסטערקע, וואס פרעסט אויף זיינע קארטאפעל.

— ניין, ניט דאס, איך האב ניט קיין צייט צו שיל־עז — האט חיענע, ניט פערשטעהענדיג שלמה'ס כעס נעענטפערט און האט גענומען נאך א קארטאפל.

— „שלעכט!" האט שלמה געטראכט און א וואַרף גע־טהאן א פערצווייפעלטען בליק צו די צוויי פועלים, ווי ער וואלט זיי געזאגט: חברה וואס שווייגט איהר, ראטעוועט! שוין פיער קארטאפעל! — די פועלים האבען אבער נאר נישט פערשטא־נען און חיענע האט גענומען א פינפטע קארטאפל. . . .

. . . . . .

— דו!!! — האט שלמה ווילד אויסגעברומט, אז חיענע איז ארויס, — דו!!! וואס האסטו איהר נעבעטען עסען קארטאפל, הא? „בעל צדקה!"

— איך וויים, — האט פרויד־ע, ווי פערשולדיגט נעענט־פערט, מען קען דאך ניט זיין קיין „חזיר" — א מענש געהט אריין, בעט מען עסען, זי דארף דאך אבער אויך קיין חזיר ניט זיין, זי דארף דאך האבען איהר אויגענע איידעלקייט און ניט עסען.

— דיינע א קרובה וועט האבען איידעלקייט! — האט שלמה געברומט.

— דיינע קרובים זיינען טאקי זעהר איידעל! לייבטשי דיין טייערער פעטער, אז ער קומט א מאל שבת פרעסט ער אויף אלץ...

— שווייג! — האט שלמה זיך צעקאכט. דערזעהענדיג שוין באלד די דעק פון שיסעל און דערמאהנענדיג זיך, אז וועז

האט זי זיך געקלאגט פאר חיענען, רק מען פארעט זיך, ברוך השם!

— דו האסט היינט גאר געקאכט אויף אנבייסען קארטאפעל — האט חיענע געפרעגט, קוקענדיג מיט הונגעריגע אויגען צום טיש.

— יא, קארטאפעל, — האט פרויד געענטפערט ווי מיט א זיפץ, — איך האב אפילו קיין צייט ניט צו עסען. נעהם, חיענע, א קארטאפעל, האט זי ענדליך צוגעלענט, ווי מיט א האלבען מויל.

שלמה האט מיט כעס א הוסט געטהאן, און די צוויי פועלים זיינען בלייכער געוואָרען.

— מען דארף טאקי פערזוכען א קארטאפעל — האט חיענע זיך פרום פערקנייטשט צוגעהענדיג צום טיש נעהנטער.

שלמה האט זיך נערוועז א הויב געטהאן פון באנק און זיך צוריק אראבגעלאזען, ניט וויסענדיג וואס צו טהאן פאר כעס.

— טייערע קארטאפעל! — האט חיענע גלויבט, עסענדיג די קארטאפעל מיט גרויס אפעטיט.

„זאל איהר באקאם ארויס!" — האט שלמה אין הארצען געשאלטען.

— נאר גוטע קארטאפעל, וואו האסטו דאס געקויפט?— האט חיענע אלץ נעלויבט און געגומען נאך איינע.

שלמה האט א ציטער געטהאן. וועז ער וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער א חאפ געטהאן די שיסעל צו זיך און ניט געלאזט, נאר ער איז אזוי שטארק ניט געווען און ער האט נאר זעהר כעס'דיג געהוסט.

— וואויל קארטאפעל, עס צוגעהט אין מויל! — האט חיענע אלץ נעלויבט און האט געגומען א דריטע קארטאפעל.

— „א רוח אין איהר טאטען אריין, וואס איז דאס פאר א העזה!" — האט שלמה שטיל געקאכט. „דעם מוח וועל איך איהר פלעטען!"...

א ביסעל! — האָט ער צום סוף געמאכט א בעמערקונג, זע־ הענדיג, אז די שיסעל איז ניט פול.

— עס וועט דיר זיין נענוג צו לעבען! — האָט פריידע מיט רוגזא געענטפערט.

שלמה האָט די ערשטע קארטאָפעל נענומען, נאָך איהם האָבען נענומען די צוויי בלייכע דארע פועלים, הערציק און בערציק, און די סעודה האָט זיך פרעהליך אָננעהויבען. ביי דער צווייטער קארטאָפעל איז שלמה אריין אין זיין רעלע און האָט פערקאשערט אביסעל די היטעל, ווי זי וואָלט איהם געשטערט צו שלינגען. און די צוויי דארע בלייכע פועלים האָבען ווילד נע־ גלאָצט די אויגען: די קארטאָפעל איז פאר זיי צו היים נע־ וועז; וואַרטען, וויעדער, זיי זאָלען זיך אביסעל אָבקיהלען האָבען זיי מורא געהאט, אז ר' שלמה זאָל זיי מיאוס ניט אָבטהאָן, און זיי האָבען געשלונגען הייסע שטיקער...

אז שלמה האָט געהאָלטען שוין ביי דער זעקסטער קאר־ טאָפעל, האָט זיך די טהיר געעפענט, און עס איז אריין אין שטוב חיענע די שוסטערקע, וואָס האָט געוואהנט געגענאיבער און האָט זיך געהאָלטען מיט פריידע אין קרובה'שאפט. שלמה אליין, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, האָט אפילו אויך ניט ג־ שטאָמט פון גרויסען יחוס, פון דעסטוועגען האָט ער זיך מיט דער שוסטערין אביסעל געשעמט, וועניגסטענס ניט צופריעדען ג־ וועז מיט איהר און פלענט זי ניט ליידען.

— וואו איז פריידע? — האָט חיענע געפרעגט קוקענדיג צום טיש, וואו די חברה האָט „גערייבען" די סעודה.

— איך וויים וואו! — האָט שלמה טרוקען ארויסגע־ ברומט — מסתמא אין קיך!

— איך בין דאָ חיענע! — האָט זיך געהערט פריידעס קול פון קיך.

פריידע איז ארויס פון קיך.

— מען דארף אָנקאָרמענען אזא „צעקער", אזא „פלוימע"!

— דו לאזט מיר פרעסער, אבזייען די קארטאפעל, צי ניט, ווייל איך שיט אויס באלד דעם טעפעל קארטאפעל אויף דר'ערד.

שלמה האט מורא געהאט צוליעב איין קארטאפעל פערשפיעלען די גאנצע, און קוקענדיג מיט אפעטיט אויפ'ן טעפעל, איז ער זיך נענאנגען וואשען.

— איהר האט, א פנים, מורא פאר הייסע — האט ביי'ם וואשען זיך איינער פון די פועלים, בערציק, געפרובט מאכען א שמועס וועגען דער ארבעפאלענער קארטאפעל.

שלמה האט איהם גאר נישט געענטפערט, נאר מיט א שארפקייט אויף איהם א קוק געטהאן. דער פועל האט חרטה געהאט וואס ער האט דעם „בעל הבית אויפגעריצט פאר'ן „אכבייסען" און האט אין הארצען א נדר געגומען קיין זייטיגע זאכען מיט'ן בעל הבית קיינמאל ניט רעדען. „חאפט איהם דער רוח, הענגט ער זיך אויף!"...

דער „עולם" האט זיך געזעצט צום טיש, פריידע האט פריהער דערלאנגט דאס ברויט, נאך דעם האט זי צוגעטראגען א פאר זויערע אוגערקעם מיט ראסעל.

— גוט! גוט! — האט שלמה געלויבט,קארטאפעל האט ליעב א זויערן אוגערעק, דאס ליגט אזוי אין דער טבע... גוט— גוט!

באלד האט פריידע אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש א גרויסע לעדינע שיסעל. דאס איז געווען א מין דריטער קלונג, אז קארטאפעל נעהט! און ווירקליך האט אין א רגע ארום פריידע צוגעטראגען דאס טעפעל און האט מיט גרויס בריה'שקייט איבערגעקערט און אנגעהויבען שיטען אין שיסעל אריין. שלמה האט נעקוקט ווי די קארטאפעל האבען פרעהליך אייניע נאך ייער אנדערער געיאגט זיך און געפלויגען מיט שמחה און ער האט העכסט צופריעדען אויסגערופען:

— גוט — גוט! א חוואט! נאר דאכט זיך אז וועניגלעך

וועז גרייט מיט זייערע הונגעריגע מיילער איינשלינגען דאס, וואס די „גוטע" בעל־הבית'טע זייערע, פריידע, וועט זיי דערלאנגען.

נאר ביי פריידע'ן איז עס נאך קענטיג, ניט אין נאנצען פערטיג געווען. זי האט זיך נאך געפארעט מיט גרויס פערטראנעקייט אין אויווען, פונקט ווי דארטען וואלט זי היהנער געבראטען.

אז פריידע האט שוין מיט גאט'ס הילף די קארטאפעל פון אויווען ארויסגענומען און אוועקגעשטעלט דאס טעפעל אויפ'ן פריפעטשיק, האבען די צוויי פוילים פרייער אבגעאטהעמט: שלמה אליין, אלס בעל־הבית איז מיט ברייטקייט צוגענאנגען צום פריפעטשיק, און איידער פריידע האט נאך געזומען אבזייצן, האט ער א חאפ געטהאן פון טעפעל מיט די הענד א צוגעברענטע קארטאפעל; די קארטאפעל איז אבער זהר היים געווען, שלמה האט זי ניט געקענט איינהאלטען, און זי איז ארויסגעפאלען פון זיינע הענד אויף דר'ערד.

די צוויי פוילים, וועלכע האבען צום אנהויב איהם שטארק מקנא געווען און ניט פערגונען, וואס ער געהט צו צום טעפעל נעהמען א קארטאפעל, האבען זיך ווי מיט נקמה צולאכט אויף דער שרעקליכער סיבה.

און פריידע האט אויפגעפענט איהר מויל און האט אנגעהויבען צו שרייען:

— א קארטאפעל גע'פטר'ט! טריפה האלט! איינהאלטען קען זיך דאס ניט, אזוי ווי איך וואלט עס געטראגען פערקויפען.

שלמה'ן האבען פריידעס קולות קיינמאל ניט געארט. בפרט ווען עס געהט אין א קארטאפעל, און ווען זי האט שוין די קארטאפעל געזייעט, האט ער זיך מכין געווען וויעדער א חאפ טהאן פון טעפעל א קארטאפעל. נאר פריידע בעמערקענדיג עס (אויך האט פריידע שוין געקאנט איהם!) האט מיט א ווילדען כעס א געשריי געטהאן:

א דראַמאַ איבער 5 קאַרטאָפּעלעס.

— וואָס מען קען שוין די קאַרטאָפּעל אַבוייען? — האָט פּרויד געפרעגט מיט א שטאַרק ערנסטען פּנים, קוקענדיג צום טיש, וואו איהר מאן, שלמה דער שניידער האָט געגעהט מיט צוויי פּועלים.

שלמה האָט נאָך אפילו קיין צייט ניט געהאט צו לאָזען די ארבייט, ער האָט נאָך געדארפט איין ארבעל ענדיגען און צו־שניידען א פּאַר הויזען פּאר די פּועלים, נאָר דערהערענדיג דאָס וואַרט קאַרטאָפּעל, האָט זיך ביי איהם דער „יצר הרע" אזוי צופּלאָמט, אז ער האָט גלייך אויסגערופען:

— וואָס פרענסט דו, נאַרישע אידענע? אודאי אַבוייען! קאַרטאָפּעל, אז עס וועט פערטיג, זייט מען עס אַב. וואָס דען לאָזען איבערקאָכען זיך?...

— אלץ וויים ער! — האָט פּריידע זיך געקרימט.

— וואָס עפּעס גוטע קאַרטאָפּעל? זיי צופּאלען? — האָט שלמה געפרעגט, ניט בעמערקענדיג פּריידעס קרימעריי...

— וועסט עסען, וועסט דו וויסען! — האָט פּריידע בייז געענטפערט.

— נו, חברה! נעמט צו פון טיש, לאָז מען שוין עסען אַנבייסען! — האָט שלמה געקאָמאַנדעוועט מיט א לוסטיג פייער׳ל אין די אויגען.

די „חברה" וואָס איז בעשטאַנען פון צוויי דאַרע בחורים־לעך, האָבען פלינק אוועקגעוואַרפען די ארבייט, פונקט ווי זיי וואלטען עס מעהר צוריק קיינמאל ניט בעדארפט נעהמען, האָבען אוועקגעשטעלט דעם פּרעס אונטער׳ן טיש און זיינען שוין נע־

נאר אין הארץ גיסט זי ערשט אויס א זייגער עלף, וועז די בולקעס זיינען שוין אויפ'ן בוידעם, דער חמץ פערברענט אוז קיין מצה טאר מען ניט אוז עס איז א שאד צו עסען — אוז אט ערשט דאן איז זיך מישב א קינד אוז מורמעלט ארויס:

—עס ווילט זיך עסען...

אוז באלד ווייזט זיך ארויס, אז אלע ווילען עסען...

דא פעהלען שוין פרויידע'ן קלוות אויס, אוז זי מוז קיהלען איהר הארץ מיט א קלאפ, אוז זי רייצט זיך:

— אויפ'ן בוידעם ליגען פיער בולקעס...

אוז די קינדער הויבען אן שטארק חרטה האבען אויף זייערע זינד, וואס זיי האבען אין דער פריה ניט געגעסען, נאר די תשובה איז שוין שפעט. אוז שלמה אליין, וועלכער האט זיך שוין אויך נוט אויסגעהונגערט, געהט ארום א האלבער א פסח-דיגער אוז מורמעלט:

— היינט זיי א חכם אוז טרעף, אז עס וועט זיך באלד וועלען עסען...

אוז א הונגעריגער וואלט ער אויפ'ן סדר, וועלכער וועט נאך ערשט העט-וועז זיין...

אוז א הונגעריגער נעהמט ער אויך זיך, בלי נדר, אז אי-בער א יאהר וועט ער אויפעסען אלע בולקעס, איבער א יאהר וועט ער פאר'ן בוידעם ניט לאזען קיין ביסען.

איבער א יאהר איז אבער וויעדער די זעלבע מעשה.

האט שוין פרויידע אמאל געפרובט באקען נאר דריי פונט, איז אויך געבליבען א דריי בולקעס. ניט אנדערש ווי אימיצער האט פערשאלטען, ניט אנדערש!...

קורץ, עס ווייזט זיך ארויס, אז קיינער ווייל אויף צו־להבעים ניט עסען. פריידעם אויפרעגונג איז ניט משער צו זיין.

— איהר פרעסט, צי ניט? — ברענט זי און כעס'ט, — וואַרום איך וועל אייך מיט געוואלט אריינשטאָפען.

שלמה נעהט זיך וואשען, נאָך איהם די קינדער.

מען שטעלט זיך אלע ארום דער מולטער בולקעם, פריידע גיסט אן יעדען צו גאנצע גלאז מילך און סטארעט זיך פריינד־ליך צו זיין: זי דארף יעצט זייער טובה.

— עסט, קינדערלעך.

הערענדיג אזא ווייכקייט פון דער מאמען, ווערען די קינ־דער נעריהרט און עסען מיט געוואלט א ביסען נאָך א ביסען. אבער אז די מילך איז נעענדיגט בלייבט נאָך אין מולטער זעקס בולקעם.

פריידע קוקט אויף זיי פערצווייפעלט.

— משומדים, עסט! זאל איך ארויס ווארפען זעקס בול־קעם?... פרעסט!

— כ'לעבען עס נעהט ניט מעהר... בעט זיך שלמה — איך וואלט דיר אודאי צולייב געטהאן...

— נו, און איהר? — וועגדט זי זיך צו די קינדער.

די בעסערע, מעהר נעהאַרכזאמע קינדער, וואָס ווילען צו־ליב טהאן דער מאמען, נעהמען נאָך צו ביסען, די ערנערע אבער האלטען אין איין טענה'ן:

— עס נעהט ניט!...

עס העלפט ניט פריידעם ניט דאָס בעטען מיט נוטען, ניט דאָס שילטען; און א פערצווייפעלטע מוז זי א פיער בולקעם ארויפטראגען אויפ'ן בוידעם, וואו עס ערווארט זיי פערשימ־לונג און פערדארונג...

און זי שילט פול מיט ערביטערונג:

— זאל פון אייך ווערען וואָס פון די בולקעם וועט איבער יום־טוב ווערען...

זיך אויס אויף דער ערד, פערוואַרפט דאָס קעפּעל און שרייט אין איינע קולות:

— נאָך בולטע!

און פּרוידע ענטפערט איהם צום גראָם:

— נאָך א סטולטע וועל איך דיר נעבען. דאָס הייסט, נאָך א מכה, און דאָס קינד וויל אבער פּאָרט נאָך א בולטע — הויבט זיך די שטוב.

א טאָג פּאָר פּסח באקט פּרוידע אויף דעם ערב־פּסח'דיגען אַנבייסען די זעלבע פּיער פּונט ווייצענס: קיין חלות אויף שבת דאַרף זי שוין אַבער ניט. עס גאָהען ארויס א בולקעס 12—13. זי בעהאַלט עס ביז מאָרגען פּריה און גיט קיינעם ניט א ביסען.

אין דער פּריה. ערב פּסח, וועקט זי די קינדער:

— שטעהט אויף ממזרים, די בולקעס עסען, באַלד פּערברענט מען חמץ און מען וועט ניט טאָרען עסען.

די קינדער אבער, אַלע פּערהאַרוועטע פון דעם נעכטיגען שיירען און כשר'ן אויף פּסח, שטעהען ניט אזוי שנעל אויף און פּרוידע מוז נאָך אויסשיטען איהר נאנצען רעפּערטואר קללות.

ענדליך זיינען שוין די אויפּגעשטאַנען. שלמה קומט שוין פון בית־המדרש, וואו עס איז אן ערב־פּסח'דיגער סיום נעווען און ער האָט געגומען דאַרט אביסעל בראַנפּן מיט פּערבייסען. פּרוידע טרייבט:

— נו, גיכער, לאָמיר שוין אַנבייסען די בולקעס מיט די מילך; באַלד דאַרף מען דאָך חמץ פּערברענען.

— מיר ווילט זיך נאָר ניט עסען... כ'לעבען — וויצעלט זיך שלמה, האַלב־שכור'לעך... כ'האָב געגומען א ביסעל בראַנפּן..

— מיר ווילט זיך נאָך אויך ניט עסען, אויף נאָמנות! — קלאָגט זיך דאָס עלטערע מיידעל, קוקענדיג אויף דער מוטער מיט די בולקעס.

— איך ווייל נאָך אויך ניט... זאָגט א קינד.

נעקאסט צו זעקסערלעך. איז אבער פריידע שלמה'ס א גרויסע פערזאַרגעריז, באקען באקט זי די בולקעס כלומר'שט אויף פריי־טאג, און מיינען מיינט זי אויפ'ן מיטען דער־וואך... און טאקי אויף דעם קומענדיגען שבת א קוגעל מאכען. פריידע שלמה'ס זאגט, אז א קוגעל פון אן אלטער אַנגעווייקטער בולקע איז פאר מלכים צו געבען — אזא מאכל איז דאס, א שאד נאר וואס די בולקע דערלעבט ניט אלט צו ווערען. ביז דיענסטאג קען זי די פערבליבענע עשירות בשום אופן ניט איינהיטען און פון אונ־טער די הענד גנב'עט מען זיי ארויס און מען פרעסט זיי אויף— פרעסען זאלען זיי די ווערים! וואַרים פריידע האט דען — ווי זי קלאגט זיך — קינדער? שדים האט זי, פרעסער, זויפער! און „ער", שלמה אליין, איז דען בעסער? ער איז אויך א גוטער מרפה'נער האלז. זי האט איהם דען וועניג מאל געבאפט נאך פאר'ן דאוונען — אזא שניידערוק — קייענדיג בולקע. באקאם זאל איהם ארויס!...

נאר דאס איז אבער אלץ געוואגט בנוגע די בולקעס, וואס בלייבען אויפ'ן מיטען־וואך. פריטאג אבער איז זי אליין ניט קיין שטיף־מאמע און גיט יערען קינד, לויט די יאהרען, צו שטיקלעך בולקע צום מילכיגען קרופניק, וואס זי קאכט טאקי לכבוד פרייטאג. איהם, דעם שפייזער, ניט זי א גאנצע בולקע, נאר וואס קלעקט פאר איהם א בולקע? ווי א פערד א צוקער־לעקעך, אזוי זאגט פריידע, נאכדעם ווי ער שלינגט זי איין ביי די ערשטע פאר לעפעל קרופניק און בעט נאך א שטיקעל. עס פערשטעהט זיך, אז דאס בעטען איז נאר אויס געוואהנהייט. פריידע ענטפערט איהם אפילו ניט, אזוי צוקאכט איז זי. סטייטש! א מענש זאל זיך קיינמאל ניט אַנעסען! ניט אזוי ניך אבער ווערט זי מוסכם מיט די קינדער, איבערהויפט מיט די קלענערע. מען רייסט זי פון אלע זייטען: מאמעלע, נאך א שטיקעל; מאמעלע, נאך איין בים, און נאר דאס יונגסטע זעקס־יעהריגע נאלדעלע וואס קען נאך קיין קוף ניט זאגען, שפרייט

בולקעס.

ביי פרויד, שלמה דעם שניידערס איז מען אפילו ברויט אויך געווען זשעדנע. נאר אזוי ווי דאס ברויט האט זי אליין געבאקען און באקען האט זי ניט געקענט און עס איז שטענדיג ארויס אדער טייג אדער פערברענט און דאס עצם מהל איז געווען שווארץ און זאמדיג, האבען זיך די זעקס קינדער, וואס זי האט פערמאגט, פאר ברויט ניט געשלאגען. א בולבע איז געווען שוין א זאך וואס עס איז כדאי צו מאכען סקאנדאל. און אויך ניט פאר אלע מינים בולבעס. אויב די בולבע איז געווען פון א העכערן מין, וואס הייסט סלאנקע און איז געווען געשייל'ט און מיט זאלץ געקאכט, האט זי זוכה געווען אז מען זאל פאר איהם מקריב זיין עטליכע „קניפ", גראפען און דאס גלייבען, טאמער איז אבער די בולבע געווען פון דעם נידריגען מין, וואס האט געהייסען „מאסקווי־קע", א מין וואסערדיגע, פאר אזא פרי האט מען זיך נאר אונ־טערגעשאלטען און אויך ניט זעהר הויך.

סקאנדאלען זיינען ערשט פארגעקומען פרייטאג פריה ביי די בולקעס.

שטעלט זיך פאר, אז פרוידע שלמה'ס האט געבאקען אויף שבת פיער פונט ווייצענס, האט זי פון די פיער פונט מהל קודם כל געמוזט האבען דריי חלות אויף קידוש און די איבריגע אויף בולקעס אויף פרייטאג. וואלט טאקי פרוידע אויסען געווען די בולקעס נאר אויף פרייטאג אליין, וואלט נאך געווען ווי־עס־איז, דען די פיער פונט מהל פלעגען אייגענטליך אויסער די דריי חלות, נאך ארויסגעבען פון זיך אכט פונט בולקעס, אז מען זאל זיי דארפען קויפען ביי דער בעקערין, וואלטען זיי

— א געלעכטער, כ'לעבען... איך האב דאך ביי אייך די שטוב געקאלכט... זעלינ דער מולער...

— טפו, מיינע שונאים! — שפייט דער ערשטער אויס נאך דער ערקלערונג. — וואס עס קענען זיך טרעפען געשיכטען! איך האב געמיינט, אז דאס איז וועד וויסט וועד, ערשט זעלינ דער מולער נאר.

און די אידען ביי דער באנק שמועסען וועגען זייער טעות, ניט קוקענדיג שוין מעהר אויף אויהם. זעלינען פערדריסט וואס ער האט אט די נארישע בעלי־נאוה'דינע בעלי־בתים אויסגע־זאגט זיין יחוס.

— א קריינק זיי אין די ביינער, טראכט ער אין הארצען. כיעחיי וואלטען די „יאלדען" געמיינט, אז איך בין טאקי וועד וויסט וועד!

נאר יעדעס יאהר קען זעלינ זיך ניט איינהאלטען און זאגט אויס זיין יחוס...

לאנג. ניט אזוי גרינג איז אראבוואשען אזוי פיעל לעהם אוז אזוי פיעל קאלף פון פנים, פון דעם גאנצען גוף. נאר זעליג רייזניגט זיך, ער געהט אין באד אוז וואשט זיך דארט זעהר לאנג, חאטש עס איז זעהר ענג. קומענדיג פון באד רייניגט ער אויס זיינע שטיוועל, אנווייקענדיג פריהער זיי גוט אין וואסער. שפעטער אביסעל הויבט ער אן זיך איבערטהאן. פארטיג ווערט ער קוים, ווען מען גענט שוין דאוונען אוז דאס ווייב זיינם, די ביינאכטיגע מלכה, טרייבט איהם: „גענ שוין, זעליג, אין שוהל, ביזט שוין רייז".

נאר זעליגען גלויבט זיך עפעם ניט. איהם דאכט זיך, אז דער שפיץ נאז איז אין קאלף, אז הינטען איז דער גאנצער יום־טוב'דיגער סורדוט אין ווייסע פלעקען, חאטש ער האט אין סורדוט קיינמאל ניט גענארבייט. אוז ער זעהט זיך נאך אמאל ארום, ביז ער איבערצייגט זיך, אז ער זעהט שוין אויס ווי א „מענש".

אין בית־מדרש קומט ער צו דער מנחה'דיגער שמונה־עשרה, אוז ער זעצט זיך אוועק אויפ'ן באנק הינטער דער בימה. דאס איז די איינציגע באנק, ווען אין א קהל'שע אוז ווען „שטעדט" זיינען ניט קיין פערדונגענע.

די עטליכע אידען, ווען דאוונען ביי דער באנק, קוקען אויף איהם, קוקען אוז ווילען עפעם פרעגען. זעליג קוקט אויף זיי אויף. ער דערקענט זיי יעדערן, ער האט כמעט ביי יעדערן די שטוב געקאלכט...

ער ווייל זיי עפעם זאגען, נאר ער האלט זיך איין, ניט האבענדיג אייגענטליך ווען.

— שלום־עליכם! פון ווענען איז א איד?...

ביים דריטען „שלום־עליכם" קומט שוין זעליג צו זיך אוז מיט א געלעכטער'ל נעהמט ער זיי ארויס פון טעות.

—איהר דערקענט מיך ניט? שטעלט ער אן זיינע אויגען.

— נייז, הערט ער אן ענטפער, אוז באלד א פראגע: „ווער זענט איהר דען?"

קלײדער בערעקען זיך דאן אין נאנצען אין וועלט קייקעלעך און די היטל, וואס האט אין מיטען א רים איז דורכאוים פער־קאלכט. אזוי אז דער רים זעהט זיך ניט אוך מען קען דעריבער מיינען, אז זעלינ דער מולער טראגט א גאנץ היטל.

און וואס א טאג נעהנטער צו פסח, ווערט זעלינ אלץ וויי־סער און וועלט, און אנהויב ניסן אז די לבנה איז נאך ניטא און די פינסטערניש אין שטעדטל איז זעהר גרויס, בעגעגנעג־דינ זעלינען, דערפרעהט מען זיך ממש: באר דער שיין פון זיין וועלט זיך אין שטעדטל אנהויב ניסן פונאנדער, אז מען קען אין דער פינסטער דערטרונקען ווערען.

און פון פורים ביז ניסן וואלפט זיך זעלינ יעדערן אין די אויגען. ער איז דער איינציגער, וואס צייכענט זיך אוים מיט זיין אויסזעהן, און וועו אין שטעדטל, למשל, קיין מאדע, אדער בעסער געזאגט, קיין „מנהג" ניט געווען דאס קאלכען זיך, און אזא אבגעוועיסטער וויי זעלינ וואלט אהין אריינגעפאלען, וואלט מען נאך איהם געווים נאכגעלאפען, ווי מען לויפט נאך בערל דעם משוגענעם. אזוי אבער קוקט מען אויך זעלינם אויס־זעהן, ווי אויך א געווענהנליכע זאך. יעדער שטעדטלדינער איד, אפילו א אינגעל, פערשטעהט ווי באלד זעלינ איז א מולער און א קאלכער מוז ער אזוי אויסזעהן, ווי דען אנדערש?...

פערשוואונדען פון דער סצענע ווערט זעלינ ערב פסח. ניטא זעלינען! און וועו מען וואלט איהם ווי נויטינ געדארפט האבען, וואלט מען איהם בשום אופן ניט געפונען, ווייל אויך דער אר־בייט נעהמט מען איהם שטענדינ פון גאס; וואו זעלינ וואהנט וויסען נאר יחידי סגולה, א פאר שכנים, און דער שמש פון בית־מדרש.

נאר זעלינ האט זיין ארבייט אבגעטהאן ביז ערב־פסח און קיינער דארף איהם ניט אן ערב פסח מאכט זיך זעלינ פסח'דינ, און פסח'דינ מאכען זיך דארף ביי זעלינען געדויערן זעהר

דער אורח.

זעלינג דער מולער, צי ער האט ארבייט, צי ניט, געהט שטענדיג פערשמירט אין לעהם און ניט נאר די בגדים, אויב מען קען זיי אזוי אנרופען, נאר אויך דאס נאנצע פנים איז ביי איהם דערין אויסגעשמירט. און אז מען קוקט זיך אין איהם איין, דאכט זיך, אז ער איז נאנצען א לעהמענער.

זעלינג האט ווינטער קיין ארבייט ניט, זעלטען ווען ער קריגט א שטיקעל ארבייט ביים בעקער, איז דאס אויך נאר אויף א האלבע שעה, און דאך איז ער ווינטער אזוי אויסגעשמירט ווי זומער, ווען ער האט פיעל ארבייט. עפעס דאכט זיך, אז דער לעהם איז אויף איהם פערטריקענט געוואָרען און עס איז שוין נאר קיין סגולה ניטא איהם אראפצואוואשען.

זעלינגען קען יעדער דערקאנען פאר א האלב וויאָרסט. זיין נאנצער הילוף, זיין אייגענעם פלייצע, פון די מולטערס לעהם, וואס ער האט אין זיין לעבען איבערגעטראגען, שיידען איהם אפ פון אלע אנדערע אידען אין שטעדטעל און ער וואַרפט זיך שטענדיג אין די אויגען. אין א גרוים געלויף אין גאס, ביי יעדער רעדעל, אפילו אין בית־המדרש, ווען א בעריהמטער מגיד „זאגט" און די אָנזיכטיגסטע בעלי־בתים פערלירען זיך צווישען גרויסען עולם, זעהט מען נאר איין זעלינגען, און יעדערער, אויב ער טראָגט נאר א שטיקעל רעכטען בגד, היט זיך פון זעלינגען ער זאל חלילה זיין בגד אין לעהם ניט פערשמירען.

נאך פורים, אז דער עולם הויבט זיך אן צו קאלכען, קען מען זעלינגען סיידען פערבייטען מיט דעם צווייטען קאלכער חיים „האזש", וועלכער איז אט איין הויך מיט זעלינגען. זעלינג'ס

— מען וועט שוין, ברוך השם, אליין מוזען אויפעסען— וואס זאל מען טהאן? ג'פטר'ט א קאפיקע...

און נאכ'ן דאוונען וואשט זיך חיים מיט מעהר „פאראר", ווי שטענדיג, זאגט שאו ידיכם מיט א נגון און מאכט המוציא אויף א גאנצען בייגעל, חאטש א פערברענטען.

און יענער טאג איז בייי חיים'ען א מין דפנרא און ווען ער ווארלט זיך מיט געשעמט, ווארלט ער יענעם טאג מיט די תלמידים נאר בין מיטאג געלערנט, ווי למשל ראש חדש, ווען זיין עלטע קאכט א „בעסערן ווארמעס"...

וועז חיים׳ס יצר הרע פלעגט זיך שטארק צופלאקערן נאך א שטיקעל בייגעל, פלעגט ער גאט בעטען, אז עס זאל זיך טרעפען עפעס א סבה, אזן ניט פערלאזענדיג זיך אין גאנצען אויף גאט, פלעגט ער „ברויכען" אייגענע מיטלען, אז א פאר בייגעל זאלען ניט ארויס גאנצע פון אויוועז. לאזען זיי בעצם ידו פערברענט ווערען, אזא העזה האט חיים ניט געקענט האבען: אליין קאליע מאכען — זאל דער אויבערשטער אויסהיטען, דאס איז א גרויסע טפשות אזן א חטא... נאר אבנארען זיך אליין אזן דאס ווייב אזן די בייגעל אפילו, דערויף האט חיים יא א העזה געהאט, אזן אין אזעלכע מינוטען, ווען דער יצר הרע — פן א בייגעל פלעגט זיך אויף איהם מתגבר זיין, פלעגט ער זיך כלומר׳שט פערטראכטען, וואו צו נעמען מארגען געלד אויף האלץ, נישט קוקען דערווייל אין אויוועז, זיך פלוצים א חאפ טהאן צום אויוועז מיט א געשריי:

— א — אי — אי!...

— וואס איז דארטען? — פרעגט דאס ווייב דערשראקען.

— אי—אי—אי! — שרייט אליין חיים אזן הויבט אן ארויסנעמען געשווינד די בייגעל, צווישען וועלכע א פאר גע־פינעז זיך אין גאנצען צוגעסמאליעט...

דאס ווייב אזן די צווי טעכטער בעטראכטען די פאר בייגעל אזן זיפצען:

— וואר וועט זיי שוין איצטער קויפען?

— א משוגענער סיידען... זאגט חיים כלומרשט פער־טרויערט אזן אין הארצען איז ער שטארק צופריע־דען: ער וועט היינט עסען א בייגעל... ער וואלט נאר, אז עלקע זאל וועגען דעם דערמאהנען. ער וויל ניט ארויסטרעטען דער ערשטער — עס פאסט פאר איהם ניט, א איד טאר קיין „זולל וסובא" ניט זיין...

אזן עלקע קוקט, קוקט אויף די פאר בייגעל אזן זאגט ענר־ליך ארויס:

זייט פון אויוועז, געפֿאקערט אוז בעלויכטען די ציילען בייגעל, וואָס חיים פֿלעגט בריה"ש אויסזעצען אויפֿן „פּאָר".

חיים איז געווען א בייגעל־בעקער, פֿלעגט אויסבאָקען אלע טאָג ביז צוויי הונדערט גראָשענע בייגעל אוז פון דעסטוועגען האָט ער אליין מיט דעם ווייב אוז קינדער, זעהר זעלטען א בייגעל פֿערזוכט, אוז חיים פֿלעגט זעהר אָפט זיך ווינשען זיין א נגיד אוז עסען „אז אמת'ן ריינעם בייגעל"... „אז אמת'ער ריינער בייגעל" האָט ביי חיים'ן געהויסען יענער בייגעל, וועלכען מען פֿערקויפט די בעלי הבתים פונ'ם שטעדטעל פֿאר א גראָשען; וואָס געהט ארוים פון אויוועז ריין, טרוקען, אוז גלאנצט, ווי מיט א רויטליכער פֿארב. אזא בייגעל הייסט פֿערבוינט אוז ער איז טאקי זעהר געשמאק — ער צעשיט זיך ממש אין מויל; ווענען נאָט העלפֿט אויפֿעסען אזעלכע 5—6 בייגעל, קען ווערען געזונד ווי א מויער... אזעלכע גראָטענע בייגעל האָט חיים טיט זיינע בני בית זיך ניט פֿערגונען צו עסען. צו א שעהנעם תכלית וואָלטען זיי געקומען, ווען יעדער פון זיי וואָלט אלע טאָג אויפֿגעגעסען אזעלכע עטליכע גראָשענע בייגעל!... דאָס זעכציג־רובעלדיגע קנעלונג פֿאר'ן זמן, וואָס חיים האָט אין שטעדטעל, וואָלט אויך ניט נעטראָגען, אפילו אז אלע בעלי־בתים זאָלען איינצאָהלען, — בפרט אז א גוטע העלפֿט שכר־למוד ווערט פֿערפאלען...

עסען פלעגט חיים, זיין ווייב אוז קינדער נאָר פון אזא סאָרט בייגעל, מיט ווענען עס פלעגט טרעפען א סבה: אז ער פלעגט צוגעברענט ווערען א ביסעל, אָדער אין אש זיך אייגריכטען, אָדער אויך דר'ערד פון דער לאָפּעטע ארָאבפאלען אוז דערפון פֿערליירען זיין געהעריגע צורה. אזוינע מיני בייגעל פלעגט אבער טרעפען זעהר זעלטען, ווייל חיים האָט זיך שטארק געהיט, אז קיין סבות זאָלען זיך ניט טרעפען. צייטענווייז נאָר,

פון וועלכען חיים פלעגט אויסבאקען אלע טאג בייגעל פאר דאס שטעדטעל. פלעגט איהם אויך שווער אנקומען, און דעריבער האט זיך חיים געמוזט בעגנוגענען נאר מיט די צוויי פרנסות און לעבען טאקי אין גרוים נויט...

די בייגעל פלעגט חיים באקען: ווינטער־צייט פאר טאג און זומער — ווי די זונן פלעגט אויפגעהן. זיין ווייב, עלקע, פלעגט דאס טייג פערקנעטען, די עלטערע טאכטער, ביילה, פלעגט וועל־גערן און מאכען קייַלעכדיג, דאס יונגערע מיידעל, גרונה, פלעגט עס ווארפען אין א היסען טאפ וואסער, און פון טאפ פלעגט שוין חיים בכבודו ובעצמו אליין ארויסנעהמען און זעצען אין אויוועז. ווי מען זעהט דא, האט חיים געמומען פאר זיך די שווערסטע מלאכה, נישט קוקענדיג, וואס ער איז דער שוואכס־טער געווען פון די איבעריגע. דער טעם דערפון איז א פשוטער: ערשטענס איז דאס זעצען אין אויוועז אנשטענדיגער, ווי קנע־טען דאס טייג, און דאס איז ניט אזא בזיון פאר א אידען א תלמיד חכם, ווי חיים איז: זעצען איז א מאנסביל־שע ארבייט. פסח אין "פאדריאד" פון מצות זיינען אלע זעצער מאנסביל. אמת, עס טרעפען זיך אמאל וויבער אויך זעצערינס, נאר דאס איז א זאך, וואס געהט ארוים פון כלל, ווי למשל, אלע דאק־טוירים זיינען מאנסביל־עז, פון דעסטוועגען טרעפט אמאל א „יודענע" אויך א דאקטארקע... צווייטענס, האט חיים געמומען די ארבייט פון זעצען צוליעב דער וואראמקייט. חיים איז געווען א איד אזהן א טראפען בלוט און איהם איז שטענדיג קאלט ge־ווען. עס פלעגט טרעפען אמאל, אין די גרויסע היצען פלעגט חיים קענען א זאג טהאן צו די תלמידים:—מאכט צו קינדער־לעך די טהיר, מיר איז עפעס מאדנע קאלט...

אבי די וואראמקייט, איז חיים'ן ניט נאר ווינטער, אפילו זומער אויך ליעב געווען, און ער פלעגט מיט גרוים תענוג שטעהן ביין אויוועז, וואס דאס פייער האט אזוי פרייגדליך, אין מזרח־

וועָן עסט חיים מלמד א בויגעל ?

צוויי פֿרנסות האָט חיים געהאט: ער האָט געקנעפּלט און בייגעל געבאקט, און א וואונדערליכע זאך! — ער איז געווען א אַרעמאן און האָט געזוכט א דריטע פֿרנסה, נאָר צו קיין דריטער פֿרנה האָט ער שוין ניט געטויגט: א קול האָט ער אפֿילו געהאט א הייזעריגלִיכען און האָט געקלונגען זעהר הארציג און צובראַכען, און ימים־נוראים וואָלט ער געקאָנט דאוונען פאר׳ן עמוד און כאפּען דערפאר עטלִיכע רובל, — האָט ער אבער, ניט פאר קיין אידען געדאכט, געהאט א קורצען אָטהעם: רעדענדיג אפֿילו פּלעָנט ער זיך מוזען נאָך יעדען וואָרט אברוהען און חאָפּען דעם אָטעהם. עס פערשטעהט זיך, אז מיט אזא „פּעהלִער" קען מען ניט האָבען קיין העזה צו שטעלען זיך ימים־נוראים פאר׳ן עמוד, ביי אזעלכע לאנגע שמונה עשרה׳ס, וואָס מען דארף איבער׳חזר׳ן וואָרט און וואָרט פאר׳ן עולם. דעם עולם געהט כלל ניט אָן, צי חיים האָט א לאנגען אָטהעם, צי א קורצען און ער פערלאנגט פאר די עטלִיכע רובל, אז דער ש"ץ זאָל פאָהרען ווייטער און ווייטער, ניט אבשטעלען זיך אויף א רגע... חזנות איז ניט מלמדות — א מלמד קען אפֿילו קיין לונגען ניט האָבען, מאכט אויך ניט אוים: מיט קלייניע אינגלִעך לערנען דארף מען קיין גבורה ניט האָבען, אָבער שטעלען זיך פאר א צבור, איז נעווִיס ניט קיין קלייניגקייט — דאָ דארף מען האָבען א האלז, א הארץ און טאקי אָן אָטהעם...

קיין לייכטערע פרנסות, צו וואָס חיים וואָלט יאָ געטויגט, איז אין שטעדטעל ניט געווען. צו א קראָם פאר זיין ווייב האָט חיים קיין „קאפּיטאל" ניט געהאט. דער האלבער פּוד מעהל,

און איצטער האָט ער זיך דערמאָהנט, וואָס זיין „אלטע" האָט איהם אמאל, אמאל געזאָגט: „לייזער, אלע בויען זיך, לאָמיר זיך אויך פערזאָרגען מיט א שטיבעלע". „מען קען ניט — האָט ער איהר געענטפערט, — פאר מיין ארבייט פאר זיך, וועט מיר קיינער נישט בעצאָהלען".

ער האָט איהר אפילו גוט געענטפערט, זי האָט דערויף ניט געהאט וואָס וויטער צו רעדען; דאָך דערמאָהנענדיג זיך, אז אָט באלד־באלד האָט ער זיך ניט וואו אהינצוטהאָן, וועדט ער אויף זיך אין כעס און זידעלט און שילט זיך אליין:

— אלטער נאר! הייזער האסטו געבויט און אויפ'ן גאס וועסט דו שטארבען....

— ר' זלמן, שטעכט זיך ניט — בעט ער זיך — איך וועל אייך די פיער גילדען אבצאהלען, מאכען הויב איך אן צו אר־בייטען ביי יענקעל דעם שענקערס הויז, ער צאהלט פינף גיל־דען א טאג... זלמן וויל עס ניט הערען און שטעכט איהם מיט'ן נאדעל אין די אויגען און אין אלע גליעדער. און אט דערפיהלט ער אז ער שטורכעט איהם.

נאר דאס שטורכען איז שוין געוועזען אויפ'ן וואהר. דאס האט געשטורכעט דער אונטער־שמש, וואס איז נעבען איהם געשטאנען און בייז געברומט:

— זייט מוחל, דא איז מיין ארט! איך דארף זיך לענען. לייזער האט אנגעהויבען רייבען די אויגען. דערזעהענדיג אנ־שטאט דעם אלטען זלמן'ען — דעם אונטער־שמש איז ער צו זיך געקומען. ער האט זיך דערמאהנט אן זיין פלאן, אז ער בלייבט פון היינט אן אין בית־מדרש, נאר דער אונטער־שמש האט איהם טרוקען איבערגענעבען, אז דא איז ניט קיין הקדש; די גבאים האבען פערזאגט, אז מען זאל קיינעם ניט לאזען נעכטיגען, עס איז נענוג די ישיבה בחורים, וואס שלאפען דא. אוים...

און געהענדיג צוריק צו דעם אלטען זלמן, האט שוין לייי־זער נישט געקוקט אויף די הייזער, וועלכע ער האט געבויט; עס איז נעווען זעהר א פינסטערע נאכט און אין די אויגען איז איהם נאך פינסטערער געווען. זעהר פאמעליך איז ער גע־גאנגען, נאך פאמעליכער ווי ער האט געקאנט: עס איז איהם לייעבער געווען צו שלעפען זיך אין דער פינסטערער נאכט אויי־דער צו קומען צו דעם אלטען זלמן'ען, צו זיין „מאהנער"... און וואס וועט זיין דער סוף?...

דער אלטער זלמן וועט איהם ווארטען נאך א פאר טעג, אבער ניט מעהר... אויפ'ן גאס וועט איהם אויסקומען צו לענען זיך... אויפ'ן גאס!

— אוי! — האט ער א קרעכץ געטהאן ביי דעם רעיון...

מאהנט זיך עפעס שרעקליכעס און זיין אלטער קערפער ציטערט...

פערצוויפעלט איז ער אריין אין בית־מדרש. אבנעדאווענט מנחה, שפעטער — מעריב. דער זייגער שלאגט שוין 8—9—10. איצטער שלאפט דער אלטער זלמן, נאר לייזער האט נאך נישט בדעה צו געהן אהיים. ער זיצט ביי'ן „קב הישר". זיינע געדאנקען אבער זיינען ערגעץ וואו אנדערש. „וואס טהוט מען". אט די אייזערנע ווערטער קלאפען איהם אין זיין אלטען מח. זיי האבען אבער אזוי לאנג געקלאפט, ביז זיי האבען אויפגעבויט אין זיין קאפ א גליקליכען פלאן. דער אלטער שמייכעלט. ער איז גליקליך: פון היינט אן וועט ער שוין בלייבען אין בית־מדרש אויף שטענדיג, צוריק וועט ער שוין נישט געהן צום אלטען זלמן! — ער לעגט זיך איבער עטליכע מאל, טאמער איז דא פארהאן א שטיקעל חסרון, עפעס א שטערענישן, נאר ער געפינט ניט. ער וועלט בעגיסטערט: געווינס, געווינס — בעשליעסט ער זיך פעסט — פון היינט אן בלייב איך אין בית־מדרש. אראב אזא יאך! א קליינינגקייט — אלע חדש צוויי גילדען... „צוויי גילדען!" רעדט ער ארויס שוין ניט אין נעדאנק, נאר מיט ווערטער, און איהם דאכט זיך, אז פון זיינע פלייצעס איז עפעס אראב געפאלען און איהם איז נרינג נעוואלט...

א פיצעלע משא בלייבט איהם דאך — **דער חוב! אבצאהלען מוז מען! נאר ווי אזוי? ער זיפצט...**

* * *

דער בית־מדרש זייגער האט געשלאגען צוועלף. דער אלטער לייזער זיצט ביי'ן טיש און דרעמעלט און איהם חלום'ט זיך, אז דער אלטער זלמן זיצט נעבען איהם און שטשאבעט, און נאך יעדען שטאך אין בגד, גיט ער איהם מיט'ן נאדעל א שטאך אין די אויגען.

זאגען האט ער עס ניט געקענט, ווארום וואס האט ער צו זעהן? ער האט שטיל נענומען דעם שטעקען און האט זיך שטיל ארויס־געקוקט פון שטיבעל...

דאס אומגליק איז גרויס געווען! דאס אומגליק האט דעם אלטען לייזרן צוטומלט; ער איז געגאנגען און מיט שטארע בליקען געקוקט אויף דער ערד און אין די זייטען. נאר אט פער־שווינדט דאס גרויסע אומגליק, לייזער פערקוקט זיך אויף די הייזער און פערגעסט זיך. די הייזער ווערען איהם ליעב, פיעל פון זיי דערמאהנען איהם אמאליגע יאהרען, ווען ער, א חויכער, א גע־זונדטער, איז געשטאנען און געשמאק געארבייט. „אט די שטוב", דערמאנט ער זיך, פערבייגעהענדיג יענקעל דעם שענקערס שענע הויז — האב איך צעהן וואכען געטהאן! — ער האט נאנץ עהרליך געצאהלט — פינף גילדען א טאג, און פלענט אמאל נעבען אביסעל בראנפען נאך דער ארבייט. — עס איז נאך נאנץ שטארק! א מאליגע עהילף — אייזען!... אט די שטוב — פערקוקט ער זיך אויף נאך איינער — האב איך שוין נעארבייט ניט פון טאג — אנולנא! איך האב זיך דעמאלט אב־גענארט, עס האט מעהר נישט אויסגעמאכט ווי א האלבער רו־בעל צי פיער גילדען א טאג — ער קען זיך נישט דערמאהנען... אט נעהט ער פארבי דעם גביר'ס הויז. „א הייזעלע, טראכט ער און קוועלט — „נאך נאר ניי!" — שוין א מעשה, פון א יאהר צוואנציג — א מאסע חדרים, דערמאהנט ער זיך, זיינען דא! — ביי דעם גביר האט ער נישט שלעכט פערדיענט:— זעקס גילדען א טאג. ער פערוואונדערט זיך אין נעראנק: „אזוי פיעל?" „נו, ער איז דאך פארט דער ערשטער גביר אין שטארט!" פערענטפערט ער זיך אליין זיין הארבע קשיא... און ער פערקוקט זיך אויף נאך און נאך הייזעלעך, ווילכע ער האט אין זיין לאנגען לעבען נעבויט; זיי גיבען איהם אב גריסען און עם ווערט איהם ווארעם אין זיין אלטער קאלטער נשמה... נאר אט וואקסט פלוצים דאס אומגליק צוריק ארויס, ער דער־

פון זיי לייקענען אײהם: אנדערע זיינען מודה און שווערן, אז זיי האבען ניט; טהיי׳ל זיינען ניט מודה און לייקענען ניט. און ווארפען איהם דאך ארויס א פאר גילדען.

נאר די לעצטע צייט קומט איהם אן אלץ שווערער און שווערער די צוויי גילדען דירה געלד צו קריגען. ער איז שוין שולדיג דעם אלטען זלמן פיער גילדען פאר צוויי חדשים און עם נעהט שוין באלד א דריטער חדש. זלמן וואלט איהם אפילו נעווארט, נאר ער קען ניט — ער איז אליין ניט דער „בעל־הבית, ער אליין צאהלט דירה געלד און איהם קומט דאס אויף זעהר שווער אן. סך הכל איז זלמן אנ אלטער שניידער, אויף איין אויג שוין בלינד, און מעהר אז לאטעם לעגען קען ער ניט, און וואס פערדיענט ער פון א לאטע, מישטיינס נעזאגט!...

לייזער דער טשעפלער האט אויף איהם קיין פאראיבעל ניט וועט ער מאהנט א מאל צו שטארק, נאר גוט איז דאס איהם ניט, צייט ער לעבט האט ער קיין לינגען ניט געזאגט און איצטער, אויף דער עלטער, האט ער שוין דעם אלטען זלמן גענארט, אז היינט, מארגען גיט ער איהם געלד...

און די לעצטע טעג בלייבט לייזער אין בית־מדרש ביז שפעט נאך מעריב, ער זיצט ביי א ספר אויף עברי־טייטש און ווארט ביז וואנען דער בית־מדרש זייגער שלאגט 10. דאמאלס וויים ער זיכער, אז דער אלטער זלמן שלאפט שוין און ער נעהט אוועק א היים...

דער אלטער זלמן האט שוין געגעבען לייזער'ן אנצוהער־רעניש אז ער וועט פערדינגען זיין ארט א צווייטען, אויב ער וועט איהם די טעג קיין געלד ניט נעבען. לייזער איז צוטומעלט נעוואָרען. ער האט א מורמל געטהאן: אייל׳ט זיך ניט, מיר וועלען זעהן... נאר טאקי מעהר ניט ווי א מורמל — דייטליך

דער אלטער טשעסלער.

אלט איז שוין לייזער דער טשעסלער, געבויגען געהט ער שוין און קענטיג, אז דער שטעקען זיינער, וואס ער האלט אין דער רעכטער האנד, קומט איהם שטארק צו־נוץ, אהן דעם שטעקען וואלט ער אין בית־מדרש אודאי ניט געגאנגען; מעהר ווי אין בית־מדרש געהט ער נישט — עס איז איהם שווער און אנב האט ער נישט וואוהין צו געהן; זיינע קינדער זיינען זיך צע־פאהרען אין אמעריקא און ער איז עלענד, ווי א שטיין. „די אל־טע" זיינע איז שוין אויך טויט. געשטארבען איז זי מיט דריי יאהר צוריק, וועז ער האט נאך געארבייט, און געארבייט האט לייזער אזוי לאנג, ביז וואנען ער האט שוין ניט געקענט, אזוי לאנג, ביז די האק האט זיך נישט פון זיין האנד ארויסגע־גליטשט. דאמאלס האבען איהם די יונגערע טשעסלייארעם גע־זאגט:

— צייט שוין ר' לייזער, אייך אברוהען!...

און שוין צוויי יאהר אז ער רוהט טאקי; אמת אין נאנצען רוהט ער ניט, עס קומט איהם אן זעהר שווער די „הוצאה" זיינע. דאס עסען איז שוין ווי עס איז: א פאר נע־באקטע קארטאפעל און א קאפ פון א העריג קלעקט איהם אויף א טאג. דאס אומגליק איז נאר דאז, וועז עס קומט איהם אויס צו צאהלען דעם אלטען זלמן די צוויי גילדען דירה־נעלד; דא־מאלס ארבייט ער מעשים, קעהרט איבער וועלטען; עס פער־שטעהט זיך—נישט מיט די העגד, נאר מיט'ן קאפ; ער זוכט אויף אין מוח פערוואלגערטע בעלי־בתים. וועמען ער האט הייזער געבויט און וועלכע זיינען נאך איהם שולדיג געבליבען. א סך

— ס'איז א מין שוטה ! אין פנים אריין ניסט ער... א מין פרא־אדם !.. פוי !...

— היינט געה צוריים זיך — האָט גרונם, ארויסגעהענדיג מיט בזיונות פון דאוונען, גערעדט מיט זיך אליין — קיינמאל שמעק איך ניט קיין טאבאק, היינט האָט זיך מיר גאר פערגלוסט א שמעק טהאן. א נייע רפואה !... אזוי וואלט דאָס אייניקעל ביי מיר געווים געלערנט, געווים, געווים ! דער שמעק טאבאק האָט מיך ג'הרג'עט..

— זייט מוחל שמש — וועגדט ער זיך מיט א הארץ־קלאפעניש צום שמש — ניט א שמעק טאבאק.

דער שמש נעמט ארויס פון׳ם בוזעם דאס פושקעלע, גרונם רוקט אהין אריין די צוויי פינגער, פארשיט אביסעל אויף דער ערד, נאך דעם ניט ער א שטארקען שמעק, ניט נאך זיין גע־וואהנהייט. און טראכט זיך: „זאל זיין, רבונו של עולם, צו רפואה!" און לאזט זיך נעהן קענען גביר, ווי שבור...

אט שטעהט ער שוין נעבען ר׳ יעקב׳ן.

— גוט יום־טוב, ר׳ יעקב — רעדט ער קוים ארויס.

דער גביר שטעלט אויס פערוואונדערט אויף גרונם׳ן די אויגען און פרעגט:

— וואס וועט איהר זאגען?

„ע, ער לאזט זיך דאך הערען — טרייסט זיך גרונם — שטייפער, שטייפער! גאר נישט געשראקען זיך", און ער פאסט זיך מוטה ווייטער צו רעדען:

— איך... האב... א פ ש ש ש ש — צענים ער זיך פלוצים, פון שמעק טאבאק, די אויגען וועהען איהם פול טרערען, און פערשפריצט דעם גביר׳ם ראק און פנים...

— טפוי! וואס איז דאס פאר א מין מיאוסער איד!— וועהט ר׳ יעקב אויפגעבראכט און מיט עקעל ווייזט ער מיט דער האנד — געהט אייך, געהט אייך ווייטער! איך האב מיט אייך קיין געשעפטען ניט!... פוי... אין פנים ניסט ער... וואס א לומפ ניט קען. שמש!

דער שמש פליהט אונטער, ווי ניט לעבעדיג.

— וועי איז ער, אט דער שוטה! — פרעגט דער גביר, קר־קענדיג בייז אויפ׳ן שמש.

— א מלמד... א דרדקי־מלמד — ענטפערט דער שמש דער־שראקען.

נאר דאס לעצטע געפעלט איהם נישט. וואס פאר א שכן ביזטו מיט מיר, מלמד איינער — דו דאוועניסט נעבען טהיר און איך נעבען ארון קדש..

ער זוכט אן'אנדער נוסח: „צולייב אלטע בעקאנטשאפט"..

פוי, נאך ערנער, שפייט ער אויס — „א נייער בעקאנטער" וועט ער זאגען און נאר אין כעם וועלען.

ענדליך געלינגט איהם צו פערבייטען אווי:

— איך בין א גרויסער „בעל־פועל", אין א י י ן „זמן" פאהרט מען ביי מיר אריין אין עברי, טאקי רעכט אין עברי! איך האב דערצו א בעזונדער לכוד.

ער קלערט איבער דאס זעלבע נאך אמאל און נעפינט, אז עס איז גוט, נאר „פאהרט מען ביי מיר אריין" איז עפעס מעשה „בעל־עגלה"...

ער זוכט אן אנדער נוסח:

— אין איין „זמן" לשרן איך אויס עברי על־פי דקדוק.— דאס געפעלט איהם שוין אין נאנצען און ער האפט, אז דער גביר וועט איהם מיט נאטם הילף ניט אבזאגען.

נאכ'ן דאוונען לעגט ער זיך איבער און בעשליעסט זיך פעסט צוצוגעהן. ממה־נפשך — שטארקט ער זיך — יא — יא, ניט — ניט! אין קאשע וועט ער מיך דאך נישט אויפעסען.

די שענע בעלי בתים זאגען שוין דעם גביר גוט יום־טוב, מען וואנפט זיך איבער נאר מיט אייניגע וועלטער, און מען געהט זיך פענאנדער. קיין וויכטיגעס האט די לעצטע טעג ר' נענומען. און דער גביר האט שוין בדעה ארויסצוגעהן, ער דארף יעקב נישט צו דערצעהלען. עס האט זיך איבער יום־טוב אויס־נאר צונויפגעגען דעם טלית.

גרונם רוקט זיך ווי א שאטען... די פים ברעכען זיך אונטער איהם.

— מען דארף נעהמען א שמעק טאבאק ביי דעם שמש, דאס וועט מיך אפשר מוטהיגען, בעשליעסט ער.

איהר נעמיינט: ער וועט איהם צו אנ'אנדערז מלמד אוועקגעבען? מעהר וואלט איהם ניט פעהלען?...

א גלויקליכער שמייכעל בעשיינט זיין פינסטערן פנים, נאר ער גיט א קוק אויפ'ן גביר און פון נאנצען דמיון ווערט אש! דאס בלוט ווערט אין איהם פערקיהלט פאר שרעק: „ווי אזוי נעהט מען צו“? וואו נעמט מען אזוינע נעזונדטע פים, זיי זאלען קענען איינשטעהן בשעת מעשה, וואו נעמט מען אזא הארץ, וואס זאל אזוי ניט קלאפען?...

און אט איז שוין די „אנדערע טעג“ פסח! היינט מוז ער צוגעהן, ער מעג אפילו וויסען, אז ער וועט דערפון זיכער שטאר־בען! ער מאכט אן אנדנונג מיט זיינע נעראנקען און נרייט זיך צו, ווי אזוי צו רעדען נאכ'ן דאוונען.

— „גוט יום־טוב“, ר' יעקב!... מאכט ער א רעפעטיציע— דאך בעקלערט ער: עס איז צו פרעסט: „גוט יום־טוב, ר' יעקב!“ אזוי זאגט מען דאך אלעמען, היינט וואס איז דער חילוק? איך וועל בעסער זאגען: „א גוטער יום־טוב, ר' יעקב!“... עס נע־פעלט איהם וויטער נישט: ער נעדענקט, שמחת־תורה האט זיך לייבע דער שוסטער איינגעשכורט פלענט ער אזוי שרייען וועי־מען ער פלענט נאר בעגענענען... ביי איהם בלייבט, אז ער וועט טאקי זאגען „גוט יום־טוב“, נאך וויך און שטיל...

— גוט יום־טוב — דעקלאמירט ער... — יא, אזוי וועט זיין גוט.

ער נרייט זיך וויטער צו:

— איך האב נעהערט זאגענדיג, אז אייער אייניקעל, זאל זיין אויך לאנגע יאהר (דאס וועט דעם גביר זיכער נעפעלען וועי־רען) הויבט אן אין א מזל'דיגער שעה היינטיגען זומער צו לער־נען... איך בין גרוגם דער מלמד... ביי מיר לערנען די שענסטע בעלי־בתי'שע קינדער... איך בעט אייך, ר' יעקב, (אפשר מורנו ר' יעקב? — פליהט איהם דורך אין קאפ) גיט מיר אייער אי־ניקעל, צולייב שבנות — מען דאוונט צוזאמען...

טען וועגען רעדען עפעם מיט'ן גביר, אוז נישט נאר רעדען, נאר טאקי שטארק א שמועס טהאן...

ביים רעיזן וועגען שמועס, קומט איהם דאס בלוט גלייך אריין אין פנים, דאס הארץ — קלאפט ווי ביי א גזלן, וואס געהט הרג'נען א מענשען. א שפאס! ער דארף פיהרען מיט'ן גביר אזא וויכטיגען שמועס! ער ווייל בעטען דעם גביר'ס אייניקעל, וואס הויבט ד ע ם זומער אן צו לערנען, צו זיך אין חדר אריין. בעטען א אינגעל אין חדר איז ביי גרונם'ן אפילו ניט קיין נייעס: אלע „זמן" בעט ער אזוי אין צוואנציג תלמידים, אוז האט שוין דערוויף אן אויסגעארבייטען „נוסח", נאר וואס גלייכט מען? מיט פשוט'ע בעלי־בתים מאכט נישט אוים, ווי אזוי מען רעדט, אבער מיט אזא גביר דארף מען דאך וויסען וואס צו רעדען, א י י ן איבריג ווארט, חלילה, קען אוועק־הרג'נען אין נאנצען...

אוז פון פורים אן ביז פסח קומט פאר ביי גרונם'ן אין הארצען א גרויסע מלחמה. ער ווייל אריינגעהמען א גרויסען נע־נערא אין פלעז, אוז וויים נישט אויף וואס פאר אן אופן אוז האט סתם מורא...

נאר אט איז שוין פסח! אויב ער וועט די טעג נישט צו־געהן איז שוין פערפאלען, פערשפיעלט דאס גלייק אויף אייביג! אוז א קליניגקייט וואס פאר א גלייק דא וואלט געווען! דעם גביר'ס אייני־על לערנט ביי איהם!... ערשטענס דאס געלד: ער וואלט אודאי נעצאהלט פונפצעהן קערבלעך, אויב נישט די נאנצע צוואנציג. היינט דאס צאהלען שמועסט מען דאך נישט— פאראוים א צעהנ־רובעלדיגע!... היינט דער כבוד אליין, וויפיעל איז ווערטה דער כבוד?...

אוז גרונם'ן פערטראגט דער כח הדמיון ווייט:

— וואו לערנט ר' יעקב'ס אייניקעל, ר' גרונם?

— וואס הייסט „וואו"? איהר ווייסט נאר נישט? א שע־נע מעשה? ער לערנט ביי מיר, ביי מיר טאקי! וואס דען האט

נאך דער מעשה געהט ער איבער צום קורס, ווען דער רוסישער רובעל הויבט זיך און ווען ער פאלט: (גרונם קען עס בשום אופן ניט פערשטעהן: ער ווייסט דאכט זיך, אז א רובעל איז אלע כאל א רובעל! ער ווייל עס פרעגען, נאר ער האט קיין העזה כיט). ווייטער דערצעהלט ער פון זיין נסיעה קיין קענינסבערג יענע ווחה, וואוהין ער האט „אטפראוועט א טראנספאָרט" געהיליפ: ווי אזוי ער האט צוריקפאהרענדיג זיך בעקאנט מיט א פוילישען גלח, האט געהאט מיט איהם א ויכוח וועגען אמונה, און ער האט דעם גלח מנצח געווען... און נאך אזוינע טויזענ־דער מעשיות, וואס נאר א גביר קען עס וויסען, א גביר, וואס פיהרט נעשעפטען מיט די נרעסטע שרות און קיין זאך איז פאר איהם ניט צו שווער...

גרונם וואלט אבנעגעבען א האלב לעבען, נאר אויסרעדען אמאל חאטש א י י ז וואלט מיט'ן גביר, ער וואלט זיך מחיה נעווען... ער פרובט עס אבער קיינמאל נישט: דאס גבירי־שע נעשטאלט, די הויכע נעוויקס, דער גרויסער בויך לאזט עפעס ניט צו: דאס קלארע, פולע פנים, דער שטרענגער קוק וואדפט אן אויף גרונם'ן א פחד. ער וואונדערט זיך נאר אויפ'ן שוחט'ס גבורה, ווי אזוי יענער שטעהט אמאל נאר נאהנט נעבען גביר און וואדפט אריין אין שמועס אויך א וואדט... „מען דארף טאקי האבען, טראכט גרונם דאמאלס, א שוחטישע הארץ צו פועל'ן דאס ביי זיך... איך קען דאס נישט!"..

און גרונם, וועלכער דאוועט שוין באלד פונפצעהן יאהר אין „קליינעם בית־המדרש", האט נאך קיינמאל מיט'ן גביר קיין וואדט נישט אויסגערעדט. נאך קיינמאל די זכיה נישט געהאט און האט עס אפילו אין זינען נישט. ווען? ווי אזוי? סיידען ער זאל ווערען אליין א גביר, נאר פון וואס קען ער רייך ווערען? פון די דרדקי־יונגלעך?

דאך די לעצטע צייט האט גרונם אנגעהויבען צו טראכ־

דער שמעק טאבאק.

אין דעם קליינעם שטעדטעל קאניוויקע נעפינען זיך פינף גרויסע שוהלען, נאר די גרעסטע ראלע שפיעלט דאָרט „דער קליינער בית־המדרש", ווייל אין איהם דאוונעט דער שטעטעלשער ערשטער גביר, ר' יעקב סינקעס. שאצען שאָס דאס שטעדטעל דעם גביר'ס פערמענען אין צוויי הונדערט טויזענד רובל, נאר א מאה־אלף האט ער טאקי געהאט, און פאר קאניוקע וואלט נעגוג נעווען א פיערטעל פון דעם, אום צו שפיעלען א גבירישע ראלע. דערפאר דאוונען טאקי „אין קליינעם בית־המדרש" די שעהנסטע בעלי־בתים, אויך די שטעדטעלשע כלי־קדש, ווי למשל דער רב, דער שוחט, דער בעל־טאקסע, א פאר פרושים, וואס „דיענען" שוין באלד א יאהר צעהן אין דער קהלה.

צווישען די אלע שענע אידען האט דאָ געדאוונעט גרונם דער דרדקי מלמד, וועלכער איז דאָ געווען עפעס ווי א פינפטער ראד צום וואגען. פון קינד־ווייז אויף א דערשלאגענער, האט ער קיין מאל נישט געהאט דעם מוטה ארויסמישען זיך אין א שמועס שבת נאכ'ן דאוונען, וואו דער ראש־המדברים איז געווען דער „גביר". ער האט אפילו ניט געוואגט אנבויגען דעם קאפ אויף א זייט און צולענען דעם אויער עפעס הערען. פון ווייטען פלעגט ער נאר שטעהן און שלינגען יעדעס וואָרט, וואס געהט ארויס פון גביר'ס מויל. א שפאס וואס יעקב סינקעס דערצעהלט זיך אן! דאָ דערצעהלט ער פון גראף צאפסקי, מיט וועלכען ער איז שטאנדן „געקנעפלט" און איז ביי איהם כמעט אלע וואָך, ווי אזוי דער דאוינער נראף האלט חשוב א אידען.

און חאשע קומט צו שרה'ן אין שטיבעל און הויבט אן ארבייטען.

שרה וויל זיך צולענען, זי קען ממש אויף די פֿים ניט איינ־שטעהן, זעהענדיג אבער, ווי חאשע נעהמט אליין שלעפֿען דעם קאסטען און ווערט רויט שלעפֿענדיג, פערקלעמט איהר האָם הארץ און זי נעהט איהר צו העלפֿען.

— נעה. נעה!... טרייבט איהר חאשע: איך וועל אליין! נאָר שרה נעהט ניט אוועק און מיט די לעצטע כחות העלפֿט זי איהר ארויסטראָגען דעם קאסטען.

שפעטער א ווייל פערגעסט זיך שרה אָן אלע איהרע וועה־טאָגען און זי הויבט אָן גלייך ארבייטען מיט חאשען. חאשען ווערט נמאס אוועקטרייבען איהר, און ביידע ווייבער ארבייטען מיט דעם זעלבען חשק, אויסרעדענדיג אייניע פאר די אנדערע די טרויעריגע הערצער.

און זעהענדיג ווי זיי ארבייטען ביידע, וואָלט שווער נעווען צו דערקענען ווער איז דאָ די בעל־הבית'טע און ווער די גע־דונגענע...

שוין שרה אויסצורעדען איהר בקשה, אוז זי ווערט אנ־
שוויגען.

— וואוהין איז דאס? — פרעגט האשע.

— וואוהין... וואוהין?... דאס איז צו...

ישרה פערלירט זיך אוז קען נישט אויסרעדען קיין וואָרט.

— אודאי צו דעם „חזיר" צו בוילה ברוך׳ס? — ווילּ
חאשע טרעפען.

— ניין! — האקט אב שרה, אוז גיט צו ווי מיט גוואלד:

— איך האב געוואלט זאלסט צו מיר אריינגעהן...

— צו דיר? — פערוואונדערט זיך חאשע אוז שטעלט
אויס די אויגען: לאכסט דאס ניט?

דא בעלויידיגט זיך שוין שרה. זי דערמאהנט זיך אן איהרע
12 רובל, וואס זי פערמאגט אוז רעדט ארויס ווי מיט שטאלץ:

— וואס מיינסטו, איך ווילּ דיר נישט בעצאהלען? איך
ווילּ דיר בעצאהלען ווי א בעל־הבית׳טע.

דער שטאלצער טאן געפעלט שוין ניט וויעדער חאשען:
א נייע בעל־הבית׳טע געוואָרען — טראכט זי — אוז זי בלאזט
זיך אן.

— נו, איז וואס, דו געהסט אריין? — פרעגט שרה ווי
א בעלויידיגטע.

— ניין, מיט אן אמת?... ווילּ חאשע ניט גלויבען.

— ס׳אר׳א נאר דו ביזט! קומט שוין שרה צו זיך: עס
איז מיר נאר ניט אזוי פרעהליך אויפ׳ן הארצען צו לאכען פון
דיר אוז קיין כח האב איך דערצו אויך ניט, קוים וואס איך
לעב. צוויי וואכען אז מען שטעהט אב ביים בעקער ביז צ ווי א
זייגער ביי נאכט, איז ניט קיין געלעכטער... איך קען מיט א
גליעד ניט א ריהר טהאן. וועסט ביי מיר אביסעלּ א וואש טהאן,
איך ווילּ דיר ניט קריוודען, שרעק זיך נישט.

חאשע שמייכעלט אוז דאָך בעשלוסט זי צו געהן.

— מילא, זאלּ זיין פון א קאוואק — אבי צום לעבע.

הבית'טע א דיענסט, וואס האט קיין שום „וועדע" ביי קיינעם ניט, וואס אייסער איהר שטיקעלע יחוס, וואס זי איז אן ענוה און מען האט דערפאר אויף איהר רחמנות, האט זי קיין אויס־קוק ניט פון וואנען זי זאל קענען לעבען, — זי וועט גאר וועלען א „פריצטע" און וועט דינגען זיך „מענשען" צו רוימען, וואשען ביי איהר אויף פסח! עס איז בזיונות פאר לייטען, מען וועט פון איהר חוזק מאכען...

פון דעסטוועגען בעשליעסט זי עס פעסט צו טהאן. פאר צווויי גילדען וועט איהר חאשע די אלמנה אלץ צואוואשען. זי וועט איהר דערצאהלען די גאנצע מעשה, זי וועט איהר בעטען זי זאל קיין פעראיבעל ניט האבען...

זי מאכט זיך א הארץ און נעהט ארוים קענען איבער צו חאשע די אלמנה, וועלכע פערנעהמט אויך דיזעלבע שטעל ביי די שטעדטעלשע רייכע בעל־הבית'טעס, וואס זי, שרה.

— גוט מארגען, חאשע, — זאגט זי קוים ארוים אריינגע־הענדיג צו דער אלמנה אין פינסטערען שטיבעל.

— גוט מארגען, גוט יאהר, א גאסט! — ענטפערט חאשע, וועלכע עסט פון א צובראכענער שיסעלע א מין געקאכץ, וואס האט נאך דערווייל קיין בעזונדער נאמען ניט.

— האסט עפעס ארבייט? — פרענט שרה, און דאס הארץ ציטערט איהר.

— ניין. — ענטפערט חשה — איך האב שוין ביי אלע בעל־הבית'טעס מיינע ארבייט אבגעטהאן. קוים, קוים פערדיענט אויף פסח.

— וואלסט עפשר וועלען נאך עפעס פערדיענען? — פרענט שרה א דערשראקענע.

— אח, מיט'ן גרעסטען כבוד! — ענטפערט חאשע א דער־פרעהטע — א קלייניגקייט פסח! פיעל מען פערדיענט — איז וועניג.

דערהערענדיג אזא מיינונג וועגען פסח, פערשעמט זיך

אויסהאלטען אזא שווערע פראצע, ווי א קנעטערין האט.

און אז זי ענדיגט איהר ארבייט, פיהלט זי, ווי הענד און פים זיינען ניט איהרע, ווי זי וואלט זיי געליהען ערגעץ און זיי זיינען ניט אויף איהר מאס... זי האט נאר איין פערלאנג — א ווארף טהאז זיך אויף איהר בעטעל און שלאפען, שלאפען שטענדיג, קיינמאל שוין ניט אויפשטעהן. קיין גרעסערער גליק איז שוין דאכט זיך פאר איהר ניטא. אזא גליק אבער קען זי זיך ניט פערגינען. אוועקגעהענדיג מיט צוויי וואכען צוריק איז „פאדריאר", האט זי איהר שטיבעל געלאזען אפילו נישט קיין אויסגעקערטע, חמץ איז אין אלעווינקעלעך, דער אלטער קאסטען, וואו זי דארף די מצה לענגען, איז ניט קיין געווא־ שענער, די כלים נישט קיין ג'כשר'טע. ביי איהר איז נאך ניטא קיין סימן פון פסח, און געלר מיט וואס צו מאכען פסח האט זי יא, נאט צו דאנקען. איצט פעהלט איהר נאר כח, און שרה שמועסט זיך איין, אז דער „פאדריאר" איז נאך ניט געענדיגט: זאל דאכטען, אז זי דארף נאך א טאג שטעהן און קנעטען, פון בעקען טאר מען דאך געווים ניט אוועקגעהן, היינט וואס מאכט זי זיך נאריש? און זי פרובט אנהויבען צוצוקלויבען, מאכען פסח'דיג. נאר עס פאלט ביי איהר פון די הענד. זי האט קיין כח ניט איינצובויגען זיך, און זי בלייבט פערצווייפעלט.

— איך וואלט חיים'קען כאטש האבען אין דער היים!— קלאגט זי זיך, — ער איז א טייער קינד, שוין 12 יאהר א בחור, ער וואלט מיר געהאלפען!

איהר חיים'קע איז אבער שוין דריי יאהר פערקויפט ביי ועליג דעם שוסטער פאר'ן עסען, און זעליג וועט איהם ניט לאז־ זען קומען העלפען דער מאמען.

און שרה'ן פאלט נאר איין דינגען א „מענשען", צו מאכען אין איהר שטיבעל פסח...

לכתחילה פערשעמט זי זיך פאר'ן נעדאנק. זי וועלט מיש רויט. סטייטש. זי, ארעמע עגונה, וואס איז ביי יעדער בעל־

די קנעטערין.

שרה איז שוין צעהן יאָהר אן ענוגה. דער מאן איהרער לייבע דער שניידער, מיט וועלכען זי האָט געלעבט פינף פינף־טערע יאָהר, ווי זי רופט זיי אָן, איז אויפ'ן זעקסטען יאָהר אוקגעפאָהרען אין אמעריקע און איז ווי אין וואסער אריינגע־פאלען. שוין צעהן יאָהר, אז זי איז זיך אליין מפרנס דערמיט, וואָס זי וואשט גרעט פאר די רייכע שטעדטעלדיגע בעל־הבית־טעם, וואשט דילען, פליקט נענז, און נאָך אזעלכע ארבייט, די אלע ארבייטען ניט מען איהר פאר רחמנות צו איהר און צו איהר איינציגען בן־יחיד'ל; אזוי זאָגען די בעל־הבית'טעם. פון דעסטוועגען איז זי נאָך פון די רייכע בעל־הבית'טעם רחמנות ניט רייך גענוגרען און אז עס קומט שבת, קומט זי אב מיט א הערינג אנשטאָט פליש און יום־טוב מיט א שטיקעל לונג און לעבער.

פסח אבער מאכט זי, ווי זי דריקט זיך אליין אוים, „ניט צו פערזינדיגען". מצה באקט זי אין פאדריאד, וואו זי איז אלע יאָהר א קנעטערין און בעקומט פיער גילדען א טאג א חוץ „מאכען", און „מאכען" „מאכט" נאָך ביז א רובל. אין פאד־ריאד שטעהט זי אב צוויי וואכען. און א טאג פאר ערב יום־טוב, וועז דאָס מצה באקען ענדיגט זיך, צעהלט זיך איהר קא־פיטאל ביז 12 רובל, — צוויי רובל איז ביי איהר אוועק אויף עסען; עס איז אפילו א סך געלד, נאר גאָט ווייסט דעם אמת— אזוי פערענטפערט זי זיך אליין, אז זי האָט ניט געמיינט צו „פרעסען", זי איז נאר אויסען געווען א בעסערן ביסען צוליעב דעם, זי זאָל קאָנען האָבען כח צו שטעהן ביי'ן „באקען" און

— מען דארף שיקען אנפרענען. צי ערלויבט ער.
— א שאלה, צי ער וועט ערלויבען, ביי איהם וועט זיין נאך א זכיה!
— א קלייניגקייט! שטערטעלשע אידען קומען דאוונען אין דארף...
און די אסיפה האט זיך געענדיגט בשלום.

און אז די שטערטעלשע אידען האבען דעם ערשטען טאג ראש השנה אין דער פריה (מעריב האבען זיי נעדאוועט אין זייער בית־מדרש) געלאזען זיך געהן דאוונען אין סאסנאווטשינע. און האבען פארבייגעהענדיג א קוק געטהאן אויף זייער אלטען. האלב איינגעפאלענעם בית־מדרש, ווי ער שטעהט אזוי מיט זיינע דונקעלע אוינען פערטרויערט און פער'יתום'ט, — האט זיי זייערע הערצער נעצופט און געקלעמט און שטיל אהן וועדטער, נאר מיט בליקען האבען זיי איהם מחילה געבעטען...

— זאלען זיי, די ישובניקעם, צו אונז קומען!
— וואם זיינען זיי געווארען פאר יחסנים!
— אמאל פלעגען די ישובניקעם צו אונז קומען דאוונען.
— היינט האבען זיי זיך אויסגעלערנט עברי — מאכען זיי אין דער היים א מנין...
— עברי וווי עברי, נעלד קענען זיי געווים צעהלען...
— וואם פעהלט זיי? — פון אלעם־נוטען: פולע זאשיקעם מיט קארטאפעל, מיט קרויט, מיט היהנער, מיט אייער...
— סמעטענע, פוטער און קעז...
— מיט אלע צרות אויף זייערע קעפ!...
— ששש, שילט זיך ניט אידען, עס איז אלול!
דער עולם האט זיך פאר דער קללה אין אלול דערשראקען און איז געגאנגען צוריק:
— וווער שילט זיך, וווער, וווער...
— קיינער ניט, קיינער ניט..
— וואם האט מען צו זיי?
— בערקע סאסנאווטשינער איז א טייערער איד, ביי איהם וועט זיין דאוונען א תענוג: — א שטוב, וווי א פעלד, דריי מאל וווי אונזער בית־מדרש.
— ערשט היי־יאהר האט ער געשריעבען א ריינינקייט.
—א טייערער איד!
— און וואם פעהלט די איבריגע ישובניקעם? גוטע מענשען!
— אודאי!
— בלייבט עס אזוי, אז מיר געהען היי־יאהר דאוונען אין סאסנאווטשינע?
— קיין אנדער עצה איז ניטא.
— א טייערע זאך, וווי איך בין א איד — אראב א בארג פון פלייצע!
— שיך א בארג!

האבען די עטליכע רובל, וואס מיר האבען פערמאגט, פערטהאן אויף א נאשערייַ, מיר האבען פערנעסען אונזער ארעמקייט, אונזער שמאנד און אונז האט זיך פערוואלט הערען א חזן. דער גוטער יאהר וויסט וואר ער איז! א דורכפאהרער א חזן, איז ניט קיין גרויסער צדיק. אנ'עהרליכער חזן זיצט אין דער היים... נאר די מעשה איז — עס איז שוין אנ'אבגעטהונענע זאך. דער סוף פסוק איז: מיר זיינען געבליבען אהן א בעל תפלה אויף ימים נוראים, אהן א בעל תקיעה, און אהן א בעל קורא... ממש אהן גאר נישט... אויב איהר ווילט וויסען נאך עפעס — איז שוין דער שופר אויך ניט ווי נעהעריג איז... איצט אלע־צייט, עטליכע תקיעות — בלאזט ער נאך ווי עס איז; ס'וועט אבער קומען ראש־השנה, מען וועט דארפען אזוי פיעל בלאזען: א תרועה, א שברים, א תקיעה־גדולה, — ער וועט זיך נעווים פערהאלטען... פאר א יאהרען נאך האט ער זיך פערהאלטען, אויב איהר געדענקט?.. איך געדענק גאנץ גוט... און נחמן איז א גוטער בלאזער (דער עולם קוקט זיך אום אויף נחמ'ען און נחמן וועלט רויט...) לכן וואלט געווען מיין עצה, אז מיר זאלען היי־יאהר מאכען בשותפות מיט סאסנאווטשינער מנין, דהייבט, מיר זאלען אלע נעהן דאונען היי יאהר אין סאסנאווטשינע— נעהן מעג מען, סך הכל דריטהאלבען ווייַלסט וועג, עס וועט זיין א שפאציער... וועלען מיר אלע פערשפארען צו ברעכען די קעפ: וואו נעהמט מען א בעל־תפלה, א בעל־קורא און א בעל־תקיעה און טאקי א שופר אויך. ווייל דער שופר, איך זאג אייך נאך אמאל, דער שופר וועט זיך ראש־השנה אבזאגען... קיין „תרועה־שברים" וועט ער זיכער ניט נעהמען. ער קען שוין ניט נעהמען, ער איז שוין אלט און האט שוין עטליכע פנימות... פאר אונז איז געבליעבען נאר סאסנאווטשינע...

נאך דעם שמש'ס רעד, האט דער עולם אננעהויבען רוי־שען:

— פון שטאדט אין דארף! און נאך ראש השנה — ניין!

— וואס איז דא פארהאן וואס צו קלערען? — רופט זיך אן אייגער: כעז וועט היינטיגע ימים נוראים דאוגען ביחידות... אוים קהלה!

— א שעהנע מעשה נאר א קורצע! — לאכט ביטערלעך א צווייטער.

— דאס דארף מען פערשרייבען אין פנקס.

— אוים וואינאווקע!

— זאלען זיך אלע צוואמענלעגען אוז דינגען פאר אייגענע נעלד, גיט אן עצה חנן מלמד אוז דערשרעקט זיך גלייך פאר זיינע אייגענע וועלטער.

— ווייז אהער א רובל. נו! שטעלט אוים זלמן שמיד די האנד.

— איך האב ניט! — פערשעמט זיך חנן. — פארהאן דאך אבער בעלי־בתים, וואס האבען....

— וועד האט?

— קיינער האט ניט!

— אזוינע ימים־טובים נעהען — א קלייניגקייט!

— וואס־זשע וועט זיין?

— ניט גוט.

אין בית־מדרש רוישט. יעדער זאגט אן אנדער עצה. נאר קיין אמת'ע עצה איז ניטא.

פלוצים ניט דער אלטער שמש א פאטש איבער'ן בימה אוז אין בית מדרש ווערט שטיל.

— איך האב א עצה, שווייגט א וויילע!

— אדרבה, אדרבה! — שרייט אוים אלע אונגעדולדיג.

דער שמש נעהמט אין זיך אריין אביסעל מעהר אטעם יוי געוועהנליך, גיט א שטארקען שמעק־טאבאק, ווישט די נאז פון ביירד זייטען אוז רעדט ענדליך ארוים:

— די מעשה דערפון איז אזוי, די מעשה: אונזער קהלה איז היינטיגען זומער בעגאנגען א גרויסע נארישקייט, מיר

טשינע: דריי קערבלעך גיט מען מיר... דריי קערבלעך... האָט ער קוים אויסגעשטאָמלט מיט שרעק פאר זיין בגידה, וואָס ער האָט בוגד געווען אין זיין קהלה, וואָס גיט איהם עסען.

— ע, ביזטו א פּאַרך! — האָט עמיצער איוסגעשריען.

— א גרויסער שייגעץ! — האָט נאָך עמיצער אונטערגעהאָלפּען.

— א „דאַרמאָיעדניק"! — האָט א דריטער געזידלט.

און אויף דעם אָרעמען נחמנ'ען האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען וועדטער און וועדטלעך, אזש עס האָט איהם ווי מיט נאָדלען געשטאָכען.

— איך דארף מאכען א ווינטערדיגען בגד... איך קען גיט... האָט ער זיך געבעטען. — זייט מיר מוחל... ווינטער איז קאַלט...

— וואָס ווילּ מען האָבען טאָקי פון איהם? איז דער עולם צוריקגענאַנגען: ער דארף זיך מאכען א ווינטערדיגען בגד. ער גהט נעביך א ווילּער, א נאָקעטער...

—די מעשה איז דאָך אזוי! — האָט יעדערער פּאָדטאָקעווועט.

— האָבען מיר הייסט עס, גיט קיין בעל־תפילה און גיט קיין בעל־תקיעה?

— מיר האָבען, דאכט זיך, קיין בעל־קריאה אויך גיט!— האָט מודיע געווען וויעדער דער שמש פון בימה.

— וואָס הייסט! — האָט זיך דער עולם דערשראָקען:— וואו איז אלטער פּעשעס, וואו איז ער? וואו איז ער?

— אלטער פּעשעס וועט אויך לייענען אין סאָסנאָווטשינע, — איז מודיע, ווי א פערשולדיגטער, דער זעלביגער נחמן— ער נעהמט צוויי קערבלעך.

דער עולם דערשרעקט זיך גיט אויף א געלעכטער: אנדערע לאָזען אראָב די קעפּ, ווי זיי וואָלטען געזוכט אנ'עצה, אנדערע וויעדער הויבען אויף די קעפּ צו דער סטעליע און שטעהען אזוי פערטראכט עטליכע מינוט.

וועגדט זיך זרח דער שופטער צום שבת'דינען בעל־תפלה, חייקעל־שעפּס, וועלכער האָט יא א שטיקעל קול, נאָר ער ווייסט מעהר ניט ווי די שבת'דינע נגונים פון דאוונען.

— א־נו, חייקעל — פּרוב זיך! וועגדען זיך צו איהם איינינע בעלי־בתים: זיי זיך מכין!

חייקעל־שעפּס ווערט רויט און ענטפערט קוים:

— איך האָב מורא.

— פּרוב, פּרוב: ה—מ—לך! ווייזט איהם זלמן שמיד א וועג.

— איי, קענסט דאָך אליין! — רופט זיך אָן חנן מלמד און העלפט איהם ווייטער:

יו—שב—על—כ—סא

רם ו—נ—שא—א—א!

—אי—אי—אי—אי—אי—אי—אאאי!...

חאפּט אונטער דער עולם.

און דער בית־מדרש הילכט עטליכע מינוט פון די ימים־נוראים'דינע נגונים, וועלכע האָבען בעגייסטערט דער אסיפה...

— איצטער קענען אלע, און ווי עס וועט קומען ראש־השנה וועט קיינער ניט קענען, — ווארפט אריין א בעל־הבית אן השערה.

די השערה נעהמען אלע אָן, און דער עולם בלייבט פער־טראכט.

— איהר ווייסט, אידען, אז מיר האָבען קיין בעל תקיעה אויך ניט! — איז מודיע אין מיטען דרינען דער שמש פון בימה.

דער עולם בלייבט ווי געפֿלעפּט.

— וואָס הייסט: ווּאו איז נחמן?

עס בעווייזט זיך נחמן, א בלייך, דאר בחור'ל פון א יאָהר ציואנציג, וואָס עסט דא טעג און לערנט „פּאר זיך" און שוין צוויי יאָהר, אז ער בלאָזט שופר אין בית־מדרש בחנם.

— הייי־יאָהר וועל איך בלאָזען אין דעם דאָרף סאָסנאָוו־

וואס צו דינגען אַ בעל־תפלה, אזוי דער עולם האט זיך איצט פערואמעלט אין בית־מדרש צו בעקלערען אן עצה.

— דאס איז נעווען אן אקט אין דער וועלט! — האט נעשריען אריה ליב דער שניידער, וואס האלט זיך פאר א שעהנען אידען, וויל ער האט א לאנגע באָרד און האט א בחור'ל, וואס לערנט אין יאחנאווקער ישיבה.

— שייך אנ'אקט! דאס קען נאר טרעפען ביי אונז! האלט אונטער חיים דער גלעזער; מען זאל נעהמען און אוועקגעבען א חזן אין א מיטען יאהר דאס נאנצע נעלט, וואס קהל פערמענט!

— עס איז נעווען א משוגעת! א ריינע משוגעת! דריקט מיט די פלייצעס חנן דער מלמד.

— איהר וויסט וואס איך וואלט נע'פסקנ'ט — נעמט אן זרח דער שוסטער דאס בערדעל, און מאכט א מינע פון א רב: — איך וואלט נע'פסק'נט, אז די וואס האבען פערהאלטען דא דעם חזן און האבען איהם בערוננעזן, זאלען איצט דיננען פאר זייער נעלד א בעל־תפלה. דאס איז מיין עצה! האט ער אויסגעלאזען מיט נרויס ערנסט, פונקט, ווי עס וועגרט זיך נאר אן זיין עצה...

— היינט נעה טרעף, ווער האט איהם בערוננעזן? אלע האבען איהם בעדוננעזן! צושלאנט זלמן דער שמיד זרח'ס עצה; אלע האבען נעוואלט הערען אמאל אין א נאווינע א ביסעלע גנינה. עס איז אפשר ניט קיין שלה. אבער וועזן? אז דאס שטערטעל איז רייך! א יאחנאווקע קען זיך פערגינגען אין מיטען יאהר אויסגעבען אויף א חזן עטליכע רובל, אבער ניט מיר, קבצנים.

— איז וואס בלייבט פאָרט! הערען זיך צום סוף געשרייען אין בית־מדרש.

— עס איז ניט פרעהליך! — ענטפערט אייגער.

— חייקעל שעפס וועט דאוונען מיט'ן שבת'דינגען ניגון,

די אָרימע קהלה.

דאָס שטעדטעלע וואָינאָווקע, וואָס בעשטעהט פון פערציג הייזער אוּן פינף אוּן דרייסיג בעלי־בתים, וויי׳ל פינף הייזער שטעהען לעדיג, וויעזט זיך, רווישט אוּן קאָכט, וויי א קליין טיי־כעל ערב־פּסח, וועז דער שניי צוגעהט. עס איז אבער ניט ערב־פּסח. עס איז א וואָך פאר ראש־השנה, — א וואָך פאר ראש־השנה, אוּן די קהלה האָט נאָך נישט קיין בעל־תּפלה...

אין דעם נאָהנטען שטעדטעל יאָחנאָווקע, וואָס איז פיעל מאָל גרעסער פאר וואָינאָווקע, קען מען אפילו קריגען א בעל־תּפלה אוּן דוקא רעכטען מיט א האלז מיט א געמבע אוּן מיט חזן׳ישע שטיק, וויי׳ל ער אבער מען זאָל איהם גוט בעצאָהלען— אוּן דאָ איז דאָס אונגליק! דאָס שטעדטעל וואָינאָווקע האָט געפּטר׳ט די עטליכע קהל׳שע רובל אויף א חזן, וועלכען דער שוואַרץ־יאָהר האָט היינטיגען זומער אָנגעטראָגען, אוּן האָט געדאָוועט א שבת־מברכים מיט זעקס זינגער. צוריק געריסן איז דאָס ווערטה געווען: צייט וואָינאָווקע איז וואָינאָווקע האָט זי אוא נגינה ניט געהערט. דער בית־המדרש, וועלכער איז שוין אלט איבער צוויי הונדערט יאָהר, לויט ווי די אלטע לייט דערצעהלען, האָט דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפּעליע קוים איבערגעלעבט. די פענסטער האָבען זיך געטרייסעלט, די וועגד האָבען זיך געשאָקעלט אוּן פון דער סטעליע אויבען איז גאנצע שטיקער קאלך געפאלען... פון גרויס התּפעלות האָט מען דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפּעליע דאָס גאנצע געלד, וואָס קהל האָט פערמאָגט, אוועקגעגעבען, אוּן איצט, א וואָך פאר ראש־השנה, האָט מען זיך געחאפּט, אז עס איז ניטא א גראָשען פאר

אַרימע נעמיינדען.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

אברהם רייזן.

אכטער באנד:

אָרימע געמיינדען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"
1917 ניו־יארק הרע"ז.

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע.

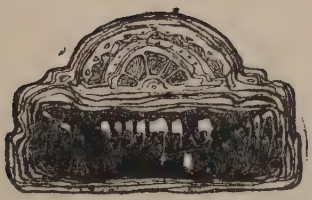

ידישע
מאלקס ביבליאטעק
פארוואס
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

MAY - 1987